

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17. YÜZYIL DİVANLARINDA ADI GEÇEN SAVAŞLAR

Mehmet ÖZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

ÇANKIRI- 2018

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

17. YÜZYIL DİVANLARINDA ADI GEÇEN SAVAŞLAR

Mehmet ÖZER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL

ÇANKIRI- 2018

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Bildirimi	viii
Tez Kabul Ve Onay	ix
Özet.....	xii
Summary.....	xiii
Kısaltmalar	xiv
1.GİRİŞ	1
2.AVUSTURYA-MACARİSTANİLE YAPILAN SAVAŞLAR	5
2.1.Fenâyî.....	6
2.2.Hisâli	8
2.3.Hâfız Ahmed Paşa.....	9
2.4.Bahtî	10
2.5.Hâfız Ahmed Paşa.....	13
2.6.Siyahi Dede	14
2.8.Üsküdarlı Sırrî.....	17
2.9.Şeyh Mehmet Nazmi.....	19
2.10.Gevherî.....	23
2.11.Âşık Ömer	24
2.12.Nâ'îlî -i Kadîm	26
2.13.Bosnalı Alaeddin Sabit.....	28
2.14.Abdülbâki Arif	31
2.15.Bursalı Tâlib.....	33
2.16.Kâşif.....	34
2.17.Mehmet Adlî	36
2.18.Vecdî	38
2.19.Sükkerî	42
2.20.Ereğlîlî Tûrabi	43
2.21.Nâlî.....	47
2.22.Neşâtî	52
2.23.Sâbir Mehmed	54
2.24.Ferîdûn	55
3.İRAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR.....	58
3.1.Şehrî	59
3.2.Şeyhülislam Bahâyi.....	60
3.3.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî	61

3.4.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî	63
3.5.Hikmetî.....	64
3.6.Cem'î.....	66
3.7.Şeyhülislam Yahya.....	73
3.8.Diyarbakırlı Mâlî.....	77
3.10.Cevrî.....	93
3.11.Nâ'ilî Kadîm.....	101
3.12.Nef'î	104
3.13.Nev'î-zâde Atâyî	106
3.14.Râmî	120
3.15.Sıdkî Pâşâ.....	127
3.16.Gani-zâde Nâdirî	131
3.17.İsmetî.....	137
3.18.Fehîm-i Kadîm	138
3.19.Ereğlîli Tûrabi	142
3.20.Neşâtî	145
3.21.Ahmet Nâmî.....	147
3.22.Sâbrî Mehmed Şerif	148
4.LEHİSTAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR.....	151
4.1.Fevzi.....	152
4.2.Sahhâf Rüşdî	153
4.3.Kadrî.....	155
4.4.Şeyhülislam Yahya.....	156
4.5.Nef'î	157
4.6.Nev'î-zâde Atâyî	160
4.7.Hâşimî	176
4.8.Şu'ûrî.....	180
4.9.Sükkerî	187
4.10.Behçetî Hüseyin Efendi.....	188
4.11.Nâlî.....	203
4.12.Sâbir Mehmed	207
5.RUSYA İLE YAPILAN SAVAŞLAR.....	208
5.1.Sahhâf Rüşdî	210
5.2.Rehâyî	211
5.3.Cem'î.....	211
5.4.Dürrî.....	212

5.5. Âşık Ömer	212
5.6. Bosnalı Alaeddin Sabit.....	218
5.7. Birrî Mehmet Dede	225
5.8. Ahmet Nâmî	230
5.9. Sâbir Mehmed	233
6. AKDENİZDE MÜCADELE, VENEDİKLE YAPILAN SAVAŞLAR	236
6.1. Nazîf.....	236
6.3. Şerif Nehcî	238
6.4. Fevzi.....	240
6.5. Hikmetî.....	243
6.6. Nâci Ahmed Dede	244
6.7. Nazîf.....	245
6.8. Tâlib Ahmed Bosnavî	249
6.9. Cem'î.....	253
6.10. Kelim.....	255
6.11. Nehcî Mustafa Dede.....	256
6.12. Siyahi Dede	261
6.13. Zâkirzâde Abdullah Bîçâre	262
6.14. Âşık Ömer.....	263
6.15. Cevrî.....	264
6.16. Bursalı Tâlib.....	267
6.17. Mehmet Adlî	268
6.18. Sükkerî	270
6.19. Ganî-zâde Nâdirî	271
6.20. Sıdkî Paşa.....	275
6.21. Nâlî.....	275
6.22. Sâbir Mehmed	276
7. DİĞER UNSURLAR	279
7.1. İsyânlar	279
7.1.1. Bahtî.....	280
7.1.2. Vecihi	282
7.1.3. Kadrî.....	287
7.1.4. Şeyhi Mehmet	288
7.1.5. Nef'î	288
7.1.6. Râmî.....	293
7.1.7. Ganî-zâde Nâdirî	309

7.1.8. Ereğlîlî Tûrabî	318
7.1.9. Nâfî.....	325
7.2. Fetih Tutkusu,Kızıl Elma Ülküsü	327
7.2.1. İlâfîz Ahmed Paşalî	329
7.2.2. Nuri İbrahim.....	331
7.2.3. Dânişî	334
7.2.4. Hisâlî	337
7.2.5. Dürrî.....	338
7.2.6. Medhî	342
7.2.7. Şeyhülislam Yahya.....	345
7.2.8. Bahtî.....	347
7.2.9. Gevherî.....	350
7.2.10. Âşık Ömer	352
7.2.11. Cevrî.....	357
7.2.12. Nef'î.....	360
7.2.13. Nev'î-zâde Atâyî	365
7.2.14. Hâsimî	367
7.2.15.Bosnalî Alaeddin Sabit.....	370
7.2.16.Kafzâde Fâ'izî	372
7.2.17.Behçetî Hüseyin Efendi	376
7.2.18.Ereğlîlî Tûrabî	379
8.SONUÇ.....	381
KAYNAKÇA.....	387
ÖZGEÇMİŞ.....	398

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “17. Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Mehmet ÖZER

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet ÖZER tarafından hazırlanan “17. Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar” başlıklı bu çalışma, 13.08.2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL	İmza:
Üye	: Prof.Dr. Muhittin ELİAÇIK	İmza:
Üye	: Dr.Öğr. Üyesi Fatih SONA	İmza:

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 19/07/ 2018 tarih ve 2018/24-08 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Yüksel ÖZGEN
Enstitü Müdür V.

ÖNSÖZ

Klâsik Türk Edebiyatı'na getirilen en büyük eleştiri bu edebiyatın halka hitap etmemesi şeklindedir. Yalnız son zamanlarda yapılan bilimsel çalışmalar bu algının değişmesine sebep olmuştur. Yapılan çalışmalarda elde edilen veriler, Divân Edebiyatı sahasında ürün veren şairlerin sosyal hayata kayıtsız kalmadıklarını göstermiştir.

Sosyal hayatı ilgilendiren en önemli konulardan biri de hiç şüphesiz savaşlardır. Bu tezin amacı Divan Edebiyatı'nın sosyal hayatla ilgili yönünü ortaya koyan çalışmalara katkı sağlamaktır. Yapmış olduğumuz bu tez çalışması 17.yy. da yazılmış divanlarda yer alan savaşlar ile sınırlandırılmıştır. Bunun iki sebebi vardır. Birincisi; Osmanlı tarihinin ve edebiyatının tümünün tek bir çalışma ile incelenmesinin imkânsız oluşudur. İkincisi ise 17.yy'ın Türk tarihi açısından bir dönüm noktası olması hasebiyledir. İkinci sebep aynı zamanda ikinci bir amaç ile de ilgilidir. Buna göre seçilen yüzyılda artık Osmanlı Devleti eski ihtişamından uzaklaşmaya başlamıştır. Dönemin padişahları (I.Ahmed, I.Mustafa, II.Osman, IV.Murat, IV.Mehmet, II.Süleyman, II.Ahmed, II.Mustafa) bir çok sorun ile uğraşmıştır. Orta Asya'da Rusya, Azerbaycan yöresinde Safevi faaliyetleri Osmanlı Devleti'ni bir hayli güç durumda bırakmıştır. Avusturya, Lehistan ve Venedik ile yapılan savaşların yanında, içeride de isyanlar ile uğraşmıştır. Peki, tarih ve edebiyat araştırma kitaplarının dışında dönemi yaşayan insanlar olarak şairler bize neler söylemektedir? Dünya'ya hükmeden bir devletin tebâsından olan ve halkın sesi konumunda bulunan şairler, duraklama devrinde sosyal hayatı etkileyen siyasal olaylara ne kadar ilgili olmuşlardır? Kazanılan zaferler veya kaybedilen savaşlar nasıl görülmüştür? Zirveden yavaş yavaş inişin devri olan 17.yy. da yaşayan ve divan sahibi olan şairlerin kaleminden dönemin fotoğrafı görülmeye çalışılmıştır.

Tez kapsamında ana omurgayı çalışılmış divanlar oluşturmuştur. Öncelikle bu yüzyılda yaşamış Divan sahibi şairler tespit edilmiştir. Tespit edilen şairlerin çalışılmış Divânlarına ulaşılmış ve inceleme safhasına geçilmiştir. Divanlar içerisinde yazılmış “savaş” konulu şiirler tespit edilerek tez metni için alınmıştır. Alınan şiirlerin kimlerle yapılan hangi savaş olduğu tespit edilmiş ve böylece

sınıflandırılmıştır. Daha sonra ise tespit edilen şiirlerde anlatılanlar kısaca açıklanmıştır.

Tez çalışması yedi başlık halinde oluşturulmuştur. Bu başlıkları savaş yapılan ülkeler, iç isyanlar ve kızıl elma hedefi belirlemiştir. Buna göre, Avusturya-Macaristan, Safavî (İran), Lehistan, Rusya, Venedik, İsyanlar ve Kızıl Elma Ülküsü, ana başlıklar olmuştur. Bu ana başlıkların altına onlarla ilgili olarak alt başlıklar açılmıştır. Açılan alt başlıklar, şairlerin o savaş ile ilgili yazdıkları şiirler şeklinde sıralanmıştır.

Bu çalışmada bana yol gösteren, hiçbir yardımı esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL'a vermiş olduğu emeklerden dolayı çok teşekkür ederim.

Aynı zamanda her konuda olduğu gibi bu çalışma esnasında da benden desteğini hiç esirgemeyen sevgili eşim Ummuhan ÖZER'e, bugüne kadar maddi ve manevi olarak hep yanımda olan canım annem Lutfiye ÖZER'e, babam Gazi ÖZER'e ve tüm aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Tezin Başlığı: 17.Yüzyıl Divanlarında Adı Geçen Savaşlar
Tezin Yazarı: Mehmet ÖZER
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL
Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı: Eski Türk Edebiyatı
Kabul Tarihi:
Sayfa Sayısı:
Tarih boyunca birçok devlet kuran Türkler, geniş bir coğrafi alana hâkim olarak farklı devletlerle etkileşim içerisine girmişlerdir. Savaş, barış, din, edebiyat, resim, müzik, el sanatları, giyim, yemek kültürü ve daha birçok konuda bu etkileşimden söz etmek mümkündür. Yalnız hiç kuşku yok ki bahse konu karşılıklı etkileşimlerin en yıkıcısı ve en belirleyicisi olarak savaş olgusunu göstermek doğru olacaktır. Nitekim Türklerin İslamiyet’e geçişi bile Müslüman Araplar ile Çinliler arasında yapılan bir savaşın sonucunda olmuştur. Bu yeni din doğal olarak yeni bir kültürü de getirmiştir. Türklerin tanıştığı yeni kültür içerisinde, edebiyat önemli bir yer tutmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti döneminde gelişen ve büyüyen Divan Edebiyatı’nın etkisi günümüze kadar ulaşmıştır. Yalnız bu büyük edebiyat için özellikle tanzimatla birlikte “halktan ve sosyal hayattan kopuk” eleştirisi yapılmıştır. İşte bu çalışma, halkın sosyal yaşantısını derinden etkileyen savaşların Divan edebiyatına ne denli yansıdığını görmek için yapılmıştır. Çalışmanın kapsamı olarak 17.yy. seçilmiştir. Buradaki amaç ise cihan devleti Osmanlı, gücünden uzaklaşırken dönemin şairlerinin kaleminden zirvede tutunma çabalarını görmektir. Çalışmamıza ilk olarak 17.yy.da yaşamış ve divan yazmış olan şairlerin tespiti yapılarak başlanılmıştır. Daha sonra tespit edilen çalışılmış divanlarda yer alan savaşlar ele alınmıştır. Hangi devletler ile hangi savaşların yapıldığı ortaya çıkarılmıştır. “İsyanlar” ve “Kızıl Elma Ülküsü” başlığı altında da şiirler incelenmiştir. Sonuç kısmında bu veriler sayılara dökülerek, genel bilgiler verilmiştir.
Anahtar Kelimeler:17.yy., Divan, Savaş, Kızıl Elma.

SUMMARY

Title of thesis: The Wars Centioned in 17 th Century Divans
Author: Mehmet ÖZER
Supervisor: Assist. Prof. Dr. İbrahim AKYOL
Department: Turkish Language and Literature
Sub-field: Old Turkish Literature (Classical Turkish Literature)
Date:
Turks who established many states throughout history have interacted with different stattes, dominated by a wide geographical area. War, peace, religion, literatüre, painting, music, handicrafts, clothing, food culture and many more... Definetely, interactions that the most destructive and determinant of the mutual interactions is war. Indeed, even the Islamic transition of the Turks is the result of a war between the Muslim Arap and Chinese. This new religion has naturally brought a new culture. In the new culture that Turks have met literature has taken an important place. Particularly, the effect of the divan literature that has developed and growing in the period of the ottoman state reached to today. But in this great literature, especially, with tanzimat, there is a disconnected criticism from “the public and social life”. This work was done to see how the wars that deeply affect the social life of the people reflect on divan literature. The 17th century was chosen as the content of the work. The aim is to see the efforts of the poets of the period to climb to the top while away from the ottoman power of the world state. My work was initiated by first identifying the poets who lived in the 17th century and wrote the divan. Later, the battles taking place in the studied divans were examined. I revelaled which battles have been made with which states. Poetry has been viewed “rebellion” and “red apples ideals” under the title. In the conclusion section, general information was gived by using numerical data.
Keywords: 17 th century, Divan, War, Red Apple.

KISALTMALAR

Türkçe	Bibliyografik Bilgiler
Adı geçen eser	a.g.e.
Adı geçen makale	a.g.m.
Adı geçen tez	a.g.t.
Gazel	G.
Hicrî	H.
Kaside	K.
Kıt'a	k.
Miladi	M.
Tarih	T.
Sayfa	s.

1.GİRİŞ

Savaş, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Tarih boyunca yöntem ve uygulamaları değişmesine rağmen canlı bir şekilde günümüze kadar ulaşmış,ilk çağlardan bugüne devletler ve milletler için kaçınılmaz bir gerçeklik olmuştur. Kimi zaman devletlerin varlığını sürdürmesi amacıyla kimi zaman ise devletleri refaha kavuşturma amacıyla karşımıza çıkan savaşlar, milletlerin hayatında hep varolmuştur. ¹Hayatın bir parçası konumunda olan savaşlar insanları birçok alanda etkilemiştir. Hiç şüphesiz ekonomik, sosyolojik ve psikolojik etkiler bu alanların başında gelmektedir. Sosyal hayata büyük etkileri olan savaşlar doğal olarak kendilerini edebî ürünlerde de göstermişlerdir.

Bilindiği gibi Türk Edebiyatı'nda ilk olarak sözlü ürünler verilmiştir. Destanlar bu sözlü ürünlerin en hacimli olanı olmuştur. Bir milleti derinden etkileyen olayların nesilden nesile ağızdan ağıza geçerek, zamanla doğüstü olaylarında eklendiği destanlar bize o milletin geçmişi hakkında da bilgi vermektedir. İslâmiyet öncesi Türk Edebiyatı'nda da bu bakımdan destanların önemli bir yeri vardır. Özellikle Alp Er Tunga ve Oğuz Kağan destanları birer milli kahraman etrafında gelişmiş ve bu kahraman önderliğinde düşmanla yapılan savaşlar ön plâna çıkmıştır. Nitekim nasıl ki savaşlar milletimizi etkilemişse aynı ölçüde bizim ile savaşan milletleri de etkilemiştir. İşte bu yüzden İran millî tarihinin önemli bir kısmını Efrasiyab (Alp Er Tunga) efsaneleri oluşturmuştur. O dönem Türkler ve İranlılar arasındaki diğer tüm mücadeleler Alp Er Tunga'nın adıyla anılmıştır. Yani Sasanilerin Saka Türkleri'nin dışında Hunlar, Ak Hunlar ve Göktürkler ile yaptığı savaşlarda Efrasiyab efsanelerinin içerisine dâhil edilmiştir.²

Milletlerin hafızalarında derin izler bırakan savaş gerçeği, Türk Milleti'nin tarih sahnesine çıktığı andan itibaren kaderi olmuştur. Türklerin ilk yazılı kaynağı olarak kabul edilen, bir tarihi vesika olmasının yanında ilk edebî metinleride içinde

¹Sami Eker, "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar Ve Suriye Örneği", Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı:1, s.33, 2015, (Erişim Tarihi: 19.05.2018) <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/159014>

²Varis Abdurrahman, "Tarihteki Efsanevi Turan Padişahı Alp Er Tunga Hakkında", s.2, Erişim Tarihi: 25.05.2018) ,<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/32/230.pdf>

barındıranOrhun Âbidelerinde de bu gerçek görülmektedir. Bu yazıtlarda Göktürklerin gücü, bağımsızlık mücadelesi, Çin ve diğer düşmanlar hakkında uyarı ve yapılan mücadeleler anlatılmaktadır:

“Orhun Âbidelerinde geçen bir diğer önemli mesajlar da bağımsızlık üzerinedir. Bilindiği üzere; I.Köktürk Kağanlığının egemenliğine, Çin son vermiş ve Köktürkler, Çin egemenliği altına girmiş ve bağımsızlığını kaybetmiştir. Bu hadiseden sonra Türkler, bağımsızlık mücadelesine girişmiş ve bu mücadelelerinin sonucunda bağımsızlıklarını kazanıp,II.Köktürk Kağanlığını kurmuşlardır.İşte yazıtlarda geçen bir diğer önemli husus da,bağımsızlık mücadelesidir.

...Tengri yarlıkaduk üçün illigilsiretmiş, kaganlığıg kagansıratmış, yağıg baz kılmış, tizligig sökürmüş, başlıgıg yükündü[rmiş.Kangım kagan ança ilig] törüg kazanıp uça barmış...

(...Tanrı lûtfettiği için illiyi ilsizletmiş, kağanlıyı kağansızlatmış, düşmanı tâbi kılmış,dizliye diz çöktürmüş,başlıya baş eğdirmiş.Babam kağan öylece ili,töreyi kazanıp,uçup gitmiş(vefat etmiş)...) [KT D 15-16]”³

Türkler’in savaşçı yapısı İslamiyet ile tanıştıktan sonra da devam etmiştir. Doğal olarak Türklerin İslâmi devir edebiyatı bu durumdan etkilenmiştir. İslâmiyet etkisinde gelişen Türk Edebiyatı’nın en önemli eserlerinden birisi olan Dîvânu Lugâtî’t-Türk’te bu etki görülmektedir.

“Türkçe kelimelerin açıklanışı sırasında 400 dolayında dörtlükten oluşan manzume ve atasözleri(sav) örnek verilmiştir. Bu manzum parçalar, Türk topluluklarının yaşam tarzları hakkında bilgi verdikleri gibi geçmişin destan konusu olabilecek savaş v.b. olaylarından da izler taşırlar. Destan parçaları Müslüman Türk boyları ile Müslümanlığı henüz kabul etmemiş

³ Erdem Konur, “Orhun Yazıtlarında Sosyal Ve Siyasi Mesajlar, s.11-12., (Erişim Tarihi:25.05.2018), http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/erdem_konur_orhun_yazitlari.pdf

olan Türk boyları arasındaki mücadeleleri anlatması bakımından ilginçtir.”⁴

Türkler için İslâmiyet’in kabulünden sonra savaş algısı yeni bir şekil almıştır. Din için “gaza” olgusu meydana çıkmıştır.

“Gaza, cenge gitmek ve cenk etmek anlamına gelir. Din düşmanlarıyla yapılan cenge ‘cihad’ denilir ki, sonradan ‘gaza’ da bu anlamda kullanılmıştır. Arap edebiyatında gazaları ve gazilerin kahramanlıklarını hikâye eden eserler ‘megazi’ adını alır.

Türk edebiyatında bu gibi eserler ‘gaza-name’ yahut ‘gazavat-name’ adı altında toplanır. Gaza-namelerde, düşmanla yapılan tek bir savaş, gazavat-namelerde ise, savaşlar veya akınlar silsilesi tasvir edilir.”⁵

Bu şekilde konusu savaş olan gaza-name, gazavat-name, fetih-name gibi müstakil eserler meydana getirilmiştir.

Türkler, kurmuş oldukları Osmanlı Devleti ile tarih sahnesinde zirveye ulaşmışlardır. Bu durum hemen hemen her alanda kendini göstermiştir. Hiç kuşku yok ki “Edebiyat” da bunlardan birtanesidir. Altı asır boyunca dünyaya hükmeden Osmanlı Devleti, etkisi günümüze kadar uzanacak olan “Divan Edebiyatı” nı bize miras bırakmıştır.

Divan Edebiyatı ortaya çıkan bu edebiyatın en bilinen ismidir. Ancak ifade edilen genel tabirin dışında başka isimlerle de anılmıştır.

1) Saray Edebiyatı: Ağırlıklı olarak saray, konak ve medrese etrafında geliştiği için bu ismi almaktadır.

⁴ Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yayınları, 18.Baskı, Ankara 2012, s.32.

⁵ Agâh Sırrı Levend, Gazavât-nâmeler Ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, Ankara 2000, s.1.

2)Yüksek Zümre Edebiyatı: Okumuş kesime seslenmesi ve daha çok okumuş kesimin ilgilenmesi sebebiyle “Yüksek Zümre Edebiyatı” denilmiştir.⁶

Bu isimlerin yanında yine halk ile aradaki mesafeyi belirtmek için; havas edebiyatı, skolâstik edebiyat, klasik edebiyat, klasik Türk edebiyatı gibi isimlerle anılmaktadır.⁷

Kullanılan bu isimler Divan Edebiyatını halktan ayrı tutma çabası gibi görülmektedir. Bunun böyle olup olmadığını ise kuşkusuz bu edebiyatı icra eden sanatçıların tumumu belirleyecektir. İşte bu maksat ile bahsi edilen edebiyata adını veren şairlerin divanlarını incelemek gerekmektedir. Daha öncede belirttiğimiz gibi büyük bir sosyal olay olan ve halkı derinden etkileyen “savaş” gerçeğine Divan şairlerinin ne derece ilgili olduğu önem arz etmektedir. Osmanlı Devleti Avusturya-Macaristan, Venedik, Lehistan, Rusya, İran ve İsyanlar ile uğraşırken, yaşananları bize dönemin şairleri aktarmıştır.

⁶ Mine Mengi, a.g.e., s.23.

⁷Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı” TDV İslam Ansiklopedisi, s.389, (Erişim Tarihi:25.05.2018) ,<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/c090306.pdf>

2.AVUSTURYA-MACARİSTANİLE YAPILAN SAVAŞLAR

OsmanlıDevleti ile Avusturya-Macaristan arasında yıllardan beri süregelen mücadele 17.yy.'a girilirken şiddetli bir şekilde devam etmiştir. 17.yy'da bu mücadele döneminde Eğri, Estergon, Vişegrad ve Uyvar gibi kaleler savaşların gerçekleştiği yerler olmuşlardır. Şairler özellikle bu kaleler için yapılan savaşlara büyük ilgi göstermişlerdir.

Söz konusu savaşlar şairler tarafından kimi zaman doğrudan anlatılmış olup, kimi zaman ise dolaylı olarak anlatılmıştır. Alınan kalelerin zorluğu anlatılırken bir yandan da kalelerin bulunduğu muhilerin güzellikleri anlatılmıştır. Dikkat çeken bir diğer husus ise şairlerin genellikle Macar Kıralları hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olmasıdır. Macar Kıralları birçok şiirde "kötü huylu" olarak adlandırılmıştır. Bazı şiirlerde fethin kaç günde tamamlandığına varıncaya kadar detaya inilmesine karşın bazı şiirlerde çok genel ifadelerle fetihler anlatılmıştır. III.Mehmet'in Eğri seferine bizzat katılması şairler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

"Osmanlılar'la Habsburglar arasında 1593'te başlayan "On Beş Yıl Savaşları" veya "Uzun Harp Dönemi" Eğri'nin tarih bakımından bir dönüm noktası oldu.1596 yılında III. Mehmed ordunun başındaMacar topraklarına doğru sefere çıktığında bu seferin ana hedefini Eğri teşkil etti. Bu sırada kalenin kumandanı Pal Nyary adlı bir Macar asilzadesiydi; yardımcılığına ise Claudio Cogonara adlı bir İtalyan askeri mühendis tayin edildi. Muhafızların sayısı 3400 civarındaydı; ayrıca Osmanlılar' ın kuşatmada kullandıkları 170 topa karşılık kalede yedi top bulunuyordu. Üç hafta süren mücadele kısmen Osmanlı kuvvetlerinin sayı ve silah üstünlüğü, kısmen de Türk lağımcularının bir burcu havaya uçurmaları sonucundakale muhafızlarının teslim olmasıile neticelendi (12 Ekim 1596)"⁸

⁸ Geza David, "Eğri" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.489., (Erişim Tarihi: 10.11.2016), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/c100426.pdf>

1604 yılında düzenlenen yeni bir Macaristan seferinde Lala Mehmet Paşa sırasıyla Peşte ve Vaç kalelerini, bir yıl sonrada Vişegrad, Tepedelen ve Estergonu teslim almıştır.⁹

Daha sonraki yıllarda da bu mücadele devam etmiştir. Avusturya ve Osmanlı Devleti arasında yapılan Saint Gotthard savaşından sonra 10 Ağustos 1664'te Vasvar barış antlaşması imzalanmıştır. Savaştan Avusturya galip çıkmasına rağmen masadan Osmanlı kazançlı ayrılmıştır. Çünkü Avusturya Serinwar'ı ve Macaristan Krallığı'nın anahtarı olan Uyvar Kalesi'ni kaybetmiştir.¹⁰

Bu yüzyılda Osmanlı ile Avusturya -Macaristan arasında geçen en önemli olaylardan biriside 1683 II. Viyana kuşatmasıdır. Bilindiği üzere bu kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

2.1.Fenâyî

*"Kasîde der-hakk-ı Sultân Muḥammed Ḥân
Nümâyân oldu 'âlemde yine gör şun'-ı Raḥmânı
İrîşdi berr ile bahre Hudânuñ luṭf u iḥsânı*

*Çü mihr-i devletüñ oldı tûlû'-ı burc-ı nuşretten
'Adû-yı bed-nihâd görse nola envâ'-ı İḥsârânı*

*Şeref burcında bedr ola dem-â-dem tâlî'-i baḥtı
Hilâl-âsâ teraḳḳîde ola 'ünvân-ı 'Oṣmânî*

*Cenâb-ı hazret-i Sulṭân Muḥammed Ḥân-ı Ğâzî kim
Cihânı eyler âsûde anuñhükm-i humâyûnı*

⁹ Bilgehan Pamuk vd., Osmanlı Tarihi El Kitabı, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s.286.

¹⁰ J.Von Hammer, Osmanlı Tarihi, (Haz. Hüseyin Tekinoğlu), Kemer Yayınları, İstanbul 2013, s.366-367.

Ne canibe sa‘âdetle kudûmı eyleye iqbâl

Hızır İlyâs refîk olup ola Bârî nigh-bânı

Mübârek ide bu fethi Cenâb-ı Hâzret-i Raḥmânî

Umarız ‘an-ḳarîb ola nice nuşretler erzânî

İki ‘âlem merâmıyla hemîşe olısar mesrûr

Müşahḥar eyleyüp Bârî yedûnde kâfiristânı

Nihâl-i hoş hırâmuñla cihân gülzârı vâr ola

Müsellem şânuña ancaḳ bu üslûb-ı cihân-bânî

Semâ-yı evc-i rif‘atde hümâ-veş ‘âlf-pervâz ol

Münevver eyleye vechûñ bu nûh-firûze eyvânı

Fenâyî gonca-ı baḥtı ola güller gibi ḥandân

Cihân durduḳca âbâdan ola âyîn ü erkânı "(261)"¹¹

III. Mehmet'in Eğri fethi üzerine yazılmış kasidedir. III. Mehmet Eğri Fatihi olarak anılmaktadır ve bu savaşa bizzat katılmıştır.¹²

Fenâyî, Eğri gazası üzerine yazmış olduğu bu şiirde, somut savaş sahneleri yerine daha çok gazanın başarısını ve fethin haberini vermiş, bu fetihten dolayı Allah'a hamdetmiş, sultan III. Mehmet'i övüp fetihlerin devamını istemiş, içeriği bu yönde ele almıştır.

Birinci beyitten bu yana şair bu fetihle "Allah'ın yardımını" ön plâna çıkarmıştır. Buna göre Allah'ın kudreti yine görünmüştür ve O'nun lütfü denizi ve yeryüzünü

¹¹ Alim Yıldız, Fenâyî Dîvânı), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002, s.424-425.

¹² Alim Yıldız, a.g.t., s.182.

doldurmuştur. Çünkü Allah'ın yardımıyla Osmanlı Devleti'nin güneşi yeniden doğmuştur ve soysuz düşman hüsrânın her çeşidini tatmıştır. Bu gazadan sonra şair artık Osmanlı'nın şeref burcunun yeniden yükselmesini mutlulukla karşılamaktadır. Bu bağlamda Sultan Mehmet'i öven şair, karada ve denizde Allah'ın yardımının onunla olduğunu belirterek, Hızır (a.s.) ve İlyas (a.s.)'ın Sultan Mehmet'e yol arkadaşlığı ettiğini vurgulamaktadır.

Şair, “Kâfiristan'a” yapılan seferlerde insanların iki cihanını kurtarmaya yöneliktir, demektedir. Şiirin sonunda ise yine bu durumun devamını dilemektedir, dünya döndüğü sürece Osmanlı hanedanlığı nezdinde Türk Milleti'nin, yaptığı fetihlerle İslam'ın sancaktarlığını yapmasını yüce Allah'tan niyaz etmektedir.

2.2.Hisâli

“Hüsn-i hulû aşhâbıdur bâ-y u gedâsı Egrinüñ

Meskenet erbâbıdur ehl-i ğınası Egrinüñ

‘Âşık-ı bîcâreye ‘arz-ı cemâl itmez kaçır

Her perî-sîmâsı vü hûrî-liķâsı Egrinüñ

Gül-ruh u ğonca-dehen bir şûh u şengül yârile

‘İşret eyler bülbül-i nağme-serâsı Egrinüñ

Gûyiyâ tûfân-ı Nûh u fitne-i Cengîzdür

Tîg-ı hûn-efşân ile fetî ü ğazâsı Egrinüñ

Ķanlar aĶladur kıral-ı bed-fi‘âle dem-be-dem

Yâda geldükçe Hişâli mâcerâsı Egrinüñ (G.252)’¹³

¹³Özlem Ercan, Peştelî Hisâlî Dîvânı /İnceleme-Metin/2.Cilt, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2003, S.188.

Eğri halkını tasvir ile başlayan gazelde, şair Eğri halkının vasıflarını överek, Eğri'nin zenginlerinin ve fakirlerinin güzel huylu olduğunu ifade etmektedir. İkinci dizede kelimelerin ikinci anlamlarını da şiirdeki anlam içerisine sokarak, burada yaşayan zengin halkın aslında mütevazı kişiler olduğu belirtilmiştir. İkinci ve üçüncü beyitlerde Eğri'ninâşık ile mâşukları arasındaki ilişkiyi anlatan Hisâlî, peri ve hûrî yüzlü bu güzellerin biçare âşıklara yüzlerini göstermediklerini söylemektedir.

Daha sonra konuyu asıl anlatmak istediği yere getiren Hisâlî, kan saçan kılıçla yani savaşarak alınan Eğri'nin bir Cengiz fitnesi gibi yıkıcı çetin bir mücadele ile adeta Nuh tûfânına denk felaket sonucu fethinin mümkün olduğunu anlatmaktadır.

2.3.Hâfız Ahmed Paşa

"Târih-i Feth-i Usturgon 'Ale" t-tarîk-i Ta'miye

*Döge döge çünkü Usturgonu alduk top ile
Kâfirün kalmadı şimden girü 'âlemde yeri*

*Qıldılar serdârdan nâ-çâr olup vire taleb
Vire virilmek ile kırtardılar cân u seri*

*Pâdişâhuñ devletinde kal'ayı zabt eyleyüp
Darbet-i şemşîr ile sürdük çıkarduk kâferi*

*Hâzret-i sultân Ahmed Han-ı 'âdil devridür
Feth olursa tañ mı Usturgon gibi kal'aları*

Hâfızâ cânlarına minnet bilüp târih için

Çıkıdı Usturgondan cân ile kâfir 'askeri (k.5)¹⁴

Hâfız Ahmed Paşa, şiirin ilk beyitinde Estergon kalesini top ile döverek aldığımızı ve kâfir olan düşmanın âlemde yerinin kalmadığını söylemektedir. Artık çaresiz kalan düşman askerlerinden bazıları teslim olarak canlarını kurtarmışlardır. Padişahın verdiği emirle, şair, kalenin zaptedilip düşmanın kılıç zoruyla kaleden atıldığı tarihi gerçekliği şiir diliyle ifade etmektedir.

Sultan Ahmed Han'ın bu sefer sırasında devletin başında olduğunu ve onun adil bir hükümdar olduğunu söyleyen Hâfız Ahmed Paşa, Estergon gibi başka kalelerin fethini de beklemektedir. Sonuç olarak düşman askeri Estergon'dan savaşıarak çıkarılmıştır. Hâfız Ahmed Paşa'da bu gerçeği son beyitte işlemiştir.

2.4.Bahtî

“Diger

Minnetullah ki irişdi beşâret haberi

Geldi cân kulağuna yine meserret haberi

Mâl ü rızkıyla iki ka'le bıraķmış küffâr

İrdi hoş peyk-i şabâ ile ğanîmet haberi

Münhezim ola yakında umaram küfr ehli

Tâ ire şâh-ı kızılbaşâ hezîmet haberi

Râfîzî kâvmini dâhî ide kâhir maķhûr

Ki kırala ire andan da muşîbet haberi

¹⁴ Âdem Uysal, Hâfız Ahmed Paşa Divanı /Metin- İnceleme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, S.161.

Cünd-i İslâm'a du'â itmededir çün Bahtî

Ey şabâ turma hemân anlara ilet haberi “¹⁵

Bilindiği gibi Bahtî mahlasıyla tanıdığımız şair, Sultan I.Ahmet'tir. Divanı olan şair padişahlardandır. Onun döneminde Osmanlı Devleti daha çok Avusturya-Macaristan, İran ve İç İsyanlar ile uğraşmıştır. Bu ve bu başlık altında aldığımız diğer iki şiirde, Sultan Ahmet'in padişahlığında Macaristan ile yapılan mücadeleyi ve Estergon Kalesi'nin fethini anlatmaktadır.

Şiir işte bu müjde ile başlamaktadır. Şair padişaha müjde gelmiş, başarı haberi kendisine yetiştir. Kâfir düşman malıyla birlikte iki kale bırakmıştır. Bu ganimet haberi ise padişah tarafından sevinçle karşılanmıştır.

Bahtî, daha sonra temennide bulunarak, tüm küfür ehlinin bu bozgunu yaşamasını istemektedir, hatta öyle ki bu hezimet haberinin dönemin İran şahına kadar ulaşmasını belki de böylelikle bir küfür ehli olarak onun da korkması gerektiğini söylemektedir. İran şahını ve başında bulunduğu kavmi, İslam'ın başında bir musibet olarak gören şair tez zamanda böylesi bir hezimetini onlarında yaşamasını ister. Bir şîî fırkası olan “Râfıza”nın tarafları olan Râfizîler, Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer'in halifeliğini kabul etmedikleri için ve dahası onlara dil uzattıkları için bir fitne unsuru olmuşlardır.¹⁶

Son beyitte Bahtî bir şair olarak, I.Ahmet bir padişah olarak İslam askerine yani ordusuna dua etmektedir. Saba rüzgârını elçi tayin eden şair padişah bu durumu askerlerine iletmesini istemektedir.

“Diğer

Şükr ü hamdüm añadur cân ü gönülden ki Şekûr

Ehl-i İslâm'ı olup yâveri kılmış manşûr

¹⁵ İsa Kayaalp, Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s.209.

¹⁶ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal, “Râfıza ve Râfizî maddeleri, Aydın Kitabevi Yayınları, 25.Baskı, Ankara 2008, s.872.

Peşte'nün fethi Budin ehline cân-bağış oldu

Bu beşâret haberi kıldı cihânı mesrûr

Lîk kânî¹⁷ degülem ben buña Hağ'dan umaram

Engürüs'ün haber-i fethi dahı ide zuhûr

Münhezim eyleyeler gayret ile küffârı

Cünd-i İslâm'a vire fırsat ü nuşret o gayûr

Ahmedâ zulmet-i küfri giderüp ol Hâdî

Mihr-i î mân ile küffâr iline taldura nûr¹⁷

Şiirine Allah'a şükür ile başlayan şair, yüce Allah'ın İslam Ehline yani Osmanlı askerine yardımı ile düşmana karşı galip geldiğini haber verir. Peşte yakınlarındaki Estergon kalesinin fethiyle şehir kontrolü Osmanlı'nın eline geçmiş böylelikle Budin halkı rahat bir nefes almıştır. Bu güzel haberin devamını bekleyen şair, tüm Macar ülkesinin fethini istemektedir. Çünkü Macar diyarı bir küfür diyarıdır, İslam askeri burayı zaptetmelidir.

Bundan sonra şair padişah kendisine seslenerek “Ey Ahmet sen bu küfrün karanlığını gidermede öncü ol, mazluma yardım et bu sayede iman güneşi ile kâfir iline nur dolar” demektedir.

“Diger

Bi-ğamdillâh ki kılmış dîn-i İslâm'ı Hudâ manşûr

Dışığırad ile Estergon'ı almışlar olup mesrûr

Ğuzât-ı müslimîne irişüp ‘avni o Qahhârûn

Urup küffâra top-ı kahrı kılmışlar yine mağhûr

¹⁷İsa Kayaalp, a.g.e., s.210.

*Çü küffâr iline ateş bıraktılar idüp nâgeh
‘Aceb mi bu harâretten kral olsa yine maħrûr*

*İtâ‘at eyleyüp serdâra cân ile çalışmalar
Du‘âm oldur ki ‘indellah olalar cümlesi me‘cûr*

*Çün irdi müjde-i fetih bu iki kal‘anuñ Bahtî
‘Aceb mi ehl-i İslâm’uñ şebi Kadr olsa rûzı sûr “¹⁸*

Dışıgrad diyarı ve Estergon Kalesi alınmıştır. Şair Allah’ın yardımı ile alınan bu yerler için şükür etmektedir. Bir savaş terimi olarak aşinası olduğumuz “top vurma” olayını şair soyutlaştırarak “kahır topları” şeklinde kullanmış ve bu gazada düşman bu toplarla yıkılmıştır.

Üçüncü beyitte belkide ilginç bir şekilde bir gerçeği mizahi olarak öğrenmekteyiz. Buna göre şair padişah şöyle demektedir: “Kâfir iline ansızın ateş bırakıldı, acaba bıraktığımız bu ateşten midir ki Macar kralıda ateşlenmiştir.” Elimizde hiçbir tarihi veri olmasa dahi buradan Bahtî’nin deyişi ile Macar kralının savaş esnasında ateşli bir hastalığa yakalandığı sonucunu çıkarmamız mümkündür.

Daha sonra askerini öven şair padişah, bir nizam sonucu başarılı çıkılan bu savaş sonucu onların mükâfat almaları için dua eder. Sonuç olarak bu iki kalenin fetih müjdesi gerçekleşmiştir.

2.5.Hâfız Ahmed Paşa

*"Tārīḫ-i Feth-i Vişagrad ‘Ale’t-ṭarīk-i Ta‘miye
Vişegrad kal‘aşını aldı darbî
Kırala eyleyüp serdâr tevbiḥ*

¹⁸ İsa Kayaalp, a.g.e., s.210-211.

Müdǖm olsun cihānda Hān Aḥmed

‘Adūsınuñ urulsun başına mîḥ

Kökini kesdi andan her pelîdüñ

Ki şalmışlar idi her cānibe bîḥ

Görüp serdāruñ erligini Hāfız

Nola taḥsîn iderse gökde mirrîḥ

Bu feth için Vişegrad’uñ içinde

Sürüp küffār kavmin kıldı târîḥ (sene 1015) (k.6)¹⁹

Vişegrad kalesinin alınmasını anlatan bu şiirde, şair, Osmanlı padişahının Macar kiralına bir ceza kestiğini söylemektedir. Hâfız Ahmed Paşa, Sultan Ahmed’in cihanda devamlı olarak ulu bir hân olarak kalmasını isterken, düşmanın da başında bir çivi gibi çakılı olmasını yani düşmana hep üstünlük sağlamasını istemektedir. Düşmanı bir pelid ağacına benzeten şair, bu gaza ile kökü her yöne salınmış bu ağacın kesildiğini söylemektedir. Ayrıca burada pelit kelimesi tevriyeli olarak kullanılmıştır. Şair pelit kelimesi ile aynı zamanda düşmanın inatçılığını anlatmak istemiştir. Şiirin devamında Padişahın erliğini öven şair, son beyitte Vişegrad’ın alınmasını “*Sürüp küffār kavmin kıldı târîḥ*” diyerek gazanın vaktini bize haber vermektedir.

2.6.Siyahi Dede

"TÂRÎḤ-İ CŪLŪS-I ŞULṬÂN AḤMED HÂN ŞÂNÎ

(...)

Ne vezîr ol kim odur Rüstemi şimdi dehrüñ

Eyledi feth Beligradı o şîr-i garrân

¹⁹ Adem Uysal, a.g.t., s.162.

*Ya'nî ol Muştafâ Paşa ki vezîr ibn-i vezîr
Şa'ikâ melce'-i zâlim-keş-i bî-reyb u gümân*

*Nâ'il-i 'ilm ü hüner âşaf-ı şânî gûyâ
Mâ'il-i 'adl-i 'Ömer şâhib-i kuṭb-ı devrân*

*Böyle bir pâdişehüñ böyle vezîr-i kâmil
Ola rahş-ı zafer encâmı olunca pûyân*

*Ṭuramaz himmet-i 'azminde anuñ bir lahza
Sedd-i İskender olursa da eger Efrengân*

*Ḥâsılı bu durur ol pâdişeh-i zi-kudret
K'olusar tîgi ile hûn-ı 'adû seyl-i revân*

*Zelzele-sâz-ı esâs-i milel-i düşmen-i dîn
Raḡne-endâz-ı ḥaşîn-i kılel-i fitne-künân*

*Nuşret-i 'avn-i Ḥuda ola 'alemdârı anuñ
Himmet-i âl-i 'abâ hem-pes ü pîşende revân*

*Lafzen ü ma'nen aña didi Siyâhî târîḥ
Düvel-ârâ idi bin yüz ikide Aḥmed Ḥân /1102(T.2)"²⁰*

Bilindiği gibi “cülûs” Osmalı Padişahları'nın tahta geçtikten sonra dağıttıkları bahşişin adıdır. Bu bahşişle, artık bir dönemin sona erip yeni bir padişah döneminin başladığının haberi verilmektedir. Bu şiirde de şair bize Sultan II. Ahmet'in tahta

²⁰ Gülşah Cangöz, Siyâhî Dede Dîvânı- İnceleme,Transkripsiyonlu Metin, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2010, s.162-163.

geçtiğini, tarihini düşerek haber vermektedir. İşte burada somut bir savaştan ziyade yeni padişahın başarılı olması için ona dular edilmektedir. Şiirde en çok ilgimizi çeken husus ise, padişahıtan yeni fetihler bekleyen şairin geçmişe atıfta bulunarak bunu istemesidir. Şair yalnızca padişahıtan değil onun veziri Mustafa Paşadan'da umutludur. Nasıl ki Kanunî devrinde Rüstem paşa Belgradı Macarlardan aldıysa, II. Ahmet zamanında da Mustafa Paşa böyle fetihler yapabilir. Çünkü şaire göre II. Ahmet'in devri, Hz.Ömer (r.a) devri gibi bir adalet devridir. Onun ve kudretli vezirinin karşısında, Avrupalıların direnmesi imkânsızdır. Hatta öyle ki Avrupa orduları, İskenderin orduları gibi dahi olsa Osmanlı'nın kılıcı karşısında boyun eğecektir.

Son beyitte şair, II. Ahmet'in saltanatının tarihini verirken onu “düvel-ârâ” yani zamanı süsleyen olarak nitelendiriyor. Oysa Sultan II. Ahmet'in saltanat tarihine gelene kadar (1691) devletimiz zor zamanlar geçirmiş ve geçirmeye de devam etmektedir. Ancak yine de Osmanlı'nın o nizam ülküsü halka da o kadar sirayet etmiştir ki, devlet büyüklüğünden hiçbir şey kaybetmemiştir. Her ne olursa olsun devletin başına geçen Osmanlı hanedanı üyesi her zaman için cihan devletinin cihan padişahıdır.

2.7.İzzetî

“Vezîr-i A‘zam Aḥmed Paşanuñ Macar Seferine Târîḥdür

(...)

Râh-ı Ḥaḳda ḥulus-ı niyyet ile

İdüp emr-i cihâdda iḳdâm

Düşmen-i dîni ḥub ḳahr itdün

Ḥaḳ Ta‘âlâ mu‘înün ola müdâm

Bu fütûḥatuñ oldı târîḥi

Aldık iklim-i ... tamâm (T:1/5)”²¹

Düşülen tarihin başlığından da anlaşılacağı gibi, Vezir-i Âzam Ahmet Paşa bir Macar seferine çıkmıştır. Vezir, İslam milleti için cihat emri doğrultusunda Allah yolunda hâlis bir niyetle sefere çıkar.

Bundan sonra şair bize seferin akıbetini anlatır. Din düşmanları yani kâfir ordusu, kahraman ordumuz tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bu güzel haberi alan şair bize Macar illerinin fethinin tamam olduğunu söylemektedir.

2.8.Üsküdarlı Sırrî

*“Der-vaşf-ı Vezîr-i A‘zam ‘Ali Paşa
Sefer mübarek ola ey vezîr-i bî-hemtâ
Hemîşe nuşrete re‘yûn muvaffak ide Hudâ*

*Sen ol mü‘eyyed-i Hağ‘sın ki itdiler tebşir
Musahhar olacağın feth-i Engürûs’ı saña
(...)*

*Düşirdi şavveti iklim-i Engürûs’a hirâs
Bırakdı şavleti kalb-i ‘adûya ru‘b-ı kazâ*

*İderdi nâf-ı gazâli revâcdan ‘âtıl
Şemîm-i hulqını Çîn’e iletse bâd-ı şabâ*

*Ta‘alluk eylese nehyi havâşş-ı eşyâya
Mü‘eşser olmaz idi dest-i hûba reng-i Hıfâ
(...)*

²¹ Adnan Çağlı, Vişne-zâde İzzetî, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 199(?), s.143.

Bu teng-desti ile almayup seferlerden

Hemse eyler id m iktis b-ı ecr-i az 

(...)

ik yet itme yeter  li   nden ey Sırr 

Du  -yı devletine eyle sa y ub  u mes 

Hemse t  ki bu gülşen-ser -yı      de

Biri birini te   ub ki ide ayf u it 

V   d-ı p k   i      den idüp s lim

Kem l-i     n ile tev    -ı H   ref    n ola

H    muzaff r    man  ur eyleyüp her   n

V    d-ı d       -i bed-       n eyleye ifn 

Ma     na ide      t muzaff r    man   r

Be-     -ı      -i Y  sin    s  re-i      “(K.6)”²²

Vezir-i   zam Ali Paşa   n n vasıflarını övmek için yazılan bu otuz     beyitlik kaside “Sefer mübarek ola...” dizesiyle başlamaktadır.  irin devamında ise bu seferin Eng    s yani Macar illerine olduğu söylenmektedir. Yeni başlamış yada başlayacak olan bu seferde,  irin ilk bölümlerinde  airin yapmak istediği şey Ali Paşa’yı överek onu cesaretlendirme olarak görülmektedir. Onun bir eşinin olmadığı, bu seferde muhakkak fetih müjdesi ile döneceğini söylemektedir. İlk on altı beyitte yani  iri iki parçaya b  ld       de ortaya çıkan ilk b  l   de  air bu şekilde sefer için Ali Paşa’yı onun eşsiz vasıflarını överek cesaretlendirmektedir.

²²  evkiye Kazan,      darlı Sırr , Hayatı, Eserleri, Edeb  K  ili  i, Divan’ı-Tenkitli Metin,   nceleme ve  erhu Medhi’n-Neb  , Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstit    , Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, s.213-215.

On yedinci beyitte şairin verdiği habere göre, vezirin ani saldırısıyla Macar illerine bir korku düşmüştür. Bu ani saldırı ile düşman kalbini korku salmıştır. Bu beyite dayanarak diyebiliriz ki artık savaş başlamıştır. İşte bu noktadan sonra şair detaya girmeden seferin başarılı olduğunu anlatmaktadır. Bu zaferde ise Ali Paşa'nın kabiliyetinin yanında iyi ahlakı ve ganimet hevesiyle bu savaşa girmedğini söylemektedir.

Daha sonra ise şair Ali Paşa'dan yardım istemektedir. Eskisi gibi sağlam bir insan olsa kendisinin de bu seferlere katılmaktan geri kalmayacağını ifade etmektedir. Kendisinin yardıma muhtaç olduğunu söyledikten sonra Ali Paşa'dan himaye bekleyen şair sonunda devletin bekâsı için Allah'a dua etmektedir.

2.9.Şeyh Mehmet Nazmi

"Kasîde Der Medh-i Merhum Vezîr-i A'zam Hazreti Fazıl Ahmed Paşâ

Hoşâ kudûm-ı sa'âdet rûsûm-ı şadr-ı şudûr

Ki mağdemiyle cihân halkı oldular mesrûr

Hoşâ kudûm-ı memâlik-güşâ zafer âyîn

Ki ide tehniyetin kudsiyân-ı 'âlem-i nûr

(...)

Siyâh-mest-i kerem oldu cümle-i 'âlem

Cihânda kalmadı aşlâ tabî'at-ı maḥmûr

Zehî vezîr-i şecâ'at-medâr-ı Rüstem hû

Mûseḥḥar oldu aña kişver-i kemâl-ı zuhûr

O deñlü kişver-i küffâr eyledi gâret

Kim oldu nâmı añılmaz vaḳâyi'-i Timur

Alınca ḳal'a-i Uyvârı dest-i a'dâdan

Hasedle yandı dil-i zâr-ı düşmen-i maḵhûr

Ne sa‘y u kûşîş olur böyle ḳal‘a-i Sa‘buñ

Ki kırk günde ide fethini Hüdâ maḳdûr

(...)

Hem eyledi Ḳanije ḳal‘asını istihlâş

Yed-i teṭâvül-i Mâcârdan yaḳup vüzûr

Yeñi Hişârı bir ay içre eyleyüb ber-bâd

O tâblarla ki andan nişânedir dem şûr

Olunca fethi müyesser yaḳub ḥarâb itdi

İçindeki kefere geçdi tîğdan cumhûr

Niçe ḳılâ‘ı daḥî itdi nâr ile iḥrâḳ

Hişâbsız kefere itdiler caḥîme ‘ubûr

Bu iki yılda anuñ itdügin budur inşâf

Ki niçe pâdişeh-i dehre olmadı maḳdûr

Ḳırâl-ı Nemşeye olmuş cihâd-ı sâbıḳda

Ne iftiḥâra münâsib ne ğazve-i meşhûr

Niçe ḥişâr-ı metîn u ‘asâkiri olmuş

Ḥarâb-ı pey siper-i esb-i ‘asker-i manşur

Cenâb-ı Ḥazret-i Bârî idüb aña yârî

Bu ol ğazâlara oldu muvaffâḳ u me’mûr

*Ne itdi Rüstem u Zâl u ne eyledi Dârâ
Lisân-ı halkda tâ yevm-i şûr ola mezkûr*

*Kim eyledi iki yılda bu deñlü fetḥ u fütûḥ
Kim oldu Nemşe ile iki yılda şulḥ-ı umûr*

*Ne Rüstemâne revîş Kahramân-ı vâdîdür
‘Adû idi kefere cümle oldılar maḫḫûr*

*Pes an ki eyledi idrâk-ı kuvvetin çâsâr
Ḳabâḫatine olub nâdim ol zalûm u kefûr*

*Recâ idûb olıcaḫ şulḥa tâlib u râğıb
Anuñ meramına oldu müsâ‘id ol destûr*

*Bu şulḥ ile bu ğanîmetle minnetu’lil-lâh
Maḫarr-ı devlete geldi yine o faḫr-ı dühûr*

*Hulûş-i kalbîle itdi du‘â cihân halkı
Huẓûr-ı Şehde hem oldu mu‘azzez u manẓûr
(...)*

*Niçe şevâb-ı cezîl ide şulḥ ile taḫşîl
Niçe fütûḥ ile ola mübeşşer u mesrûr “(K.5)”²³*

Fazıl Ahmet Paşa’yı övmek için yazılan bu kaside de şair insanlara bir müjde vermektedir. Bu müjde Fazıl Ahmet Paşa’nın kendisidir. Ne hoş ki o gelmiştir ve insanlar sevince boğulmuştur. Onun zaferleri o kadar büyüktür ki herkes tarafından takdir edilmektedir ve buna fazlası ile layıktır. Devletin bekâsı için çaba sarfeden

²³Halime Bektaş, Şeyh Mehmed Nazmî Dîvânı, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, s.551-559.

Paşa, şaire göre başarılı olmuştur. Onun devrinde bir rahatlama söz konusudur. Çünkü kendisi çok çalışan, çokça şükreden bir yöneticidir. Paşa'nın büyükte bir ordusu vardır, bu ordunun en büyük silahı ise duadır. O, aynı zamanda ilim sahibidir ve çok adildir, bu yüzden dokunduğu yerler imar olmuştur.

Bu övgülerden sonra şair düşmanla girişilen mücadeleyi anlatmaktadır. Buna göre mücadelenin sebebi, düşman askerinin Timur olayını aratmayacak derecede yağma, yakıp-yıkma işine girişmesidir. Bundan dolayı askerimiz düşmanın elinde Uyvar kalesini alır ve düşmanın içine bir ateş düşürür. Uyvar kalesinin alınması şairi heyecanlandırmıştır ve bu azimle Allah kırk günde Sa'bun kalesi'nin fethinide nasip edecektir. Bunun yanısıra Kanije kalesi de Macar zulmünün elinden kurtarılmıştır. Bu uğraş esnasında kalenin surları toprakla dövülmüş ve düşman askeri kılıçtan geçirilmiştir. Savaş meydanını tasvire devam eden şair nice hisarların ateş ile yandığını ve sayısız kâfir askerin cehennemi yaşadığını söylemektedir.

Paşa, bunları iki yıl gibi bir sürede yapmıştır ve şaire göre nice padişah zamanında bu nasip olmamıştır. Nemse Kırallı bu savaşlardan hezimetle ayrılmıştır ve barışa zorlanmıştır. Allah, bu gazalarda Osmanlı'yı üstün kılmıştır. Elde edilen başarıda en büyük pay ise Fazıl Ahmet Paşa'nındır. Çünkü daha önce hiç kimse iki yıl gibi bir zaman diliminde Avusturya karşısında böyle başarı sağlayamamıştır. Kazanılan bu savaşlar sonucunda da hazineye ganimetler gelmiştir.

Bundan sonra şair şirini sonlandırırken devletin bekâsının daim olmasını ve yeni zaferler kazanılmasını ister, Allah'a dua eder.

"Berây-ı Feth-i Kal'a-i Uyvâr

O vezîr ibn-i vezîr-i a'zam âsaf tedbir

‘İlm u hikmetle Arıştıyı fazîlet-âşâr

Şadr-ı a'lâda felek görmedi böyle destur

Ki ola câmi'-i seyfu kalem-i ma'nâ-dâr

*İtdi tekmîl mühimmât-ı fütûhât-ı celîl
Sa‘y kûşîşde kûşûr eylemedi leyl ü nehâr*

*Viricek al‘ayı küffâr didim târîhin
Nazmiyâ Uyvârı Amed Paşaya virdi Macar "(T:25/4)"²⁴*

Vezir Fazıl Ahmet Paşa’nın ilmini onu Aristo’ya benzeterek ifade eden şair, Allah’ın yardımının kendisiyle olduğunu ifade eder. O, eskiden kalma büyük fetihlerin tamamlayıcısı olmuştur. Geçmişin zaferlerle dolu olduğunu hatırlatan şair, Paşa’nın büyük bir azimle, gece gündüz çalışarak ve hata yapmayarak bu başarıya ulaştığını anlatmaktadır. Son beyitte şair, bu uğraş sonucu kâfir düşman askerinin yenildiğini ve Macar’ın Uyvar Kalesi’ni Fazıl Ahmet Paşa’ya verdiğini söylemektedir.

2.10.Gevherî

*“Gazi Hân Muhammed gazâ kaskına
Cem’etti kulların bir divan oldu
Hazırlanup herkes Nemçe üstüne
Devr-i İskenderden bir nişan oldu*

*Çıkup tahta İslâmın pâdişâhı
Derildi nücûm ve hurşîd ü mâhı
Bay ü gedâ şâh ü mîr ve sipâhı
Cümleye ihsan bî-giran oldu*

*Pâyitaht-ı adle pîr ü civanlar
Hızır ve İlyas cümle ulu sultanlar
Cem’ oldu dilîrler sâhib-kıranlar
Hünkârım tahtında Süleyman oldu*

²⁴ Halime Bektaş, a.g.t., s.598-599.

*Tîg-zenlik fârislik tîr-endâzlık
Cür'et-i salâbet hem tüfenk-bâzlık
Hâsılı her kande bu ser-efrâzlık
Meydân-ı halide râyegân oldu*

*Gevherî bu nazma kâmil bakınca
Bilür ehl-i mâh-ı Sîni yakınca
Bâb-ı Humâyun'a tuğlar çıkınca
Âdûların aklı perişan oldu” (591.Şiir)²⁵*

Şâir ilk dörtlükte bize bir savaşın yakın olduğunu haber etmektedir. Padişah Gazi Mehmet Han gaza kasdıyla Avusturya üzerine sefer yapmak niyetindedir. Bu sebepten dolayı herkes toplanarak Avusturya üzerine yapılacak seferi ne kadar çok istediklerini göstermişlerdir. Şaire göre bu İskender'in devrine bir işarettir.

Tahta çıkan İslam Padişahı Mehmet Han yıldız, ay ve güneş gibi zengin fakir her şeyi ve herkesi etkisi altına almıştır. Şair Sultan Mehmet'in tahta geçişine ve Avusturya üzerine yapacağı sefere çok sevinmektedir. Padişahın vermiş olduğu bu sefer kararı ile şair onu Süleyman Peygambere benzetmiştir. Mehmet Han'ın kılıç kullanma ve ok atmadaki hünerini anlatan şair, padişahın sağlam bir cesarete sahip olduğunu ifade etmektedir. Nitekim her alandaki bu üstünlük kendini meydanda da göstermiştir.

Son beyitte sanatını da öven şair, Padişah kapısında tuğların çıktığını gören düşmanın aklının perişan olduğunu söylemektedir.

2.11.Âşık Ömer

*“Aç gözün Nemçe kralı Gâzi Sultândır varan
Ser halâs olmaz elinden bir aç arslandır varan
Dem çeker ejder gibi hem gâziler her subh u şâm*

²⁵ Şükrü Elçin, *Gevherî Divânı- İnceleme, Metin, Dizin, Bibliyografya-*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, II.Baskı, Ankara 1998, s.423.

Niçe yüz bin kahramanla Âl-i Osmân'dır varan

Hey dîni kara münâfik durmadın sen ahdına

Yürüdü asker-i İslâm hâzır ol sen vaktına

Katline femân olundu Nemçe tâc u tahtına

Ellerinde tîr ü kemân ol Tatar Han'dır varan

Lütf-ı Hak imdâd edicek alırsız cephâneni

Câmi ü mescid yaparız kilise vü meyhâneni

Hutbe ezânlar okunup kıralar put-hâneni

Sancağ-ı şerîfte mestur hatm-i Kur'ân'dır varan

Yâ İlâhî kıl hidâyet hürmetiye'ün ol Habîb

Ol la'in-i bed-fiâli makhûr eyle an-karîb

Der ki Ömer bu sene de umarız fethin nasîb

Hazret-i Sultân vekili Ahmed Han'dır varan" (1052.Şiir)²⁶

Şiir savaşı arzulayan bir çağrı ile başlamaktadır. Şair Avusturya kralının gaflet uykusunda olduğunu “Aç gözünü, Ahmet Han geliyor” diye haber etmektedir. O pençesinden başların eksik olmadığı bir aslandır. Bu aslanın ise gece gündüz cengi arzulayan ejderleri vardır ki onlar nice yüz bin kahramanlı Osmanlı erleridir.

İkinci dördlükte anlıyoruz ki Avusturya kralı var olan bir antlaşmayı bozmuştur. Kırالا “dini kara münafık” diye seslenen şair, İslam askerinin sefere çıktığını ve hedefte kralın tacının ve tahtının olduğunu anlatmaktadır. Katline verilen ferman ile Tatar Han elinde kılıç, meydana gelmektedir.

²⁶ Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz, Âşık Ömer Divanı, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015, s.707.

Allah'ın izniyle ilk hedef düşmanın cephanedir ve burası ele geçirilecektir. Daha sonra kâfir düşmanın kilise ve meyhanesi cami ile mescit yapılacaktır. Düşman mülkü içindeki puthaneler yıkılıp burada hutbe ve ezanlar okunacaktır.

Son olarak bu seferin başarıya ulaşması için Allah'a yalvaran şair fethin bu sene nasip olmasını istemektedir.

2.12.Nâ'ilî -i Kadîm

“Târîh-i feth-i kal‘a-i Uyvâr

Hıdv-i muhterem sulţân-ı a‘zam husrev-i ‘alem

Şehinşâh-ı ser-âmed pâdişâh-ı ma‘delet-girdâr

Mücedded fâtiḥ-i kişver-güşâ Dârâ-yı mülk-ârâ

Muḥammed Ḥân-ı Gâzî Qahraman-ı Keykubâd-âşâr

Semiyy-i fâhr-ı ‘âlem ḥazret-i pâşây-ı Aḥmed-nâm

Sipeh-sâlâr-ı şâhib-rüşd ü himmed dâver i dindâr

Qılâ‘-ı millet-i küffâr-ı bed-girdârı taḥrîbe

Mübârek bir maḥalde kıldı şadr-ı a‘zamın serdâr

Otâgın kurdı pşî-i kal‘a-i Uyvâra şevketle

Ser-i küffâra aḥker-riz olup her tûp-ı âteş-bâr

Çözüldi perçem-i tûğ-i zafer bâd-ı hidâyetle

Nesîm-i şubḥ-ı nuşret oldı ḥaşma şarşar-ı idbâr

Qıyâmetler kopardı tûğlar başına küffârûñ

Giriftâr-ı ‘azâb-ı dûzaḥ oldı ölmedin çâsâr

Kuruldı haymeler sermâda ol şahrâya reng-â-reng

K'eder naqş-ı derûnı nevbâhârûn lutfını ızhâr

Siyeh bayrakları gör kim otâğın almış etrâfin

Şitâda lâlezâr olmak^ç acebdür dâmen-i kûhsâr

Qabûl oldu du^ç âsı pâdişâh-ı mülk-i islâmûn

Alındı böyle bir hışn-ımetîn maḥzûl olup küffâr

Görüp mesrûr dünyâyı dedüm ey Nâ'îlî târîḥ

Ṭonandı sû-be-sû 'âlem alındı kahr ile Uyvar^ç (T.47)²⁷

Şiirin ilk beyitleri önce Mehmet Han daha sonra ise vezir-i'azam Ahmet Paşa'nın vasıflarını övmek için yazılmıştır. Padişah mübarek bir sefer için Paşa'yı görevlendirmiştir. Paşa tüm kudreti ile düşmana bir kor düşüren ateş saçan hamlesini yapmış ve çadırını Uyvar önüne kurmuştur. Hidayet rüzgârı ile zafer tuğunun perçemi çözülmüş ve düşman bu sarsıntı ile dehşete düşmüştür. Tuğlar düşmanın başında kıyametler koparmıştır. Bu manzara karşısında Çar ölmemiş fakat bir cehennem azabına tutulmuştur.

Şair bundan sonra Osmanlı askerinin renk renk çadırlar kurduğunu söyleyerek bu manzarayı bahar ile ilişkilendirmiştir. Yine çadırların etrafında açılan siyah bayrakları kışın dağ eteklerinde boy veren lalelere benzetmektedir.

İslam mülküne padişahlık eden Mehmet Han'ın duası kabul olunmuştur. Alınması zor olan kale alınmıştır. Nâ'îlî ise Uyvar Kalesi'nin alınışını sevinçle karşılamaktadır.

²⁷ Halûk İpekten, Nâ'îlî-i Kadîm Divânı -Edisyon Kritik-, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.497-498.

2.13.Bosnalı Alaeddin Sabit

TÂRÎH-İ FETH-İ TÂBÛR-I NEMÇE DER-VAQT-İ SULTÂN MUŞTAFÂ

Habbezâ seyf-i yedu 'llâhî ki Sultân Muştafâ

Đarbet-i kahr ile bozdı Nemçenüñtâbûrını

Habbezâ germ-âteş-i peykâr-ı şâm-ı târ kim

Rûz-ı rûşenden münîr itdi şeb-i deycûrını

Sancağ-ı Sultân-ı kevneyni alup âğûşına

Şaldı kol kol cenge şehbâzân-ı nâ-maşûrını

Perr ü bâl-i ahzerin açmış melek şanur gören

Bâd tahrîk eyledükçe şukka-ı pür-nûrını

Habbezâ sâkı ki zehr-âşâm-ı câm-ı kahr olan

Kâfirüñ yek-reng kıldı mest ile maḥmûrını

Râh-ı Haḫda tîğî ḥûn-ı düşmeni idüp sebîl

Kûh ü deştüñ cümle sîr-âb itdi mâr ü mûrını

Ḥazret-i Allâh şâhinşâh-ı islâmuñ yine

Ġâlib itdi kâfir üzre 'asker-i maḫşûrını

Âteş-i kahrî İlâhî ḫizb-i şeytânüñ temâm

Yağdı yetmiş biñden artuğ kâfir-i maḫhûrını

Bal yemezden atılan saçma degül ürkitdiler

Dûd ile gendû-yı derd ü miḫnetüñ zebûrını

Nev-nihâl-i nîzeye o dik gelen bân-ı pelîd

Eğdi şemşîr-i ğuzâta gerden-i meksûrını

Böyle bir âşûbı îrâd itmemiş Şehnâmenuñ

Şebt idenler Dâsitânı Rüstem-i pür-zûrını

Zırh-ı a‘dâ dîdesinden hûn-ı nâb olur

Ağlasun bu mâcerânuñ mürde vü rencûrını

Ol pelîde tîğ-i per-ebrû ile îmâ kılup

‘Arz ider duzağdeki bi’sel-maşîr-i şûrını

Bu şehîde tîr engüşt-i şehâdet kaldurup

Gösterür cennetdeki ni‘men-naşîr-i şûrını

Misketüñ bir misk ile mahtûm câmin nûş iden

Aldı serden-geçdikle destine memhûrını

Nâr ü nûruñ hışmına uğradı her bir bî-devletüñ

Başına urduqça ğâziler yâlün sâfûrını

Bir müseddes vefk gibi Rûm ili serverleri

Kellesine kondururdu şeş-per-i tîmûranı

Rağm idüp dikdi ten-i düşmende cerrâh-ı kazâ

Sûzen-i tîr ile tîğüñ zağm-ı pür-nâsûrını

Âferin hamm-ı kemende hîdmete bel bağlayup

Yola çekdi kâfirüñ çok güm-reh-i mağrûrını

*Minnete geçse ‘aceb mi hançerüñ de hidmeti
‘Irķına girmekde pek şarf eyledi maķdûrını*

*Hak ta‘âlâ hüsrev-i şâhib-ķırân-ı ‘âlemüñ
Müstezâd itsüñ şevâb-ı kûşîş-i meşķûrını*

*Der-‘akeb te ‘yîd-i Rabbâniyle sulţân eylesün
Taht-ı Çâ-sâra bir ednâ-bende-i me ‘mûrını*

*Cengde burnı külüng-âsâ kırıldı kâfirüñ
Sîl-i şemşîr-i bozdı çehre-i menfûrını*

*Yazdı Şâbit levh-i mahfûza kalem târîhini
Bozdı sulţân Muşţafâ bu düşmanıñ tâbûrını (1108) (T. VIII)”²⁸*

Ne hoş ki Sultan Mustafa kılıcından çıkan kahr darbesi ile Avusturya taburunu bozguna uğratmıştır. Ne hoş ki savaş ateşinin sıcaklığı, gecenin karanlığını gündüzün nuru gibi ışıktandırmıştır. Padişah, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in sancağını kucağına alıp askerini gazaya salmıştır. Askerimiz, Allah yolunda savaşmış ve düşmanın kanını kılıcı ile sebil etmiştir. Öyle ki dağda taşda yaşayan yılan ve karınca suya doymuştur. Burada şair bize savaşın ne kadar şiddetli geçtiğini anlatmıştır.

Yüce Allah, lütfuyla kâfir karşısında İslam askerini galip kılmıştır. Şeytanın takımı İlâhî kahrın ateşi ile yanmış ve hezimete uğramıştır. Şair daha sonra “balyemez” toplarından bahsetmiştir. Balyemez Osmanlı ordusunca kullanılan, ismi ve kaynağı belli olmayan toplardır. Bu topların ağırlığı 6-27 kg arasında değişmektedir. Dökme demir taneler atan parçalardan oluşmaktadır.²⁹

²⁸ Turgut Karacan, Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan-, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, s.322-324.

²⁹ Gabor Agoston, “Top” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.241., (Erişim Tarihi:23.03.2018), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410132.pdf>

Bundan sonra mızrak, kılıç ve ok gibi aletlerle savaş maydanından bize bir kesit sunulmuştur. İslam askeri olan Osmanlı neferi, kâfir düşman askeriyle gazaya girişmiştir. Mücadele devam ederken Osmanlı askeri ve düşman askeri yara alıp ölmüşlerdir. Ancak şair bu noktada; Osmanlı askerinin cennete, düşman askerinin ise cehenneme gideceğini belirtmiştir. İslam askeri zafer için azmederek serden geçmiştir. Bu ahval ile devletsizlerle mücadele etmiştir. Anadolu'nun aslanları baş koydukları bu yolda nice düşmanın başını almıştır.

Avusturya üzerinde hâkimiyet isteyen şair, bundan sonra Avusturya kralı olacak kişinin bir Osmanlı memuru seviyesinde olması gerektiğini ifade eder. Çünkü savaşta kâfirin burnu kırılmış, yediği tokatın şiddetiyle çehresi değişmiştir. Sâbit şiiri bitirirken bu zaferin tarihini vermiştir.

2.14.Abdülbâki Arif

*“MERHUM KÖPRÜLÜ-ZÂDE FÂZİL AHMED PAŞA UYVAR FETHİNDE
İSTANBUL’A ‘AVDET İTDÜKDE VİRİLEN KUDÜMİYYEDÜR
(...)*

İden taḥrîk-i dâim ra’yet-i i’lâm-ı iḳbâlin

Ne yaña cezm-i ‘azm itse nesim-i fetḥ u nuşretdür

Ğubar-ı mevkib-i Maṣṣurı hengâm-ı tevecühde

‘Adûya gerçi kim sermâye-i şad-gûne ḥayretdür

Olup ḥayl-i du‘â gûyâne zîb-efzâ-yı pîşânî

Ḥaḳîkatde cevâhiri sürme-i ehl-i başiretdür

(...)

O ser ḥayl-i ğazâtuñ kesr-i ḳalb-i şaf-ı düşmenden

Murâdı beyzâ-ı İslâmı a‘dâdan himâyetdür

Bu ğarm u ħarm ile mekîn itmekde imhâli

Bir iki gün ‘adû-yı kîne-cûya istimâletdür

‘Aceb mi olsa a‘dâ ħâk-mâl ol şadr-ı zî-şâna

Muĥâlif pîşekânûñ ħâsıl-ı kârı ħasâretdür

O mihr-i evc-i iĳbâlûñ mişâl-i sâye ħahrından

Yeri dâim ħazîz-i ħâksârî vü mezelletdür

Eĥibbâya olup luĥf üzre bâm-ı âşinâ pâdur

Adûya şaf-şiken bir kahramân-ı şîr-i şavletdür

(...)

Hemîşe mehce-i zerrîn-i şâh-ı ħâverûñ tâ kim

Żuhûrî münhezim-sâz-ı sipâh-ı jeng-i zulmetdür

Adû makhûr olup her dem aĥibbâ şâd-kâm olsun

Ķudûmuñla senin kim müjde-i iĳbâl ü devletdür

Ola dâim mebânî mesned-i rıf‘at u cûduñla

Ki zâtun Ħaĳ bilür şâyeste-i sadr-ı sa‘âdetdür (K.2)’’³⁰

Bilindiğı gibi “kudûmiyye” savaştan dönen devlet büyüklerine sunulan kasidenin adıdır. Başlıktan da anlaşılacağı üzere bu kudûmiyye Uyvar seferinden dönen Fâzıl Ahmet Paşa’ya sunulmuştur. Divan Edebiyatında bu şekilde yazılmış çok sayıda kudûmiyye vardır.

“Divan şairleri, fetih-nâme özelliğindeki bu eserlerin bir kısmını savaşı kazanan kişiyi tebrik için sunmuştur. Genellikle tehniyet-nâme başlığı

³⁰ Ali Şahin, Abdülbâki Ârif Efendi-Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliğı Ve Divanının Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, s.60-66.

altında yazılan bu şiirlerle ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıdaki tabloda olarak verilmiştir.

(...)

1.Bâkî

Der-Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Süleymân Hân ez-Sefer-i Huceste-eser

2.Bâkî

Tehniye-i Kudûm-ı Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî ez-Seferi Huceste-eser

3 Bâkî

Der-medh-i Sultân Murâd Hân 'Aleyhi'r-Rahmetü ve'l-Gufrân Berâ-yı

Tehniye-i Kudûm-ı Ciger-Gûşe-i Şâh-ı 'Acem

(...)

6 Nev'î Berây-ı Sultân Mehmed Der Kudûm-ı Âvâz-ı Sefer-i Egri

(...)”³¹

Abdülbâkî Ârif Efendi, yazmış olduğu bu uzun kudûmiyye ile seferin başarı ile sonuçlanmasından duyduğu memnuniyeti ifade etmiştir. Şiirin büyük bölümünde savaştan galip gelen Fâzıl Ahmet Paşa’yı övmüştür.

2.15.Bursalı Tâlib

“TÂRÎH FETH-İ BELGRAD

Şâhinşeh-i rûy-ı zemîn Hân Ahmed-i Şânî ki Hâk

Fânûs-ı dehre zâtını bir şemme-i nûr eyledi

Emr etti ol zıll-ı Hudâ kim bu sene ede gâzâ

Ya‘nî vezîri Muşafâ Pâşâyı me‘mûr eyledi

O Âsaf-ı ‘âlî-himem Rüstem-dil ü Hâtem-şiyem

Edip vüfur üzre kerem a‘dâyı mağhûr eyledi

³¹ İbrahim Halil Tuğluk, “Divan Şiiri’nde Manzum Tebrik-nâmeler”, s.62., (Erişim Tarihi:25.03.2018),http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1876073597_Ibrahim%20Halil%20TU%20GLUK.pdf, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı:42, 2010.

*Ol dâver-i şâhib-nigîn a‘dâya çekti tîğ-ı kîn
Maḥzûn idi hep mûminîn memnûn u mesrûr eyledi*

*Top u tûfeng-i âheni aldı miyâna düşmeni
‘Adâya rûz-ı rûşeni çün şâm-ı deycûr eyledi*

*Gör feyz-i ebr-i rahmeti sebz etti bâğ-ı nuşreti
Çeşm-i ḥasûd-ı devleti ḥâr-ı elem gör eyledi*

*Bu müjdeyi gûş eyleyip Tâlib dedi târîhini
‘Avn-ı Îlâhî ‘asker-i islâmı manşûr eyledi (T.3)1105³²*

Yüce Allah, yeryüzüne padişah olarak Sultan İkinci Ahmet’i seçmiştir. Allah’ın kulu olan Sultan Ahmet almış olduğu bu hükümdarlık beratıyla, vezir Mustafa Paşa’yı gazâ için görevlendirmiştir. Üstün vasıflara sahip olan vezir düşmanı bozguna uğratmıştır. Düşmana çektiği kin kılıcı ile mahzun olan Müslümanları sevince boğmuştur. Top ve tüfekte saldırdığı düşmanın, aydınlık gününü karanlık bir geceye çevirmiştir. Paşa, devletine kötü gözle bakan düşmanı mahvetmiştir. Şair bu müjdeyi sevinçle karşılamıştır.

2.16.Kâşif

“TARİH-İ DİĞER FETH-İ NEMÇE

Ḥayr maḳdem ey hümâm-ı kâmil-i mu‘ciz-eda

Ḥayr maḳdem ey mübeyyen-sâz-ı ahkâm-ı Hudâ

(...)

Levḥaş-Allâh pâdişeh kim râhatın terk eyleyüp

Mülk-i â‘dâya şitâbân oldu çün bâd-ı sabâ

³² Melike Erdem, Bursalı Tâlib Ve Divanı- Tenkidli Metin Ve İnceleme, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s.146.

Hamle-i evvelde bir kaç kal‘asın feth eyleyüp

Kâm-ı İslâma şemîm-i nuşret oldu müşg-sâ

Ba‘dehu Erdilde tâbûrın dahî tâlân idüp

Şeş-cihetden dehri lebrîz itdi taḥsîn ü du‘â

Milket-i â‘dâyı tahrîb eyledi yek-mâhda

Böyle ister ḥabbezâ iḳdâm u himmet hebbezâ

Dâ‘imâ Mevlâ vücûdın hıfz idüp âfâtdan

Ceyş-i İslâm üzre olsun sâyesi reşk-i hü mâ

Şahn-ı ‘alemde bu feth-i dilgüşâ ma‘rûf olup

Fıkr-i târiḥ eyledükde ehl-i dâniş Kâşifâ

Cümleden evvel dimişler ḳudsiyân taḥsîn idüp

Nemçeyi feth eyledün seyf ile Sultan Muṣṭafâ (2.Şiir)”³³

Şair şiirin başından ortalarına kadar “Hayr makdem” sözcüklerini ısrarla ve tekrar ederek kullanmıştır. Buradan anlıyoruz ki şair hayırlı ve güzel bir haber almıştır. Nitekim artık şiirin sonuna doğru şair bize bu hayırlı haberi vermektedir. Bu hayırlı haberin bir gaza sonucu olduğunu yine şair bize hissettirmektedir. Nihayet on beşinci beyitte, anlıyoruz ki padişah ordunun başında düşman mülküne bir sefer düzenlemektedir. Padişah rahatını bozarak tahtından kalkmıştır. Yapılan hamleler başarılı olmuş, düşmanın çevresi sarılmış, taburu dağıtılmış ve kaleleri alınmıştır. Ne hoş ki düşman karşısında bir zafer kazanılmıştır. Bunun sebebi ise Allah’ın yardımı ve askerin azmidir.

³³ Ayşe Büyükyıldırım, Kâşif Divanı’nın Tenkitli Metni Ve Tahlili, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998, s.267-269.

Şair bu fetih haberine sevinmiş ve zaferin unutulmaması için bir tarih atmıştır. Sultan Mustafa'nın Nemçe fethini kutlamıştır.

2.17.Mehmet Adlî

Mehmet Adlî'nin Divanında yer alan beşinci kaside Sultan II. Mustafa'nın 1695 yılında çıktığı Avusturya seferinden dönüşünü üzerine kaleme alınmıştır.³⁴

“Dîger sitâyîş-i cenâb-ı Sulţan Muştafâ Hân behcet-i avdet-i sefer-i hümâyûn

Sefer mübârek ola ey şahenşeh-i devrân

Öñünce rehber ola Hızır-ı kudret-i Yezdân

Yed-i taşarrufa al tîğ-i hâhişi itsün

Ser-i münâfıkıçevgân-ı himmetiñğaltân

Vezîr-i a‘zam-ı şadr-ı güzîniñe emr it

Nevâziş eylesün ‘ibâd dergehüñ her ân

Kemân-ı saht nevâziş görüp mülâyim olur

Tamâm kabzada Rüstemlenür kemân-keşân

Sakîmi menzil okı ile bir seg rû(?) olamaz

Sihâm-ı râst olur cân-sitân-ı sem-peykân

O şaşt kim ola üstâd-ı himmetiñ mazhar

Ki Rüstem itmedi ol terbiyetle sa‘y-i kemân

Mişâl-i çille ider muğ-peçe-i sûfâr

Ğıdâ-yı yek-deme ser-rişte-i ‘adûyı hemân

³⁴ Seval Baltalı, Mehmed Adlî Divanı, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016, s.18.

*Cemî-i seng-i mezâr-ı gürûh-ı a‘dâya
Raķam ider bunihûn-ı cigerle kil-k-i beyân*

*Bu deşti itdi bir üstâd Oķ Meydânı
Bu rezmgâha dikildi bu deñlü seng-i nişân*

*ķoluna kuvvet eyâşâh-ı nâm-dâr-ı felek
Kemânıñ eylediñâvîze-i revâķ-ı cihân*

*Felekde ķavs-ıķuzaķ menziline hayrândır
Kemân-ıķudreti ‘âlemde itmeyen iz‘ân*

*O burc kim ola necm-i sitâreñe mazhar
Olur semâda serîr-i simâk ile yeksân*

*Olursa nâzır-ı necm-i sitâre-i baķtuñ
Müneccime Şeref-i Şems olur o demde „ayân*

*Mişâl-i Rüstem olur her biri şec‘i hüner
Ricâl-i hâhişe luţfuñ virirse şöhet ü şân*

*ķuvâ-yı devlet-i zî-ķudretiñ iderse n’ola
Kemîne mûrçe-i dehri ķahramân-ı zamân
(...)*

*Mişâl-i mûr teh‘-sa‘y-i pâ-y-mâl oldum
Gel eyle baña Süleymânlık el-amân amân
(...) (K.5)”³⁵*

³⁵ Seval Baltalı, a.g.t., s.43-46.

Şair, Sultan Mustafa'ya, seferin mübarek olsun ey zamanın ulu Padişahı, bu seferde Allah yardımcın olsun, diye seslenmektedir. Şaire göre padişahın bu seferde yapması gereken eline kılıcı arzu ile alıp münafık düşmanın kafası ile çevgân oynamaktır. Çevgân, Türkler'in oynamış olduğu bir oyunda kullanılan başı eğri sopadır. Gûy adı verilen bir topu çevgân marifetiyle hedefe sürüklemek, oyunun temel amacıdır. Bu oyun Avrupa'da "Polo" adıyla bilinmektedir ve günümüzde de oynanmaktadır. Divan şiirinde savaş sahnelerinde kullanıldığı zaman insan kafası topa, atların ayağında çevgâna benzetilir.³⁶ Bu şekilde padişahın düşmana karşı sert bir tutum takınmasını isteyen şair, vezirlere verilecek emirle disiplini elden bırakmadan kesin bir zafer istemektedir. Bu savaş meydanında yiğitlerimiz kuvvetli olmalıdır. Zaten onların her biri Rüstem gibi marifetli erlerdir. Bu düstûr üzerine hareket eden ordumuz seferden başarı ile dönmüştür.

Sefer sonucu gelen başarıyı kutlayan şair daha sonra halini arz etmiştir. Padişah'a "Süleyman" diyen şair kendini karıncaya benzetmiş ve padişah'tan lütûf beklemiştir. Şiirin sonunda ise devlet için dua etmiştir.

2.18.Vecdî

*"Kasîde Der Vaşf-ı Serdâr-ı Ekrem Köprili Mehmed Paşa vü Târih-i Fetih-i
Kal'a-i Yanova*

Merhabâ Himmet-i sultân-ı memalik-ârâ

Habbezâ şevket-i şâhen-şeh-i iklim-güşâ

Bu ne himmet bu ne şevket bu ne şafvetdir kim

Nâm-ı pâküñ işidüb cân virür oldu â'dâ

Ceddi bü-l-fetih ile etmişdi tekennî gerçi

³⁶ İskender Pala, "Çevgân" Maddesi, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010, s.102.

Bü-l-fütûhât gerekir ki ola künyet añâ

Bü-l-fütûhât dinilmez mi o şâhen-şehe kim

Ger murâd eylese bir düşmene tertîb-i cezâ

Hareket eylemeden taht-ı hümayûnundan

Bir işâretle eder emr-i şerifin icrâ

Oldı Erdel nazar-ı kahrına çünkim mazhar

Etdi fermân ki satvetî i' câz-nümâ

Rûm-ili Anaîolı 'askerini gönderdi

Oldı serdârları hazret-i şadr-ı vüzerâ

Nice şadr-ı vüzerâ görmedi böyle devlet

Âşaf-ı şaf-şiken ü şâhib-i sâhib-tuğrâ

Pîr-i Bistâm-ı 'ibâdât u Felâîun-tedbîr

Bû-Bekir Şıdk u 'Ömer-ğayret ü Hayder-heycâ

Nefesi öyle mü 'eşşir ki kılıc gibi keser

Reddolunmaz yine kim şıdk ile eylese du'â

Yüridi 'asker-i İslâmla dîn-i düşmenine

Ederek nuşret için Hazret-i Allah'a recâ

Yedi günde Tuna'nın üstine bir köpri kurub

Şâh-râh oldı kamû 'askere rûy-ı deryâ

*Fevc fevc andan ‘ubûr eyleyüb ehl-i İslâm
Dâr-ı harbe yürüdi her yañadan mevc-âsâ*

*Yanova kal‘ası altına nüzûl itdikde
Hayme-zâr oldu cevânibdeki kûh ü şahrâ*

*Zîr ü bâlâ o kadar hayme ile tıldı bakub
Şandı düşmen tıldur ‘asker ile arz u semâ*

*Meterisler kazılıb kal‘anıñ etrâfında
Düşmeniñ kazdı kökin ya‘ni dilîrân-ı veğâ*

*Dizilüb toplanıñ cümlesi yirlü yirine
Cebe-hâne dökilüb tıldı şanasın dünya*

*Toplar ağzın açub kal‘aya gûyâ oldu
Her biri âteş ile toptolu bir ejderhâ*

*Bu hücumı vü bu tedbiri görünce küffâr
Burc u bârûda hemân eylediler vâveylâ*

*Gerçi mustahkem idi kal‘a vü aşlâ yogıdı
Hiç mühimmât ü levâzımda kuşûrı amma*

*Böyle serdâr u bu ‘asker bu mühimmât-ı zafer
Kal‘a nitsün buna pûlâddan olmış farzâ*

*Bîm-i cân ile amân diyü figân eylediler
Gelmesün kimselerin başına bir böyle belâ*

Çıkıldar ditreşerek berg-i hazân gibi edüb

Hazret-i pâd-şehiñ devlet ü ‘ömrine du‘â

Pâd-şâha vü vezire virecek ‘ömr-i tavîl

İde dünyâyı musahhar bi-hağın nûr-ı duhâ

Kal‘adan eylediler pâk çü levş-i küfri

Kal‘a vü anda olan cümle nevâhî vü kurâ

Oldı ey Vecdî şeh-i ‘âleme bu mülk-i cedîd

Namına eylediler anda dağı hutbe edâ

Yazdılar defter-i emlâk-ı şehe târihin

‘Mülk-i pâk-i Yanova fetih-i Muhammed Paşa’ (K.1)(1658) 1068’’³⁷

Padişaha övgü ile başlayan şiirde, onun şehirleri süsleyen büyük bir hükümdar olduğundan bahsedilmektedir. Padişahın adını duyan düşman askeri korkudan can vermektedir. Ceddine yakışır şekilde fetihler yapan Sultan, şairin verdiği habere göre bunu tahtından ayrılmadan yapmaktadır. Yani padişahın bir emri ile fetihler gerçekleşmektedir. Yeni fetih noktası olarak Erdel’i göstermiştir ve bunun için Köprülü Mehmet Paşa görevlendirilmiştir.

Köprülü Mehmet Paşa büyük bir sadrazamdır. Paşa emri alınca Anadolu’dan topladığı askerlerle sefer çıkmıştır. Dilinde dua ile İslam askerine komuta edip din düşmanlarının üzerine yürümüştür. Paşa ilk olarak Tuna üzerine yedi günde bir köprü kurdurmuştur, bu sayede asker nehri kolaylıkla geçmiştir. Bu sefere her taraftan dalga dalga İslam askeri katılmıştır. Öyle ki Yanova kalesinin altına gelen askerlerin çöle ve dağa kurduğu çadırlar bir bahçe görüntüsü vermiştir. Ordumuz

³⁷ Eşref Yanmaz, Vecdî- Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Divânı’nın Karşılaştırmalı Metni, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1995, s.46-49.

buraya bir çadır bahçesi kurmuştur. Çadır bahçesini gören düşman askeri ise yeryüzünün tamamının askerimizle dolduğunu düşünmüştür. Kalenin etrafına siperler kazan askerlerimiz, topları da ateşlemek üzere yerlerine dizmiştir. Ateşlenen toplar bir ejderha gibi ateş saçmış, düşman askeri korkudan çılgınlık atmışlardır. Şaire göre bu ordu ve mühimmat karşısında, kale çelikten olsa dahi dayanması zordur.

Zorlu mücadele sonucu kale düşmüştür. Vecdî, dehşet veren bu savaşın boyutlarını, düşmanı dahi olsa kimsenin başına böyle bir bela gelmesin, sözleriyle anlatmıştır. Yanova, bundan sonra Osmanlı'nın yeni mülküdür. Yapılan ilk iş ise padişah adına hutbe okutulması olmuştur.

2.19.Sükkerî

“Merhabâ ey ser-ber-i çâpûk-süvâr-ı şaf-derân

Merhabâ ey kahramân-ı şîr-dil-i Rüstem-naẓîr

Mîr-i şaf-ârâ-yı Bosnâ olduĖuñ gûş eyleyüp

Bîm-i cāna düşdi küffâr-ı cihān eyler nefîr

Âb-ı tîz-i tîğ-ı Ėun-rîzûñ bilür a‘dâ-yı dîn

Şimdi urduñ mağdemünle onlara zehr-âb-ı tîr

Kâfir-i bî-dil nice tâğat getürsün Ėarbuña

Sende rezm-i Ėahramân u rûz u şâm-ı ceng-i şîr

Nitekim luĖfuñ dil-i ağbâbı eylerse şikâr

Dâ‘imâ a‘dâ-yı dîn olsun rikâbuñda esîr

Böyle ilhâm itdi hâtif SÜKKERÎ târîğini

'Devlet'ün pâyende olsun dil-nüvâz ol ey dilîr'

H. 1075 – M.1664 (T.2)’’³⁸

Sükkerî, şiirinde adını vermediği bir paşayı sevinçle selamlamaktadır. Anlıyoruz ki bu paşa bir seferden dönmektedir.

İkinci beyitte bu sevincin sebebi açıklanmıştır. Bosna diyarının paşa tarafından, düşmandan temizlendiği ifade edilmektedir. Düşman, ecdadın su gibi kan saçan keskin kılıcını bilmektedir. Şimdi ise zehirli sular saçan o kılıç geri dönmüştür. Kâfir düşman yemiş olduğu darbelerle sindirilmiştir

2.20.Ereğlili Tûrabi

“Târîh Berây-ı Fetih-i Egri (Sulţân Muḥammed’e)

Devlet ile Ḥazret-i Sulţân Muḥammed bin Murâd

Egri üstinde idüp özge ğazâ-yı ekberi

Gelmedi dünyâ turaldan böyle bir şâhib-kırân

Düşmenüñ başın kesüp oldu cihânuñ serveri

İtdi ıl şâh-ı cihân emr-i ricâle inkıyâd

Ḳuṭb-ı aḳṭâb-ı felek olsa yiridür yâveri

Ḥazret-i Ḥâce Efendi istimâletler virüp

Pâdişâh-ı rub‘-ı meskûnuñ olupdur reh-beri

Dîn uğurında ğazâlar eyleyüp oldu şehîd

Ḥızr elinde Şeyḥ efendi içdi âb-ı kevseri

³⁸ Eda Tuncer, Sükkerî Divânı’nı Sözlüğü- Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük-, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s.114.

*Ḥazret-i Feth Girây Ḥân işidüp çapdı revân
İki konağı bir itdi ol guzâtuñ ejderi*

*Her taraftan irişüp yağma idüp düşmenlerüñ
Şeş cihâtı başına tar itdi ğarb-ı şeş-peri*

*Şadr-ı a‘lâyı kılıçla çaldı ol gürg-i vegâ
Şîrveş oldı Çığâl-zâde zamânuñḤayderi*

*Ġayret-i İslâm içün çaldı ‘adûya tîr teber
Leşker-i dînüñḤasan Pâşâ olup ser-‘askeri*

*Ca‘fer-i Şâdık‘adûnuñhîlesin battâl idüp
Ḥazret-i Seyyîd gibi oldı bu devrüñ Ca‘feri*

*Dâyimâ olsun serîr-i devlet üzre ber-murâd
Ceyş-i a‘dânuñ Murâd Pâşâ olupdur şaf-deri*

*Bir yaña Ferhâd-Pâşâ-oğlu bu günden hemân
Urdı a‘dâ-yı la‘îne tîşe ile hançeri*

*Cünd-i Yûnânıyla bir yirden yetişdi ḥazreti(?)
Korqusundan kâfirüñşuya dökildi ekşeri*

*Sancağ-ı Faḥr-ı cihân öninde kanlar döktiler
‘Asker-i Şâm oldılar şâhib-ķırânuñ çâkeri*

*Döktiler toprağa kanın düşmen-i dînüñ bular
Ḥâke yeksân eylediler niçe yüz biñ kâfiri*

Devr-i Âdemden beru olmuş degüldür bu kıtâl

Tu‘me-i şemşîr-i tîz oldu ‘adûnuñ leşkeri

Ey Tûrâbî irdi hâtifden nidâ târîh için

‘Âl-i ‘Osmân eyledi âyâ cihâd-ı ekberi’ sene 1005 (T.109)’”³⁹

Sultan Mehmet, gaza kastiyla Eğri üzerine büyük bir sefer düzenlemiştir. Bu seferle düşmanın başı kesilmiş, zafer kazanılmıştır. Kazanılan büyük başarıda bir çok kişinin emeği vardır. Şair bu kişilerin isimlerinden bahsetmiştir: Hâce Efendi, Şeyh Efendi, Giray Han, Hasan Paşa, Murat Paşa, Ferhat Paşa ve Cığâl-zâde” bu kişilerdir. Tûrabi, Eğri seferinde Şeyh Efendi’nin şehit olduğunu ifade etmiştir. Kırım Hanı Girây Han ise askerleri ile savaşa destek vermiştir. Bu noktadan sonra Paşalar’ın da savaşa destek vermesi ile düşman suya dökülmüştür. Nice yüz bin kâfir yerle bir edilip, toprağa kanları dökülmüştür. Düşman askeri daha önce böyle bir hezimetle uğramamıştır. Osmanlı Devleti büyük savaşı kazanmıştır.

“Târîh-i Berây-ı Egri

(..)devletle bu gün Sulţân Muhammed bin Murâd

Kal‘a-i Egriye ‘azm itdi idüp özge cihâd

(Hay)l-i a‘dâyı kıldı tu‘me-i şemşîr-i tîz

Nola eylerse anuñ emrine şâhân inkıyâd

(Yâ)veridür kuţb-ı aķtâb-ı felek ol serverüñ

Ceyş-i a‘dâyı kırıp olsun hemîşe ber-murâd

(Ba)şı hoşdur ol cihân-gîrüñ ricâlullâh ile

Rezmine hergiz muķâbil olmaz erbâb-ı fesâd

³⁹ Cihan Okuyucu, Ereğlili Tûrabi Divanı, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.176-177.

(Gö)rdi iḳdâmın firâr itdi kıral-ı bed-fi‘âl

Gerçi eylerdi binâ-yı ḳal‘asına istinâd

Cehd idüp hâtif kırala didi ol dem târîhi

‘Aldı fi‘l-hâl Egriñi Sulṭân Muḥammed bin Murâd’ sene 1005 (T.111)’⁴⁰

Devletin başına geçen Sultan Mehmet, Eğri Kalesi için bir sefer düzenlemiştir. Ordunun başında bulunan Sultan bu savaşta nice düşmana kılıç sallamış ve onları alt etmiştir. Karşısındaki şahan olsa, O’na boyun eğmek zorundadır. Nitekim bu güç karşısında düşman askeri direnememiş ve yenilmiştir. Askerinin dağıldığını gören kıral ise tahtını bırakıp kaçmıştır. Kıral çok güvendiği kalesini kaybetmiştir. Şair son beyitte bu fethe tarih düşmüştür.

“(Sulṭân ‘Oṣmâna)

Eyledi ‘azm-i ğazâ Ḥazret-i Sulṭân ‘Oṣmân

Azaḳa ceddi gibi çaldı çü Egri kılcın

Ayağ altında ḳalup oldı ‘adû zîr ü zeber

Gebr ü tersâ çekemez bir daḳı ğayrı kılcın

Dehr-i fânîye niçe Sâm u Nerîmân geldi

Âl-i ‘Oṣmânun elinden yidi böğri kılcın

Ṭarf-ı hâtifden aña dindi Tûrâbî târîh

‘Şeh-i İslâm Azaḳa çü Egri kılcın’ sene 1030 (T.162)’⁴¹

Türabi, Sultan Osman’ın başarılı bir gaza sonucu Azak’ı aldığını haber etmektedir. Ancak, Azak fethini verirken Eğri fethine telmihte bulunmuştur. Sultan Osman, dedesi Sultan Mehmet’in kılıç zoruyla Eğri’yi aldığı gibi, Azak’ı almıştır. Eğri

⁴⁰ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.177-178.

⁴¹ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.209-210.

fethinin üzerinde yirmi beş yıl gibi bir zaman geçmiş olmasına rağmen, şair bu büyük savaşı unutamamış ve Azak'ın fethinde geçmişe telmihte bulunmuştur.

2.21.Nâî

“Tâze cân virdi yine ‘âleme feyz-i Mevlâ
Müjde-i feth ü zafer kıldı cihânı ihya

Ğâlib oldu yine küffâra guzât-ı İslâm
Pây-mâl oldu ser-â-ser yine hızb-i a‘dâ

Devr-i ‘adlinde yine pâdişeh-i baħr u berûn
Bir gâzâ oldu ki gûş itmedi hergiz dünyâ

Đarb-ı şemşîr ile üç günde vezîr-i a‘zam
Dögerek aldı hîşârın Macaruñ bî-pervâ

Bozdı taburı kimin qatl ü kimin itdi esîr
İtdürüp mâ-melekin ‘askere cümle yağma

Qullaruñ pâdişehüm görse idün ceng içre
Qağan Arslana dönüp her biri vaqt-i heycâ

Olmuş idi kimisi hûn-ı ‘adüvvile peleng
Od şaçardı kimisi kâfire çün ejderhâ

Saňa bir feth ü zafer virdi Cenâb-ı Bârî
Görmediler bunu ecdâd-ı ‘izâmuñ aşlâ

Hâk saňa kıldı müyesser iki bâzû-yı qavi

Birisi şadr-ı vazâret biri şadr-ı fetevâ

Selefüñ görmediler böyle vezîr ü müftî

Pâdişâhum niçe târih okudum şubh u mesâ

Yanvaya Hazreti Sulţan Süleymân evvel

Yetmiş üç günde zafer bulduğı olmuş imlâ

Sañâ üç günde müyesser olıcağ fethi bunuñ

Turamaz karşıña Sâm olsa da düşmen farzâ

Şark u ğarba kılıc ur şimdi Sikender sensin

Şağ u şola yûri zabt eyle mişâl-i Dârâ

(...)

Ġaybdan geldi beşâretle nidâ-yı târih

Yanvayı aldı sühûletle Muhammed Paşa 1068 (T.2)’⁴²

Mehmet Paşa’nın, Macar mülkü Yanva’yı fethinden dolayı yazılmıştır. Şairin ilk beyitte yer verdiği “müjde” kelimesi; ikinci beyitte İslam askerinin düşman karşısında galip geldiğini ve elde ettiği başarıyı bize haberdar etmiştir. Kara ve denizlerin padişahı, devrinde adaletle hükmetmiştir. O’nun devrinde olan bu büyük savaş ise dünyada daha önce duyulmamış büyüklükte olmuştur. Mehmet Paşa, başarılı bir mücadele sonunda kaleyi döve döve Macarlar’dan üç günde almıştır. Düşmanın taburunu bozan Paşa, kâfirlerin kimini katletmiş kalanları ise esir almıştır. Savaş meydanını tasvir eden şair bu noktada Padişah’a seslenerek, askerlerinin birer aslan gibi savaştığını söylemiştir. Her biri ejderhalar gibi ateş saçmıştır.

Nâlî, bu zaferin kazanılmasını Mehmet Paşa ve adını vermediği bir müftüye bağlamaktadır. Padişah’a bu iki güçlü kişinin, Allah tarafından bir lütûf olarak

⁴² Bahattin Kahraman, Nâlî Dîvânı,[<http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/>], Tablet Kitabevi Yayınları, Konya 2005, s.111-113.

gönderildiğini anlatmaktadır. Şair, sabah akşam tarih okuduğunu ancak böyle dirayetli vezir ve müftüye daha önceki devirlerde rastlanmadığını söylemektedir. Öyle ki yine okuduğu eski tarihte Yanva'nın daha önce Sultan Süleyman tarafından yetmiş üç günde alındığını; ancak şimdi sadece üç günde alındığını ifade etmektedir. Sonuç olarak Paşa, üstün bir başarı göstererek Yanva'yı fethetmiştir.

“TÂRÎH-İ BERÂY-I FETH-İ VARAD

Müjde âfâka yine feyz-i ‘ammîm-i Mevlâ

Eyledi kişver-i İslâmı ser-â-ser ihyâ

(...)

Oldı manşûr u mazaffâr yine cünd-i İslâm

Oldı maḡhûr u şikeste yine ḡayli a‘dâ

Varadı varmadan aldı yine şadr-ı a‘zam

Bu ne teşhîr ü ne kuvvet bu ne feth ü ne ġazâ

Böyle bir ḡışn-ı ḡaşîni alamazdı bî-şek

Girde-pîç eylese İskender ü Sâm u Dârâ

Ḳalmadı şâyibe âşâr-ı kerâmetdür bu

Kef-i ḡarbe nice teslîm ide fethin ‘uḡalâ

Münkir-i keşf ü kerâmât olana yok mı delîl

‘Arz-ı burhân ideyüm eyle kelâmum ıḡġâ

Otururken ser-i engüşt ile Yeşribde ‘Ömer

Nice itdi gözini Ḳayşar-ı Rûmuñ a‘mâ

Mesnedinde otururken n’ola şadr-ı a‘zam

Yed-i tûlâ ile feth ise niçe ḡal‘a revâ

(...)

Az zamân içre şehâ gör ne ğazâlar itdi
Görmedi böyle fütûhâtı muhaşşal dünyâ

Limye vü Bozcağa feth-i Celâli Yanova
Ġarķ-ı başdarda-i Efrenc ü kıtâl-i deryâ

Ġal‘-i Eflâkla Boğdan fütûhât-ı Tatar
Ġatl-i küffâr-ı Girid feth-i Varad cümle şehâ

Ġüsn-i tedbîr-i vezîrûnle müyesser oldı
Bildiler semt-i vezâret nicedür hep vüzerâ

Nâliyâ menķabetin yazmada ‘âciz ķalemün
Devlet-i pâdişeh-i dehre hemân eyle du‘â

Ġaķ müyesser ide sulţân-ı cihâna her dem
Niçe teshîr-i memâlik niçe feth-i ğarrâ

Tâ kıyamet ola evreng-i sa‘âdetde muķîm
Mâlik-i feth zafer şâh-ı memâlik-pîrâ

(...)

Ġal‘anuñ fethine hâtif didi târîh-i şahîh
Aldı şâhâ Varadı yümn-i Muħammed Paşa 1070 (T.5)”⁴³

Şair şiirin ilk dört beyitinde ısrarla müjdeli bir haberin varlığından söz etmektedir. Beşinci beyitte ise bu müjdenin bir fetih olduğu anlaşılmaktadır. Yalnız bu fetih öyle büyüğü bir şeydir ki daha Paşa Varat’a varmadan gaza zaferle sonuçlanmıştır. Öte

⁴³ Bahattin Kahraman, a.g.e., 115-116.

yandan şair bu zorlu kalenin alınmasını bir kerâmet olarak görmektedir. Bu kerâmetin devamını isteyen şair, Paşa böyle oturduğu yerden nice kale fethetsin, demektedir. Mehmet Paşa, bu devlet için kıymetli bir hazinedir. Akıllı ve kılıcı keskindir. Az zamanda çok gazalar edip, fetihler yapmıştır. Bu fetihler arasında: Limye, Bozcaada, Yanova, Eflâk, Boğdan, Girit gibi yerler vardır. Bu başarıları yazmakda kaleminin aciz düştüğünü söyleyen şair devlet için duaya başlamıştır. Daha nice fetihler isteyen şair, her daim devletin bâki olmasını istemiştir. Çünkü bu devlet mazlumların umududur. Nice fakir ve korunmasız insanlar, Osmanlı'nın gölgesi altında huzur içinde yaşamaktadır. Şair son beyitte kalenin fethine tarih düşürmüştür.

“TÂRÎH-İ DÎĞER BERÂY-I VARÂT

Bârekallâh ne ‘aceb feth-i mübîn oldu yine

‘Âleme eylediler müjde-i fethin i‘lâm

Girde-pîç oldu VarâT Kâl‘ası kırk beş günde

Gerçi çok eylediler almağa ‘asker ikdâm

Kâl‘anuñ fethini ammâ ki Cenâb-ı Bârî

Kalbine eyleyicek âşaf-ı dehrüñ ilhâm

Eyledi ‘askere elîf-ı nevâziş bî-ğad

Qıldı ser-dâra da imdâd ile hayli ibrâm

Kırk sekiz günde VarâT Kâl‘asınun fî’l-cümle

Cünd-i İslâma Hudâ eyledi fethin i‘lâm

Eşer-i meymenet-i şadr-ı vezâretdür bu

Müttefikdür bu kelâmumda havâs ile ‘avâm

*Yohsa bir böyle hişâruñ nice mümkin fethi
Niçe yıl farz idelüm dögse eger Rüstem ü Sâm*

*Devlet ile ola manşur u muzaffer dâ'im
Haq müyesser ide feth eyleye eṭrâfi tamâm*

*Ber-devâm eyleye Haq şadr-ı vezâret üzre
Nâlîyâ eyle du'â ile kelâmuñ itmâm*

*Ḳal'anuñ fethine hâtifden işitdüm târîh
Aldı ḳahrâ Varaduñ ḳal'asın ehl-i İslâm 1070 (T.6)''⁴⁴*

Nâlî, Varat Kalesi'nin fethi için yazmış olduğu bu ikinci şiirde de kalenin zorluğundan dem vurmıştır. Kırk beş günlük çetin mücadeleler sonucu Osmanlı askeri zafere yaklaşmıştır ancak kale tam olarak alınamamıştır. Bundan sonra Allah'ın da yardımıyla kale üç gün içersinde alınmıştır. Toplamda kırk sekiz gün süren mücadele sonucu zafer kesinleşmiştir. Tabi ki bu zafer Allah'ın izniyle olmuştur. Aksi takdirde bu kalenin zaptı mümkün değildir. Rüstem ve Sâm bu kaleyi yıllarca kuşatma altında tutsa bile fethetmeleri imkânsızdır.

O dönemde yaşayan her insan biliyor ki Varat'ın Allah'ın yardımı olmadan alınması olanaksızdır. İslam askerleri bu lütûf ile fethi gerçekleştirmiştir. Şairin temennisi bu fetihlerin devam etmesi ve devletin kıyamete kadar yaşaması yönündedir.

2.22.Neşâtî

*“BERA-YI YENİ KAL'A
Minnet Allaha sa'âdetle vezîr-i a'zam
Eyleyüp cânib-i küffâra yine kaşd-ı gâzâ*

⁴⁴ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.117.

*Kıldı bir kal‘asını hâk ile yeksân devrũ
Ne deri kaldı ne dîvârı idüp cümle hebâ*

*Düşdi bu fetḥ ile şevḳ heme ‘âleme kim
Olmada zühre yine çeng be-kef nağme-serâ*

*Tutdı nâr-ı şafâḳ da‘iresin mâh-ı felek
Ca-be-ca yandı degül anda kelefler peydâ*

*Çâr dîvârı düşüp hâke didüm târîḥin
Kâfirũ aldı Yeñikal‘asın Aḥmed Paşa (T.1)”⁴⁵*

Sadrazam Ahmet Paşa’nın düşmanla yaptığı savaş anlatılmaktadır. Düşmanın elinde bulunan Yeni Kale’nin alınması için yapılan bu savaş çok şiddetli olmuştur. Şair kalenin yıkıldığını ve yerle bir olduğunu ifade etmektedir. Bu haber yeryüzünde sevinçle karşılanmıştır. Şiirin sonunda şair, fetih için tarih düşürmüştür.

*“BERÂY-I KAL’A-İ YANOVA
Ḥamdüli’llâh irüşüp peyk-i ḥaber
Müjde-i fetḥ ile ‘âlem toldı*

*Ḥâtıra geldi bir a‘lâ târîḥ
Şındı kâfir Yanova fetḥ oldu (T.2)”⁴⁶*

Neşâtî, ilk beyitte gelen müjdeli bir haber sonucu Allah’a şükretmektedir. Kâfirin Yanova’da yenildiğini ve kalenin fethedildiğini söylemektedir.

⁴⁵ Mahmut Kaplan, Neşâtî Divanı, Akademi Kitabevi, İzmir 1996, s.167-168.

⁴⁶ Mahmut Kaplan, a.g.e., s.168.

2.23.Sâbir Mehmed

“TÂRÎH-İ FETH-İ UYVÂR Zİ-SEYF SULTÂN MEHEMMED HÂN
ALEYHİ’R-RAHME VE’L ĞUFRÂN

Hâzret-i Sultân Mehemmed hân-ı ğâzî kim odır

Pâd-şâh dîn u devlet sâye-i lutf-ı ilâh

Hak te‘âlâ ‘ömrin efzûn ‘askerin menşûr idüb

Pây-i esbinde ser-i a‘dâsı olsun hâk-râh

Eyledi maḥzâ rızâ-yı Hak için teçhiz-i ceyş

Tâ ide kahrıyla a‘dâ-yı tebah-kârı tebâh

Şad hezârâ şükr olsun kim ğazâ-yı müslimîn

Ğâret idüb milk-i küfri bozdılar pençe-sipâh

Aldılar Uyvar hisârını Kırâl-ı Nemçeden

Haddini bildirdiler ol kâfire bî-iştibâh

‘Asker-i İslâmdan bir mertebe havf itdi kim

Tahtını terk eyleyüp semt-i girîzi tutdırâh

Cümle şâhân-ı cihân engüşt-ber-dendân idüb

Dehşet ile didiler kim ey Kırâl-ı dil-siyâh

Haddiñi bil kim bu fethe bir güzel târîhdür

Ḳahr ile Uyvaruñ aldı pâd-şâh-ı dîn-penâh1075-1664 (T.2)''⁴⁷

Sâbir Mehmet, başlıktada belirttiği gibi bu şiiri Sultan Mehmet'in Uyvar'ı fethetmesinden dolayı Sultan'a hitaben yazmıştır. Padişah bu seferde başarılı olmuştur çünkü seferin amacı, Allah için din yolunda hizmettir. Bu niyetle yola çıkan ordumuza Allah yardım etmiş ve küfür mülkü olan Uyvar, İslam'ın hizmetine girmiştir. Müslümanlar gaza fikriyle mücadele edip düşmanı altetmiştir. Avusturya kiralının elinden kalesi alınmıştır. İslam askerinden korkan kiral tahtını bırakıp kaçmıştır. Cümle cihan padişahı dehşet ile parmağını ağzına götürüp kalbi kararmış Kırılın bu halini gördüler. Bu şekilde Kırıla haddini bildiren Padişah, Uyvar Kalesi'ni almıştır.

2.24.Ferîdûn

“Berây-ı İbrâhîm Paşa ki der Budin Muḥâşara Budeest

Merḥaba ey şafder Hayder dil ü leys-i intikâm

Âşifâ şâh ḳader ḳudret Ferîdûn ihtîşâm

Merḥabâ ey Rüstem-i sâhib-ḳırân-ı ḥarb-ı ḍarb

Merḥabâ ey ḳahramân-ı ḳulle-i ḳâf iltizâm

(...)

Şu‘le-i şemşîr-i âteş-rîz berḳ-âyîmile

Ḥirmen-i şabr u ḳarâr-ı düşmeni yakduñ tamâm

Rû-be-rû şemşîr cevherdârûña gelmez adû

Tîğ-i ḥûrşîd-i cihân-tâba tayansun mı ḳalâm

Ehl-i küfre dest-i berdi şöyle gösterdüñ mi hiç

Görmemişdür öyle cengi Behmen ü Behrâm u Sâm

⁴⁷ Necip Fazıl Duru, Sâbir Mehmed Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1994, s.32.

*Ta‘ma-i şemşîrin oldı leşker-i a‘dâ-yı dîn
Ol sükkânın lâşesinden kalmadı illâ ‘izâm*

*Rümh-i ser-tîzüñ hücûm-ı ehl-i küfrü kam‘ idüp
Buldu dîn polâd-ı şemşîrûñle istihkâm-ı tâm*

*Âftâb-ı mülk ü millet berķ-i ‘adâ-sûzdur
Olmasun yârab ol tîĝ-i mücellâdur niyâm*

*Hiddet-i re‘y-i rezîn ü şavlet-i şimşîrile
Eyledüñhısn-ı Budinden defe-i küffâr-ı li‘am*

*Hayra dest olmazdı ĝâziler ‘adûya olmasa
Ey vezîr-i hazret-i Hâkân-ı İskender nizâm*

*Vefk-i taķdîr üzre re‘yüñhırz-ı bâzû-yı ĝuzât
Leşker-i ‘adâya tîĝin nüşha-yı merg irtisâm*

*Ser-girân idi ‘adû mest-i mey-i naĥvet olup
Ânlara tîĝüñ içürdü bir gelû-sûzende câm*

*Yekte-tâz-ı rûz-ı heycâ mihr-i çarh-evrengsin
‘Âlemi tutsa n’ola destinde tîĝ-i şu‘le-hâm*

*Hamleñe tâb-âver olmaz ey vezîr-i şaf-şiken
Her ne deñlü eylese küffâr-ı bî-dîn izdiĥâm*

*Tîĝüñ‘adâ cevşenünden hiç döndürmez yüzün
Cân alur zırhdan geçüp peykân-ı anķa pür-sihâm*

(...)

Hâfız-ı hışn-ı Budîn-i pirây-e-bağ-ı mülk ü dîn

Mazhar-ı fetḥ-i mübîn serdar-ı nuşret-iğtinâm

Ġâzî İbrâhîm Pâşâ seyf-i meslûl-ı Hudâ

‘Arş-ı temkîn âsmân rif‘at melâik ihtirâm

(...) (K.3)”⁴⁸

“Merhaba”larla karşılanan İbrahim Paşa’nın oldukça hünerli bir yönetici olduğunu şairin övgülerinden anlaşılmaktadır. Kendisi savaşta Rüstem; akıl ve bilgide Aristo ile Felâtun gibidir. Rüstem:

“İran’ın ünlü kahramanı. Adı Şehnâmedeövgü ile anılır. (...) Eski şiirimizde kahramanlık, acı kuvvet ve yenilmezlik sembolü olarak özellikle kasîdelerde anılan Rüstem, Cemşid soyundan gelen Nerimân’ın torunu ve Sam’ın oğlu olan Sicistân ve Seyistân Zâl’in oğludur. (...)”⁴⁹

Şair, İbrahim Paşa’yı Rüstem’e benzetmiş ve savaş meydanında büyük kahramanlık gösterdiğini ifade etmiştir. Paşa’nın kullandığı kılıç karşısında düşman şaşkın ve çaresiz kalmıştır. Din düşmanı askerler bu gazada dehşete düşmüştür. Verilen amansız mücadele sonucu Budin Kalesi’nden kâfir def edilmiştir. Başı sert olan düşman kibir içkisinden içip mest olmuş vaziyetteyken; onun bu gafletinin sonunda kılıcımız boğazına dayanmıştır.

İbrahim Paşa’nın karşısında düşmanın durması imkânsızdır. Çünkü o kılıca bir tane baş yetersizdir. İbrahim Paşa’nın övgüsü ile devam eden şiirde daha sonra devletin bekâsı için duâya geçilmiştir.

⁴⁸ Kadriye Şimşek, Ferîdûn Dîvânı-Transkripsiyonlu Metin, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002, s.33-37.

⁴⁹ İskender Pala, a.g.e., s.382.

3.İRAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR

İran ile yapılan uzun soluklu savaş dönemini üç aşama ile anlatan Halil İnalcık 17.yy. için şunları ifade etmektedir:

“(...) II. Aşama: Şah Abbas karşı saldırıya geçti, Osmanlı fetihlerini geri aldı. Anadolu’ya perişan dönen dirliksiz asker Celâli eşkıyası olarak karışıklıklara neden oldu. Şah, ipek ihracatını yasaklayarak Osmanlı ekonomisine büyük zarar verdi. Osmanlı Devleti de karşı önlem olarak İran’ın şiddetle muhtaç olduğu kıymetli madenlerin ve bakırın İrana ihracını yasakladı. İran’da para buhranı kendini gösterdi. Osmanlıların Şirvan, Azerbaycan ve Gürcistan’daki fütühatını geri almış olan Abbas, bu yerler için yılda iki yüz yük ipek göndermek şartıyla barış teklif etmişti (1610). (...) Osmanlılar sonuçsuz seferlerden sonra nihayet 1555 Amasya Antlaşması esas olmak üzere ve yüz ipek gönderilmek şartıyla barışı kabule mecbur oldular (1618).

III. Aşama: Şah, Bağdad’ı, Kerkük’ü, Musul şehirlerini ve bütün Irak’ı Osmanlılardan aldı (1623).Şimdi Diyarbekir’i üs yapan Osmanlıların Bağdad’ı geri almak için yaptıkları girişimler (Kasım 1625 ve 1630) sonuç vermedi. Bu devirde Osmanlı Devleti içerde anarşi içinde bocalamakta idi. II. Osman’ın katlini (1622), kapıkulunun devlete tam anlamıyla tahakküm etmesi, yeniçerilere karşı sekban askerini yanına toplayan Abaza Mehmed Paşa’nın isyanla Erzurum’u üs yapması izledi. Bu isyan, devleti temellerinden sarsmakta idi. 1632-1635’te IV.Murad, şiddetli icraatla devlet içinde pâdişahın mutlak otoritesini tekrar tanıttı ve ordunun başına geçerek İran üzerine yürüdü; Bağdad’ı geri aldı (24 Aralık1638). Ertesi sene iki memleket arasında sınırları kesin şekilde tespit eden bir anlaşma yapıldı (1639 Kasr-ı Şirin Barış Antlaşması). Buna göre, Osmanlılar, Osmanlılar Bağdad, Şehrizer, Van, Kars

vilayetlerini muhafaza ediyor, fakat Azerbaycan üzerindeki bütün iddialarından vazgeçiyordu.”⁵⁰

Şiirlerde de görüleceği gibi, yüzyılın şairleri daha çok Osmanlı Devleti’nin IV. Murat ile yakaladığı başarıyı şiirlerinde işlemişlerdir. Bunun yanında IV. Mehmet devrinde gerçekleşen mücadeleler de şiirlerde görülmektedir.

Bu başlık altında toplanan şiirler hacim olarak en fazladır. Şairler İran ile yapılan savaflara büyük ilgi göstermişlerdir. Özellikle Bağdat’ın fethi şiirlerde en çok işlenen konu olmuştur. Bağdat’ın güzel ve mukaddes şehir olması gibi birçok özelliği şairler tarafından ele alınmıştır. Şairler, İrandan bahsederken “Kızılbaş” ifadesine şiirlerinde oldukça fazla yer vermişlerdir.

3.1.Şehrî

"Tarih-i Beray-ı Feth-i Bağdâdî

Feth-i Bağdâda şeh-i bârika-rev

Der-miyân eyledi tîğ-ı talebi

Râkib-i tevsen-i ‘azm itdi kazâ

Ceyş-i himmet ile o Nusret-nesebi

Hızr-ı tevfiğ-rikâbında revân

Âyet-i feth ü zafer-h’ân-lebi

Ezmine gerd-semend-i ‘azmîn

Eyledi çeşmine kuhl-ı turabı

⁵⁰ Halil İnalcık, Devlet-i ‘Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 53.Baskı, İstanbul 2014, s.182-183.

Açmadın dîde-i kuhl-ı âlûdın

Çekdi maṭlebde ‘inân-ṭalebi

Göricek Şehrî didüm târîḥin

Bu ‘azîmetle o himmet-hasebi

İtdi-i ‘câm-ı bed-âyini- birûn

Şâh-ı Rûm aldı ‘Irâk u ArabıH.1048-M.1638-39” (T.2)⁵¹

Bağdat seferinin sebeplerini ilk beyitlerde bize açıklamaya çalışan şair, benzetmeler yardımı ile “yıldırım” gibi olan padişahın ordunun başında önden giderek Bağdat’ı fethetme düşüncesiyle sefere çıktığını anlatır. Padişahın sefere çıkma “dik başlı” rakibin yani İran şahının tavırlarının etkili olduğu şair tarafından ifade edilmektedir. Bir tarafta bu fitneci, dik başlı İran şahına karşı diğer tarafta İslam’ın üstün gelmesi için mücadele eden Osmanlı Padişahı bulunmaktadır. Fetih sûresine atıfta bulunan şair, ordusunun başında sefere giden Osmanlı Padişahı’nın bu seferden Allah’ın yardımıyla zaferle döndüğünü anlatır.

Son beyitlerde Bağdat’ın fetih tarihini veren şair, Rum Şahı diyerek Osmanlı Padişahını kastetmiş ve onun Irak ve Arab diyarını aldığını söylemiştir.

3.2.Şeyhülislam Bahâyi

"Kıt'a Ki Şâh-ı Cihân Der Sefer Bağdât Der Menzil-i Eregli Bedîha Gofte-Şod

Der Hakk-ı Cûybâr u Kûhsâr

Sanmanuz kim cûybâr-ı dest ü sahradan eden

Rûy-mâl-ı hâk-i pâ-y-ı sâh-ı gerdûn-iktidâr

Ma ‘zeret-h’âhâne sâhâ rif’atinden serm edüp

Âb-ı rûyin dergeh-i vâlâna dökdi kûhsâr

⁵¹Şener Demirel, 17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, s.384.

“(Felek gibi kudretli padisahın ayagı toprakına yüz sürenleri (sadece)
çöl veovanın nehridir zannetmeyin. Ey padisah, dağın zirvesi
yüksekliginden utanıp özürdilercesine yüksek dergâhına yüzsuysu döktü.)
(k. 3)”⁵²

Yapılan sefer edebî bir şekilde tasvir edilir. Ayrıca bundan başka, şair IV. Murat’ın annesinin adına yapılan bir çeşmeye tarih düşerken yazdığı şiirin 10. beyitinde de padişanın Bağdat seferini övmektedir:

*"10.Feth-i Bagdâd ile zammeyledi mülk-i Rûma
Darb-ı semsîri anun memleket-i esyâfi (T:1/16)"⁶³*

3.3.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî

*"Kaşide der haqq-ı Şulţan Murad Han beray-ı tonanma-yı feth-i Kal'a-i Revan
Ta'ala'l-lah zihi peygam-ı feth-i memleket-ârâ
Kulûb-ı mürdeye oldı şafâ-bağş ü hayat-efzâ*

*Bi-ḥamdillâh ki 'ahdinde yine bir şâh-ı Cem-câhuñ
Nüvîd-i feth ü nuşretten şeref buldı bugün dünyâ
(...)*

*O sulţân-ı 'azîmü's-şân o ḥâkân-ı felek-'unvân
Sa'adette revân oldu Revân üstüne bî-pervâ*

*Cenâb-ı Hazret-i Bârî kılup ol dem añâ yâri
Tokuz günde Revân fethin müyesser eyledi Mevlâ*

İrince müjde-i nuşret açıldı gül gibi 'âlem

⁵² Muhbet Toprak, Şeyhülislam Bahayî Divanı Şerhi, Pamukkale Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli 2006 , s.303.

⁵³ Muhbet Toprak, a.g.t., s.308-313.

Cihâna hağ bu kim oldı meserret-bağş ü rûh-efzâ

(...)

Murâda ten virüp dâ'im murâdı üzre şâd idüp

Sürûr-ı fethü nuşretle dahı mesrûr ide Mevlâ

Yeter ey Ni'metî şimden gerü taşdı'a ruhşat yok

Du'â eyle Hudâ'ya diye âmîn pîr ile bernâ

(...)

Sühuletle naşîb eyle aña fethini Bağdâd'ın

Be-hağğ-ı sûre-i Meryem be-fâzıl-ı sûre-i Tâhâ" (K.11)⁵⁴

Revan Kalesi'nin fethinin anlatıldığı bu şiir, sevinç veren zafer olayının haberi ile başlamaktadır. Bu haber sonucunda “ölü gönüllere” hayat gelmiştir. Bu fetihle dünya şereflenmiştir, çünkü kazanan İslam devletidir. Bu devletin başında ise IV.Murat vardır. Şair padişahın cengâverliğini överek onun üstün vasıflara sahip olduğunu söylemektedir. O vasıflardan birisi de adaletli olmasıdır ki bu devirde emniyet içinde bir yönetim içerisinde olmuştur ve bu yüzden insanlar rahat bir hayat sürmüşlerdir.

Şairin aktardığına göre, Sultan Murat Revan üzerine düzenlediği seferi dokuz gün içinde neticelendirmiştir. Yani Revan, Allah'ın izniyle, dokuz gün içerisinde alınmıştır. Bu fetih haberi, doğaya dahi bir canlılık getirmiştir. Âdeta baharın geldiğini söyleyen şair, Allah' a şükretmektedir. Nihayet Osmanlı eski başarılarını hatırlatan bir zafer almıştır. Bu zaferin mimarı olan Sultan Murat'ın azmi şairce övülmüştür.

Şiirin son bölümünde şair Allah'tan İslam askerinin her daim galip gelen taraf olmasını istemektedir. Öyle ki Bağdat seferi henüz tamamlanmamıştır, işte bu yüzden Allah'ın yardımının kesilmesini istemeyen şair, fethin tamamlanması için

⁵⁴ Ahmet Gülen, Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebi Şahsiyeti Eserleri ve Divânı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, s.132-133.

dua etmektedir. Zira bu, Yüce Allah için zor değildir. Şair bu noktada sözünü desteklemek için Meryem ve Tâ Hâ sûrelerine atıfta bulunur.

Bilindiği gibi Meryem sûresi, Kur'an-ı Kerim'in on dokuzuncu sûresidir. Hz.Meryem'in insan eli değmeden hamile kalması, Hz.İsa (r.a.) 'nın beşikteyken konuşması gibi olayları anlatmaktadır. Bu olaylar üzerinden Allah'ın gücünün büyüklüğü bize anlatılmaktadır.⁵⁵ Yine Tâ Hâ Sûresinde de Allah'ın kudreti anlatılmaktadır. Meryem sûresinin hemen ardından gelen bu sûrede Hz.Musa (r.a)'nın Firavunla olan mücadelesi anlatılmıştır. Hz.Meryem olayında olduğu gibi burada da insan aklının açıklayamayacağı olaylar olmuştur. Hz.Musa (r.a)'nın asası yılanı dönmüş, koynuna sokup çıkardığı eli bembeyaz bir hale gelmiştir.⁵⁶ Şair bu sûrelere atıfta bulunarak Bağdat'ın fethinin Allah isterse asla zor olmayacağını anlatmaktadır. Çünkü Allah; çalışıp, sabredip, tevekkül edene yardımını ulaştırmaktadır.

3.4.Seyyid Nakib-zâde Ni'metî

"Târîh li-kâtîbîhi berây-ı kal'â-i fetî-i Bağdâd

Hzret-i Sultân Murâd ol husrev-i âlî-nijad

Oldı ma'mûre zamân-ı devletüñde her şehir

Fetî-i Bağdâd'ı Hudâ kıldı müyesser zâtına

Düşmen-i bed-h'âh-ı dîn ü devletiñ idüp qahir

Ni'metî târîh olur aña hurûf-i mu'ceme

Sa'y idüp Bağdâd'ı aldıhâkim-i berr ü bahîr" (T.1)⁵⁷

Ni'metî, Revan'ın alınmasını anlattığı yukarıdaki şiirinin sonunda Bağdat'ın fethini istemiş, bunun Allah'ın yardımıyla zor olmayacağını Meryem ve Tâ Hâ sûrelerine

⁵⁵ Hayrettin Karaman vd., Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meâli, "Meryem Sûresi", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2015, s.290-298.

⁵⁶ Hayrettin Karaman, a.g.e., "Tâ Hâ Sûresi", s.299-309.

⁵⁷ Ahmet Gülen, a.g.t., s.298.

atıfta bulunarak ifade etmiştir. Bu şiirde de anlaşılabacağı üzere, şairin duasındaki gibi, Allah Sultan Murat’a yardımıyla Bağdat’ın fethini Osmanlı devletine yeniden nasip etmiştir. Bu fetih Allah’ın izniyle yapan Sultan Murat’ın azmi ve çalışkanlığı da şair tarafından anlatılmaktadır. Sultan’ın döneminde elindeki tüm yerler imar edilmiştir. Denizler ve karalar fetheden bu çalışkan padişah Bağdat’ı da almıştır.

3.5.Hikmeti

“Târih-i Bağdâd Be-dest-i Sulţan Murad Han-ı Gâzî

‘Tûti ’l-mülke limen’ olduğda istişnâ-yı Hâk

Evliyâ burcın görüp Sulţan Murad’a müstağa

(...)

Geldi burc-ı evliyâyâ pâdişâh-ı dîn penâh

Virdi ol şubĖ-ı sa‘âdet şan kudûmından şafağ

Leşker-i encüm-şümâr ile kuşatdı kal‘ayı

Ol meh burç-ı sa‘âdet ‘ âlem üzre zıll-ı Hâk

Ėulle-i eflâke iletđi Ėubârın kal‘anuñ

Burc-ı bâr tob-ı âteş-bârdan buldı rehağ

Ėal‘a içre sürĖ dirler idi el-amân (amân)

Birimüzüñ Ėalmadı yâ Rab Ėayâtından ramağ

Sâbığa feth olduğı-tek oldu Ėur‘adan emân

Ėal‘a içre soñra barut-Ėâne k’oldı muğterik

Tiğ-ı Ėaşr-ı dökdi Ėanın şöyle kim sürĖ-serüñ

ŞafĖa-i rûy-ı zemîni kıldı şan al varağ

İltifât-ı pâdişâhî kâdrini ol kavm-i şum

Bilmeyüp nâr-ı cahîme başdılar bir bir ayak

Doğru dirler eski düşmen degmede olmaz mı dost

Dost olunca bir taraftan gösterür lâ-büd rehağ

(...)

Kal‘a-i burc-ı evliyâdan fırka-i sürh-serüñ

Ref‘ine ey Hikmetî târih düşdi haşem-i hağ (H1048-M1638)

Başumuzdan sâyesin Sultân Murad-ı Ğazi’nün

Bir zaman dûr itmeye Perverdigâr mâ-ğalağ” (282.Şiir)⁵⁸

Şiir, Âl-i İmrân sûresinin yirmi altıncı ayeti ile başlamıştır. Bu ayet bize şöyle buyurmaktadır:

“(Resûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsın ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kâdirsin.”⁵⁹

Bu şekilde Bağdat’ın fethini haber eden şair, Allah’ın takdiriyle Sultan Murat’ın galebe geldiğini anlatmaktadır. Padişah İslâm için savaşıyor bir komutandır. Dinimizi ayakta tutmak için mücadele veren Sultan Murat’a biat etmek Hak ehlinin görevidir. Şair, o olmasaydı her yerin karanlığa boğulacağını söylemektedir.

Dinin koruyucusu olan Halife Murat Han ordusuyla Bağdat’a gelmiştir, asker kaleyi kuşatmıştır. Ateşlenen toprak neticesinde kaleden kalkan tozlar gökyüzünü sarmıştır. Bu noktada şair bize kale içindeki baruthanenin yandığını söylemektedir. Şiirin

⁵⁸ Aysel Eğri, 17.yy. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.253-255.

⁵⁹ Hayrettin Karaman, a.g.e., “Âl-i İmrân/26. Âyet”, s.51.

devamında “Eski düşmandan dost olmaz” diyen şair, önceleri Bağdat ahalisine padişahın iltifat gösterdiğini ancak halkın buna nankörlükle karşılık verdiğini anlatmaktadır. Şimdi ise onlar ateşe doğru yürümektedirler.

Şiirin on sekizinci beyitinde bu fetih tarihini (H 1048- M 1638) veren şair, şiirini bir duâ ile bitirmektedir. Sultan Murat’ın gölgesinin başlarından eksik olmamasını, Allah’tan istemektedir.

3.6.Cem’î

*“Hoşâ ey müjde-gûy-ı feth u nuşret
Hümâyûn maḳdem ü ferhunde ṭal‘at*

*Ki oldı şît-zenüñ maḳdemünden
Güşâde dîde-i a‘yân-ı devlet*

*Bu âvâzeyle ser-ḥayl-i ‘adûnuñ
Gözinden uçdı murğ-ı ḥâb-ı râhat
(...)*

*K’alup Bağdâd’ı şâhenşâh-ı islâm
Diyâr-ı ehl-i rafzı kıldı ğâret*

*Mişâl-i kâse-i pür-ḥân-ı yağma
Şikest oldı o sûr-ı çarḥ-ı hey’et*

*Bu dem ol ḥân-ı yağma ile kıldı
İmâm-ı A‘zam’uñ rûḥın ziyâfet*

*Yed-i tûlâ ile bânî-i lutfi
Hem itdi türbe-i pâkin ‘imâret*

*Cem‘î-i evliyâ oldı zahîrî
Huşûşâ Çâr-yâr-i pâk-ıynet*

*Ne şübhe bu gazâdan oldı hoşnûd
Cenâb-ı Hazret-i şâh-ı risâlet*

*Alup ol kal‘a-i çarh-üstüvârı
Anuñla dehre virdi başka zînet*

*Muhaşşal şâhid-i ikbâl-i şâha
Güzel yakışdı ol Bağdâdî hil‘at*

*Şeh-i hûrşîd-râyât ile itdi
O burc-ı evliyâ kesb-i sa‘âdet*

*Çodı bir âsâf-ı kâr-âzmâyı
İde ol kal‘ayı tâ kim hırâset*

*Sürüp a‘dâ-yı sebbâbı içinden
Kılıç koydı şeh-i Rüstem-şecâ‘at*

*Ne şeh şâhenşeh-i Îrân u Tûran
Ne şeh şâhib-kırân-ı Sâm-şavlet
(...)*

*Şeh-i İslâm’a ser-hayli kızılbaş
‘Aceb kendin niçe eyler ki nisbet*

*O tâc ile horûs-ı bâmdur ol
Bu şehbâz-ı hü mâ-perdâz-ı ‘izzet*

Horûs-ı cengî de olsa ne mümkün

K'ide şehbâz ile kaçd-ı huşûmet

Şâhenşâh-ı cihânuñ şâh-ı evbâş

Eger emrine itmezse itâ'at

Ne Şîrvân'ı kalur ne İsfahân'ı

Olur hep pâ-y-mâl-ı cünd-i nuşret

Alup tahtın hemân tâc ile ol bûm

Olur virâne-gerd-i gûy-ı hayret

Olur her atduğı ol bed-kumârın

Cihân-ı şeşderîde naķş-ı nekbet

(...)

Ruh-ı mir'ât-ı şemşinde dâ'im

Nümâyan ola rûy-ı fetḥ u nuşret

Be-sırrı-ı âyet-i 'Naşrun mina'llâh'

Be-ḥaķķ-ı Ḥazret-i Furķân-ı 'izzet (K.6)'⁶⁰

Cem'î'nin Dîvân'ında altıncı sırada yer alan bu kaside IV. Murat'a Bağdad'ın fethinden dolayı verildiğı için "Fethiyye" olarak adlandırılmıştır.⁶¹

Fethiyye, büyük bir coşku ile başlamaktadır. Ne hoş ki fetih zamanı gelmiştir, bu durum düşmana rahat bir uyku uyutmamaktadır. Bu haberle başarı davulları çalmaya başlamıştır. Gelen müjde ile yeryüzünde bir canlılık vuku bulmuştur. İslam'ın şahı

⁶⁰ Birgül Koparan, Cem'î Hayatı, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1995, s.88-94.

⁶¹ Birgül Koparan, a.g.t., s.28.

yani Osmanlı padişahı Bağdat'ı alarakı Rafizî diyarına girmiştir. Bağdat'ın alınması ile burası imar edilmiştir. Artık devir bir başka güzel olmuş, insanlar bu fetihle saadete kavuşmuştur.

Şairin haber verdiğiine göre, Bağdat'ı fetheden padişah buraya tecrübeli bir vezir tayin etmiştir. Bu vezir düşmana aman vermemiştir. Zaten Sultan Murat oldukça başarılı bir padişaktır ve azmiyle doğudan batıya heryeri etkisi altına almıştır. Kara ve denize hükmederek dünyayı titretmiştir. Adaletli yönetim şekliyle yeniden nizamı kurmuş, insanlar tekrar birbirine güven içinde muhabbet duymuştur. Şair, Kızılbaşın'da fitnesini kesen Sultan'ın kendisine itaat edilmezse Şirvan ve Isfahan'ı da alacağını söylüyor.

Daha sonra uzun bir aralıkta Sultan Murat'ı öven şair son beyitte “Nasrun mina'llâh” diyerek Saff sûresi on üçüncü âyete işaret ediyor. Bu ayette yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “ *Sevineceğiniz başka bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih. Müminleri (bunlarla) müjdele.*”⁶² Âyetin yorumunda “yakın bir fetihle” müjdelenen yerin Mekke olduğu ve İran ile Doğu Roma'nın da etki altına alınacağı söylenmektedir.⁶³ Mekke'nin fetih müjdesine atıfta bulunan şair, Allah'ın yardımıyla Bağdat'ın alındığını söyleyerek şiirini sonlandırmıştır.

“Minnet Hudâ'ya Hazret-i Sultân Murâd'uñ eyledi

Kûsın bülend-âvâze-i fethi cihânı pür-şadâ

Ya'nî o şâh-ı şîr-ceng alup Revân'ı bî-direng

Oldı ser-i a'dâya teng bu günbed-i vüs'at-nümâ

O kal'anûn burc u derin top ile yıkdı ekşerin

'Afv itdi cürm-i leşkerin şâhenşeh-i kişver-güşâ

Bu müjdeyi gûş eyleyüp Cem'î didi târîhini

⁶² Hayrettin Karaman, a.g.e., “Saff Sûresi/13.Âyet”, s.552.

⁶³ Hayrettin Karaman, a.g.e., s.552.

Aldı Revânı zoruyla Sultân Murâd cem levâ (T.8) 1045/1635 ⁶⁴

Allah’a şükür olsun ki Sultan Murat’ın Revan fethinden dolayı zafer davullarının sesi dünyayı sarmıştır. Sultan Murat, aslanlar gibi savaşıp Revan’ı almıştır. Revan Kalesi’nin burçlarının tamamı top ile yıkılmıştır, padişah bu zaferden sonra düşman askerinin hatalarını affetmiştir. Cem’î bu müjdeli haberin tarihini düşerek, Padişah IV. Murat’ın Revan’ı şiddetli bir gazayla aldığını söylemektedir.

“Zıll-i Hudâ Hazret-i Sultân Murâd

O şeh-i dîn-perver-i dâniş-pijûh

Sûy-ı Revân’a yönelüp oldu pür

Debdebe-i kûsı ile deşt ü kûh

Kal‘ayı zûr ile alup ‘askeri

Oldı perâkende gürûh-â-gürûh

Cem‘î bu fethûn didi târihini

Aldı Revân’ı şeh Behmen... (T.9) 1045/1635 ⁶⁵

Cem’î, bir önceki düşürdüğü Tarih’te olduğu gibi bu şiirinde de Revan’ın fethini kutlamaktadır. Allah’ın himayesi altında olan Sultan Murat Revan’a yönelip kaleye varmıştır. Askerin zorlu çarpışması sonucu Revan düşmandan alınmıştır. Cem’î yine son beyitte fethin tarihini düşmüştür.

“Şad müjde kim cenâb-ı Sultân Murâd-ı Gâzî

‘Azm-i cihâd idince el virdi aña maşşûd

Ya‘ nî be-hüsn-i tedbir hem bâ-ğadeng ü şemşîr

⁶⁴ Birgül Koparan, a.g.t., s.194.

⁶⁵ Birgül Koparan, a.g.t., s.195.

Bağdâd-ı kıldı teşhîr ol şâh-ı kişver-i cûd

Dehrûn nigâhdârı zıll-i Hudâ-yı Bârî'

Ceng ile ol hîşârı aldı hilâf-ı ma' hûd

İkbbâl-i yümn-i pâyı tâbende mihr-i râyı

Ol burc-ı evliyâyı haqqâ ki kıldı mes' ûd

Andan İmâm-ı A' zam hem çâr-yâr-ı Ekrem

Sultân-ı Enbiyâ hem bî-şübhe oldu hoşnûd

Ey Cem'î bu gazâyâ tarih eyle iki yüzden

Mısra' -i 1 evvel oldu târih-i şevk-i bihbûd

Biñ kırk sekizde alup Bağdâd'ı şâh-ı İslâm

*Heb haric-i menhûs oldu içinde nâ-bûd (T.13)1048/1638"*⁶⁶

Bize Sultan Murat'ın azmi sayesinde Bağdat'ın fetih müjdesini veren şair, padişahın aldığı güzel tedbirlerden dolayısı ile savaş zekâsından bahsetmektedir. Allah'ın gölgesinde savaşan padişah buradaki kaleleri almıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken iki nokta vardır. Bu noktalar; "Burc-ı evliya " tabiri ve "İmâm-ı A' zam" ismidir. Bu olgular, Bağdat'ın fethini anlatan diğer şiirlerde de sıkça geçmiştir. Burc-ı evliya, Bağdat'ın diğer ismidir. Sebebi ise başta İmâm-ı A' zam ve Abdülkâdir-i Geylânî gibi birçok veli zatın türbelerinin bu şehirde olmasıdır. Üstelik şehre uzaktan gelirken öncelikle bu türbeler görülmektedir.⁶⁷ Şaire göre bu fetih burada yatmakta olan velileri dahi sevindirmiştir.

⁶⁶Birgül Koparan, a.g.t., s.199.

⁶⁷ Emine Yeniterzi, "Klasik Türk Şiirinde Ülke Ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:3, Sayı:15, 2010, s.306.

Fethi tarih düşerek müjdeleyen şair, bize Hicri bin kırk sekiz yılını vermektedir.

“Zıllı -i Hudâ fâtiḥ-i Îrân k’odur

Lâyık-ı olan mesned-i sulṭâniye

Ol ki kazâ hükmini kılmış revân

Mâhdan ârâmgeh-i mâhîye

‘Azim-i Bağdâd olup rahşını

Sürdi bu dem bâdiye-ber-bâdiye

Top u tûfeng ile hücûm eyleyüp

Çopdı ser-i surḥ-sere dâhiye

Feth idüp o kal‘ayı zamm eyledi

Mülket-i maḥrûsa-i İslâmiye

Yazdı bu fethi işidüp şevk ile

Ehl-i dilûn her biri bir ḥâşiye

Cem‘î bu güne didi târîḥini

Dağdağa-i şevk ile bî-kafiye

Çal‘a-yı Bağdâdı alubḤân Murâd

Anda kim oldu ğaye-i bağye (T.14) 1049-1639’⁶⁸

Cem’î şiirin başında IV. Murat için “İran Fatihi” demektedir. Kendisinin bir gaza eri olduğunu söyleyen şair, Bağdat fethi için dağlar ovalar aştığını söylemektedir. Top

⁶⁸ Birgül Koparan, a.g.t., s.200.

ve tüfekte yapılan hücum sonucu başarı elde edilmiş ve kale İslam mülkü içerisine katılmıştır. Fetih haberini büyük bir mutlulukla karşılayan şair bugüne bir tarih düşmüştür ve bu şekilde Bağdat kalesinin alınışından bizi haberdar etmiştir.

Ayrıca Cem‘î Dîvânında yer alan on sekizinci tarihte şair, vezir Mustafa Paşa tarafından tadilatı yapılan bir köprüye dair tarih düşerken şiirin ikinci beyitinde Mustafa Paşa’nın Bağdad gazasında yer aldığını bildirir:

*“Cenâb-ı Han Murâd-ı dâdgerle dest-i a‘dâdan
Gazâ kıldı alup Bağdâd şehrin fi sebîli’llâh (T.18)”⁶⁹*

3.7.Şeyhülislam Yahya

*“Gün-be-gün mu’tedil olmakda hevâ-yı Bagdâd
Gayret-i ürd-i behişt oldu sitâ-yı Bagdâd*

*İltifat etse o şeh ser-be ser ola gülzâr
Bu hevâ ile ebu âb ile fezâ-yı Bagdâd*

*Nice sultân-ı guzât olmaya Sultân Murâd
Ki cenâbına nasîb oldu gazâ-yı Bagdâd*

*Feth edip makdem-i pâk ile müşerref olucak
Reşk-i Firdevs-i berîn oldu sarây-ı Bagdâd*

*Dâimâ pâdişeh eyleye himmet Yahyâ
Âzam-ı müctehidîn ü küberâ-yı Bagdâd (G.44)⁷⁰*

“Bağdâd” redifli bu gazelde ilk iki beyit bize Bağdat şehrinde bir değişimin olduğunu anlatmaktadır. Bu değişim olumlu yöndedir ve Bağdat’ın havası, suyu

⁶⁹ Birgül Koparan, a.g.t., s.205.

⁷⁰Rekin Ertem, Yahyâ Divanı, Akçağ Yay., Ankara 1995, s.46.

güzelleşmektedir. Bunun sebebi ise üçüncü beyitte karşımıza çıkmaktadır. Bu değişime sebep olan şey Bağdat'ın Osmanlılar tarafından fethedilmesidir. Nice sultan Bağdat'ı fethetmek için gaza yapmıştır ancak bu Murat Han'a nasip olmuştur. Bu fetihle canlanan Bağdat şehrinin sarayı dahi bir cennet bahçesine dönüşmüştür. Son beyitte ise şair Bağdat evliyelerinden ve padişaktan himmet istemektedir.

“Hazret-i Sultân Gâzî Hân Murâd-ı kâm-yâb

Eyledi çün feth-i Bagdâda sa'âdetle hücum

Hak Ta'âla Hazreti anı müyesser eyledi

Dedi târihin lisân feth-i gül hâkân-ı Rûm 1049-1638 (T.4)⁷¹

Şeyhülislam Yahya bu tarih kıtasında Sultan Murat Han'ın Bağdat'ın fethi için hücumla kalktığını söylemektedir. Yüce Allah'ın bu fethi padişaha yardımcı olduğunu ve fethi kolaylaştırdığını ifade etmektedir. Sonuç olarak Anadolu hâkânı Sultan Murat Bağdat'ı almıştır.

“Feth edince diyâr-ı Bagdâdı

Şâh-ı âlemile asker-i İslâm

Dedi Sultân Murâd-ı âlî-şân

Feth-i Bagdâda tarih oldu gazam 1048-1638 (T.11)⁷²

Şair bu şiirde IV. Murat'ın ağzından konuşarak, padişahın askerlerin Bağdat'ı aldığını görünce “Bu gazam Bağdat'ın fethine tarih olsun.” Dediğini aktarmaktadır. Bunun sanatlı bir deyiş olması ihtimali fazla olsa da gerçeklik payından da söz edilebilir. Çünkü bilindiği gibi Şeyhülislam Yahya Efendi, padişah IV. Murat ile birlikte Bağdat ve Revan seferlerine katılmıştır. Bu seferlerde padişahın en yakınında yer alanlardan biriside bizzat şairin kendisi olmuştur.⁷³

⁷¹ Rekin Ertem, a.g.e., s.256.

⁷² Rekin Ertem, a.g.e., s.259.

⁷³ Bayram Ali Kaya, “Yahyâ Efendi” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.245., (Erişim Tarihi: 12.10.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c43/c430128.pdf>

“Sultan-ı Gâzî Hân Murâd şâhen-şeh-i âlî-nijâd

Bagdâd fethinde edip çün fisebîlillah cihâd

Şân-ı İmâm-ı A’zamı ta’zim ü ikrâm etmede

Hak örünü efzûn ede etdi kemâl-i ictihâd

Etdi gümüşden bâbını hem kabrini şübbâkını

Ol pâdişâh-ı Cem-haşem ol şâh-ı sâhib- ‘adl ü dâd

Edip duâ-yı devletin Yahya dedi târîhini

Hem bâbı hem şübbâkını sîm eyledi Sultân Murâd 1048-1638 (T.12)”⁷⁴

Bağdat’ın, İmam-ı Âzam ve Abdülkâdir Geylânî gibi birçok velinin türbesini içerisinde barındırdığı için, bir diğer adının da “burç-ı evliya” olduğu daha önce de belirtilmiştir. Aynı zamanda Şeyhilislam Yahya Efendi’nin de padişah ile birlikte bu seferlere katıldığından bahsedilmiştir. Bu hatırlatmalardan sonra, şiire bakıldığı zaman görülmektedir ki savaş sona ermiştir. Artık Bağdat’ı alan padişah Bağdat’ı imâr işine başlamıştır. Şairin ele aldığı yer ise İmam-ı Âzam’ın türbesidir. Şeyhülislam Yahya’nın bize haber ettiğine göre bu türbe tamir edilmiştir. Türbenin kapısı başta olmak üzere bazı yerler gümüş ile kaplanmıştır. Tarihi kaynaklarda da bu bilginin yer aldığı görülmektedir:

“Caminin kible duvarına bitişik olan imam-ı Azam Türbesi, külliyeinin IV. Murad zamanında yapılan tamirle günümüze ulaşabilen tek elemanıdır. Harim ve doğu revaklarından iki kapıyla geçilen kare mekân, 7 m. çapında bir kubbeyle örtülüdür. Duvarlar pandantiflere kadar mermerle kaplıdır. Kible duvarında iki pencere mevcuttur. Harimden geçilen kapının üzerinde yedi beyitlik 1322 (1904) tarihli kitabe bulunuyordu. Yüksek kasnaklı kubbe, dıştan iri motifli sır altı tekniğiyle yapılmış

⁷⁴ Rekin Ertem, a.g.e., s.259.

çinilerle kaplıdır. Miğfer biçimindeki kubbe madeni bir alemle sonuçlanmaktadır. İmam-ı Azam'ın ahşap iskeletli gümüş kaplamalı yüksek sandukası, yine gümüş palmetlerle taçlandırılmıştır.”⁷⁵

“Hazret-i Sultân-ı Gâzî Hân Murâd-ı dîn-penâh

Feth edip Bagdâdı dîn ü devlete verdi revâç

(...)

Hânların şâhın kul etdi kırkı cümle leşkerin

Devleti şöyle za'if oldu ki kâr etmez ilâc

Geldi mansûr u muzaffer Âmide verdi şeref

Kasdı budur kim ala cümle adûlardan harâc

(...)

Gördü çün anda safâ Yahyâ dedi târihin

Eyledi Sultân Murâd ile bu meclis ibtihâc 1048/1638 (T.14)”⁷⁶

Sultan Murat, Bağdat’a sefer için hareket etmiştir, Bağdat’a gelip gaza etmiştir, Bağdat’ı alıp orada bir imâra başlamıştır. Ve artık dönüş vaktidir. Bu şiir o dönüşü anlatmaktadır. Padişah Bağdat’ı alarak dine ve devlete kıymet katmıştır. Bu fetihle düşman askeri perişan olmuştur ama en çokta İran şahı ve devleti büyük zaaf içine düşmüştür. Artık tüm insanlar bu zaferden dolayı Murat Han’ı takdir etmektedir ve saygınlıkla kendisi Âmid yani Diyarbakır’da karşılanmıştır. Anlıyoruz ki padişah dönüş yolunda Diyarbakır’da konaklamıştır ve bu bölgede büyük sevinçle karşılanmıştır.

“Telh edip ‘ayş-ı Kızılbaş alıp dâdınızı

Aldınız ‘avn-i ilâhî ile Bagdâdınızı 1048/1638 (T.22)”⁷⁷

⁷⁵ Abdüsselâm Uluçam, “Âzamiye Külliyesi” Maddesi, s.302(Erişim Tarihi:12.10.17), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040256.pdf>

⁷⁶ Rekin Ertem, a.g.e., s.260.

⁷⁷ Rekin Ertem, a.g.e., s.263.

Şeyhülislam Yahya bu tek beyitlik tarihte bize yine Bağdat'ın fethini müjdelemektedir. Kızılbaş diyerek İran'ı kastetmektedir.

*“Revâna varıcak Sultân Murâd Hân-ı Cem-azamet
Müyesser eyledi anın Hudâ-yı müsteân fethin
Cemi' ehl-i sünnet asker-i İslâm şâd oldu
Dedi Yahyâ anın târihini gördük Revân fethin 1045/1635 (T.20)”*⁷⁸

Revan fethine tarih düşülen bu şiirde, padişahın fetih amacıyla Revan'a geldiğini ve Allah'ın bu fethi nasip kıldığı anlatılmaktadır. Osmanlı ordusundan “ehl-i sünnet” ve “İslam askeri” diye söz eden şair bu fetihle oluşan mutluluğu dile getirmektedir.

3.8.Diyarbakırlı Mâlî

*"Medh-i Vali-yi Bağdad
(...)
'Azimet kıldı mulk-i Başra'ya tarz-ı şalabetle
İrunce hakine guya kudum-ı nuşret-aşarı

İcup yeri firar itdurdi a'dayı beyabana
Dem-i duşmenle guya kan akıtdı ab-ı enharı

Gecup feth eyledi manşurımı ol kahraman şavlet
Cekup tiğ-i gâzab-karı giderdi hep ser-eşrarı

Baş eğmezken Cezayir halkı şah-ı heft iklime
Aman-h'ah oldılar dergâhına yalvarı yalvarı

Huda hıfz eylesun zat-ı kerimin hep hatalardan
Gidersun tab'-ı pakinden gubar-ı gird-efkâr*

⁷⁸ Rekin Ertem, a.g.e., s.262.

*Kuşatdı elli beş gun Korna'yı rezm-i belîğ itdi
Suvaran-ı tufenk-endaz elinden kıldılar zarı*

*Halaşa yokdur imkân gördiler ol kal'anun halkı
Tazarru' rik'asıyla eylediler şulh-ı nacarı*

*Îta'at itdiler ferman-ı şahenşah-ı devrana
Gerek ceng-aver-i kuta gerek paşa-yı bed-karı*

*Dediler ey serir-i efruz-ı mulk ey melek haşlet
Ferağat kıl bize Allah icun bu cebr-i azarı*

*Temelluk bizden aşar-ı kerem senden gerekdur kim
Bugun sensun umur-ı devletun Dara-yı amarı*

*Îta'at 'arzını guş eyleyup didi aman olsun
Muhaşşıl eyledi ğark-ab-ı bahr-ı lutfi anları*

*Bu nuşret kimseye nice muyesser ola kim zîrâ
Aman itdurdi birden itdi san-ı kar-ı düşvârı*

*Vezaret şadrınun 'ankaları bunca sefer kıldı
Bu mulk icre biri ram itmedi a'da-yı bed-karı*

*Kudum-ı heybeti guya tılısm-ı genc-i mulk oldu
Tahalluf etmeyup fermanına ram oldılar varı*

(...)

*Bu resme eyledum tarihi kim paşa-yı zi-şanun
Bi-hamdillah Mevla fethine oldu meded-kârı (1076)*

(...)(K.4)¹⁷⁹

Dönemin Bağdat Valisi'ni övmek için yazılan bu kasidede şair düşmana karşı verilen mücadeleleri anlatmaktadır. Şair Bağdat Valisi'ni şanı yüksek Osmanlı Padişahı'nın şevketli paşası olarak nitelendirmektedir. O'nun sağlam irade ve yönetimi ile Osmanlı Devleti, Basra bölgesinde yeniden hâkimiyet kurmuştur. Paşa, düşmanın bulunduğu çölü onlara terk ettirmiştir ve öyle şiddetli çarpışmalar olmuştur ki düşmanın kanlı gözyaşı nehir gibi aktı. Asi ve başeğmez Cezayir halkı, Paşa'nın gazap kılıcını çekip bu bölgeyi fethetmesiyle yedi iklimde hâkimiyet kuran Osmanlı Padişahın'dan yalvararak aman dilemişlerdir.

Bundan sonra şair, Paşa'ya dualar etmekte ve onu her türlü hatadan Allah muhafaza etsin demektedir. Deyim yerinde ise “ayağı taşa değmesin” diyerek, devletimizi bir denize kendisini de bu denizin içindeki parlak bir inciye benzetmektedir.

On dördüncü beyitle birlikte tekrar Paşa'nın askeri başarılarına dönen şair, Korna'nın elli beş gün kuşatılarak burada savaşıldığını anlatmaktadır. Bu uzun kuşatmanın sonunun olmadığını gören Korna halkı, daha fazla dayanamayarak ve hatalarını anlayarak çaresizce barış istemişlerdir. Böylelikle Osmanlı devleti'ne itaat etmişlerdir.

Paşa'nın bu “aman” karşında onları affettiğini söyleyen şair, daha önce de birçok Osmanlı yöneticisinin bu bölgeye seferlerde bulunduğunu ancak hiçbirinin düşmanı bu belde içinde bu kadar etki altına alamadığını haber etmektedir. Şairin söz konusu seferdeki başarıyı bu denli övmesinin nedeni ise sonraki beyitlerde ortaya çıkmaktadır. Şairin dediğine göre bu bölge büyük sorunlara gebe, devletimiz tarafından farkedilen tehlike, başlatılan sefer sayesinde bitirilmiştir.

Tehlikenin bu sefer sonucu bittiği müjdelendikten sonra, şiirin kırk birinci beyitine kadar Paşa'nın övgüsüne yer verilmiştir. Şair Paşa'nın her iltifata lâyık olduğu söyleyerek, bundan sonrada birçok yeri fethetmesi için dua etmektedir. Kırk birinci

⁷⁹ Hasan Akgül, Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı-İnceleme Metin, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2013, s.142-147.

beyitte ise hâlihazırda söz edilen bu fethin ise tarihini vermektedir. Artık şair
vardığımız noktadan sonra da şiirini sonlandırana kadar kendi sanatını övmektedir.

" 8.[KASİDE]

(...)

Ya'ni paşa-yı musemma-yı Halil İbrahim

Kim Huda etmiş anı mihr-i cihan-tab-ı zafer

Şadr-ı Cem-rutbe vu Cemşid-i liyakat ki düşer

Şanına menkıbe-i tiğ-i gaza-yı Haydar

(...)

Resm-i ser-cebhesidur naşrun min-Allah ki yürür

Her rikabında birer peyk gibi feth u zafer

(...)

Şaf-der-i carha-yı erbab-ı guruh-ı İslam

Olmaz idi eğer olmasa kudumında zafer

Hasılı şevket ile carha-yı İslam oldu

Guyiya eyledi dünyayı muberra-yı keder

Leşkerin itdi ol esnada mukemmel alat

Görilüp cumle-i esbab-ı muhimmat-ı sefer

Oldı esb-i zafer u fethe sa'adetle suvar

Ülke-i Başra'ya ta kim kademi itdi guzer

(...)

Yürüyüp mulk-i Cezayir'den idup sur'at tam

Bir gun evvel k'ola ta cenge musavi leşker

İrecek nehr ben-i dar-ı Esed-i menziline
Geldi cem'ıyyet-i düşmenden o vadiye haber

İşidup bu haberi kar-guzaranı umur
Cem' olup eylediler mişvâra-i yek-diğer

İnhizam etmeğe tedbir-i hucum eylediler
Ta ki geldi şeref-i sa'at-ı hengâm-ı seher

Ne seher şubh-dem-i ruz-ı sa'adet idi kim
Leşkere oldu Huda'dan taraf-ı husn-i nazar

Herkes esbab-ı cidalın giyinup guya kim
Oldı asar-numun-ı sıfat-ı sun'um ner

Bu şalâbetle bu leşker ki teveccuh kıldı
Kıyas eyledim olmuş 'arsa-yı cengi mahşer

Dökilüp tabl-ı beşaret çekilup sancaklar
Turdı saf saf iki canıbde dil-aver erler

Kef-be-şemşir olup avaze-i gul-bang iderek
Her taraftan didiler na're-i Allahu ekber

Yürüyüp canib-i a'da-yı dalal-efzaya
'Âlemi gözlerine kuce-i teng eylediler

Çıkdı çarh-ı feleğe tub u tufenk avazı
Virdi ta zelzelesi dabbe-i arza keder

*Tarafel- 'aynda tabur-ı bela ma 'murın
Birden itdukde hucum eylediler zir u zeber*

*Saymayup nehrlerin gecdi gazanfer-şifatan
Ki gazadur deyu baş kesdi dil aldı yer yer*

*Çarha-yı leşker-i İslam idi Allah-el-hamd
Hele paşa-yı felek-kadr u eyalet-perver
(...)*

*Himmetiyle yürüyüp mulk-i Cezayir'den ta
İtdiler vaşıl olup Korna'ya tedbir-i zafer
(...)*

*Canibeyninde gorup ol iki şattı şandum
Pas-ban-ı ser-i gencinedur iki ejder*

*Hun-ı erbab-ı cihad ile ger aksa iki şat
Her ser-i hıştı içün olsa telef yüz bin ser*

*Yine bir vechle olmaz tağa(l)lub-i imkân
Taraf-ı bar-ı Huda'dan ola bir care meğer*

*Meğer ol zubde-i eşraf-ı guruh-ı vuzera
O şaf-ara-yı kibara vu hıdiv-i şaf-der*

*Ki nice... a 'daya irunce kıldı
Halkını tu 'me-i şemşir vireyin zir u zeber
Hak-i pur-şur-ı şer-i Korna'ya kim başdı kadem
Ateş-i dehşete oldu dil-i a 'da me 'aşir*

*Meteresler cekilub cenge şuru‘ olduğı dem
N’eyledi gor kadem-i şadr-ı ahali-yi mafhar*

*Bir şeb-i eşref-i ezmanda şeb-hun itdi
Zikke (?) şattından ide ta ki sa‘adetle guzer*

*İttika eyleyup eltaf-ı Haka oldu revan
Kıldı cun şevket ile vaşl-ı mahall-ı ma‘ber*

*Çekilup ra‘yet-i İslam şatun koşusına
Dizilup sancak u bayrak virilup zinet-i fer*

*Bu muhimmat u bu tedbirune gördükde heman
Kal'a-yı Korna'ya erbab sevip itdi haber*

*Ne haber başlarına kopdı dem-i rusta-hiz
Gird-i evham ile hatırları oldu muğber*

*Gece oldukda heman kal‘alarından boşanup
Oldılar cumle perakende-i ruy-ı şat u ber*

*Kimi pa-der-kil-i haver kimi mustağrak-ı ab
Kimisi ser-be-dehen refte-i alat u taber*

*Oldı peyvend-i felek zemezme-i vaveyla
Belki ‘İsa'ya kıyamet deyu irişdi haber
Peylerinden yuriyen perd-i diliranun ise
Bi-hesab oldu getürdükleri başlar diller*

*Hamdulillah ki Huda düşmen-i pür-kineleri
Kıldı bu resme ser-efgende-i şemşir-i kader*

*Rahm idup leşkere paşa-yı ‘azim-üş-şanı
Şükr kim eyledi Bari sebab-i feth u zafer*

*Hoş Huda'dur iden amma yine imkân yoğ idi
Virmese makdemi a‘daya mehabet bu kader
(...)*

*Çıkıdı bir mir-eda söyledi Mâlî târih
Ayet-i naşrun-min-Allah ile feth eylediler (1078)(K.8)"⁸⁰*

İran ile süren uzun mücadeleler sonucu bu bölgede bir müddet sükûnet sağlanmasına rağmen, Osmanlı Devleti’nin gerek dışarda uğraştığı savaşlar; gerekse de Anadolu’daki isyanlardan dolayı düştüğü zor durumu fırsat bilen Bağdat valileri, İran’ın da desteğini alarak buralarda zaman zaman isyan hareketlerine girişmişlerdir. Şair yine böyle bir isyan zamanında bize Halil İbrahim Paşa’nın verdiği mücadeleyi anlatmaktadır. Şaire göre Halil İbrahim Paşa öyle dirayetli ve güçlüdür ki, Acem hükümdarı Dârâ, Paşa’nın kılıç çektiğini duysa korkusundan titrer, bu durumu rüya âleminde görseler tüm İran mülkü bu vehimle dahi korkar. Zira Allah’ın yardımıyla, fetih ve zafer bu İslam ehli, büyük Osmanlı askerinin etrafında köle gibi dönmektedir. İşte bu yardımla harekete geçen askerimiz zafer için Basra mülküne geçiş yapmışlardır. Bu geçiş düşmana bir dehşet salmıştır. Paşa bu gayret ile devletin şanını yükseltmiştir ki Cezayir diyarındaki karışıklıkları giderip hemen Basra seferine çıkmıştır.

Bu noktada şair, düşmandan bir haber geldiğini, askerin toplanarak düşmanı bozma adına hücumla kalktığını ifade etmektedir. Savaş kıyafetini giyen asker gaza alanını mahşer yerine çevirir. Artık kulaklarda müjde davulları çalarken sancaklar çekilmiştir, askerler ise iki yandan saf saf durmuşlardır. Saf saf duran askerler hep bir

⁸⁰ Hasan Akgül, a.g.t., s.160-168.

ağızdan “Allâhü ekber” diyerek tekbirler getirmişlerdir. Bu şekilde düşmanın üzerine yürüyen asker, koca âlemi onların gözünde daracık etmişlerdir. Savaş esnasında top tüfek sesleri göğe çıkıp zelzele etkisi yaratmıştır, ani hücumlarla karşı taraf alt üst olmuştur.

Savaşın gidişatından memnun olan şair, Osmanlı Devleti için dua etmektedir. Allah’ın yardımıyla yola çıkan asker önce Cezayir mülkünü düzene sokup oradan Korna şehrine gelip, burada da bir zafer kazanmıştır. Ancak Korna’nın zor bir yer olduğunu belirten şair, şehirdeki kuleleri yüksekliğinden dolayı “ejdere” benzetmektedir. Ve yine burasının çetin bir yer olduğunu anlatmak için; binlerce kelle gitse, onca kan aksa, tarafların birbirine galip gelmesi zordur demektedir. Ancak bunun için Allah’ın yardımı gerekmektedir. Günler süren mücadelenin ardından ordumuz bir hazırlık yapıp yeniden sancak ve bayrakları çekerek bir gece vakti taarruza geçmiştir. Bu son saldırıyla savaş alanı yeniden hareketlenmiş, ortalık mahşer yerine dönmüştür. Şaşkına uğrayan düşmana karşı üstünlük kurulmuştur. Paşa’nın ve askerinin azmini öven şair, yine de Allah’ın yardımı olmasa zafer kazanmanın zor olacağını söylemektedir.

Allah’ın yardımıyla fetih gerçekleşmiştir. Mâlî ise bu zaferin kalıcı olması ve unutulmaması için tarih söylemek gerektiğine inanmaktadır. Yetmiş ikinci beyitte ise bu tarihi Hicri (1078) olarak vermiştir.

3.9.Hikmetî

(...)

İbtidâsında Başra Pâşâ’sı

Hükm-i serdâra olmayup teslîm

Altı ay ‘askeriyle leyl ü nehâr

Ûrna içre kapandı oldu muķîm

Ûal‘ayı Ûal‘ iderdi toḃ u tûfenk

Gelmeseydi emâne üzre besîm

Oldı çoklar fedâsı hünkârûñ

Şulh olunca olındı ceng-i ‘azîm

Düşdi kâim-makâm içün târih

Fâtih-i Âl-i Başra İbrâhim (H.1076-M.1665)” (288.Şiir)⁸¹

Basra isyanlarının savunma yönünü anlatan bu şiirde, Kurna’da bulunan İbrahim Paşa’nın kahramanlığı anlatılmaktadır. Buna göre asi olan Basra valisi altı ay İbrahim Paşa’nın bulunduğu kaleyi topla tüfekle dövmüştür. Ancak İbrahim Paşa askeriyle, altı ay boyunca burasını gece gündüz savunmuştur. Daha sonra payitahtın yardımıyla gelen barış sonrası İbrahim Paşa rahat bir nefes almıştır. Miladi 1665 yılını veren şair, İbrahim Paşa’yı Basra Fatih’i olarak nitelendirir.

“Tâc-ı İslâm u hâdimü’l-Harameyn

Böyle bir pâdişâh-ı gerdûn-câh

(...)

‘Âzim-i Başra Muştafa Pâşâ

Oldı tevfiğ aña olup hem-râh

Oldı serdâr-ı hâş u ‘âm-ı sipeh

Kâr-ı dîde o şîr-i nuşret-gâh

Bâlyemez toplar ile kıldı sefer

Balyemez dime bir belâ-yı siyâh

Yedi pâşâ vü bunca begler ile

Başra üzre varup o ‘âlî-câh

⁸¹ Aysel Eğri, a.g.t., s.263-264.

İricek nehr-i şâlihe ‘asker
Düşmenüñ çevresin kuşatdı sipâh

Kesilüp anda biñ Cezâyirlü
Buldı bir bir cezâların nâ-gâh

Gördi bu hâli Başra pâşası
Kurna elden bu kez gider didi âh

Oldı ser-‘askere mu‘în û zahîr
‘Avn-i Rabbâni anda bî-eşbâh

Kurdı şattü’l Arab’da tâ cisri
Böyle deryânuñ üzre eyledi râh

Zekiye şatından itdiler yürüyüşü
Aldılar Kurna’yı ki hâh nâ-hâh

Kırdılar ‘askerini her ne ki var
Bu imiş ‘Mâ kütibe bi emri’l-lâh’

Bir dem içre kesildi on biñ baş
Lâle-reng oldu bu zemîn-i siyâh

İki kulle düzildi başlardan
Tenleri oldu pâ-y-mâl u tebâh

Düşdi bu vehme Başra pâşası
Arslanuñ yanında n’ide rubâh

Çaresin bes firara kıldı karar
Yollayup önce malın ol güm-râh

Şandı kaçmağla kurtulur serine
Öz eliyle şavurdu hâk-i siyâh

Dîde dutsağı oldu doruğda
Oldı güyâ dahîl-i ülke-i şâh
(...)

Leşker-i Rûm'a kim koyar karşı
Her biri bir zinâd-ı âteş-gâh
(...)

Başra vü Kurna fetih olunmağla
Oldı hürrem kamu 'ibâdullâh
Fâtih-i Başra Muştafa Pâşâ
Aña vâcip du'â ola her gâh

Pâdişâh ile ber-devâm olsun
Devr kılduğça sâl u sâ'at u mâh

Kıldı bu fetih Hikmetî târih
Kurna fetih oldu di bi-gavn-i ilâh (1068-1658) ” (284.Şiir)⁸²

Hikmetî, şiirine başlarken dönemin padişahı için “İslam’ın tacı” ve Mekke-Medine’nin hizmetkârı” ifadelerini kullanmaktadır. Şiirin devamında “Sultan Mehmet” in adını zikretmesi ve şiirin sonunda Kurna’nın fetih tarihi olarak, Miladi 1658 yılını vermesinden anlıyoruz ki bu padişah IV. Mehmet’tir. Şair padişah için bu

⁸² Aysel Eğri, a.g.t., s.255-258.

sözleri söylerken dönemin isyancı Basra yöneticisi için ise, padişahın korkusundan bir kurnazlık yapamayacağını söylemiştir. Bunun bir sebebi de padişahın Basra'ya düzenlenecek sefer için Mustafa Paşa'yı âmil kılmasıdır.

Mustafa Paşa askerin başına geçerek, “balyemez” toplarıyla sefere çıkar. Şair bu topların adına bakıp küçümsenmemesini ister, ona göre bu toplar birer siyah beladır. Şair sefere yedi tane paşa ve onlarca beyin katıldığını söylemektedir. Osmanlı askeri önce Cezayirlilerin üzerine yürümüş, düşmanın çevresini kuşatmış ve bu fitneyi ortadan kaldırmıştır. Basra paşası bu durumu görünce Kurna'nın elinden gideceğini anlamıştır. Artık Osmanlı ordusu Kurna'ya yönelmiştir; ancak Kurna'ya ulaşmaları için Irak'ın güneyinde Dicle ve Fırat'ın birleşmesi ile oluşan “Şattülarap”⁸³ nehrini geçmeleri gerekmektedir. Bunun için ise nehrin üzerine bir ağaç köprü kurulmuş ve böylelikle nehir geçilmiştir. Köprüyü geçen Osmanlı askeri Kurna'ya varmış ve burayı almıştır. Yalnız bu çarpışma çok zorlu olmuştur. Basra paşası, Osmanlı'ya gücünün yeteceğini düşünerekten savaşta ısrar etmiş ve askerinin kırılmasına sebep olmuştur. Şair bu zorlu savaşta on bin kişinin öldüğünü hatta bu kişilerin kellesinden iki kulenin dizilebileceğini söylemiştir. Öyle ki siyah zemin kırmızıya boyanmıştır ama savaşı Osmanlı kazanmıştır. Şair bu durumu aslanla savaşan tilkinin haline benzetmiştir. Sonunda çaresiz kalan paşa kaçmaya karar verir. Şaire göre bu boş bir umuttur çünkü kaçmayla kurtulamayacaktır. Osmanlı askerinin elinden kurulmak kolay değildir.

Netice de Basra ve Kurna fethedilmiştir. Mustafa Paşa, Basra Fatih'i olmuştur. Son beyitlerde şair, padişah IV. Mehmet'in saltanatının devamını dileyerek, fethin tarihini vermiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir hususta, şiirde verilen tarih konusudur. Bu şiirde Mustafa Paşa'nın Basra'yı fetih tarihi olarak Miladi 1658 yılı verilmiştir. Oysaki daha önce vermiş olduğumuz Diyarbakırlı Mâlî'nin Basra fethi ile ilgili şiirinde tarih olarak Miladi 1668 yılı verilmiştir. Tarihi kaynaklara göz attığımızda ise Diyarbakırlı Mâlî'nin şiirinde geçen tarihin gerçek olduğu görülmektedir. Çünkü 1667 yılında Bağdat valisi Kara Mustafa Paşa, Basra valisi

⁸³ Mustafa L. Blge, “Şattülarap” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.381., (Erişim Tarihi 12.10.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c38/c380226.pdf>

Hüseyin Paşa'nın çıkarmış olduğu isyanı bastırarak, asayişini sağlamıştır.⁸⁴ Ancak burada daha önce de belirttiğimiz gibi, bu bölge çeşitli fitneler ile hep karıştırılmıştır. Hikmetî'nin birazdan inceleyeceğimiz bir başka şiirinde de yine buradaki isyandan ve bu isyanın bastırılmasından şair bizi haberdar edecektir. Basrada ki bu isyanın tarihini ise şair bize Miladi 1669 olarak vermektedir. Buradan ise o tarihlerde, belli zaman dilimleri arasında irili ufaklı birçok isyanların çıktığını ve bu isyanların bastırılması için bu bölgeye seferler düzenlendiğini çıkarmamız mümkündür. Nitekim aşağıdaki şiirinde şair Basra'nın iki defa fetedildiğini söyleyerek, bu durumu açıklığa kavuşturmuştur.

(...)

Bu burç-ı evliyâdan ki tâ Başra'ya

Qılup 'adlin ecri aqup âb-vâr

Ne hoş Başra bulmuşken emn ü emân

Re'âya sipehle k'olup sâz-kâr

Ki hâkim-i Başra-yı Yahyâ-yı dîn

Olup bâ'îş-i fitne encâm-ı kâr

'Adû-yı kühen ger vire bûy-ı dost

Hakîkatde olmaz aña i'tibâr

Dilerdi ele Başra'yı kabzına

Ki pür-mekr ü hîleydi ol hîle-kâr

Olup Başra'dan nâ-gehân nâ-bedîd

Nice gizlü râzı olup âşikâr

⁸⁴ Yusuf Hallaçoğlu, "Bağdat" Maddesi, s.434., (Erişim Tarihi 12.10.17), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040359.pdf>

Yakup (her) bir beyâbânun i' râbını

Ki her bir gürûhu hezârân hezâr

Güç ile başup Başra'yı nâ-gehân

Re'âyâ vü 'asker olup der-kenar

Kişinün yine kendiye itdügin

İdemez yogulsa bu 'âlem ki var

Dutup Başra yolın gelüp Kurna'ya

Ne mümkün ki Kurna ola der-hipsâr

Meğer üç yürüş ol kavm-i şûm

Ki her bir yürüşde bulup inkisâr

'Adûya ki bir dem göz açdurmayup

Olan Kurna'da 'asker-i nâ-medâr

Olap anlarun kabri şaṭṭü'l-'Arab

Kırıldı dökildi şaṭṭ-ı şumâr

Ḳılıçdur kuli evliyâburcınun

Cedel kılmada her biri bir zirâr

Fesâdın kamu hâkim-i Başra'nun

İşitdükte pâşâ-yı şâhib-vaḳar

Rikâb-hümâyunâ i' lâm idüp

Ki Yahyâ olup 'âşi vü fitne-kâr

İrüp hükmi-î ‘âlî vezire ki tiz
Kırup düşmeni de kökinden kopar

Vezîr-i münîre irüp bu haber
Meded-cûy ki öñce varup şîr-vâr

Yol üzre olan düşmenüñ ekşerin
Kılıçdan geçürüp kılup târumâr

Vezîr-i dilîre cidâl-i cedel
Yañınca ne mümkün ki kılsun qarâr

Tevekkül kılup Hazret-i Hâlık’a
Refîkî olup himmet-i çâr-yâr

Dağı ya Rum’a gelmeden pâşâlar
Fağad kıldı kendi siyehle güzâr

Dağı Kurna’ya yetmeden mağdemi
Kılup ‘askeri birle Yahyâ firâr

Beterdür dimişler ki biñ kargıya
Ki bir taş irince olur târumâr
Şehen-şâhumuz devletinden müdâm
Ola düşmenüñ dâyimâ hâk-sâr

İki def’adur fetih idüp Başra’yı
Ki şemşîr-i ‘adlün eyâ şehriyâr

‘Adû ser-nigûn oldı di târihin

Hemîşe ola devletiûn pâydâr (H1080-M1669)” (285.Şiir)⁸⁵

Dönemin padişahı IV. Mehmet’e övgüsüyle başlayan şiir de padişah efsanevi kahramanlar Rüstem, İskender ve Cemşid’e benzetilmiştir. Fetihlerin babası diye ifade edilen padişah Bağdat’tan Basra’ya adaletiyle hükmetmiş ve buralara huzur getirmiştir. Ancak bu huzuru dönemin valisi Yahya paşanın fitne ateşi bozmuştur. Yahya paşanın niyeti Basra mülkünün tamamını alıp buralara hâkim olmaktır. Bu yüzden zor kullanmaya ve çeşitli hilelere başvurmuştur. Şair burada “kişi ne ederse kendine eder” diyerek, Osmanlı’nın bu isyan karşısında harekete geçtiğini haber etmektedir. Osmanlı ordusu Kurna’ya gelmiştir ve şairin deyişi ile Şattülarap düşmanın mezarı olmuştur. Düşmanın çoğunu kılıçtan geçirmiştir. Yalnız bu fitne çok büyümüştür bu yüzden Osmanlı’nın isyanı bastırmak için gönderdiği paşalar Anadolu’ya dönüyorken tekrar Kurna’ya gelmişlerdir. Bu geri dönüş haberini alan Yahya Paşa ise askeriyle birlikte kaçmıştır.

Son beyitlerde şair devleti için dua ederek Basra’nın iki defadır fethedildiğini söylemektedir. Şiirin sonunda ise ikinci fethin tarihini Miladi 1669 olarak vermektedir.

3.10.Cevrî

“MERHÛM SULṬÂN MURÂD-I ĞAZÎ BAĞDÂDI FETHİ İDÛP
GELDÜKDE DİNİLÛP VIRİLMÜŞDÜR

(...)

İdüp şikeste vü ğam-nâk kalb-i a’dâyı

Nişât-ı feth ile mesrûr u şâdmân geldi

Huceste Fâtih-ı kişver-küşâ ki nuşret ile

Dönüp ‘Irâk-ı ‘Arabdan tarab-künân geldi

Zihî ‘adû-küş-i qahir ki ferr ü şevket ile

⁸⁵ Aysel Eğri, a.g.t., s.258-260.

Çeküp livâsını ħurşîd-veş 'ıyâr geldi
Yegâne şaf-der-i şâhip-ķırân mesnedine
Bu saltanatla ne Sâm ne Ķahramân geldi
Cenâb-ı ħazret-i sultân MURÂD-ı Ġâzî kim
Zaferle hem-reh ü nuşretle hem-'mân geldi
O pâdişâh-ı felek-rütbe kim şukûhundan
'Ülûvv-i devlet-i bed-ĥvâha kesr-i şân geldi
İrince ħıttâ-ı Bağdâda berk-ı şemşîri
Derûn ħasma-ı ġam-ı merg-i nâgehân geldi
Olinca leşker-i derya-ĥuruşu mevc-engîz
'Adûya sâhil-i ħayretde bim-i cân geldi
Ķuşatdı 'askeri eķrâf-ı ħal'ayı ġûyâ
İĥatâ eyledi bir baĥr-ı bî-girân geldi
Olundı cenge 'azimet o deñlü müddet kim
İrişdi 'avn-ı Ĥudâ fethine zamân geldi
Burûc-ı ħal'ada yer yer sipâh-ı düşmenden
Dem-i vegada şadâ-yı amân amân geldi
Virildi ruĥşat o dem luķf-ı pâdişâhîden
Ĥisârdan çıkup orduya Mîr ü Ĥan geldi
Eġerçi 'özri müfid oldu ħanlaruñ ammâ
Cünûd-ı münhezimüñ 'ahrına ziyân geldi
Kemân-ı tîr-keş ü şemşîr der-miyân geldi
Görince düşmeni âlât-ı ħarb ile ol dem
Ġuzât-ı 'askere cünbişleri girân geldi
Çekildi tîg u tîr 'niyyetü'l ġazâ' diyerek
Maĥall-i ma'rekeye cümle ġaziyân geldi
Ķırıldı fırķa-i bâġi kesildi kelleleri
Esir olanları bi-seyf ü bî-sinân geldi
Dikildi nuşret ile burc-ı evliyâyâ 'alem

Bu fet̃hi tehniyete fevc-i kudsiyân geldi
İşitdi şâh-ı ‘Acem bu peyâm-ı cân-gâhı
O demde hâtırına fikr-i hânümân geldi
Hezâr havf ile râh-ı gürîzi tutdı velî
Hayâline ne Horâsân ne Işfahân geldi
Ne semte gitdi ise yol yañıldı ol güm-râh
Ne şehre geldi ise zâr u nâ-tüvân geldi
Çıkup giderse ‘aceb mi hudûd-ı ‘âlemden
Ki dâr-ı mülk-i ‘ademen aña nişân geldi
Ayâ Tehemten-i Ğâzî ki cûy-ı tîġuñdan
O dem ki çeşme-i çeşm-i ‘adûya kan geldi
Derûnı âteş-i sûzan-ı havf ile pür olup
Zemîne kaatre-i eşki şeref-feşân geldi
İdince ‘adl ile ıslah-ı ‘âleme niyyet
Żamîr-i řab’uña esrâr-ı âsümân geldi
(...) ”(K. VII) ⁸⁶

Ordusunun başında Bağdat seferine çıkan Sultan Murat, bu seferden arzu ettiği sonucu alıp zaferle dönmüştür. Cevrî, Sultan’ın gelişini oldukça coşkulu bir kaside ile anlatmıştır. Ancak başlıktan anlaşılacağı üzere, Sultan Murat bu şiir yazıldıktan kısa bir süre sonra vefât etmiştir.

Hükümdar’ın zaferle dönüşünü büyük bir sevinçle karşılayan İstanbul ve Anadolu halkı bu fetihten hoşnuttur. Irak seferi amacına ulaşmıştır. Ancak bu sefer sırasında verilen mücadele kolay olmamıştır. Sultan Murat evvelâ Bağdat’ın etrafını kuşatmıştır. Sabırla yapılan hazırlıklardan sonra ordu savaşa hazır hale gelmiştir. Yapılan hücum sonunda, kale burcunda bulunan düşman askerlerinden “aman” sesleri yükselmiştir. Artık Allah’ın izniyle fetih yakındır. Çünkü gaziler gaza niyetiyle kılıçlarını ve oklarını çekmişlerdir. Düşmanın tümeni dağıtılmış, esirler

⁸⁶ Hüseyin Ayan, Cevrî /Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni/ - Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981, s.74-76.

kılıcsız ve mızraksız olarak alınmıştır. Böylelikle Bağdat alınmış ve bu haber Acem Şahı'na ulaşmıştır.

Cevrî daha sonraki beyitlerde Sultan Murat'ı överek, yeryüzüne gelen tüm padişahlardan üstün olduğunu ifade etmiştir. Bağdat fethini yazdığı bu şiirle hikâyeleştirdiğini söyleyen şair bu yolla Şehnâme'ye atıfta bulunmuştur.

“TÂRİH-İ FETH-İ BAĞDAD

Hazret-i Sulţân Murâd ol husrev-i şâhib-ķırân

Kim ider rezmin görenler Rüstem-i Destânı yâd

Ol şehenşân-ı zafer-yâver ki mansûr itdi Hâķ

Her ne dem kim eyledi ķaşd-ı ġazâ ‘azm-i cihâd

Deşt-i Bağdâda irince devlet ü İclâl ile

Ėopdı gerd-i leşkerinden her tarafda gerdibâd

Ėutdı şahrâyı şerâr-ı na’îl esbân-ı sipâh

Oldı reşk-i âsumân-ı pür-kevâķib ol sevâd

Geldi istikbâle ceyş-ı nuşret ü cünd-i zafer

Ėıldılar fermânına hûkm-i ķaderle inķıyâd

Pîş-ġâh-ı ķal’aya itdi şalâbetle nüzûl

Başladı cenge ķılup ‘avn-ı Hudâyâ istinâd

İrdü ķün kim erba’in-i kâmile eyyâm-ı ġarb

Feth-i bâb itdi cenâb-ı ġazret-i Rabbü’l ‘ibâd

Ceng ile Bağdâd alınmaz dirler iken ‘âķıbet

Żarb ile feth eyledi řâhenřeh-i Rüstem-nijâd

Geçdi cümle ‘asker-i şâh-ı ‘Acem şemşîrden

Oldı Nehr-i Dicle ġarķ-ı ġun-ı erbâb-fesâd

Himmet-i sırr-ı İmâm-A ’zam oldı kâr-ger

‘Âlem-i ma’nâda itdükte bu emre ictihâd

Ķabza-i teşhîre ġirdi seyf ile mülk-i ‘Irâķ

Dest-i ġükm-i râfîzîdân çıķdı yek-bâr ol bilâd

Şavlet-i Sulţân-ı Ġâzî dâyimâ efzûn olup

Ķuvvet-i baġt-ı cihân-ġîrîn ide Mevlâ ziyâd

Ţoldı eţrâf-ı cihâna müjde-i feth u zafer

N’ola olsa ġaş u ‘âmuñġâtırî mesrûr u şâd

Ġuş idüp CEVRÎ iderken vech-i târîġini ġayâl

Eyledi hâtif bu beyti gevher-i ġuş-i fû’ad

‘Asker-i şâhı düşünce fethine târîġ olur

Aldı Baġdâdı ‘adûdan ceng ile Sulţân Murâd” 1048 (T. VII) ⁸⁷

Sultan Murat Han’ın yaptığı savaşı görenlerin hatırına Rüstem’in Destan’ı gelmektedir. Sultan gaza kastıyla cihata azmettiġi için Allah ona zaferi hak kılmıştır. Bu gaza için asker Irak çöllerinde kamp kurmuştur. Baġdat’ın alınması zor bir yer olduġu Sultan Murat tarafından bilinmektedir. Hatta şairin deyişi ile “Baġdat savaş ile alınmaz” fikri herkesçe mâlumdur. Ancak Allah’ın izniyle yapılan savaş sonucu

⁸⁷ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.288.

Bağdât savaşı ile alınmıştır. Yalnız bu savaş çok çetin geçmiştir. Şair Dicle Nehri'nin kan rengine boyandığını ifade etmiştir. Irak mülkü kılıç ile alınarak Râfîzilerin hükmü sonlandırılmıştır. Son beyitte Bağdat'ın Sultan Murat tarafından savaşıarak alındığı söylenmektedir.

Cevrî, Divânın içerisinde Bağdat'ın fethine birçok kez yer vermiştir. Bunu yaparken kimi zaman, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi, müstakil şiirler yazmıştır; kimi zaman ise bazı şiirlerin içinde Bağdat'ın fethine atıfta bulunmuştur. Cevrî'nin bu şekilde kaleme aldığı birden fazla şiiri vardır:

“KİT'A DER 'TA'RÎF-İ MERHÛM CENNET-MEKÂN SULTÂN MURÂD
HAN

(...)

Berü gel kuvveti ol husrev-i heft-ıklîmün

Bir nice kuvvet olunmış aña Hâkdan ihsân

Evvelâ Kuvvet-i dâniş ki ne 'ilmi dilese

Luğf u mâ'nâsını bir lahzada eyler iz'ân

Şaniyâ kuvvet-i himmet ki ne maşûd itse

Getürür şûrete bir ânda sipihr-i gerdân

Kuvvet-i baht-ı hümayûnı olunmaz ta'bîr

Gerçi hurşîd gibi olmada âşârı 'ıyân

Bu fütûhât-ı 'âzime hep o kuvvettendür

Feth-i Bağdâd yeter bu söze şâhid el-'ân

(...)” (K.XL) ⁸⁸

Cevrî yazmış olduğu kasidede Sultan Murat'ın vasıflarını övmüştür. Padişahın övülen vasıflarından bir tanesi de acı kuvvetidir. Sultan Murat'ın kuvvetine şahit olarakta Bağdat'ın fethini göstermiştir.

⁸⁸ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.136.

“TÂRÎH-İ ĞURÛŞ BÂ-FERMÂN

Feth idüp Bağdâdı Ğâzî Murâd Han

Çün Diyâr-ı Bekri kıldı müstaķar

Anda atdı altı dirhem bir tüfenk

Bu ğurûşa eyledi ğarby eşer

‘Add olındı otuz üç buçuķ zîrâ ‘

Ṭûl-i meydân-ı nişânı ser-be-ser

Didiler târîhini idüp dü’â

Ḳuvvetiñ olsun mezîd ey nâm-ver 1048” (T.XVII) ⁸⁹

Bu tarih kıt’asında Sultan Murat’ın tüfekle havaya atılan madeni paraya nişan aldığını yazmaktadır. Bu olayın geçtiğı yer ise Diyarbakırdır. Sultan Murat Han, Bağdat fethi dönüşü burada konaklamıştır. Şair Bağdat’ın fethini şiirin başında haber etmektedir.

“TÂRÎH-İ ḲAPUDAN-ŞUDEN-İ MERḤÛM SİLÂḤ-DÂR PAŞA

Süleymân-ı zamân Sulṭân Murâd ol ḥusrev-i ğâzî

Ki oldı Âl-i ‘Osmân içre nâmı Fâtih-i Bağdâd

Silâḥ-dâr u vezîri Muştafâ Paşayı devletle

Ḳapudan eyledi bahra görüp zâtında isti’dâd

(...)” (T.XXIX) ⁹⁰

Bağdat Fatihi olarak anılan Sultan Murat Han’ın Mustafa Paşa’yı Kaptan-ı Derya yaptığını bildirmektedir.

“ḤAREM-İ HÛMÂYÛNDA OLAN SİLÂḤ-DÂR ODASINA TÂRÎḤDÛR

Menba‘-ı feyz-i kerem Ḥazret-i Sulṭân Murâd

Ki odur Ḥusrev-i Cem-câh u Sikender-dârât

⁸⁹ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.295.

⁹⁰ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.301.

*İltifât ile Siyâvüş Ağaya ‘izzet idüp
Kendüye itdi silâh-dâr u muşâhib bi ’z-zât*

*Feth-i Bağdâd ile geldükde o şâhenşeh-i dîn
Bu cemîlü’l-eşerüñ oldu vücûdı işbât
(...)” (T.XXXI) ⁹¹*

Yapımı tamamlanan Silâh-dâr odası için düşünülen bu tarih kıt’asında yine Bağdat’ın fethine atıf vardır.

Cevrî Divanın’da Bağdat’ın fethine yapılan atıfların yanı sıra yine adı verilmemiş olan bir fetihten söz edilmektedir. Divanda yer alan on üçüncü kaside de Sultan Mehmet’in övgüsünü yapan şair, on beş beyitlik bu kasidenin on ile on üçüncü beyitler arasında bizleri padişahın döneminde gerçekleşen bir fetihten haberdar etmektedir:

*“Muzaffer pâdîşâh-ı nâm-ver kim baħr ile berde
‘Adûsı hâk-sâr-ı ğarķ-ı baħr miħnet ü ğamdur
Kaçurdu ħavf-ı tîĝı her taraftan ceyş-i küffârı
Ki şimdi cây-ı emn oldu gerek sâhil gerek yemdür
‘Aceb nuşret naşib oldu Tonanma-yı Hümâyûna
Bu fetħi görmedi çeşm-i zemâne bir nice demdür
Ser-efrâz eyleye dââyîm livâ-yı devletin mevlâ
Ki zîrâ kalb-i pâkinde ğazâ emri muşammemdür
(...)” (K.XIII) ⁹²*

⁹¹ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.302-303.

⁹² Hüseyin Ayan, a.g.e., 84.

3.11.Nâ'îlî Kadîm

*“Der-merdh-i fâtih-i Bağdâd Pâdişâh-ı şîr-dil Sulţân Murâd Hân
Ġazâ mübârek ola ey şehinşeh-i ġâzî
Kı ‘âlemüñ saña telvîz olındı ihrâzı*

*Zamân-ı ‘azmüñe Hakkıñ bu iktizâda imiş
Zuhûr-ı ‘âtıfet-i bi-dirîġ ü enbâzı*

*Kı ola fâtih-i ma‘mûre-i ‘Irâk-ı ‘Arâb
‘Uluvv-ı kadr ile nâm-ı bülend-pervâzı*

*Dike burûcına a‘lâm-ı nuşret ol hısnuñ
Cuyûş-ı ma‘reke-ârây-ı ceng-perdâzı*

Berâber eyleye hâke burûc u dîvârın

Hücûm-ı ‘arbede-i ġaziyân-ı ser-bâzı

(...)

Zuhûr edince bu âşâr bildi şâh-ı ‘Acem

Bu fetihüñ olmış ezelden Kazâ mühim-sâzı

Zimâm-ı hikmeti teslîm-dir hemân elüñe

Netice-i ser ü kâr-ı hezîmet-âġâzı

Olur mu hiç saña düşmen ittiġâz etmek

Şeh-i ‘Acem gibi rûbeh-nihâd-ı keç-bâzı

Kebûter-i harem olsa ġalâşa yer bulamaz

Gören senüñ gibi bir şîr-pençe şehbâzı

*Olur kemân-ı Tehemten-i kebâde destinde
Sürünce düşmene ol eşheb-i sebük-tâzı*

*Hemân sa‘âdet ile ‘âzim-i Şıfâhân ol
Kurup memalik-i şarğa otâğ-ı iğrâzı*

*Olur mı râh-zen-i râst-kârî-i ‘azmüñ
‘Adûy-ı bed-güherüñhîle-i çeb-endâzı*

*Budur ümîd ki âşâr-ı şatvetüñkaçıra
Cezire-i ‘adem-âbâda ol dağal-bâzı*

*Budur ümîd ki iqbâl-i nuşretüñle ricâl
Zamîne eyleye Bağdâda taht-ı Şîrâzı*

*Yeter memalik-i şarğa hemân ‘aşâkir-i Rûm
Urunca rahşına her biri zağm-ı mihmâzı*

*Şeh-i esed-menişâ ola şîr-şavletinüñ
Ser-i hezâr-‘adû nim-loğma-i âzı*

*Bu iktidârı gören sende yâd eder mi dahî
Bu ‘arşa-gehde Nerîmân-ı nâveg-endâzı
Hirâs-ı karuñ ede bî-silâh u bî-cevşen
Kemîn-nişîn-i lahid ol gürûh-ı nâ-sâzı*

*Sen ol halîfe-i şâhib-zuhûrsun ki urur
Yanuñca biñ kaza vü kudretüñ tek ü tâzı
(...)*

Du‘âya başla ki evşâf-ı şeh ne mümkündür

Teğaddüm eylese encâma nazmuñ âğâzı

Niteki sehl ola mülk-i hayât-ı düşmeninüñ

Hişâr-ı burc-ı bedenden tarîk-i itrâzı

Hemîşe zîver-i ezkâr-ı kudsiyân ede Hâk

Du‘ây-ı devlet-i Hâkân-ı düşmen-endâzı

Zafer mülâzimi nuşret gulâm-ı bârgehi

Qazâ mu‘îni kader yâver-i meded-sâzı” (K. VIII) ⁹³

Şair bu kasidede Sultan Murat Hân’ın Bağdat zaferini kutlamaktadır. Bu fethin, Padişah’ın bir hakkı olduğunu ifade etmektedir. Çünkü yüce Allah bu zaferi Murat Hân’a nasip etmiştir. Bundan sonra Irak ve tüm Arap mülkleri Murat Hân’ın emri altındadır. Burada bulunan kalelerin burcuna zafer bayrağı dikilmiştir. Mağlubiyet haberi Acem Şahı’na ulaştığında, Şah bunun ezelden yazılmış bir kader olduğunu bilmiştir. Şair bu noktada düşmanın hezimete uğradığını söylemektedir, Şah’ın Murat Hân’a denk olamayacağını ifade etmektedir. Murat Hân’ın yiğit ve kahramanlığı rakibinin çok çok üzerindedir.

Şair bundan sonra ki hedefin İsfahan olmasını istemektedir. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi; düşmanın Bağdat’ı almak için yeni hilelere başvuracak olmasıdır. Bu yüzden Bağdat’ın güvenliği sağlanmak zorundadır. İkincisi ise Kızılirma ülküsüdür. Bağdatla yetinmeyen şair Doğu ülkelerinin fethini ister. Bu fetih için ise Anadolu askerleri yeter, demektedir.

Nâ’ilî, şiirin devam eden kısmında yine fetih arzusunu dile getirmektedir. Aynı zamanda İslam Halifesi olan cihan Sultanı Murat Hân’ın komuta ettiği ordumuzun karşısında hiçbir gücün duramayacağına inanmaktadır.

⁹³Halûk İpekten, a.g.e., s.60-63.

Son olarak du‘aya başlayan şair, düşmanın başarısız olmasını isterken; düşman karşısında askerimizin nice zaferler kazanmasını yüce Allah’tan niyaz etmektedir.

3.12.Nef‘î

“DER SÎTÂ YİŞ-İ SADR-I A’ZAM HUSREV PAŞA ALEYHİRRAHME

Âferîn ey alem-efrâhte serdâr-ı dilîr

Safder-i kal’a-güşâ saf-şiken-i kişver-gîr

Feth-i Hayber olalı eylememiştir kimse

Zûr-ı bâzû ile böyle bir hisârı teshîr

Bârekallâh zihî devlet-i feth ü nusret

Levhaşallâh zihî âtîfât-i hayy-ı kadîr

Gulgul-ı kûs-ı zafer tutdu cihânı o kadar

Cünd-i ervâh ü melek birbirin etdi tebşîr

Başladı gûş edicek Sûre-i fetha Cibril

Eyledi Hızır ile İlyâs du’a vü tekbîr

Hayradır niyyet-i endişe-i pâkin ne acep

Düşse tedbirine elbetde muvafık takdir

Bir seferde bu kadar hidmete kim kâdirdir

Fikr olursa burada mât olur ehl-i tedbir

Eser-i adl ü mükâfât-ı adâletdir bu

Bu kadar ancak olur hak bu ki hükm-i te’sîr

*Yürü feth eyle ne İrânı ko ne Tûrânı
Gam yeme “eyyedekallâhü ta’âlâ ve nasîr”*

*Bu adâletle bu ikbâl-i bülend ile sana
İt’ikâdım bu ki hîç olmaya bir feth-i asîr*

*Sen hemân cümle umurunda adâlet eyle
Gayriye müşkil olan sana olur emr-i yesîr*

*Evvelâ fırka-i erbâbı dile lutf eyle
Eşkîyâ kısmını öldürmede etme te’hîr*

*Eşkîyâ luffunu zîrâ unuttur bir demde
Ehl-i dil böyle eder medhini ammâ tahrîr
(...)*

*Arz-ı hâli ko du’â demleridir ey Nef’î
Az olur kıymeti zîrâ sözün olunca kesîr*

*Tâ ki serdâr-ı cihân-gîr-i sipâh-ı encüm
Eyleye âlemi bir günde ser-â-pâ teshîr*

*Sadr-ı devletde sa’âdetle ser-efrâz ola hem
Ede düşmenlerini kahr-ı İlâhî tahkîr*

*Eksik olmaya ser-i düşmen-i bed-bahtından
Sâye-i perr-i Hü mâ yerine zahm-ı şemşîr (K.40)”⁹⁴*

⁹⁴ Metin Akkuş, Nef’î Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s.177-180.

Hüsrev Paşa, Bağdat'ı İran'dan almak için görevlendirmiştir. Ancak kendisi direk Bağdat'ı almak yerine öncelikle İran'dan bazı kaleleri almıştır.⁹⁵

Hüsrev Paşa'yı bu fetihlerden dolayı başarılı bulan Nef'î, verilen mücadeleyi övmüştür. Hatta bu fetihlerin Hayber'in fethinden bu yana görülmediğini söylemiştir. Gelen zafer haberinin ardından zafer davullarının sesi dünyayı sarmıştır. Hz.Cebrail (a.s.) Fetih Sûresi'ni okumuş, Hz.Hızır ve Hz. İlyas du'a ve tekbirlerle eşlik etmiştir. Tüm bunlar fethin hikmetleridir. Allah'ın yardımı bu kadar açıkken, ordumuza düşen görev tüm İrân mülkünü fethetmektir.

Şair, daha sonra, alınan bu bölgelerin adaletle yönetilmesi nasihatinde bulunur. Ancak devlete karşı duran eşkıyanın da hemen öldürülmesi gerektiğini söyler. Çünkü eşkıya kısmı yapılan iyiliği çabuk unuttur, eğer canları bağışlanırsa ilk fırsatta devlete asi olur.

Fetihleri öven ve düşman mülkünde bundan sonra yapılması gerekenler hakkında nasihatler veren Nef'î, Hüsrev Paşa'yı övgüye geçmiştir. Paşa'nın akıllı, adaletli ve kuvvetli olduğunu söylemiştir. Şaire göre Paşa, bu devlet için büyük şanstır.

Hüsrev Paşa'nın övgüsünden sonra, şair kendi meramını anlatmaktadır. Sanatını övmektedir. Son olarak ise du'a bölümüyle şiirine son vermektedir.

3.13.Nev'î-zâde Atâyî

“Der-sitâyîş-i Sultân Murâd Hân ‘Aleyhi’r-rahme ve’l-gufrân

(...)

İrişdi gûş-ı Sürûş’a sarîr-i bâb-ı fütûh

Açıldı dest-i zaferle kilîd-i genc-i murâd

Takallüb eyleyicek Ka‘beteyn-i bîm ü ümîd

⁹⁵Mesut Gün, Bâkî Ve Nef'î Divanlarında Övgü, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2002, s.143.

Yed-i mü'eyyid-i takrîrden görildi küşâd

Pür oldu gulgule-i şevk ile devâ'ir-i dehr

'Irâk'dan 'aceb âvâze eyledi üstâd

Sabâ getürmese bu müjde-i revân-bahşı

Niçün nisâr olunurdu yolında müşg-i ziyâd

Ne müjde 'arse-i mezkûm u nakşa-ı masdûr

Ne müjde âh-ı belâ-keş teneffüs-i nâ-şâd

Ne müjde râhat-ı rûh u devâ-yı haste-dilân

Ne müjde kuvvet-i kalb ü kıvâm-ı hayy-ı cemâd

(...)

Sebât-ı pâ-y-i semendîn görince meydânda

Bilindi kim nic'olurmuş cibâlinden evtâd

Tahammül eylemege tâbiş-i mehâbetine

Misâl-i berf ola yah-beste burc-ı seb'-i şedâd

Müseccel oldu zamân-ı zafer Kur'ân'ında

Zemîn-i mülk-i 'Acem'de hasâd ehl-i fesâd

Metâ'-ı cânı kesâd üzre idi a'dânuñ

Hele varup kapu açdı hadeng-i saht-güşâd

'Aceb mi âh-ı derûnı şerer-feşân olsa

Tokındı seng-i dil-i hasma hançer-i pûlâd

Revâne itdi Revân'ı hayl-ı seyli girdârın

Kuşatdı her yaña handekler eyledi îcâd

'Azâb içün küre-i âteş itdi a'dâya

Şu dem ki top-ı hevâyîden oldı hısmı ziyâd

Tokındı sadme-i şâhî yıkıldı kalb-i 'adû

Bozıldı leşker-i düşmen alındı ehl-i fesâd

İrişdi kal'aya çün top-ı savlet-i kahrı

'Aceb degül yakasın yırtup eglese feryâd

Meger ki makdem-i şâhîden eyledi müjde

Yolında her nesi var ise eyledi ber-bâd

Degül tezelzül-i bârû segirdi hep bedeni

Zafer nişâneleri itdi kal'ayı dil-şâd

Kadîmî bendesi olmaklığa dirildi hemân

Tevâzî' eyledi pervâz-ı burc-ı hâk-i nihâd

Dinildi fethine tevîk-i Hak ile târîh

Revân'ı döge döge aldılar be-vefk-i murâd

Fütûh-ı hazret-i şâh-ı cihâna fâl tutup

'Irak'dan idelüm nagme-i mübârek-bâd

Kalem geçürmez iken sözde hiç kâfiyeyi

İnlemesün mi ya Sultân Murâd ile Bagdâd

*Bu feth-i bâba ki mâh-ı saferde oldu zafer
Tamâm-ı sâle dek eyler fütûhı istitrâd*

*Cem-iktidâr şehâ hüsvâ cihân-gîrâ
Eyâ hüceste-zılâl Cenâb-ı Rabb-i ‘ibâd*

*Sen ol Sikender-i devr-i zemânesin ki olur
Peyâm-ı ma‘deletünle Revân-ı Kısra şâd*

*Sen ol Tehemten-i sâhib-kırân-ı ma‘rekesin
Ki bozılır yed-i kahruñla sûret-i Bihzâd*

*Sen ol güzîde-halefsin ki dürr-i medhûnden
Güher-tırâz kıla cân kulagını ecdâd*

*‘Ulüvv-i şânuña nisbet menâkıb-ı eslâf
Olur nümûne tamâm-ı merâtıb-i a‘dâd*

*Cihân-nümâ-yı celâlünde câm-ı manzaradur
Olan Sikender’ün âyînesine pîş-nihâd*

*Benân-ı dest-i güher-bârda retîme-sıfat
Gören o mühr-i Süleymânı nigîn eyler yâd*

*Kıbâb-ı mülk-i ‘Acem savletünle efgende
Harâbezâr-ı sitem re’fetünle efgende*

*Hücûm-ı pençe-i kahruñ açar demür kapuyı
Misâl-i hamle-i Haydârdur pençe-i pûlâd*

‘Acem’de de komayup feth-i cedd-i a ‘lâñi
Revân-ı Hazret-i Sultân Murâdı kılduñ yâd

Siyâh-ı mühre-i dâg-ı derûnidur hasmuñ
Eger ki şeş-dere-i mihnet içre görse güşâd

‘Adû Revân ile Toprak Hisârın aldurdı
‘Aceb mi cân u tenin nâr-ı gayret itse remâd

Cüzûr-ı tâc-ı serin togradı Kızılbaş’uñ
Refâfizuñ kökini kesdi tîg-i berk-nihâd

Guzât-ı gürz-i girân ile başına kakdı
O turfa tâcını çün mîh-i âteş-i cellâd

Sarîr-i şeh-per-i nâvek nevâ-yı na‘ra-ı merd
Misâl-i nagme-i sâz u sürûd-ı hayl-i cerâd

Emân ile şu ki, buldı necât kahruñdan
Yıkık gönüllerini lutfuñ eyledi âbâd

Revân’ı cân gibi hıfz eyledüñ bedenlerde
Kıyâmet olsa ‘aceb mi teceddüd-i ecsâd

Şikâf-ı handeki zahm urdı püşt-i mâ’îye
Tokındı burc-ı beden rûy-ı mâha saldı sevâd

Misâl-i sürme-i dîde kala kenârında
Eger o handeke toprak süreydi sarsar-ı ‘Âd

*Eger ki her birine konsa âteş-i Nemrûd
Hezâr lagm ile bir hıştı olmaya ber-bâd*

*Kef-i kifâyetüñe geldi minnetullaha
Nigîn- mülk-i Süleymân kilid-i best ü güşâd*

*Misâl-i hadde-i haddâd safha-ı bâbı
Burûc-ı küngüresi resm-i şedde-i Şeddâd*

*Kanı o mülhid-i sûfî-nijâd-ı Îrânî
Nesebde nakd-i zebâd hasebde ibn-i Ziyâd*

*Çerâğı gerçi yakar Şeyh Erdebîli'den
Velîk pertev-i nûrî şerer-i şerr ü fesâd*

*Şereng-i ni'met-i millet semûm-ı gülşen-i dîn
'Acîn-i zındıka vü Rafz-mâye-i ilhâd*

*Ne fâ'ide ide şâh-ı velâyete nisbet
Çü nâ-halefdür olur dîvden beter evlâd*

*Neseb gibi hasebi de nasîb-i a'dâdur
Misâsı devlet ü dîne tekâbül ile tezâd*

*Unutdı mı kılıcın Hân Selîm-i kakhârûñ
Ki bûy-ı hûn getirür dahi ol taraftan bâd*

Ne tâc kaldı ne hod tâclı harâb oldu

Ne tîg çaldı hele Çaldıran'ı itsün yâd

Tarîk-i terk-i tecerrüd tutup firâr itdi

Masaffâ tevbe idüp oldı fâ'iz-i irşâd

Bir iki kez tokınup mevkib-i Süleymânî

Sipihre çıkdı figân-ı emân u nâle-i dâd

Zamân-ı devlet-i Sultân Murâd-ı Sâlis'de

Ne silleler yidi bilmez mi kûr-ı mâder-zâd

Alındı kişveri mânend-i şahs-ı Tebrîzi

Görinmedi gözine hîç hem-ser ü evlâd

Revâ budur gözedüp râh u resm-i âbâyı

Şeh-i 'Acem tuta pend ü nasihat-ı ecdâd

Kalenderâne çalar kande varsa yuf borusın

Ne sûd eylese biñ kerre nây ile feryâd

Işıklığı koyup añsun cenâb-ı şeyhini

Ki oldı her birisi mürşid-i tarîk-i şidâd

Başını hırkaya çeksün görünmesün tâcı

Ki tîr-i kahra hedefdür nişâne-i ilhâd

Gurûr tâcını terk eylemezse hâzırdur

Tabanca-ı kefi 'Osmâniyân-ı şîr-nihâd

Hemîşe kabza-ı tîg-i belâ be-dest-i kader

Hadeng-i tîr-i kazâdur kemân-ı isti'dâd

'Atâyî bende-i dîrînedür cihân-dârâ

Kapuñ kulu olalı oldı gussadan âzâd

(...)

Du'âya başlayalum kim zamân-ı nusretdür

Fütûh birbirine lâ-büd eyler istimdâd

Hemîşe tâ ki mürekkeb dem-i bahârîden

Güşâde ide çemende tilâl-i goncayı bâd

Hemîşe tâ ki gülidtânda ola şehr-âyîn

İrince perk-i seherden peyâm-ı feth ü güşâd

Müdâm nagme-i bezmüñ nevâ-yı feth ü zafer

Nesîm-i gülşen-i 'azmüñ dem-i mübârek-bâd

Nefîr-i hâb ola sâz-ı sürûr-ı baht-ı 'adû

Sarîr-i bâb-ı fütûh ola nagme-i senc-i 'ibâd (K.21)''⁹⁶

Nev'î-zâde Atâyî yüz yirmi altı beyitlik bu uzun kasidesinde Sultan Murat Hân'ı övmektedir. O'nun özellikle Bağdat üzerine yaptığı başarılı sefer şairi oldukça etkilemiştir. On altıncı yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin dünyada söz sahibi güç olmasının ardından on yedinci yüzyıl sorunlarla başlamıştır. Bu iki yüzyılı yaşayan ve ikisi arasındaki farka şahit olan şair, Sultan Murat Hân'ın geçmişteki başarılarına benzer başarılar elde etmesini heyecanla karşılamaktadır. Çünkü o dönemde yaşayan Türk Milleti'nin hafızası tazedir. Elde edilen her zafer milletimizde büyük sevinçlere

⁹⁶ Saadet Karaköse, Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı [http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,194357/nevi-zade-atayi-divani.html], T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017, s.85.

yol açmaktadır. Nitekim şair, yazmış olduğu kasidenin çeşitli yerlerinde geçmiş zaferlere atıfta bulunmaktadır. Sultan Murat Hân, ecdadının izinde gitmektedir.

Klasik kaside formatında şiirine başlayan Atâyî, yaptığı girişten sonra Padişah'ın verdiği mücadeyi anlatmaktadır. Sultan Murat Hân, güçlü, akıllı, adaletli bir padişaktır. O'nun kahramanlıkları evsanevî şahsiyetler olan Cem'i, İskenderi ve diğerlerini geçmiştir. Vezirleri de birer hüner ehlidir. Askerleri ise aslan parçasıdır.

Padişah, Acem mülküne doğru sefere çıkmıştır. Kısa bir zaman sonra fetih müjdesi gelmiştir. Ne mutlu ki Acem mülkünü askerlerimiz fethetmiştir. Zaten bu çelik pençeli neferlere hiçbir kalenin dayanması mümkün değildir. Bundan sonra da fetihler devam etmelidir. Çünkü tehlike geçmemiştir, fitne her zaman ortalığı karıştırabilir.

Savaşın taktiği hakkında da bilgi veren şair, Revan etrafında hendeklerin kazıldığını söylemektedir. Daha sonra kale topraklarla dövüldü, demektedir. Bu hücumla çaresiz kalan düşman teslim olmuştur. Kalan düşman askeri feryat ede ede bozguna uğramıştır. Revan böylelikle Safavilerden alınmıştır.

Osmanlı-Savaî mücadelelerinin on yedinci yüzyılda en çetini IV. Murat zamanında olmuştur. Atâyî'de on yedinci yüzyıl şairidir. Bu yüzden bu şiirin IV. Murat'a itafen yazıldığı düşünülebilir. Ancak şair, şiirini başlıktan da anlaşıldığı üzere merhum padişaha yazmıştır. Oysa tarihi bilgilere göre Atâyî, IV. Murat'tan önce vefat etmiştir. Nitekim şair şiirini III. Murat'a itafen yazdığını şu beyitlerle göstermektedir:

“Zamân-ı devlet-i Sultân Murâd-ı Sâlis'de

Ne silleler yidi bilmez mi kûr-ı mâder-zâd”

Daha önce de dediğimiz gibi şair, on yedinci yüzyılda yaşamasına rağmen, on altıncı yüzyılın sonlarına doğru gelen zaferleri büyük bir heyecanla karşılamaktadır. Bu tarihler artık Osmanlı'nın parlak zamanlarının sönmeye başladığı tarihlerdir. Şair ise gelen her zaferin geriye dönüş için bir umut olduğunun farkındadır.

*“Târîh-i Feth-i Revân Bâ-Hücûm-ı Sultân Murâd Hân
Hezâr şükr-i hüda kim yine şehen-şeh-i Rûm
‘Acem memâlikine saldı nâr-ı kahr ile tâb*

*O şeh ki olsa çehinde şerâre-i gazabı
Felekleri küre-i nâr ile ider pür-tâb*

*Revân’e itdi revân seyl-i fîl-i cerrârın
İhâta eyledi vardı misâl-i hendek-i âb*

*Alup o hısn-ı hasîni ‘azimet itdi hemân
‘Acem diyârını tâ kim ide harâb u yebâb*

*Ümîd odur ki salup bir kulın Safâhân’a
Misâl-i rûh-ı revân ola hükmi ‘âlem-tâb*

*Açup demür kapıyı zûr-ı pençe-i kahrı
Kılâ‘-ı hıttâ-ı Şervân’e ola nusret-i bâb*

*Berâ‘at oldı bu cânına konmaga hasmuñ
Açıldı kutlu kapu oldı fâl-i fethü’l-bâb*

*Yıkıldı kişver-i şâhuñ Herât u Gazvîn’i
Dahi ne günlere saklar ‘aceb o hâne-harâb*

*‘Atâyî hamd ü senâ eyleyüp didi târîh
Revân’dan açdı kapu ol miftahü’l-ebvâb (1040) (T.24)”⁹⁷*

⁹⁷ Saadet Karaköse, a.g.e., s.278.

Anadolu hükümdarı Sultan Murat Hân, Acem mülküne sefere çıkmıştır. Acem mülkünde ilk hedef Revan'dır. Revân çetin bir kale olmasına rağmen burası alınmıştır. Şair bundan sonra Isfahan'ın da hedef olmasını ümit etmektedir. Hiç kuşku yok ki padişahın kahır pençesi demir kapıları açacaktır. Bu kuvvetin karşısında kaleler bir bir düşecektir. Nitekim şair Revan'ın düşmesi ile Şah'ın askerlerinin bozguna uğradığını ve Revan'dan sonra sıranın Herât ve Gâzvin gibi şehirlere geldiğini söylemektedir. Çünkü Revan yeni fetihlere açılacak olan kapının anahtarı konumundadır.

“Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Revân

Sad-bâr-ı şükr ü minnet aldı yine Revân'ı

Hâkân-ı rub ‘-ı meskûn Sultân Murâd-ı Râbî‘

Ol hüsrev-i zamâne İskender-i yegâne

Şâh-ı sûtûde-kevkeb mâh-ı huçeste-tâlî‘

Mâlik-rikâb-ı a ‘zam sâhib-kırân-ı ‘âlem

Müsta ‘zibü ‘l-menâkıb müstagribü ‘l-vekâyî

Magribden oldu çün kim râyât-ı ‘azm-i şârik

Rûz-ı kıyâmuñ anda âyâtı oldu şâyî‘

Îrân-zemînden irdi ser-hadd-i hâverâne

Tâb-ı şu ‘a ‘-ı kahırî mânende-i talâyî‘

Sultân Murâd-ı Sâlis feth itmişidi anı

Ma ‘mûr idi mesâcîd meftûh idi cevâmî‘

Âb-ı revân-ı handek tahr-ı süminde gâbir

Necm-i simâk-ı râmiñ burc-ı bedende lâmî‘

*Burcında nesr-i tâ'ir perrin dökerdi geçse
Aña vusûli hasmuñ gafletle oldu vâki'*

*Mânend-i dahme-i Cem itdi tılısm-ı muhkem
Sad-gûne şekl-i münker oldu duhûle mâni'*

*Gördükde şehr-yârı burc-ı beden yir öpdi
Def' eyledi 'adûyı âhen-beden müdâfî'*

*Habb-ı tûfeng-i 'asker hasmın işin bitürdi
Tohm-ı ümîd-i âmâl olmadı ya'ni zâyî'*

*Ma'mûr idüp o hısnı bir sûr itdiler kim
Agyâre mâni' olup efrâdı oldu câmi'*

*Âb-ı revân yanında serv-i bülende beñzer
Her bir menâr-ı mevzûn zîbende-i cevâmi'*

*Cem' oldu ehl-i sünnet mahv oldu resm-i bid'at
Ma'mûrdur ma'âbid pür-nûrdur savâmi'*

*Tenvîr-i müdde'âya şâh-ı cihân-penâhuñ
Dîdârı nûr-ı sâtı' şemşîri nass-ı kâtı'*

*Cidd-i bezîr-güvâruñ şâd eyledi Revân'ın
Şenlikler itdi 'âlem zeyn oldu hep mecâmi'*

Didi bu feth ü nasruñ târîhini 'Atâyî

Aldı yine Revân'ı Sultân Murâd-ı Râbi' (1040) (T.25)''⁹⁸

Şair şiirin ilk beyitinde ve son beyitinde, Revan'ın alan padişahı özellikle belirtmektedir. Bu kişi IV. Murat'tır. Atâyî sözü geçen fetihe oldukça sevinmektedir. Çünkü Revan'ı daha önce III. Murat'ta fethetmiştir. Bu bölge III. Murat zamanında bayındır hale gelmiştir. Ancak bu fetih kalıcı olmamış ve Revan yeniden elden çıkmıştır. Şair, Revan'ın düşman elinde olduğu süre zarfı içerisinde bakım yapılmadığını söylemektedir. Osmanlı'nın elinden çıkan Revan artık bakımlı bir yer değildir. Revan'ın eski ihtişamlı haline dönmesi yine bir Osmanlı fethi sonunda olmuştur. Bu defa Sulatn IV.Murat Revan'ı fethetmiştir. Düşman buradan defedilmiş, asker gerekeni yapmıştır. Revan'ı yeniden fetheden Murât Hân burada ecdadı gibi imâr çalışmalarına başlamıştır. Şair merâmı ifade için “Efradını câmi, ağyârını mâni” deyimini kullanmıştır. Yani girişilrn imar hareketinde gereken ne ise o yapılmış, lüzumsuz şeyler dışarıda bırakılmıştır.

“Târîh-i Diğer Berâ-yı Feth-i Revân

Hâkân-ı bü'l-megâzî Sultân Murâd-ı Gâzî

Cemşîd-i bî-mu'âdil Dârâ-yı bî-müdânî

Şâh-ı 'Acem'den aldı bir hısn-ı üstüvârî

Kim anda burc-ı bârû zâtü'l-burûc-ı sâni

Su kulesine anuñ öykünmek istemezdi

Olmasa burc-ı âbı ger işidür Revân'ı

Kahr-ı şeh-i cihândan cân kurtarursa düşmân

Bu şevka müjde virsün Şîrvân u Nahcivân'ı

⁹⁸ Saadet Karaköse, a.g.e., s.278-280.

*Neyler bu kâr u bârî sûfî-i Erdebîlî
Hâk-i ‘Irak’ı itsün kakku’l-kudûm-ı şânî*

*Gerçi yakar çerâgı şâh-ı ‘Acem safiyden
Olsaydı şem‘-i dîni tâc ola şem‘dânı*

*Şeh-nâme-gûy olup hep bu feth için efâzıl
Vasf-ı menâkıbında harc itdiler me‘ânî*

*Kendin hisâba katup didi ‘Atâyî târîh
Şâh-ı ‘Acem’den alduk döke döke Revân’ı (1040) (T.26)’”⁹⁹*

Sultan Murat Acem Şahı’ndan zorlu bir kale almıştır. Murat Hân’a kahramanlık bakımından ne Cemşid ne de Dârâ eşdeğerdir. Bu büyük kahraman Revan’ı Acem Şahı’ndan almıştır. Şair bu şekilde Şirvan ve Nahcivan’ın da alınmasını istemektedir.

Atâyî, bu şiirinde İrân’ın efsanevi kahramanlarına ve onların kahramanlık destanı olan Şehnâme’ye sık sık atıfta bulunmuştur. Aslında onların bir hikâye olduğunu söylemektedir. Gerçek kahramanın Sultan Murat’tır.

*“Ve-lehu
Hân Murâd ol şehen-şâh-ı gâzî
Aldı tîg-i gazâyı çünkü kola*

*İtdi kahr-ı Refâfız’a niyyet
Saldı ehl-i gazâyı sag u sola*

*Evvelâ feth idüp Revân mülkin
Fâl tutdı bu fethi girdi yola*

⁹⁹ Saadet Karaköse, a.g.e., s.280.

Umaruz açılup diyâr-ı ‘Acem

Nûr-ı İslâm ile derûnı tola

De düşünce didüm aña târîh

Feth-i bâb-ı Revân mübârek ola (1040) (T.27)”¹⁰⁰

Murat Hân eline kılıcı alarak bir gazaya girişmiştir. Kızılbaş’ı kahretme niyetiyle gaza ehlini üzerlerine yollamıştır. Önce Revân alınmış, böylelikle fetih yolu açılmıştır. Yeni hedef ise Acem mülkünü İslam’ın nuruyla doldurmaktır. Âtâyî, son beyitte de Revan fethinin tarihini vermektedir.

3.14.Râmî

“Der-şitâyîş-i şadr‘azam Husrev Pâşâ

(...)

İdince muṭṭıb-ı ḵânun-ı devlet perdesin taḥrik

Tarâb-engiz-i ‘adl itdi ṣṣfâ mazlûm-ı mehcûrı

İdince ḥükmîni ḥikmet-nevâz-ı ma‘delet eyyâm

Ḥarâb-âbâd-ı dünyâ oldı bir iḵlim-i ma‘mûrı

Berâber eyledi vezninde ef‘âl-i ḵazâyâyı

Olup hep naşb-ı âmâlin yine merfû‘-ı mecrûrı

Süleyman-ı ‘adâlet ni‘metinden ṭolıcaḵ dünyâ

Pür itdi dâne-i pes-mandesinden ḥâne-i mûrı

Yine bir tâze revnaḵ buldı dünya serteser şimdi

Unıtdurdı revâc-ı intizâmı ‘ahd-i kâfûrı

¹⁰⁰ Saadet Karaköse, a.g.e., s.280-281.

*Odur naṭ‘-ı ğazâda şehsüvâr-ı kişver-i merdi
Şecâ‘atle nola ihyâ iderse rezm-i Timûn*

*Zamânında ‘adûdan havf çekmez mülk-i ‘Osmânı
Zılâl-i tığı oldu sedd-i İskender gibi sûrı*

*Murâd itse virür Mısr ü Yemen gibi vezâretle
Bir ednâ bendesine şâh-ı Rûmuñ taht-ı lâhûrı*

*Ne âşafdur bu kim gelmez cihâna hergiz akrânı
Selâtin-i cihanbân oldu hep mağlûb u maĥûrı*

*İdüp ‘azm-i sefer mülk-i ‘Irak üzre sa‘âdetle
Livâsı oldu gûyâ nuşretüñtuĝrâ-yı menşûrı*

*Bir iki beytile maṣşûd odur kim eyleyem tebşir
Odur zirâ ki Bağdâduñ bugün seffâh u manşûrı*

*Yazan üstâd-ı kâmil böyle yazmış tâli‘i sa‘din
Olur elbette ğalib cünbiş-i iĥbâl-i mevfûrı*

*Çeküp ‘Osmâniyânuñ‘askerin Bağdâdı fetḥ eyler
Yapar ammâ muḳaddem şehri Zevli ḳal‘a-i zûn*

*Alınca ḳal‘a-i Bağdâdı çok sa‘y-ı belig eyler
Olur maḳbûl-i şâhenşâh-ı ‘âlem sa‘y-i meşkûrı*

*Kilid-i Ka‘be vü Şam u Halebdür ḳal‘a-i Bağdâd
Alur mât eyleyüp fetḥinde anuñ şâh-ı maĝrûrı*

*Ser-i a‘yân-ı surheser dizilür nizeye yir yir
Olurşahrâ-yı rezmünşanki anlar la‘l-i menşûr*

*Gelür pâyına başı hân-ı hânân-ı kızılbaşuñ
Girer zencirine ‘unq-ı esiri şâh u destûr*

*Oyunlar oynaya kim mât ola destinde şâhiler
Sürüp ferzâne na‘-ı rezme çün esb-i silahşûr*

*İdüp tedbil-i suret şâh havfindan firâr eyler
‘Îmâret-hane-i mergin olur elbette mezdûr*

*Kalur tâ haşre dek mecrûh-ı za‘ım-ı darb-ı tığinden
Oñulmaz cism-i nâ-pâkinde zirâ za‘ım-ı nâsûr*

*Olur âhir qalender hanqâh-ı derd ü mihnetde
Miyânında olup tennûra âteş hâne tennûr*

*N’ola feth itse Bağdâdı o ‘Abbâsi ‘alemlerle
Odur gencine-i feth ü fütûhuñ rûkn-i gencûr*

*Degüldür himmet-i vâlâsı ka ‘il feth-i Bağdâda
İder zamm Rûma elbetde Şıfâhân u Nişâbûr
Buña da kâ ‘il olmaz katl-i ‘âm eyler kızılbaş
Yakında ref ider dünyadan âşâr-ı şer ü şûr*

*Ne serdâr-ı Aristo-‘aql olur kim devr-i âhirde
Umûr-ı nazm dünyaya denilmez bezl-i maqdûr
(...)*

*Ne kâfirdür ki yokkalbinde şefkat merd-i mazlûma
Müselmân görünür ammâ ki baksañ şekl-i menfûrî*

*Şorar yokkırdı Şâm ehlin o zâlim tiğ-i zulmile
Dımışk ehlinüñ oldı ‘aşrımızda şanki Timûrî*

*Mişâl-i mâr-ı aşferdür soğar her gördigin kâfir
Başın ez sengile derkâr idüp bâzû-yı pür-zûrî*

*Ser-i bî-devletin kes dâdını al Şam ehlinüñ bir bir
Revâ gör zamanuñda yıka ol şehr-i mebrûrî*

*Ğazâdur turma sultânum meded mel‘ûnı katl eyle
Meserret-bağş-ı adlûñle sevindür kalb-i mekdûrî*

*Eger def‘ eylemezseñzulmeti derkâr idüp ‘adlûñ
Vücûdum mülkini yıkmağda eyler şarf-ı mağdûn
(...)'¹⁰¹*

Râmî bu kasideyi Husrev Paşa için yazmıştır. Husrev Paşa’yı uzun uzun övmüştür. Dünya’yı bir hastaya benzeten şair, Husrev Paşa’nın bu hasta âleme can verdiğini ifade etmektedir. Onun gelmesi ile dünya bir neşeye kavuşmuştur. Karanlık aydınlığa kavuşmuştur. Felek dahi zevkinden dans etmiştir. Artık gaflet uykusundan uyanılmıştır. Âlemi süsleyen, adaletli ve kabiliyetli bir vezir gelmiştir. O, Anadolu’nun kıymetli bir şahsiyeti iken şimdi dünyada dahi şöhet kazanmıştır.

Hüsrev Paşa’nın zamanında Osmanlı mülkü düşmana karşı bir korku yaşamamaktadır. O öyle bir vezirdir ki dünya da benzeri yoktur. Irak üzerine sefer

¹⁰¹ Fatma Zehra Kavukçu, Râmî Dîvânı, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2000, s. (Metin Bölümü) 51-56.

düzenleyerek Bağdat'ı almıştır. Bağdat kalesi ki Halep, Şam ve hatta Ka'be'nin kilididir. Şair burada birkaç defa şah, mat, vezir ve kale sözcüklerini kullanarak, savaş meydanını satranç oyununa benzetmiştir. Satranç, Divan Edebiyatında sıkça kullanılan bir terimdir.

“Aslı şatrançtır. Sadreng diye de bilinir. 64 kareye ayrılmış bir satıh üzerinde taşlarla oynanan bir oyundur. Klâsik satrançta taş sayısı 32 olup bunların yarısı siyah yarısı kırmızı ve beyaz olurdu. Satrancın eski eğlence hayatında önemli bir yeri vardı. Bu nedenle satranç terim ve deyimleri şiirlere konu olmuştur. Şâh, vezîr (ferzâne, ferzend), fil, at, kale (ruh) ve piyon (piyâde, beydak) adı verilen taşların çeşitli hareketleri, bir savaş meydanını ve o savaşta yapılan atakları andırır. Önleri açık olduğu zaman şâh, bir kare düz ve çapraz, vezir, istediği kadar düz ve çapraz, fil yalnız çapraz, kale de yalnız düz gider. Piyonlar düz gidip çapraz taş alırlar. At ise iki kare yana, bir kare öne veya geriye “L” şeklinde ilerler.”¹⁰²

Şair, ayrıca bu bölgede yaşayanların “kızılbaş” olarak nitelendirildiğini bize hatırlatmaktadır. Yalnız bölgenin zulüm altında olduğunu söylemektedir. Çünkü şaire göre burada farklı bir İslam anlayışı hakimdir. İslamî yaşam ve hukuk kuralları burada bozulmuştur. Dıştan Müslüman gibi görünsede, münafıklık ve kâfırlık bu coğrafyayı etkisi altına almıştır. Kurtuluş ise buraların fethindedir.

Son üç beyitte kasidenin tamamlandığını söyleyen şair, devletin bâkî kalması için duâ etmektedir.

“Târîh-i feth-i Bağdâd der-zamân Hâfız Ahmed Pâşâ

Hamdüllillah sa'âdetile gelüp

Mülk-i Bağdâda Âşaf-istihkâk

Ya'ni serdâr-ı ekrem ü a'zam

¹⁰² İskender Pala, a.g.e., s.391.

Hâfız-ı salânat ale‘l-ıtlâk

Şadr-ı ‘âli semiyî-i peygamber

Mâlik-i genc-i hikmetü’l-eşrâf

İtdi deryâ-şıfat ‘asâkir ile

Şehr-i Bağdâdı Dicle-veş iğrâk

Urdı zencir-i hışma sûrı tamam

Cünd-i Rûm oldu âteşin-eşvâk

Devlet-i pâdişâh olup gâlib

Şâh-ı gümrâh oldu tâkâtı tâk

Ya‘ni Sulţân Murâd-ı ‘adil kim

Rûz u şeb rûyına felek müştâk

Minnet Allaha kim zamânında

Girdi zencir-i hükmüne a‘nâk

Nice gitmiş memâliki bir bir

İtdi tekrâr mülkine ilhâk

Bâ-huşûş evvelâ ‘Irâk-ı ‘Arab

Kim odur müdn-i râbi‘-i âfâk

Kılıcıyla alınca âsaf anı

Oldı gamdan helâk ehl-i nifâk

İtdi Râmi su 'âl târîhin

*Didiler feth olındı yine 'Irak'*¹⁰³

Şiirin başlığında Hâfız Ahmet Paşa'nın Bağdat'ı fethettiğini haber eden Râmî, şiirin sonunda da bu fethin tarihini vermektedir. Osmanlı askerini denize benzeten şair, tıpkı Dicle Nehri'nin Bağdat'a hâkim olması gibi, askerimizinde Bağdat'ta düşmanı boğduğunu ifade etmektedir. Anadolu askerinin hışım zinciri, Bağdat şehrine ateşten bir gerdanlık olmuştur. Sultan Murat'ın zamanında burası Osmanlı'nın hükmü altına girmiştir. Böylelikle daha önce elden çıkan yerler tekrar sınırlarımıza katılmıştır. Hâfız Ahmet Paşa'nın kılıcı ile kazandığı zafer karşısında nifâk ehli gamdan helâk olmuştur.

"Der-rücû'-ı Sefer-i Bağdâd

Bağdâda varup 'âsâkir ile

Hep mâl ü menâlüm oldı berbâd

Ammâ ki ziyaret itme

*Ğam çekmeden itdi cânı âzâd (k.5)"*¹⁰⁴

Bağdat seferinin neticelenmesi ve dönüşünü iki beyitle anlatan bu şiirde, askerın zafer kazandığı ifade edilmektedir.

"Der-Me'nus-Şoden-i Eyyâm-ı Hışâr-ı Bağdâd

Bağdâdı kuşatdı âşâf-ı Rûm

Eyyâm-ı hışârı oldı efzûn

Girdâb-ı belâya düşdi herkes

*Ye's oldı nüfûsa şoñra mazmûn (k.33)"*¹⁰⁵

Anadolu askeri Bağdat'ı kuşatmıştır. Bağdat kalesi fazlası ile güçlü bir kaledir. Bu yüzden asker önce ümitsizlik içinde bela girdabına düşmüş sonra toparlanmıştır.

¹⁰³ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 129-130.

¹⁰⁴ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s.(Metin Bölümü) 116.

¹⁰⁵ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s.(Metin Bölümü) 121.

3.15.Sıdkî Pâşâ

“Der-Vaşf-ı Sultân Murâd Hân Gâzî
Müjde ey dil ki yine irdi sürûr eyyâmı
Cân-fezâ oldu neşât‘ âleminin hengâmı

Şaykal-ı ‘ıyş tarab pâs-ı derûnı giderüp
Sildi mir ‘ât-ı gönülden keder-i âlâmı

Habbezâ rûz-ı neşât-âver-i gam-fersâ kim
Ola âhengi şafâ-bahş-ı sürûr-encâmî

Felek-i kec-hareket kıldı mükâfât-ı sitem
İstikâmet revîşin buldı gibi Behrâm’ı

Eylesün Zühre-i zehrâ yine âheng-i semâ‘
Çarh-ı nüh-dâ ‘ireniñ rakşa girüp ecrâmı

Ki yine oldu Revân Kal‘ası’nıñ fethi ile
Reşk-fermâ-yı ümem tañtana-i İslâmî

Nice şükr eyleyelim ni‘met-i bî-minnetine
Nice zıkr eyleyelim Hağ‘dan olan in‘âmı

Ki bu ihsân ile dünyâyâ ziyâfetler idüp
Şâd kâm itdi bu in‘âm ile hâş u ‘âmı

Şâh ‘Abbâs-ı hiyel-pîşe anıñ tarhında
Harc idüp nice nice hendese-i ikdâmı

Hayli mi‘mâr-ı hüner-sencini Efrecân ’ıñ

Cem‘ idüp tarhına itmiş idi istiḥdâmı

Burc u bârûsın anıñ şöyle metîn itmiş idi

Ki hiçe şaymaz idi gürz-i girân-ı Sâm ’ı

Şöyle muḥkem idi dervâze vü dîvârı kim

Rîḥ-i şarşar ile şarşılmaz idi endâmı

Der ü dîvârını ol deñlü metânetle görüp

Ḳâf’a baş egmez iken ḳulle-i rûyîn-fâmı

Meterisler ḳurup eṭrâfına cünd-i İslâm

Şevḳ ile naşb idüp a‘lâm-ı zafer-encâmı

Şol ḳadar dögdiler ol hısn-ı felek-peykeri kim

Yıḳılup ırz-ı vaḳârı eylediler ḥükkâmı

(...)

Ḳal‘a teslîmi ile irdi kimi i‘zâza

Buldı pâ-bûs-ı şehen-şehle kimi ikrâmı

Şeh Murâd Ḥân-ı felek-kevkebe kim iḳbâlî

Cem ü Dârâ’yı ider dergehiniñ ḥuddâmı

Başlayım vaşfına ol şâh-ı ‘azîmü ’ş-şânıñ

Pür-güher eyleyeyim sâmi‘a-i eyyâmı

O güzîde güher-i dûde-i ‘Osmânî kim

Ḳudsiyân cevher-i zâtına ider ikrâmı

O şehen-şâh-ı ‘aâtâ-bağş u kerem-güster kim

Kem-terîn bendesine bende ider Behrâm’ı

(...)

Rûm’dan şevket ile ‘azm-i Kızılbaş idecek

Pây-dâr olmadı şâh-ı ‘Acem’in aqdâmı

Rezminiñ debdebe-i kûsını gûş eylemeden

Oldı âvâze-i kûpâl-i gamıñ ser-sâmı

Şît-i kahıryla kaçup taht-ı ‘Acem’den Kısra

İhtifâ kişveriniñ oldı şeh-i nâ-kâmı

İşidüp velvele-i rezmini lillâhi ‘l-hamd

Ne imiş bildi ‘Acem gûlgüle-i Ervâm’ı

Serverâ pâdişehâ şâh-ı ‘Uâtârid-ķalemâ

Ey sevâd-ı raķamıñ ‘îd-i sūrûr aķşâmı

Vân ümîdinde iken kaçdı Revân’dan Rüstem

Sa‘y-i bî-fâ’ideniñ böyle olur fercâmı

Haķ-ı zerle bu fetih-nâmeyi itse yaraşur

Sebt-i evrâķ-ı felek kılķ-i ķader erķâmı

Kâşķi Hind ile Kirmân’ı da teşhîr itseñ

Çünkü çekdiñ ‘Acem’in fetihine tîğ-ı şâmî

Şevķ ile nice fetih-nâmeler itsem inşâd

Gösterüp şafķa-i dehre hûner-i aķlâmı

(...)

Şıdk ile kaldır elin başla du‘âya Şıdkî

İrdi pâyâna sühan buldı kelâm itmâmı

Tâ ki feth eyleye sultân-ı serîr-i şubhuñ

Her seher hışn-ı şebi cünd-i şafağ-a‘lâmı

Her günüñ feth-i cedîd ile ola ‘îd-i sa‘îd

Devletiñde idelim nice nice bayramı

Tâ ebed şevket ile taht-ı sa‘âdet üzre

Cümle evkâtıñ ola ‘ayş u şarab hengâmı (K.4)’¹⁰⁶

Müjde ki gönül yine mutluluk gününe ulaşmıştır. İçimizin pası giderilip cilâlanmış, gönül aynasından keder silinmiştir. Şimdi sevinçten Zühre semâda feleğin dokuz katında raks etmelidir. Çünkü Revan Kalesi yeniden fethedilmiştir.

Çok şükredip, Allah’ı çokça zikretmek lazımdır. Revân’ın fethi büyük bir nimettir, yeryüzünde büyük bir ziyafettir. Şair daha sonraki beyitlerde Şâh Abbâs’ın bir sahtekâr olduğunu ifade etmekte ve Şâh’ın sağlam olan kalesine güvendiğini söylemektedir. Ancak Osmanlı askeri kararlıdır. Hemen kalenin etrafına siperler kazmışlardır. Daha sonra toprakla dövülen kale fazla dayanamamıştır. Şâh’ın sağlam kalesi Osmanlı askeri karşısında aciz kalmıştır. Tüfenklerden çıkan alev topları düşman askeri için cehennem müjdecisi olmuştur. Böylelikle kale teslim alınmıştır.

Sultan Murât ile İrân Şahı’nı kıyaslayan şair, Sultan Murat’ın daha üstün olduğunu söylemiştir. İran Şâh’ı hezimet haberini alınca kaçmıştır. Sıtkî Paşa’ya göre İran Şahı’nın gözü Van’dadır. Ancak savaş başlayınca Van’ı almak bir yana elinde ki Revan’da kaybetmiştir.

¹⁰⁶ Mehtap Erdoğan, Sıtkî Paşa Dîvân ve Berf ü Bahâr, Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2011, s.188-192.

Sıtkî Paşa, duâya başlamıştır. Fetihlerin devam etmesini, her sabah şehirlerden kaleler alınmasını istemektedir. Her gün yeni fetihler olsun ve bizler o gün bayram edelim, demektedir. Sonsuza kadar devletin mutlu bir şekilde yaşamasını istemektedir.

3.16.Gani-zâde Nâdirî

“KAŞİDE-İ FETHİYYE BERÂ-Y-I ŞADRA‘ZAM NAŞUH PAŞA

Nedür bu tañtana-i câh u tımçurağ-ı celâl

Ki berr ü bahre ziyâ şaldı neyyir-i iqbâl

Zihî müsâ‘ade-i devlet-i şehen-şâhî

Hoşa muvafaqat-ı fâzıl-ı îzid-i müte‘âl

İrişdi velvele-i kûs-ı nuşret eflâke

Nüvîd-i emn ü emân itdi dehri mâlâ mâl

Fiten günûlde sipâh u ra‘iyyet âsûde

Zevâl-i dağdağa-i cengden cihân hoş-hâl

‘Adû bilince kıyâmın kıyâmet-i rezmün

Kefen be-gerden olup itdi hâhiş-i efdâl

O kîne-ver ki kızılbaşâ hâkim olduğda

Mülûk-ı milket-i Îrânı eyledi pâ-mâl

Kemâl-i ‘acz ile şimdi olup harâc-ı güzâr

Anuñla eyledi tahliş-i cân u hıfz-ı ‘ıyâl

Anı şu mertebe ‘ankâ-yı himmet itdi zebûn

Ki döndi tâc-ı hurûsa serinde efser-i âl

Ėazâ yürütmedi şâhîleri bu devr içre

Çü anlaruñ kıızılı çıkdı eyledi ibtâl

Cihânda qalmadı bir ‘azm-i rezm ider şâhî

Meger ki şâhî-i pûlâd-ı ejdehâ timşâl

Şu deñlü cins-i kıızılbaşa düşdi nekbet kim

Ferahla dilde olan kanlu başa irdi zevâl

Ėamından oldu ser-i şâha âteşîn mısmâr

O tırfa efser-i hümret-nümâ-yı sem‘a-mişâl

(...)

Müşîr-i memleket-ârâ Naşûh paşa kim

Süm-i semendine serkeşler eyledi rû-mâl

O nerre-şîr-i ‘adû-gîr-i pür-şalâbet kim

Peleng-i çarha urur pençe âfitâb mişâl

Felek serâçe-i fazlında havz-ı hoş tedvir

Güneş hadîka-i ‘adlinde murğ-ı zerrîn-bâl

(...)

Şufûf-ı haşma çekilse duhân-ı top u tüfeng

O târ u pûde olur çöb-i nîzesi minvâl

Şu deñlü ma‘deleti eyledi za‘îfî kavî

Ki oldu gerden-i şîre du-şâha süm-i Ėazâl

Meger ki aña qalem aşladı hadenginden

Dıraht kadd-i ‘adû oldı bâr-ı derd ile dâl

Terâzuyile yürürse ‘aceb degül zer-tâb

Ki hergiz itmeye devrinde kimseyi idlâl

Nesîm-i ‘âtıfetinden irişse bir nefha

Cehîmi gülşen iderdi hamîmi âb-ı zülâl

(...) (K:26)’’¹⁰⁷

Kaside, Sadrazam Nasuh Paşa’yı övmek için yazılmıştır. Şairin tasvirleri bir düğün yerini andırmaktadır. Şiirde bayram havası hâkimdir. Ortada büyük bir sevinç vardır. Bu sevinç hem Nasuh Paşa’nın sadrazam olması hem de İran’a karşı elde edilen üstünlüktür. 1611 yılında Kuyucu Murat Paşa’nın vefatından sonra sadrazamlığa Nasuh Paşa getirilmiştir. Paşa aynı zamanda İran ile yapılacak barış için yetkilendirilmiştir. Nihayet 1612 yılında Nasuh Paşa Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı’nın aldığı yerler Osmanlıda kalacak, Safavîler her yıl Osmanlı’ya iki yüz ipeği vergi olarak verecektir. Nasuh Paşa bu antlaşma ile padişaha, “Şah sizin kölenizdir”, demiştir.¹⁰⁸

Şair, bu durumu Nasuh Paşa’nın başarısı olarak görmüştür. O’nu kutlamak için bu kasideyi yazmıştır. Nasuh Paşa’nın vasıflarının övüldüğü kasidede, Acem mülküne hükmedildiği ifade edilmektedir. Paşa askerleri ile Kızılbaş’a üstünlük kurmuştur. Düşman bu güce karşı koyamayacağını anlamıştır.

“KAŞİDE-İ DİĞER FETHİYYE-İ NAŞUH PAŞA

Merhaba ey şadr-ı ‘âlî-kadr gerdûn-âsitân

Hayr-mağdem ey muzaffer âsaf-ı şâhib-kırân

¹⁰⁷ Numan Külekçi, Gani-zâde Nâdirî- Hayatı, Edeebî Kişiliği, Divânı ve Şeh-nâmesi’nin Tenkidli Metni, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1985, s.176-179.

¹⁰⁸ Remzi Kılıç, “Osmanlılar ve Safavîler arasında Nasuh Paşa (1612) ve Serav Antlaşması (1618), s.124-134., (Erişim Tarihi: 28.03.2018), <http://remzikilic.com/osmanlilar-ile-safeviler-arasinda>.

*Cünbiş-i rahşuñla lerzân oldı mihr-i hâveri
Şanki cevân-ı şabâdan ditredi berk-i hazân*

*Na'ra-i kûsuñla tâk-ı çarha düşdi gülgle
Nesr-i vâki' tâyir oldı Nesr-i tâyir lâ-mekân*

*Şâh-ı taht-ı Işfahânı pâ-y-mâl itdün diyü
Hâk-ı râhuñ oldı çeşm-i câna kuhl-ı Işfahân*

*Mâcerâ-yı Kayşer ü Pervîz üñ alduñ kinini
Geldi emrûñle 'Acemden Rûma Genc-i Şâyegân*

*Şanma râhuñ pür şerâr-ı na'l idi vaqt-ı rahîl
Rağş-ı 'azmüñ cünbişinden hâke düşdi kehkeşân*

*Ejdehâ-peyker 'alem üzre per açdı şukkası
Virdi anlar pîçiş-i simurg u ejderden nişân*

*Döndi ol lîmûne kim hâk içre saklarlar anı
Gird-i haylünde şu resme âfitâb oldı nihân*

*Gökyüzün tutdı hezârân bayrak-ı cünbiş-nümâ
Gûyâyâ anlarla ebrî kâğıd oldı âsümân*

(...)

*Şadr-ı 'azam server-i 'âlem ser-efrâz-ı ümen
Kâhir-i şâh-ı 'Acem fermân-revâ-yı kâm-rân*

*Oldı çün nâmuñ Naşûh a' dâya virdüñ tevbeyi
İtdi tebliğ-i naşîhat oldı şemşîrûñ zebân*

*Kân-ı lutfun gevherinden âfitâb eyler hicâb
Dest-i kahrûn hançerinden Kahramân ister emân*

*‘Ahd-ı mes‘ûduñ şabâhü’l’ıyd halk-ı rüzgâr
Zât-ı maḥmûduñ tırâz-ı dâmen-i aḥır-zemân*

*Âsümân-âsâ dönerdi ḥaşre dek kûy-ı zemîn
Ana ursañ fî’l-meşel kıavs-ı kuzahdan şavlecân*

*Bâb-ı ‘adlûnde olur bir sâ’il-i zencîr-keş
Bâz-güne tâcını keşkûl idüp Nûşîrevân
(...)
Qolçağûñ gördi ucından ḥûn-ı düşmen akmada
Sînesin çâk itdi anuñ ğayretinden nâvedân*

*Geçdi lâf-ı salṭanatdan şehrîyâr-ı surḥ-ser
Oldı çün kim şârım-ı raṭbü’lîsânûñ dermeyân*

*Beklesün şimden girü varsun çîrâğ-ı ceddini
Türbesinde eylesün tâcın ğılaf-ı şem‘dân*

*Kelle-i düşmen degül alduñ firâvân ḥarbuza
Ḥâk-ı ocağlarla olinca bostân*

*Tîğ-i sîr-âbuñ ocağına şu koydı anlaruñ
Lâcerem yir yir duḥân-ı âh ile çıkdı fîğân*

Serverâ ğâyetde muḥtel oldı ḥâl-i mülk-i Rûm

Luṭf idüp şâh-ı cihâna eyle tafşîlin beyân

Bâ-huşûş ehl-i kemâli hâke yeksân itdiler

El-amân ehl-i fesâduñ fitnesinden el-amân

(...) (K.27)''¹⁰⁹

Gani-zâde Nâdirî, Nasuh Paşa'nın başarısını kutlamak için kendisine bir kaside daha sunmuştur. Paşa zafer kazanmış birisidir. Doğu'nun güneşi atının hareketiyle titremiştir. Bu tıpkı hazan yaprağının sabâ rüzgarının değmesi ile titremesi gibidir. Fetih davulunun sesi feleğin kubbesine ulaşmıştır. Isfahan tahtının Şah'ı ayaklar altına alınmıştır. Tıpkı bir ejderha gibi kanat açılmış, Şah bu durum karşısında sararmış, limona dönmüştür. Binlerce bayrak gökyüzünde bir cümbüş oluşturmuş, sanki bir ebru sanatı icra edilmiştir.

Paşa'nın gelişi ile fesat ehli bozguna uğramıştır. Düşman askerine tövbe ettirilmiştir. Bu nasihatın dili ise kılıçla olmuştur. Paşa düşmana ne kadar sert ise mazluma o kadar yumuşaktır. Hatta öyle ki adalette ünlü hükümdar Nûşîrevân'ı geçmiştir. Nûşîrevân, İran'ın Sasâniyân sülalesinden adaleti ile ün salmış bir hükümdardır. Bağdat yakınlarında Medâyin adlı yerde bir saray yaptırmıştır. Bu sarayın içine bir çan astıran hükümdar, çanın ucuna zincir bağlamıştır. Adalet için saraya gelen halk bu zinciri çekip çanı çalmaktadır. Amaç ise Nuşîrevânı haberdar etmektir.¹¹⁰

Nasuh Paşa bu şekilde dosta güven, düşmana korku salmaktadır. Mazluma karşı bu kadar adaletli davranırken, zalimin kanı kılıcından akmaktadır.

“Ḥamdüli'llâh Muştafa paşa-yı ‘âlî-menkıbet

Ḥâkim-i Bağdâd olup Kîsrâ-veş itdi ‘adl u dâd

Kişver-i Bağdâda virmişken zemâne ihtîlâl

Şâh-ı devrân itdi defe-i fitne vü ref'-i fesâd

¹⁰⁹ Numan Külekçi, a.g.t., s.179-182.

¹¹⁰ İskender Pala, a.g.e., s.362.

*Ol müşîr-i müşteri-tedbîri vâlî eyleyüp
‘Adlile Bağdâdı itdi ğayret-i zât-ül-‘imâd*

*Âb-ı fazlından muţarra oldu serv-i ma‘delet
Bâd-ı ‘adlinden sa‘âdet goncesi buldı küşâd*

*Ol emîn-i halk u me‘mûn-ı Hudâ hâkim olup
Zıll-i Yezdâna hılâfet kıldı ber-vefk-i murâd*

*Oldı çün ol memleket bâğ-ı bahâr-ı ma‘delet
Didiler târîh için Bağdâda şimdi bâğ-ı dâd Sene: 1012 (T.4)”¹¹¹*

Çok şükür ki Mustafa Paşa, Bağdat hâkimi olmuştur. Böylelikle İran Şâh’ı döneminde boy gösteren fitne sona ermiştir. Paşa’nın buraya hâkim olması ile Bağdat mamur olmuştur. Mustafa Paşa, fazilet suyu ile adalet ağacı can bulmuş, adalet rüzgârıyla mutluluk goncacı açılmıştır. O’nun gelmesi ile memlekete bahar gelmiştir.

3.17.İsmetî

*“Târîh-i feth-i Bağdâd
Hâk eyleye sulţân-ı cihân Hân Murâduñ
Hemvâre çerâğ-ı gül-i ikbâlini rûşen*

*Bağdâdı yine kuvvet ile eyledi teşhîr
Ber-geşte olup kahrı ile devlet-i düşmen*

Şebt eylemege vâkt-ı sa‘îdüñ bu cihâduñ

¹¹¹ Numan Külekçi, a.g.t., s.293.

Feyz istedigün ‘İşmetiyâ fazl-ı Hudâdan

Tebrik-i gâzâ eyleyüp ol zıll-ı ilaha

Hâfif dedi târîhini fethiñ müteyemmen 1048 (T.2)”¹¹²

Şair, duasında “Yüce Allah, Murat Hân’ın gelecek gülünün çirasını aydınlık etsin” demektedir. Çünkü Murat Hân Bağdat’ı yeniden kuvvet ile almıştır. Düşman askerini kahretmiştir. İsmetî, Bağdat’ın fethinden duyduğu mutluluğu ifade ederek, Sultan Murat’ı bu gazadan dolayı tebrik etmektedir.

“Hudâ i‘zâz edüp Sultân Murâd-ı dâd-mu‘tâdı

Semend-i devletine etdi pâ-y-endâz Bağdâdı (Diğer şiirler:16)”¹¹³

İsmetî tek beyitlik bu şiirinde yine Bağdat’ın alınışını haber etmektedir.

3.18.Fehîm-i Kadîm

“Bârekallâh ey nesîm-i müjde-i ikbâl-i feth

Oldı feyzüñden cihânuñgonca-i kalbi küşâd

Müjde mi ya nağme-i Dâvûd-ı bezm-i sünniyân

Müjde mi ya zîbak-ı gûş-ı dil-i ehl-i fesâd

Müjde ammâ müjde-i feth-i der-i Dârü’s-selâm

K’aldı anı pâdişâh-ı Rûm-ı İskender-nijâd

Dâd-ger Dârâ-yı pür-dil Kahramân-ı darb u harb

Rüstem-i şâhib-kırân Sultân Murâd-ı Cem-nihâd

¹¹² Halûk İpekten, İsmetî Dîvânı -Ediston Kritik-, Baylan Matbaası, Ankara 1974, s.33.

¹¹³ Halûk İpekten, a.g.e., s.118.

*Feth-i Bağdâd'a 'azîmet eyleyüp iğbâl ile
Cân ile itdi cenâb-ı 'avn-i Hakk'a istinâd*

*Merkad-i pâk-i İmâm-ı A'zam'ı ihyâ için
İtdiler cümle guzât-ı ehl-i İslâm ictihâd*

*'Asker-i İslâm tertîb-i ricâlû'l-ğayb ile
Eyleyüp ma'nâ yüzinden birbiriyle ittiḥâd*

*Râfizi'ye girdiler tîr-i kazâ-te'sîr ile
Bûse-cây-ı hançer oldu sîne-i ehl-i 'inâd*

*Nîm-cünbîş itmeden ebrû-yı şemşîr-i guzât
Kelle-i şî'î olurdu pâ-y-ı esbe bûs-dâd*

*Tâb-ı hun-ı surḥ-serden şu'le-i şemşîrden
Âl fânûs oldu gûyâ kulle-i seb'-i şidâd*

*Rûy-ı dehri itdi gül-gün-pûş sefid-i âb-ı tîğ
Reşk-i reng-i 'arîz-ı ḥubân oldu ol sevâd*

*Ehl-i 'ısyâna kıyâmet-bâr olup behr-i ecel
Şu'le-gâh-ı dûzaḥ oldu tâb-ı ḥûndan ol bilâd*

*Bâd-pâ esbâna pâmâl oldu düşmen 'askeri
Görmemişdür böyle bir tûfân-bâdı kavm-ı 'Âd*

*Öyle bir ḥışn-ı ḥaşîni erba'inde itdi feth
Himmet-i merdân ile sultân-ı ḥâliş-i' tiḳâd*

Olsun ol zıll-ı Hudâ'nuñ dâ'im âsûde-ğâl
Sâyesinde bendegân-ı Hazret-i Rabbü'l-ibâd

Eyledüm teklif târîhin Fehîm-i sâhire
İtdi bir beyt-i mu'ammâ resm ile ben zârı şâd

Ta'miyeyle mışra'-ı sânîden olunca hisâb
İki vech ile çıkar târîhi bî-nağş u ziyâd

Mâlinı yağma idüp Fettâh Hân oldu girift
Zorla Bağdâdı aldı leşker-i Sultân Muâd 1048 (k. VIII)''¹¹⁴

Allah mübarek etsin, fetih müjdecisi rüzgârın feyziyle dünyanın kalp goncası açılmıştır. Bu müjde Anadolu Padişahı'nın Bağdat'ı alışı müjdesidir. İmam-ı Azam'ın kabrini canlandırmak için gaziler savaşmıştır. Düşman olan Rafizilerin sineleri hançerlerin öptüğü yer olmuştur. Kelleleri atlarımızın ayakları altına serilmiştir. Kızılbaşın kanı al renkli bir fanus gibi görülmüştür. İsyancılara o mekân cehenneme dönmüştür. Atlarımızın hızı ile ayaklar altında kaldılar. Ad Kavmi dahi böyle şiddetli bir rüzgâr görmemiştir. Halis inançlı padişah bu zorlu kaleyi kırk gün içinde, askerleri ile ele geçirmiştir.

Şair on yedinci beyitte düştüğü tarihi tarif etmiştir. On sekizinci beyitin ikinci mısrası hesap edilince tarih eksiksiz çıkar, demiştir.

Son beyitte, malı yağma edilen Fettâh Hân'ın yakalandığı ve Bağdat'ın alındığı haber edilmektedir.

“Hazret-i Sultân Murâd ol dâver-i iklîm-i Rûm
Kim ğazâsı fî-sebîli'l-lâh Hağ'dur rehberi

¹¹⁴ Tahir Üzgör, Fehîm-i Kadîm -Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi- Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s.290-292.

*Feth-i Bağdâd'a 'azîmet eyleyüp zi'l-hiccede
Gösterse tâ râfizi'ye dest-bürd-i Haydar'ı*

*Erba'inde itdiler mahşur o hısn-ı a'zamı
'Asker-i sünnî reh-i dînde koyup cân u seri*

*Bir kavî ceng itdiler kim itmemişdür 'âlemüñ
Behmen ü isfendiyâr u Kahramân-ı şaf-deri*

*Bu kıtâli fikri derdi anuñ için Zâl-i çarh
Eyledi pinhân 'ademde Rüstem-i cengâveri*

*Cûy-ı hun-ı lâle-reng-i düşmen-i Nu'mân'dan
Oldı gül-gûn-ı şakâyık günbed-i nîlûferi*

*Geçse başından n'ola bu havf ile şâh-ı 'Acem
Cümlesi geçti kılıçdan leşker-i bed-ahteri*

*Evsat-ı şa'bânda cebren âhır feth-i bâb
İtdi manşûrû'l-livâ Haqq ol şeh-i dîn-perveri*

*Harf-ı menkût u hurûf-ı gayr-ı menkût 'add olup
Mülhem-i gaybî olup tab'-ı Fehîm'üñ yâveri*

*Sâl-i 'azm-i ceng ü fethe didiler târîh için
Cebr ile Bağdâdı aldı ehl-i Rûmuñ serveri 1048 (k.IX)”¹¹⁵*

¹¹⁵ Tahir Üzgör, a.g.e., s.292-294.

Allah yolunda gaza eden Sultan Murat'ın rehberi Hak Teâlâdır. Murat Hân, on ikinci Arabî ayı olan Zilhicce'de, Râfîzilere Hz.Alî'nin üstünlüğünü göstermek için yola çıkmıştır. Kırkıncı günde Sünni askerleri din yolunda başlarını ortaya koyarak, kaleyi almışlardır. Düşman askerlerinin hepsi kılıçtan geçti. Sonuç olarak Şaban ayında fetih kapıları açılmıştır. Anadolu'nun padişahı Bağdat'ı kuvvet ile almıştır.

3.19.Ereğlili Tûrabi

“ Târîh Berây-ı Cığal-zâde (Maḥmûd)

Vardı feth itdi ‘Irâkı o vezîr-i pür-cûd

Olsa ‘izzetle nola nâm-ı şerîfi Maḥmûd

Açdı şemşîr ile Bağdâdı idüp emn ü emân

Ḍarb-ı tîğîn işüdüp tân mı helâk olsa ḥasûd

Bu şecâ‘at aña mûriş-i pederdür şâhâ

Şaklasun anı ḥaṭardan o Ḥudâ-yı ma‘bûd

Gelûn ey ehl-i şafâ aña du‘âlar idelüm

‘Ömrini devletini artura ol Ḥayy-ı vedûd

Nola dinilse kudûmına Tûrâbî târîh

‘Rûm-ili oldı hele şimdi maḥâm-ı Maḥmûd’ sene 1021 (T.47)”¹¹⁶

Tûrabî bu şiiri vezir Cığal-zâde için yazmıştır. Çok cömert olan vezir Irak’a varıp orayı fethetmiştir. Bağdat’ı kılıç ile alıp burayı emniyetli bir hale getirmiştir. Kılıcının darbesini işiten düşman helâk olsa haktır. Şair vezire duâ etmek için şafâ ehline çağrıda bulunmaktadır. Bu duâ, Paşa’nın ömrünü ve gücünü artırması yönündedir. Son beyitte şair, Bağdat’ın alınışına tarih düşerek şiiri tamamlamıştır.

¹¹⁶ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.137.

“Diger

Vezîr-i pâdişâh Maḥmûd Pâşâ

Yine özge maḥam itdi ‘Irâķı

Nedür bu ṭabl u kûs u ḥaşmet ü câh

Sikender görmedi bu ṭumṭurâķı

Murâdâtın Ḥudâ itsün müyesser

Cihânda görmeye hîç iftirâķı

Türâbîyâ müdam eyle du‘âyı

Güzeller meclisinde ola sâķî

Olup luṭf-ı İlâhî dindi târîḥ

Irâķı cây-ı Maḥmûd itdi Bâķî’ sene 1021 (T.48)”¹¹⁷

Padişah’ın veziri olan Mahmut Paşa, Irak’ı yine kendi makamı yapmıştır. Bu fetih öyle gösterişli olmuştur ki, böylesi bir hâli İskender dahi görmemiştir. Şair bu zafere sevinirken, dünyada birliğimizin hiç bozulmamasını istemektedir. Daha sonra kendine seslenen şair duaya devam edilmesi gerektiğini söylemektedir. Son beyitle bağlantı kurulacak olursa şair Irak’ı güzeller meclisi olarak görmektedir. Bu mecliste ise sâķî olarak Osmanlı’nın devamlı olarak kalması lazımdır.

“Târîḥ-i Berây-ı Mezbûr

Naşuḥ Pâşâ atup tîr-i murâda urdı umâcın

Ḳızılbaşuñķılıçla başını ṭar eyledi tâcın

Vezîr-i pâdişeh yeñdi geçerken şâh-ı lu‘bet-bâz

‘Acem ferzendinüñ bir lu‘b ile mât itdi leclâcın

¹¹⁷ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.137-138.

Getürdi hâtıra sulţân-ı Rûmuñ nehb ü târâcın
Geçüp terk eyledi şâh-ı ‘Acem yağma vü târâcın

Olupdur şadr-ı a‘zam ber-murâd it ki ‘âlemde
Felekden yüce kıl yâ Rab anuñ iklîl-i ser-tâcın

‘Kılıç havfiyla râm oldu Tûrâbî bu târîh
‘Naşûh Pâşâ ‘Acemden zûr ile aldı ele bâcın’ sene 1021 (T.154)’”¹¹⁸

Muradını kılıcı ile vuran Nasuh Paşa, o kılıç ile Kızılbaşın kellesini almıştır. Padişah’ın veziri bir oyun ile satranç oyununun ustası olan Acem Şah’ını mat etmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken kelime “Leclâc”tır. Leclâc:

“Satranç oyununu icâd ettiği sanılan kişi. Kelime olarak “engel” ve “kumarbaz anlamları varsa da daha çok satranç ile ilgili anlamı kullanılır ve satranç terimleri ile birlikte anılır. Leclâc, gerçekte satrancı icât etmemiştir. O, ustası Dahir b. Sısa’nın icât ettiği bu oyunu İran’a getirip yaymıştır. Satranç İran’da da geliştiği için mucidi Leclâc sanılır. (...)”¹¹⁹

Savaşı satranç oyununa, Acem Şahı’nı ise bu oyunun mucidine benzetilmiştir. İşte Nasuh Paşa, böylesi bir üstadı mat etmiştir. Şiirin sonunda fethin tarihi verilmiştir. Tûrabi, bu tarihin kılıç korkusuna köle olduğunu ifade etmiştir. Nasuh Paşa, Acem’e zor kullanmıştır.

“Diger Târîh
‘Ömri dâyim Naşûh Pâşânuñ
Biñ yaşasın cihânda hem-çün Nûh

¹¹⁸ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.203-204.

¹¹⁹ İskender Pala, a.g.e., 286.

*Oldı serdâr-ı Âl-i Oşmânũ
Düşmenũñkâlibında kalmadı rûh*

*Ûana ğark eyleyüp kızılbaşı
Ola destinde tîĝ-i feth ü fütûh*

*‘Îş ü ‘işret idüp cihân içre
Tura dâym elinde câm-ı şabûh*

*Tîĝ ile geldi aña mühr-i şerîf
Eşkıyâ oldı cümleten mecrûh*

*Ey Tûrâbî du‘âmuz itdi eşer
Oldı devlet kapuları meftûh*

Dindi serdâr olunca bu târîh

‘Fecere kıldı tevbehâ-yı Naşuh’ sene 1021 (T.155)’¹²⁰

Şair, Nasuh Paşa’nın ömrü dâym olsun ve Nûh Peygamber gibi dünyada bin yaşasın, demektedir. O, Osmanlı’nın serdârı olunca düşmanın bedeninden ruh uçmuştur. Kızılbaşı elindeki fetih kılıcıyla kana bulamıştır. Paşa’ya bu yetki mühürü kılıç ile gelmiştir ve eşkıyanın tümü yaralanmıştır. Tûrabi, dualarının kabul olunduğunu ve devlet kapılarının açıldığını belirtmektedir. Bu tarih o serdar olunca söylenmiştir. Günahkârlar Nasuh tövbesi etmiştir.

3.20.Neşâtî

“DER SİTÂYİŞ-İ SULṬAN MURÂD ḤÂN

Gezse dünyayı n’ola müjde ile bad-ı nesim

¹²⁰ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.204.

Aldı Bagdadı yine padişeh-i heft iklim

Bareka 'llâh zihî rûh-efzâ kim

Eyledi âlemi başdan başa handân u besîm

Levhaşa 'llâh zihî kuvvet-i bâzû ki felek

Yiridür her ne kadar itse bu fethe ta'zîm

(...)

O şehenşâh-ı muzaffer ki revâdur itse

Yed-i ikbâline eflâk zimâmın teslîm

O şehenşâh-ı Süleymân-revîş-i devran kim

Görse reşk eyler idi tarzına Sultân Selîm

O şehenşâh-ı felek-mesned-i meh-çâker kim

Medhîni böyle ider mu'cize-guyân-ı nâzîm

Şâh-ı seyyâre-haşem husrev-i hurşid-‘alem

Dâver-i pâk-şiyem şâhib-i tâc u dihim

Kahraman-kevkebe Sultân Murâd-ı gâzî

Ki ider havf-i hucûmı dil-i a' dâyı dü nim

Dâdger dâver-i yektâ ki revâdur itse

Dâğ-ı emriyle cebîn-i meh-i tâbânı vesîm

Nüktever şâh-ı suhan-perver-i nâzuk-dil kim

Luţf-ı güftârını idrâk idemez fehm-i hâkim

*Zîr-i kadrinde felek sâye-nişîn-i hoş-hâl
Devr-i ‘adlinde cihân muğtenem-i nâz u na‘îm*

*Fıkr-i feyz-i kef-i cûdî sebeb-i dil-şâdî
Yâd-ı kahr u gâzabı bâ‘isi şad renc-i elîm*

*Fer-i ikbâli ile halk-ı cihân hurrem ü şâd
Havf-i şemşîr-i ilr fitne vü âfet pür-bîm
(...)*

*Eyleyüp böyle nice fetih ile dil-şâd Hudâ
Eylesün taht-ı sa‘âdetde ser-efrâz muķîm (K.9)”¹²¹*

Lâtif rüzgâr müjde ile dünyayı gezse ne olur, çünkü yedi iklimin padişahı Bağdat’ı yeniden almıştır. Bu fetih âlemibaştanbaşa mutlu etmiştir. Bazu kuvvetiyle yapılan bu fethi felek ne kadar hürmet etse yeridir. Yeryüzü öyle bir neşe bulmuştur ki Na’im gülistanı dahi kıskanmıştır. Güneş ve ay şevk içindedir. Zühre de eline sazi olarak bu cümbüşe katılmıştır. Bu devirde zevk ve sefa öyle büyüktür ki Sultan Selim bile görse bu manzarayı kıskanır.

Kahraman Gazi Sultan Murat Han’ın hücum korkusunu yaşayan düşman mahvolmuştur. Ayrıca, Murat Han’ın devri adalet devridir. O, dünya halkını mutlu etmiştir. Fitneciler ise kılıcının korkusunu yaşamamıştır. Neşâtî, bu şekilde Sultan Murat’ı şiir boyunca övmüştür. Şiirin sonun da ise devlet için dua etmiştir.

3.21.Ahmet Nâmî

“BAĞDÂD FETHİNDE DİNİLMÜŞDÜR. İDĖÂL VE İĞRÂC BE-ĖARÎĖ-İ
TA‘MİYE VUĞU‘I VÂĞİ‘ŞUDE

*Ėazret-i Sultân Murâd-ı Ėâzî himmet eyleyüp
Ėaşm-ı dîne ‘askerin hem-kâr-ı mirrîğ eyledi*

¹²¹ Mahmut Kaplan, a.g.e., s.130-133.

Hep Kızılbaşı kırup ref eyleyüp Bağdâddan

Ümmet-i Aḥmedle âbâd itdi târîḥ eyledi(H.1048/M.1638)(T.4)”¹²²

Sultan Murat Gazi himmet edip, din düşmanlarına askerini yollayarak bizleri mutlu etmiştir. Kızılbaşı Bağdat’tan def ederek Muhammed ümmetini âbâd etmiştir.

3.22.Sâbrî Mehmed Şerif

“TÂRÎḤ BERÂ-YI FETH-İ REVÂN

Şâhenşeh-i şâhibkırân Keyḥusrev-i Îrân-sitân

Dârâ-yı İskender-nişân İskender-i Dârâ-nijâd

Kırdı kızılbaşı tamâm aldı ‘adûdan intiḳâm

Yâ ‘avn ḥay lâ yenâm fer şemşir cihâd

Kesdi teberrâyilerün ‘ırkın ‘Alîlik eyledi

Şiddîḳ ü Fârûḳuñ o şeh rûḥ-i revânın etdi şâd

Minnet Cenâb-ı Ḥaḳḳa kim ey ḳâhir-i şâh-ı ‘Acem

Feth u zaferle ber-murâd etdi seni Rabbü’l-‘ibâd

Olunca tûb-ı şavletünḳal‘a ber-endâz-ı Revân

Feryâd-senc-i el-amânoldı ‘adû-yı bed-nihâd

Bir haftada aldûn Revân gibi ḥişâr-ı muḥkemi

Bir erlik etdûn kim kodun Rüstem gibi ‘âlemde ad

Şimden gerü meftûḥdur saña der-i mülk-i ‘Acem

¹²² Ahmet Yenikale, Ahmet Nâmî Dîvânı, s.296., (Erişim Tarihi: 15.03.2018), <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti>, T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

Etmış Hudâ şemşîrini destinde miftâhü'l-murâd

Ne Hân Süleymân eyledi bu kârı ne Sultân Selim

K'etdüñ bu gûne kal'ayı miftâh-ı tîgüñle küşâd

Ben bu ğazâ-yi ekberüñ Şabrî dedüm târihini

Aldı kılıç ile Revânı 'azm edüp Sultân Murâd 1035(T.1)"¹²³

İran Şahı ile yapılan cihatta Kızılbaş kırılmış ve düşmandan intikâm alınmıştır. İrkını üstün gören düşman yenilmiştir. Hz.Ebubekir ve Hz.Ömer'in şehri mutlu olmuştur. Allah'ın izniyle fetih gerçekleşmiş, Acem Şahı ise kahrolmuştur. Revan gibi zor bir kale bir hafta içinde alınmıştır. Sultan Murat bu kahramanlığı ile âleme Rüstem gibi bir nam salmıştır. Bundan sonra Acem mülkü Osmanlı'ya açılmıştır. Allah, Acem mülkünün anahtarını sultan Murat'a kılıç olarak vermiştir. Bu başarıya ne Süleymân Hân ne de Sultân Selim ulaşmıştır.

Sabrî bu büyük gazanın tarihini vermiştir. Sultan Murat, azmedip kılıç ile Revân'ı almıştır.

“TÂRİH BERÂ-YI FETH-İ KAL'Â-İ BAĞDÂD-I BEHİŞT-ÂBÂD

Şeh-i kişver-küşâ Sultân Murâd ol hân-ı ğâzî kim

Şadâ-yı kûs-i fethi gûş-pîrâ-yı bilâd oldı

Şikâra düşmeni 'anka-yı nuşret bâl ü per açdı

Nidem kim devlet ile râyet-efrâz-ı cihâd oldı

Şeh-i Haydar-ğazâ kim kufî-ı bâb-ı kal'a-i Bağdâd

Ruh-i ikbâline miftâh-ı tîgiyle küşâd oldı

¹²³ Hasan Kasır, Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı- İnceleme-Karşılaştırmalı Metin, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s.321.

*Zihî şâhib kırânî kim kemine şadme-i kahrı
Şikest-endâz-ı tâc ü taht-ı şâh-ı bed-nihâd oldu*

*Muhaşşal evliyânun himmetiyle bir gâzâ etdi
Ki rûh-ı Bû Hanîfe cân-ı ‘âlem gibi şâd oldu*

*Gül-i maşşûd açıldı bir nesîm-i nuşret esdi kim
Teberrâyilere tûfân-ı bâd-ı kavm-i ‘ad oldu*

*Bu feth ü bu gâzânun Şabriyâ târih-i vâlâsın
Dedim ki pâdişâh-ı mülk-i ‘âlem ber-murâd oldu 1042 (T.2)’’¹²⁴*

Gazi Sultan Murat Hân’ın askerinin çaldığı fetih davulunun sesleri şehirlere ulaşmıştır. Anka kuşu gibi kanat açılmıştır. Hz.Ali (r.a) gibi Bağdat Kalesi’nin kapısı açılmıştır. Sözün kısası bu fetih evliyanın yardımıyla olmuştur. Bir yardım rüzgârıyla arzu gülleri açılmıştır. Kızılbaş bir tufan ile Ad kavmi gibi olmuştur. Şair sonunda bu fethin tarihini vermiştir.

¹²⁴ Hasan Kasır, a.g.t., s.322.

4.LEHİSTAN İLE YAPILAN SAVAŞLAR

Bu yüzyılın başları Osmanlı-Lehistan arasında bir barış antlaşmasına sahne olmuştur. I.Ahmet dönemine denk gelen 1617’de Lehler’in isteği ile 27 Eylül günü barış antlaşması imzalanmıştır.¹²⁵

II. Osman döneminde Lehlerle ilişkilerde bozulmalar olmuştur. Bunun sebebi olarak Osmanlılar, sahillerine saldıran Kazakları kışkırtan devlet olarak Lehistanı görmüş; Lehistan ise sürekli topraklarına saldıran Kırım Hanları’nı kışkırtan devlet olarak Osmanlıyı görmüştür. Bu tarihlerde başlayan Otuz Yıl Savaşlarının Avrupa’da karışıklıklara sebep olmasından yararlanmak isteyen Genç Osman Lehistan’a sefer düzenlemiştir. 12 Ocak 1621 de alınan sefer kararı sonucu harekete geçilmiş fakat aynı yılın Eylül ayına kadar gerçekleşen çarpışmalardan bir netice alınamamıştır. Bu sırada Lehler barış teklifinde bulunmuştur. Yapılan barış antlaşmasına göre Hotin, Osmanlı Devleti’ne bağlı Boğdan Voyvodalığı’na bırakılmıştır.¹²⁶

Mutabakata varılan bu barış antlaşmalarına rağmen Lehler ile olan mücadele devam etmiştir. Bu mücadelelerden birisi olan Kamanıçe kalesine sahip olma arzusu iki devleti tekrar karşı karşıya getirmiştir. IV. Mehmet döneminde Osmanlı Devleti kaleye taarruz etmiş, sekiz gün süren kuşatmanın ardından Türk askeri ana tabyayı ele geçirip buraya bayrak dikmişlerdir. Bundan iki gün sonra diğer bir burcu ele geçirmek üzereyken kaledekilerin beyaz bayrak çektiği görülmüş ve 27 Ağustos 1672’de kale tamamıyla alınmıştır.¹²⁷

Şairler bu başlık altında toplanan şiirlerde yukarıda verilen tarihi bilgilerle örtüşen şiirler yazmışlardır. Lehistan ile yapılan savaşları anlatan şiirler daha çok II. Osman ve IV. Mehmet çevresinde toplanmıştır. Kamanıçe kalesinin fethi ve Hotin seferleri şiirlerin ana konusu olmuştur. Özellikle sefere bizzat katılan II. Osman ve başarılı fetihler yapan IV. Mehmet şairler tarafından övülmüştür. Padişahların savaşçı yapıları ön plâna çıkarılmıştır.

¹²⁵ Bilgehan Pamuk, a.g.e., s.287.

¹²⁶ Bilgehan Pamuk, a.g.e., 291-292.

¹²⁷ J.Von Hammer, a.g.e., s.375.

4.1.Fevzi

"Târîh-i Feth-i Kamânçe

Sultan Mehmed rükn-i din serdar-ı ceys-i müslimin

Şehen-şeh-i ruy-ı zemin ol mihr-ban-ı bahr u ber

Çün kıldı 'azm-i rezm ile etrafa saldı bezm-geh

Âmâde kıldı hep sipeh tevîk u nusret râh-ber

Bakmadı za'b u sahtına kasd itdi kralun tahtına

Kondı Kamânçe altına top ile gönderdi haber

Hısnı hisâra aldılar merdâne cenge taldılar

Âfâka lerze saldılar ceng-âverân-ı germ-ser

Onıncı günde nâ-gehân irdi sadâ-yı Alamân

Çıkıdı Resûl-i düşmenân aldı emân selem-eser

Ey husrev-i encüm-hadem v'ey Dâver-i Dârâ-haşem

Bir kal'a feth itdün bu dem her taşı bir hısna değer

Sad bâreka'llah cengüne akdâmuna âhengüne

Kim tig-i nâm u nengüne asdun kemerine güher

Hem ol Hudâ-yı bî-nazir zıllına olup dest-gîr

Sevk itdi sana bir vezîr 'akl-ı nev ü hâdî-'aşer

(...)

Bin seksan üçde rây-gân aldı Kamânçe kal'asın

Sultan Mehmed Cem-sipeh sâhib-kırân-ı ceng ver

(H.1083) (175.Şiir)" ¹²⁸

Kamençe kalesinin fethine düşürülen bu tarihte, Fevzi, Sultan IV.Mehmet'in cengâverliğini övüyor. Tarihi gerçeklikle örtüşen bir bilgiyle kalenin on gün sonra alındığını haber ediyor. Müslümanların serdarı olan padişah, Leh kiralının tahtını bu fetih ile sallamıştır. Osmanlı ordusunun çok iyi savaştığını anlatan şair, savaş esnasında yerin göğün inlediğini söylemektedir.

Kamençe kalesinde bulunan halkı "Alaman" diye nitelendiren şair, düşmanın onuncu güne girerken aman dilediğini anlatmaktadır. Bundan sonra yine fetihden dolayı övdüğü padişaha; "Aldığın kalenin her bir taşı bir kale değerindedir." Demektedir.

4.2.Sahhâf Rüşdî

"Târih-i Berâ-yı Feth-i Kamançe Sultan Mehmet Han Gazi

Sultân-ı mülk-i bahr ü berr Gâzi Mehhemmed Hân kim

'Azm-i cihâd itse olur fethh ü zaferle kâmyâb

Kasd-ı gazâ ile idüb hısn-ı Kamançe fethüne

'Azm itdi çün sadd-şevk ile mânend-i seyr-i âftâb

Şâhâne bir ceng itdi kim 'âlem-pesend idüb ana

Gül-bâng-ı tahsin ile pür oldı sipihr-i nüh-kıbâb

Bu feth-i hoş-âsâr için dest-i duâyı kaldırub

Peygâm-ı hayra muntazır olmuş iken heb şeyh ü şâb

Müjde idüb hâtif hemân ol dem didi târihini

¹²⁸ Özer Şenödeyici, Fevzi Divanı İnceleme Metin-İndeks, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s.302-303.

Aldı Kamançe kal'asın cengle şâh-ı Cem-i cenâb

(M. 1672) (T.1)¹²⁹

Karaların ve denizlerin sultanı Mehmet Han, azim ile giriştiği bir cenk sonrası zafer ile dönmüştür. Bu fetih, Allah yolunda gaza inancı ile yapıldığı için padişah şahane bir şekilde savaşmıştır. Bundan dolayı da alem ona hayran kalmış ve hep bir ağızdan tekbir sesleriyle gökyüzünü doldurmuşlardır. Bu fethin sevinciyle eller semaya dua için kalkmıştır. Şair şiirine son verirken Kamenice kalesinin alınışını tarih düşerek bu müjdeli haberi tekrar ediyor.

"Târîh-i Diger Berâ-yı Feth-i Kamançe

Şeh-i Cem debdebe-i Gâzi Mehemed Hân râbi kim

Sadâ-yı heybeti gûş-ı sipihre velvele saldı

Kamançe hısnını Lehden bi-hamdî'llâh alub âhîr

Felek dil-h'âhı üzre yine kûs-ı daulın çaldı

Felekde bu gazâ-yı nev yazılsa zer-kalemlerle

Mahall çün safha-i âlemde nâmı haşre dek kaldı

Bu fethhi gûş iden erbâb-ı tab u ehl-i dil çün kim

Düşüb endîşe-i târihe bahr-i hayrete taldı

Dedi Rüşdî dahî ol demde böyle fethüne târih

Kamançe kal'asın Sultân Mehemed rezm ile aldı

(M.1672) (T.2)¹³⁰

¹²⁹ Hatice Ekici, Sahhâf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Balıkesir 2006, s.279.

¹³⁰ Hatice Ekici, a.g.t., s.280.

Sahhâf Rüşdî, düşürdüğü bu iki tarihte kalenin alınmasında Sultan Mehmet'in etkin bir rol oynadığını ifade eder. Lehler'in elinden alınan kale için zafer davullarının çalındığını söyler. Artık bu zafer altın kalemlerle yazılmadılır ki kıyamete kadar namı kalacaktır. Çünkü bu zafer öyle büyük bir zaferdir, bu yüzden kalenin fethini duyan hayret içerisinde kalmıştır.

4.3.Kadrî

Kâdri Divanı'nın içerisinde yer alan üçüncü tarihte Hotin seferinde şehit olan Budin beylerbeyi Mehmet Paşa'dan söz edilir. Buna göre Mehmet Paşa kazanabileceği bir savaşı destek gelmediği için kaybetmiştir.¹³¹

“Alduñ iy dehr-i deni bunca perî-ruhsâra

Bâ'îş oldun bu kadar âh u figân u vâhâ

Her biri bir gül-i nev-hâste-i tâze iken

Beñzedürsin ruḡ-ı renginini berg-i kâha

(...)

Bâ-ḡuşûş ol gözimüñ nuru Muḡammed Şâhı

Nisbet itdi bâña şaldı anı ḡaşr-ı câha

(...)

Yumdı çeşm-i siyeh-i mestini bu mezbeleden

Açdı çün dîde-i cânı kıbeli'llâha

Mürğ-i rûḡı çekilüp eyledi 'azm-i lâhût

Ḳafes-i tenden uçup 'âlem-i 'izz ü câha

(...)

Aḡlayup didi anuñ târiḡini Ḳadrî-i zâr

*Vay ḡayf oldı biñ otuzda Meḡmed şâha (H:1030-M:1621) (T.3)*¹³²

¹³¹ Mehmet Külahlıoğlu, Kadrî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, s.XXXIX.

Baştan sona derin bir üzüntünün hâkim olduğu şiirde şair, Mehmet Paşa için “âh” etmektedir. Paşa ve askerleri birer taze güldür ancak bu üzücü olaydan dolayı ruhlarının renkleri solmuştur. Oysaki Mehmet Paşa, şairin deyimiyle “göz nuru”dur. O’nun yüzüne bakan asla ayın ve güneşin ışığına ihtiyaç duymamaktadır. İşte bu büyük insan artık siyah renkli gözlerini kapatıp, gönül gözünü açmıştır. Ruhu bir kuş gibi çekilerek ten kafesinden çıkmış ve manevî aleme uçmuştur. Paşayı çok sevdiğini ifade eden şair, ağlayıp inleyerek bu şehadetin tarihini vermektedir.

4.4.Şeyhülislam Yahya

“(…)

Kızılırmaga döndü Torlu suyu

Dem küffârla olup hûnîn

Leh diyârında eyledi icrâ

Hükmünü tîg gibi şâh-ı güzîn

Kılıcından âdû âmân diledi

Fitneden berr ü bahr oldu emîn

Ola a’dâya gâlib-i mutlak

Dâimâ Pâdişâh-ı rûy-ı zemîn

Hak yânında kabûl ola Yahyâ

Halk-ı âlem çün eyledi tahsîn

Bu gazâ-yı mübâreke târîh

Oldu ‘Nasr-ı aziz ü feth-i mübîn’ 1030/1620” (T.1) ¹³³

¹³² Mehmet Küllahlıoğlu, a.g.t., s.230-231.

¹³³ Rekin Ertem, a.g.e., s.255.

Düşman ile yapılan savaşı ve gelen zaferi anlatan şair, savaşın boyutunu anlatmak için bölgede bulunan Torlu adlı bir derenin düşman kanının rengi ile boyanarak “Kızılıрмаğa” döndüğünü ifade eder. Osmanlı ordusunun kesin zafer ile neticelendirdiği savaşta, Leh diyarında padişahın hükmü kılıç gibi keskin bir etkiye sahip olmuştur. Düşman, Osmanlı padişahının kılıcı karşısında aman dilemiştir ve böylelikle fitne son bulmuştur.

Şair, bundan sonra başka zaferlerin kazanılması için dua etmektedir. Son beyitte ise “‘*Nasr-ı aziz ü feth-i mübîn*’ kelimeleriyle “Fetih” suresine atıfta bulunmaktadır.¹³⁴

4.5.Nefî

“KASÎDE-İ ÂLÎ’L-ÂL DER TA’RÎF-İ CİHÂD-I SULTÂN OSMAN

Âferîn ey rûzgârın şehsüvâr-ı safderi

Arşa as şimdiden tîg-ı süreyyâ-cevheri

Pâre-i elmâsdır seng-i fesânı n’eyler ol

Çarha çekme bir dahi şemşîr-i vâlâ-gevheri

Ser-fîrâz etdin livâ’ül-hamd-i dîn-i Ahmedi

Kâfire gösterdin el-hakk dest-bürd-i Haydârı

Tîgına n’ola yemîn eylerse rûh-ı Murtazâ

Bir gazâ ettin ki hoşnûd eyledin peygâmberi

Eyledin bir hamlede berbâd mülk-i düşmeni

Gerd-i rahşın gerçi kim sedd etdi râh-ı sarsarı

Mâh-ı nev sanma felekde göricek peykârını

¹³⁴ Hayrettin Karaman, a.g.e., “Fetih” Sûresi 1. ve 3. Ayetler, s.503.

Ditredi Behrâm elinden düşdü zerrîn-hançeri

Ol kadar kan dökdü şemşîrin ki aksile anın

Kâse-i yâkûta döndü künbed-i nîlûferî

Gamze-i hûbân gibi cârî ucundan yine hûn

Böyle kalırsa eger yek-reng eder bahr u beri

Belki gark-ı bahr-ı hûn olurdu fûlk-i dil gibi

Etdiğince tîg-ı hûn-efşân ile cevân-geri

(...)

Bir acep deryâdır ordû-yı hümâyûnun senin

Kim habâb-ı ber-kârar olmuş ana her çâderi

Mevc-i pey-der-peydir ol bahra sipâh-ı saf-be-saf

Bir neheng olsa n'ola her top-ı ejder-peykeri

Her alay bir mevc-i tûfân-hîzidir anın n'ola

Hâr u has gibi önünce kaçsa kâfir askeri

Gün gibi tenhâda çıksan tîg ile meydâna sen

Kâr-ger düşmez sipâh-ı düşmenin şûr u şeri

Şeb-çerâğ-ı dîn ü devletdir vücûdun hıfz için

Kat kat olmuş ejdehâdır heft-çarhın çenberi

Karşı durmaz sana şimden sonra bu ikbâl ile

Düşmenin ger Kahrâman olsa ser-â-ser leşkeri

*Böyle âgâz eylesin şimdengeri elkâbına
Câmi’i nüh-kubbe-i kevnin hatîb-i minberi
(...)*

*Şâh-ı vâlâ-rütbe Osmân Hân Gâzî kim felek
Görmemiştir böyle bir şâhenşeh-i cengâveri*

*Şehsüvâr-ı âlem-ârâ kim revâdır olsa ger
Na’l u mîh-ı rahşî çarhın âftâb u ahteri*

*Safder-i kişver-güşâ kim cenge çıkdıkça olur
Cebre’îl ‘innâ fetehnâ’ -h’ân-ı tîg u miğferi
(...)*

*Başla şimden sonra ey Nef’î du’â-yı devlete
Bir du’â et kim ola hüsn-i kabûlün mazharı*

*Eyleye tâ Husrev-i sâhib-kırân-ı şark u garb
Eşheb-i zer pâlehang-i subh ile cevân-geri*

*Hakk ser-efrâz eylesin râyât-ı dîn ü devletin
Kande azm eylerse olsun feth ü nusret rehberi*

*Eyledikçe azm-i meydân-ı gazâ evvel kadem
Pây-mâl olsun yolunda düşmen-i dînin seri (K. 14)”¹³⁵*

Nef’î, bu kasidede II. Osman’ın Lehistan seferini kutlamıştır. Bu sefer sonucu elde edilen zaferi büyük bir başarı olarak görmüştür.¹³⁶

¹³⁵ Metin Akkuş, a.g.e., s.90-94.

¹³⁶ Tulga Ocak, “Ölümünün 350.yılında Nef’î”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:2, Ankara 1985, s.14.

Şair, Sultan Osman’a “Aferin ey rüzgâr hızıyla at kullanan kahraman” diyerek şiire başlamıştır. O’nun bileme taşı elmas parçası gibidir, bundan dolayı cevheri yüksek olan kılıcı çarha çekmemelidir. Görüldüğü gibi şair burada istiare yoluyla “çarh” mazmunu kullanmıştır. Kâfir karşısında Hz.Ali gibi Hz.Muhammed (s.a.v.)in dinini yüceltmıştır. Yapmış olduğu bu gazayla Hz.Peygamber’i hoşnut etmiştir. Bir hamle ile düşman mülkünün üstesinden gelmiştir. Gökyüzünde gördüğün yıldızı yeni ay sanma, o Behram’ın elinden düşürdüğü altın hançerdir. Sultan’ın kılıcından o kadar kan dökülmüştür ki nilüfer tepesi yâkut kâsesine dönmüştür.

Senin ordun bir acayip deryadır. O denizde askerin dizi dizi dalga olmuştur. Her ejder topunun yüzü bir timsahtır. Askerlerin birer tufan dalgası gibidir, kâfir askeri bu dalgadan kaçmaktadır. Padişah elinde kılıç ile gün gibi meydana çıksa, düşman askeri karşısında aciz kalır. Artık sana kimse karşı duramaz; düşman askeri birer Kahraman dahi olsa senin karşısında bunun bir kıymeti yoktur. Felek, Osman Gâzî gibi bir cengâveri görmemiştir. Düşmanın saflarını yaran yiğit meydana çıktıkça, Hz.Cebrail (a.s.) “innâ fetehnâ” okumaktadır.

Nef’î, şiirin sonlarına doğru devlet için dua etmektedir. Bu fetihlerin devamını istemektedir. Yapılan gazalarda, düşman askerinin kellelerinin ayaklar altına alınmasını, istemektedir.

4.6.Nev’î-zâde Atâyî

“Sa’âdetlü Pâdişâh-ı ‘Âlem-penâh Hazretleri Sefere Gitdükde Virilmişdür

‘Azm-i rezm idüp şeh-i kişver-güşâ-yı kâm-yâb

Sarsar-ı kahrıyla saldı cân-ı hasma ıztırâb

Geldi ol demler ki enfâs-ı du‘â-yı ehl-i hâl

Hükmin izhâr eyleyüp ola felekden feth-i bâb

Esdî ol bâd-ı sehergâhî ki dest-i lutf ile

Eyleye ruhsâre-i maksûddan ref‘-i nikâb

İrdi ol günler ki sûr-ı pür-sürûr idüp guzât
Nev- 'arûs-ı fethe hûn-ı hasm ola gül-gûn-hizâb

İtdi a 'dâ-yı zagân girdâra kasd-ı intikâm
Her dil-âver şeh-per-i terkeşle mânend-i 'ikâb

Küre-nây-ı remze âheng oldu kûs-ı heft-cûş
Kâse-i tanbûra döndi yankılandı nüh-kıbâb

Deprenüp gark-ı şecâ'at merd-i remzüñ sînesi
Ceng-i harbîden hurûşân oldu mânend-i rebâb

Nîzeler sûzen-veş itdi çarh-ı atlasdan güzâr
Âsterdür şukka gûyâ riştedür târ-ı şihâb

Nevk-i rûmh itdi kalem-kârı sipihrüñ safhasın
Hatlarıyla levh-i usturlâba döndi âfitâb

Virdi hakkâ kim Süleymân bârgâhından nişân
Fîl-i çengîlerle bebr-i ser-keş ü Şîrân-ı gâb

Kûh-ı kûhân üştür-i ser-mest kim tutdı yükin
Virdi germiyyet-i zer surh aña çün sahbâ-yı tâb

Çıkdı bir 'asker ki olmaz kemterîn saffı anuñ
Gelse âlây ile Cemşîd ü Cem ü Efrâsiyâb

Kıldı ol deryâ gibi 'askerle 'azm-i haymegâh
İtdi bürrân içre bahr-ı sebzezârı pür-habâb

*Döndi şem‘-i şu‘leye altun ‘alemle ol sûtûn
Hayme-i zengâr-ı zerrîn-felek-i sîmîn-tınâb*

*Oldı dest-i nusretle altun göbeklü bir siper
Hayme-i zengâr-ı zerrîn felek-i sîmîn-tınâb*

*Hargeh-i gerdûn-nişân öñinde gûyâ tuglar
Oldı kapmaga hamâm cân-ı a‘dâyı sehâb*

*İtdi orduyı ihâta top-ı gerdûn-kûblar
Hak bu kim özge tılısm oldı o genc-i pür-kıbâb*

*Cân bulur kazdıkca gûyâ ejder-i efsurdedür
Utına degseñ ider her biri bir şehri harâb*

*Hasma karşu dâ‘imâ atlamaga durur hemân
Zabt içün zencîre çekmiş hüsrev-i mâlik-rikâb*

*Saff-ı âhen-pûş-ı ceyşin sedd-i İslâm eyledi
Bârekallah dâver-i Cem-kadr İskender-cenâb
(...)*

*Hazret-i Sultân ‘Osmân Hân-gâzî kim virür
Gerd-i süm-i eşhebi çeşm-i nücûma fer ü tâb*

*Ol şehen-şâh-ı felek hargâh-ı ‘âlf-câh kim
Tîg-i âteş-tâbı eyler zümre -i bed-hâhı âb*

Ol şehen-şâh kim salup tabura top-ı haşmeti

Kabr-i kâfir-veş ider handekleri cây-ı ‘azâb

Ol şehen-şeh kim ider deryâda hûn-ı hasm ile

Zevrakın câm-ı şarâb u güllesin yir yir hibâb

Ol şehen-şeh kim kılur sahrâda nûr-ı kahr ile

Hayme-i hasmı fişek çadırları gibi harâb

Berk-i âteş-tef-i kahrı hürmen-i a‘dâya nâr

Bahr-i gevher kef-i tîgi ravza-ı İslâma âb

Köhne çârûb-ı deri şeh-per-i fark-ı Keykubâd

Kemterîn ferrâşesi tâc-ı ser-i Efrâsiyâb

Virdi sıyt-ı top-ı gerdûn-kûbı çarha zelzele

Saldı reşk-i tab‘-ı gevher-rîzi bahre ıztırâb

Pençe-i kahııyla hokkâ oldu nevk-i hâmesi

Fitne-bend ü dehr-i dîn müşkil-güşâ-yı şeyh ü şâb

Bend-i kahrı ger mesîl-i fitneyi sedd itmese

Yürimez kalurdu devrinden bu köhne âsiyâb

Bezın-âsâ pençe-gûr olurdu gâh idmân içün

Lîk yokdur pençe-i hûrşîdde ol deñlü tâb

‘Âleme bast itdi yoluyla bisât-ı re’feti

Çarh-ı keş-rev nola ser-keşlikden itse ihtisâb

Kimseden hîç kimse bir kişverde incinmiş degül

Kat‘-ı Nîl-i Mısr‘da ola meger kim şekker -âb

(...)

Vakt-i rezm olsa olur her bir bendesi bir şîr-i ner

Hasm-ı mekkâr olur ol dem bere-i âhû-şitâb

Bahs idem dirse başın yir düşmen-i hayvân-sıfat

Kulları hasma sunar mânende-i şîrân-ı gâb

Birbirine urup a‘dâyı ider kanın revân

Nitekim gavgâ-yı mestânda sebûlarla şerâb

Dâne-rîz olur şecerde yarılup gûyâ enâr

Tamladukca nîzede fark-ı ‘adûdan hûn-ı nâb

Ehl-i küfri kâfir-i murtâz-veş perrân ider

Nâr-ı kahır lagm idüp dîvâr-ı hasma salsa tâb

Kâlib-i düşmen nişân olmuş seped gibi olur

Karşu korsa tîrine meydânda hengâm-ı ‘itâb

Tîg-i cevher-dâr ile dest-i gevher-bâr ile

Düşmeni nâ-yâb iden dünyâyı eyler behre-yâb

(...)

Mülhem ol dem ‘azm-i şâhîde bu beyt-i hûb ile

İki mısra‘ı iki târih olur itdüm hisâb

Eyledi Sultân ‘Osmân yine âheng-i cihâd

Açıla mülkini olup ‘avn-i Hak‘dan feth-i bâb

Feh̄t idüp her kişveri şemşîr-i âteş-tâb ile

‘Âlemi zîr-nigîn itsün misâl-i âfitâb

Nân u ni‘met der-yemîn esbâb-ı şevket der-yesâr

Feth ü nusret hem- ‘inân ikbâl-i devlet hem-rikâb (K.2)’”¹³⁷

Padişah askerleri ile savaşa azmederek istedikleri sonucu almışlardır. Kahrının kasırgası düşmanın canına acı vermiştir. İslâm ehlinin duası ile felekten ona bir fetih kapısı açılmıştır. Çaylak tarzındaki düşman ile intikâm kastıyla gaza edilmiştir. Bu tarz beyitlerle şiire giriş yapan şair, Padişah’ın ve askerlerinin kahramanlıklarını anlatırken; Cemşid, Cem, Efrâsiyâb, İskender gibi efsanevî kahramanların adını anmıştır. Efrâsiyâb:

“Alp Er-Tunga’nın Şehnâme’deki adıdır. Mâveraünnehir’de hüküm sürmüş olup Turan’ın en büyük hakanlarından. İran topraklarının tamamını Pişdâdiyân sülalesinin elinden alması ve İran ile yaptığı savaşlar, Şehnâme’de geniş şekilde ele alınmıştır. Efsanevî bir kişiliği olan Efrâsiyâb, Büyük İskender’den önce yaşamış olup Keyhüsrev tarafından öldürülmüştür. Edebiyatta kahramanlık sembolü olarak anılır.”¹³⁸

Şair şiirin ilerleyen bölümlerinde, savaşa katılan asker sayısı hakkında da bilgi vermektedir. “Derya gibi” benzetmesi ile alıyoruz ki bu sefere çok fazla sayıda asker katılmıştır. Diğer savaş sahnelerinde gördüğümüz gibi bu savaşta da toplar önemli bir yer tutmuştur. Atılan toplar, hendekler içindeki düşman askerine cehennem azabı yaşatmıştır. Şair aynı zamanda bu seferin sebebini de açıklamıştır. Sebep; düşmanın fitne ateşini yakmasıdır. İşte o küfür ehli ateş çukurlarına atılmayı haketmektedir. Zaten düşman askeri, İslâm askerinin kılıcına karşı koyamamaktadır.

¹³⁷ Saadet Karaköse, a.g.e., s.26-31.

¹³⁸ İskender Pala, a.g.e., s.135.

Sultan Osman, yapmış olduğu cihât ile fetih kapılarını açmıştır. Şair ise yamış olduğu bu uzun kasidede fethi övmüştür. Artık sıra halini arz etmeye gelmiştir. Padişah'tan lütûf beklediğini söyleyen şair ayrıca kendi sanatını övmüştür.

“Berây-ı Tehniyet Vezîr İskender Paşa

Gazâ mübârek ola ey mücâhid-i ekber

Bu resmi görmedi hâbında Tugrul u Sencer

(...)

Zihî-peyâm-ı revân-bahş-ı nusret-i islâm

Hoşâ safâ-yı pey-â-pey nüvîd-i feth ü zafer

Zemîni zelzele-nâk itdi top-ı gerdûn-kûb

Pür oldı velveleden tâk-ı günbed-i ahdar

Açıldı şeh-per-i ‘ankâ-sıfat livâ-yı vegâ

Yüridi râ’yet-i zerrîn-i ejdehâ-peyker

Gören tutuşdı hayâl itdi bir neyistânı

Gelince nîzede pervâze al bayraklar

Sahîl-i esb ü sadâ-yı nefir ü na‘ra-ı merd

Zemîne ra‘şe virüp gûş-ı çarhı eyledi ker

Vezîr-i pâk-güher kalb-i ‘asker üzre turup

Misâl-i kal‘a-ı gevher-nigîn idi ‘asker

Yegâne saf-der-i düşmen-rübâ-yı hasm-efgen

Sütûde Âsaf-ı fermân-revâ-yı şâh-nazar

Cihân-penâh-ı melâ'ik sipâh-ı düşmengâh

'Adû-güdâz-ı nesak-sâz-ı ma'delet-güster

(...)

Şu dem ki eyledi ser-hadd-i mülke darb-ı hıyâm

Kılup düşmen-i dîne bırakdı havf u hazer

Lehûn siyeh-dili Bogdân ile olup yek-dil

Ol eşkıyâ iki başdan yüridiler yek-ser

Bucakda gaşber-i nâkıs-vücûd ile bir olup

Şerâr-ı şerleri hadd-i 'adûdan itdi güzer

Temevvüc eyledi deryâ-yı fiten ü âşûb

Telehhüb eyledi nîrân-ı harb ü darb u zarar

Yüridi millet-i İslâma togrı taburı

Ne yirde konsa güdâz-âne hark idüp yer yer

Tuyup bu hâli o çâbük-süvâr-i 'âlem-gîr

Yirinden eyledi ılgar ile o lahza sefer

Dili alındı şikest oldu düşmen-i hod-kâm

Dil almaga varıcak her dil-âver-i saf-der

Ayak tozıyla göz açdurmadı koyuldı hemân

Duhân içre şerer gibi cûş idüp 'asker

'Adûyı tahta-cebe sikke-sûret itmiş idi

Sarardı havf ile beñzi misâl-i sikke-i zer

*Kütük âlâyı ile bir mîşezâr idi düşmen
Üşürdi kırmaga ol mîşezârı tîg ü teber*

*Görince mîskab-ı elmâs-ı nâvekinî
Delindi havf ile kalb-i ‘adû-yı bed-gevher*

*Varınca düşmene tûmâr-ı tîrî nâme-misâl
Zirih-cebe anı gözden geçürdi ser-tâ-ser*

*Görenler anı sanur dâme urdı mâhîdûr
Urınca cevşen-i pûlâda âb-gûn hançer*

*Perenginüñ yirini tutdı nevk-i ser-tîzî
Külüngi döğdisi ile delindi çün migfer*

*Şu deñlü indi ser-i hasma âhenîn-kûpâl
Ki oldı migfer ile kârgâh-ı âhenger*

*Bucak o ma‘reke de yok hisâba sayılup
Vücûd-ı gaşberi hurd itdi derbet-i şeşper*

*Bırakdı ‘askeri anı fîrâra yüz tutdı
Komaz alur bucagı gördi kim dil-âverler*

*‘Adûnuñ üstine ebr oldı yagdı top u tüfenk
Şu resme kim idemez dûd-ı âhı çarha güzer*

*Tahammül itmeyüp âhir bu darba düşmen-i dîn
Derûn-ı handek-i tâbûda girdi ser-tâ-ser*

*Tılısm-ı genc idi gûyâ ki handek-i pür-âb
Öñince top-ı şerer-bârı hıfz için ejder*

*Otu yitişdi gıdâsın atışdurup seheri
‘Aceb getürdiler itdi tüfeng-i ceng-âver*

*Mecâl virmedi âhen-dilân-ı şîr-hücûm
Hisâr u handeki bir demde oldu zîr ü zeber*

*Şikârgâh-ı emîrâne oldu ol tâbûr
Tokâd içindeki heyvâna döndi kâfirler*

*Kesüp ‘adûyı kılıç nîze-dîl uzatmagla
Bozıldı ‘asker-i a‘dâ alındı ser-‘asker*

*Duhân-ı top ile zünbûr-ı hasmı def itdi
Tüfengle şehd-i müşebbek gibi delindi siper*

*Bozup o leşkeri büstân-ı harbüze-mânend
Dökildi kaldı yire top u gülle vü migfer*

*Dikildi nîzeyle Leh konsalarınıñ başı
Niteki çûblara büstânda kelle-i har*

*Bunuñ gibi nice ser-‘askerân-ı gerden-keş
Yüz urdı hâke kodı cümle pâ-y-ı esbine ser*

O sedd-i râh gidince akın salup yir yir

Yüridi seyl-i revân-veş Tatâr-ı gâret-ger

*Fişek hisârı gibi yandı nice kal‘aları
Guzâta sûr u sürûr oldu hasma nâr-ı sakar*

*Yanup künişt ü kütüb-hânesi harâb oldu
‘Aceb mi râhib-i bed küfri okısa ezber*

*Misâl-i zülf-i bütân oldu deste deste esîr
Kemend ile o şikâr-efgenân-ı deşt-i zafer*

*Satıldı kimisi orduda kimi ma‘reke de
Hezâr şükr-i Hüdâ kalmadı ‘adûdan eser*

*‘Adû-şikâr vezîrâ kemend-i kahruñdan
Sıkıldı cümle feşârîlik eyleyen ebter*

*Ezelde kevkebe-i bahtuñuñ eserleridür
Sipihr-i kîne-veri var ise iden çenber*

*Niçe kralı kılup darb-ı tîg ile teshîr
Hezâr-ser-keşi kahr ile eyledüñ bî-ser*

*Bu ana dek nice baş agrısı gören düşmen
Çıkardı migferini zen gibi bağlanup çenber*

*Varur tırâş ider âhir serini tahtında
Senüñ ki tîgüñe baş egmeye krâl eger
Deli kraldan alsun nasihatı zîrâ*

Kadîmî dilde meseldür delüden uslu haber

Tamâm-ı mülket-i küffârı bahr-i zulmete dek

Musahhar it yûri mânend-i hüsv-i hâver

Süyûl-ı hayl ile bahr eyle deşt-i Kıpçakı

Meyân-ı mülket-i a‘dâya var bırak lenger

Semend-i mevkib-i şâhen-şehi taşırgamasun

Garaz harâc ise her mülke bir kuluñ gönder

Garanbaş itse hizebrân-ı bebr-pûşânuñ

Görince kan kaşanur hasm nitekim ester

Delüleriñ soyınup girse ‘arsa-ı rezme

Yanında top-ı ‘adû gûy-ı savlecâne döner

Nice zamân idi kim intizâr-ı müjde ile

Kapuda idi kulagum misâl-i halka-ı der

Yapışdı gûşuma tebşîr içün bihamdillah

‘Ale’s-sabâh-ı peyâm-âverî huçeste haber

Bu ‘akd-i gevheri biñ şevk ile nisâr itdi

Berây-ı müjde ‘Atâyî-i menkabet-güster

‘Adû küşâsını kişver-güşâ-yı ‘âlem iden

Beni de eyledi sâhib-kırân-ı mülk-i hüner

(...) (K.15)¹³⁹

İskender Paşa'yı büyük mücâhit olarak nitelendiren şair, Paşa'nın yaptığı seferi kutlamaktadır. Lehistan üzerine yapılan bu seferin başarılı olduğunu bize ilk beyitin ikinci dizesi anlatmaktadır. Zira bu başarıyı Tuğrul Bey ve Sultan Sencer rüyalarında dahi görmemişlerdir. Tuğrul Bey:

“Selçuklu İmparatorluğu’nun kurucusu olan Selçuk Bey’in oğludur. XI. yy.da hüküm sürmüştür. Hayatı karışıklıklar ve saltanat savaşlarıyla geçmiştir. Cesareti, büyük kumandanlık kabiliyeti ve zekâsı ile ünlüdür. 70 yaşında vefat etti (1063). 25 yıl hükümdarlık ederek Büyük Selçuklu İmparatorluğu’nun temellerini atmıştır. (...)”¹⁴⁰

Sencer ise Büyük Selçuklu Devleti’nin altıncı hükümdarıdır. O’nun döneminde Selçuklular gösterişli bir devir yaşamışlardır.¹⁴¹

Atâyî, savaş sahnesinden kesitler vermiştir. Atılan topların etkisiyle yeryüzünde zelzele oluşmuştur. Al bayraklı mızrakalı gören düşman dehşete kapılmıştır. Paşa’nın etkisi ile asker düşmana karşı büyük bir üstünlük kurmuştur. Takip edilen beyitlerde Paşa’nın üstün vasıfları övülmüştür.

Lehler, Boğdan ile ittifâk kurmuştur. Eşkîya şimdi iki baştan üzerimize yürümektedir. Bu şekilde İslam milletini tehdit etmişlerdir. Haberi alan askerimiz vakit kaybetmeden düşmanın karşısına durmuştur. Kahramanlarımız ayaklarının tozuyla düşmana göz açtırmadan, duman içinde kıvılcım gibi coşmuştur. Düşmanın bu korkuyla rengi atmış, benzi sararmıştır. Bu korkuyla onlar firar ederken, askerimiz işgâl edilen yerleri kurtarmıştır. Üzerine top ve tüfek yağın din düşmanları baştanbaşa tabut derinliğine gömülmüştür. Düşman kılıç ile kesilmiş, siperleri tüfenk ile delinmiş ve taburları top ile dağıtılmıştır. Leh asilerinin kelleleri mızraklara dikilmiştir. Bu tıpkı çölde diken kellesi gibidir.

¹³⁹ Saadet Karaköse, a.g.e., s.73-79.

¹⁴⁰ İskender Pala, a.g.e., s.460

¹⁴¹ İskender Pala, a.g.e., 399.

Sonuç olarak askerimiz, düşman karşısında büyük bir üstünlük kurarak savaşı kazanmıştır. Şair bundan sonraki beyitlerde Leh kiralının durumunu, düşman askerinin bozgununu anlatmaya devam etmektedir. Ayrıca askerimizden, şiirin bir bölümünde “deliler” diye bahsetmektedir. Daha sonra sanatını öven şair, son olarak devleti için dua etmektedir.

Atâyî, İskender Paşa için yazdığı bu kaside dışında yine Paşa için bir de tarih kaleme almıştır. Bu tarihte İskender Paşa’nın başka bir gazasından bahsetmektedir:

“İskander Pâşâ’ya

Feth eyleyüp geçen sene tâbûr-ı düşmeni

Alduñ ‘arûs-ı memleketin erlik eyledüñ

Hayber-misâl kal‘a-ı sahtını bu sene

Aldukda derb-ı dest ile haydarlık eyledüñ

Râm idüp anı leşker-i deryâ-misâl ile

Kaydâfe-i ‘adûya Sikenderlük eyledüñ (T.30)”¹⁴²

Şair, İskender Paşa’nın iki yılda iki zafer kazandığını belirtmektedir.

“Târîh-i Gazâ-yı Leh

Sultân-ı cihân eyledi çün ‘azm-i cihâd

Leh mülkini kıldı atınuñ cilvegehi

Ol şâh-ı ser-efrâz-ı kadr-kudret kim

Hurşîde salar zıllını perr-i külehi

Rûm illerine sâye-i re’fet saldı

¹⁴² Saadet Karaköse, a.g.e., s.281.

Mânend-i Süleymân kurulup bârgehi

Meydâna tûg u ‘alem kıldı hırâm

Gülzâr-ı safâda nitekim serv-i sehî

Zerrîn-‘alemi gün gibi olup lâmf’

Mahv itdi hemân şa‘şa‘a-ı mihr ü mehi

Bir toz kopara ‘arsada inşâ’allah

A‘dâ gözini tîre ide gerd-i rehi

Rûbeh gibi çok hîleler itdi düşmen

Harguş-sıfat yatdı tuyup ‘azm-i şehi

A‘dâya göz açdurmasa şâh-ı ‘âlem

Çeşm-i emelin kör ide gerd-i sipehi

Târîhin anuñ lafzen ü ma‘nen didiler

Sultân-ı cihân kıra biñ otuzda Leh’i (1030) (T.10)’’¹⁴³

Cihân Hükümdarı cihat için azmetmiştir. Leh diyarı atının oynaş yeri olmuştur. Anadolu’ya merhametinin gölgesini salmıştır. Süleyman gibi divanını kurmuştur. Sancak ve bayrağını meydana dikmiştir. Şair askerin savaş meydanında başarılı olmasını ve kopacak olan toz bulutuyla düşmanın gözünün önünün kapanmasını istemektedir. Düşman tilki gibi hileler yapmıştır fakat Padişah’ın azmi karşısında tavşan gibi yatmıştır. Son beyitte gazanın tarihi verilmektedir. Şairin deyişi işe bu tarih Hicrî bin otuz yılıdır.

¹⁴³ Saadet Karaköse, a.g.e., 270-271.

“Târîh-i Diger

‘Azm-i rezm eyledi sultân-ı cihân

Leh ‘inâd eyler ise eblehdür

Evliyâ ile melâ’ik cümle

Şeh-i dîn-perver ile hem-rehdür

Ya‘ni hâkân-ı zamân ‘Osmân Hân

Ol ki na‘l-i sümi reşk-i mehdür

Niçe karşı tura hasm-ı bed-kâr

Şâhumuz şîr ü o bir rûbehdür

Ey ‘Atâyî bu cihâda târîh

Oldı Leh üstine ‘azm-i şehdür (1030) (T.11)”¹⁴⁴

Cihânın Sultan’ı savaşa azmetmiştir, eğer Leh kıralı inat eder ise ahmaklık etmiş olacaktır. Evliya ve meleklerin cümlesi dindar Sultan ile yoldaştır. Düşman zamanın Hâkân’ı Osman Han karşısında duramamaktadır. Çünkü Osman Han bir aslan, düşman ise ancak bir tilkidir. Atâyî son beyitte Lehistan üzerine yapılan seferin tarihini vermektedir.

“Târîh-i Diger

Vardı Leh üstine hüsrev-i gâzî

Hasma el-hak güzel virildi cevâb

Kal‘a-ı âhenîn iken tâbûr

Yollar açıldı miftahü’l-ebvâb

¹⁴⁴ Saadet Karaköse, a.g.e., s.271.

‘Âkıbet sulha virdi mâ-melekin

Cânın itdi halâs u hâne-harâb

İki mısra ile didüm târîh

Eyü feth oldu biñ otuzda bu bâb (1030) (T.12)”¹⁴⁵

Kahraman Gazi Leh üstüne sefere çıkmıştır. Bu düşmana karşı verilen güzel bir cevap olmuştur. Böylelikle Leh’in demir kalesinin kapılarını açan kilide giden yol açılmıştır. Şair son beyitte fethin tarihini vermiştir.

4.7.Hâşimî

*“SULṬÂN ‘OṢMÂN LEH KÜFFÂRINA İTDÜĞİ ĞAZÂYA OTUZ ALTI
BEYİTDÜR HER MIṢRA‘I TÂRÎḤ OLMAĞLA YETMİŞ İKİ TÂRÎḤ
OLUR*

Ḥamdüli’llâh k’idüp iḥsân u ‘inâyet Bârî

‘Avn-i Ḥaḡ kâr-ı mücâhidlerüñ oldu yârî

Ḳıldı iḥsân çü dil-âverlere kâm-âver cûd

Cûd idüp şâhı esîr oldu Leh ’üñ küffârı

Bir âlây müfsid-i bî-‘âr umünâfîḡ vâlih

Bir âlâydur k’ola âdâb-ı şafâdan ‘ârî

Ḳomamaḡ istedi Leh mülkine o bezli dîn

Redd idüp ‘asker-i sulṭân-ı nigû eṭvârı

Ṭuna mânendi Leh ’e aḡdı yıḡup oldu tamâm

¹⁴⁵ Saadet Karaköse, a.g.e., s.272.

Şu gibi pâdişeh-i ‘âdilûn emri cârî

Dîn için eyü cihâd eyledi Sultân ‘Osmân

Ol şehen-şâh bugün oldu mücâhid sultân

II

Çıldı sultân-ı cihân bendelere fermânı

Yine merdân-ı cihân esbî tutup meydânı

Aldı Sultân okı nev-menzil aşup Tuna suyn

Dil-i ‘adâyı delüp reşk ile yer peykânı

İricek nâvek-i sultânı dile şevkınden

Bil Leh ol dem çıkarur burç-ı bedenden cânı

Nesi var ise koyup kaçdı dilâ hem küfre

Çıkmadı cenge degül kel başına dermanı

Şoñunı şanmadı cehlini göre küffârûñ

Haç bu kendülere pek düşmen idüp küffârûñ

İrüp a‘ dâya anı kîn ile menkûb itdi

Pây-ı fîle serini Lehli leked-kûb itdi

III

Dâr-ı İslâm’a çıkup gelmiş iken îmâna

Her Kazak-dîni ezüp döndi bugün şeytâna

*Bu ki İslâm'ı koyup mürted ola bed bil hep
Gel Kazak-cinsi başın kes dime gel îmâna*

*Kazak efsâdı olup uydı varup şeytâna
Virdi esbâbını emlâkini Leh tâlâna*

*Oldı başına belâ hâkķı o biñ baş hâkķı
Leh-i bed ser-keş olup ‘âşî ola sulţâna*

*Baş alam diyü ölüp kimisi meydânda kalur
Cân virüp kimisi dún kalmadı başa câna*

*Cânla ol ki şehîd oldı ola cennet-cây
Cünd-i İslâm-ı kavîyy eyledi bil-cûd-ı Hudây*

IV

*Minnet Allâh'a pes İslâm'a çü oldur Hâdî
Bu seferlerde ide ‘askere bu imdâdı*

*Şükr-i bî-hadd idelüm Bârî'ye cân ile bugün
‘Adl ile aldı çü şâh düşmen-i dînden dâdı*

*Ehl-i heycâda o bed topa tutulmuş maymûn
Oldı şimdi ki döge döge Şehuñ minķâdı
(...)*

*Şeh idüp lutfı o vîrânları âbâd oldı
O sitemden Leh amân buldı gör âzâd oldı*

Şâh fermân-ı ıtonanma idicek mülk-i cihân

Zeyn olup cûd ile bil gül gibi oldu ıandân

Nice ‘âlem ne ıtonanma bu Sitanbûl’a gelüp

Devr-i hükminde şafâ buldı şafâ gördi cihân

(...)

Şâha cân ile du‘ â eyler isem n’ola hemîn

Reh-revân ıuruı-ı Haı aña didi âmîn

VI

Kâr-ı dâd ile bu dünyâda o şeh var olsun

‘İzz u iclâli aña devlet ile yâr olsun

(...)

Tâ ‘adûsına ide ıaşd o mücâhid Sultân

Devleti tâli‘ola kevkebi bî-dâr olsun

Bil ki her mışra‘ı ‘azm-i Leh’i kıldı îmâ

Bu ıisâbı biñ otuzda yazalum Hâşimî’ya (1030/1620) (Mu.2)”¹⁴⁶

Hâşimî, şiirin başlığında bu musammatın yetmiş iki dizesinin Lehistan ile yapılan savaşı tarih olduğunu, ifade etmektedir.

Çok şükür ki Yüce Allah askerimize yardımcı olmuş ve Leh küffârı esir alınmıştır. Bir alay din düşmanı arsız asker, Osmanlı’yı Leh mülküne koymamak için direnmiştir. Ancak Osmanlı askeri Tuna gibi Leh diyarına akarak buraya hakîm olmuştur. Sultan Osman bu gazada büyük başarılar sağlamıştır.

¹⁴⁶ Ayşe Bulan, Hâşimî, Hayatı,Edebî Kişiliği ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993, s.69-72.

Artık ferman cihan hükümdarındadır. Okunun yeni menzili Tuna Nehrini aşmaktadır. O'nun okunun ucu düşmanın kıskançlıktan gönlünü delmektedir. Sultan'ın oku şevkinden gönüle erince, Lehlerin canı çıkmaktadır. Leh hükümdarı bu hali görünce firar etmiştir. Artık savaş için mecali kalmamıştır.

Şair şiirin üçüncü bölümünde Kazaklar'ın durumuna değinmiştir. Buna göre Kazaklar daha önce İslam ile müşerref olmuştur. Toprakları İslam toprağıdır. Ancak şaire göre Lehler'e uyararak Padişah'a isyan etmişlerdir. Kâfirle yaptıkları iş birliği sonucu Sultan'ın gazabına uğramışlardır.

Din yolunda verilen bu uğraş başarıya ulaşmıştır. Sultan, tıpkı ecdâdı gibi aman dileyenlere merhamet etmiştir.

Bir donanma ile sefere çıkıldığını söyleyen şair, bu donanmanın İstanbul'a döndüğünü ifade etmektedir. Yapılan gaza zaferle sonuçlanmıştır. Bundan sonra şair devletin varlığı için dua etmiştir. Şair son olarak bu yetmiş iki dizenin tamamının Lehistan zaferinin tarihi olan bin otuz yılını verdiğini ifade etmektedir.

4.8.Şu'ûrî

*“Târîhberây- ı Feth- i Kâl'a- i Kamanîçe Be -Şadr- ı Az' am Aḥmed Pâşâ -zâde
Şâhen-şeh-i mu' azzam Sulṭân Meḥemmed ol kim
Şemşîr-i şu' le-pâşı pür-nûr mihr ü mehden*

*‘Azın eyledi cihâda ‘izz ü sa‘âdet ile
Aḥz ide intikâmı a‘dâ-yı rû-siyehden*

*İtmişdi Leh Kralı cehlile naḳz-ı ‘ahdi
Nehzat-heverdi fi'l-ḥâl şevketle taht-gehden*

Kamançe Kâl'ası'na olduḳda ḳahr-endâz

A‘dâyı tıtdı lerziş-i yek-ğamle-i sipehden

Ser-geşte kaldı kâfir bulmadı câ-yı imdâd

Ne Moska vü Fireng‘den ne Mâcar u ne Çeh‘den

Âşaf-naẓîr-i devrân Şadr-ı mu‘azzam anuñ

Qılsun Hudâ vücûdın me‘mûn bed-nigehden

Çeşm-i ‘adûya itdi dünyâyı teng ü tîre

Merdâne-re‘y ü himmet gösterdi şâh-rehden

Didi Şu‘ûrî hâtif tahsîn idüp melekler

Gûşe nidâ-yı fetîi irişdi felekten

Dört rûkni düşdi oldı târîhi lafz u ma‘nen

‘Fetî oldı Kâminiçe Biñ seksen üç‘de Leh‘den‘

(T.2) Fî sene: 1083’’¹⁴⁷

Bu tarih IV. Mehmet döneminde Lehistan‘dan alınan Kamenice Kalesi için düşürülmüştür.

Yüzü kara düşmandan intikam almak için bir cihât fikri oluşmuştur. Leh kiralı cahillikle Osmanlı‘ya karşı harekete geçmiştir. Ancak kiralı Kamenice Kalesi‘nde uğradıkları bozgunla korkudan bir titreme tutmuştur. Bununla birlikte Lehler‘e ne Ruslar‘dan ne Macarlar‘dan ne de Frenkler‘den yardım gelmemiştir. Büyük vezir Ahmet Paşa, dünyayı düşmanın gözünde dar ve karanlık bir yer yapmıştır.

¹⁴⁷ Murat Güler, Şu‘ûrî Hasan Efendi Divanı Metin-İnceleme, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, s.48-49.

Şu‘ûrî fethin tarihi olarak Hicrî bin seksen üç yılını vermektedir. Bu fetih nidâsının feleğin kulağına ulaştığını ve meleklerin bunu beğendiğini ifade etmektedir.

*“Târîh -i diger: Berây - i Feth - i Kâl‘a-i Kamanîçe Be-Defter-dâr Pâşâ-zâde
Hazret-i Sultân Mehemmed Şehr-yâr-ı taht ü baht
Niyyet-i hâlişla idüp fî sebîli’llâh gazâ*

*Leh Kıraltı eyleyicek nağz-ı ‘ahd ef‘âlini
Kamanîçe Kâl‘ası’nuñ fethini gördi sezâ*

*‘Asker-i İslâm’la itdi ihâta kâl‘ayı
Olmadın on gün kadar küffâr ile ceng ü vegâ*

*Teng ü târ itdi cihânı başına kâfirlerüñ
Şu‘le-i dūd u şerâr-i top olup dûzağ-nümâ*

*Kâl‘ada haşr u karâra kalmayup tâkatleri
Zâr u feryâd ile idüp el-emâna intimâ*

*Hazret-i Şadr-ı mu‘azzam kân-ı hilm ü ‘âtıfet
Kahramân-ı gîr ü dâr u Rüstem-i zor-hicâ*

*Nâle vü giryânların gördükde idüp merhamet
Hazret-i Şâh-ı cihândan eyledi ‘afv u recâ*

*Çün emân virildi ol dem kâl‘ayı teslîm idüp
Eylediler hâke rû-mâl katlden bulup rehâ*

(...)

Bu Şu‘ûrî fikr iderken fethinüñ târîhini

İki mışrâ‘ düşdi olup herniri târîh aña:

‘Kamaniçe alınıcak müjdesin hâtif didi ’

Zorla feth eyledi Sultân Mehemmed hâliyâ’

(T.3) Fî sene: 1083’’¹⁴⁸

Sultan Mehmet Hân hâlis bir niyet ile gazaya çıkmıştır. Leh kiralı ahdinin gereği olarak bir iş tutmak için harekete geçince, Kamaniçe Kalesi’ni kaybetmiş ve lâıyğını bulmuştur. Düşman ile on gün kadar savaşılmış, dünya onlara kederli ve karanlık olmuştur. Sonunda askerimiz ile mücadele gücü kalmayan düşman feryat ve figân ederek af dilemişlerdir. Bu yalvarışları gören Paşa, büyüklük göstererek Allah’ın izniyle onların canını bağışlamıştır. Kale teslim olunca İslam askeri sınırlarını aşmadan kaleyi almışlardır. Paşa almış olduğu güzel tedbirler ve marifetiyle savaşı kazanmıştır. Şair şiirin sonunda kalenin fethinin tarihini vermiştir.

*“Târîh - i diger: Berây-i Feth - i Kal‘a-i Kaminiçe Be-Muşahib Pâşâ- zâde
(...)*

Kaminiçe Kalâsı ’nuñ fethini emr idicek

İtdi maşşûr u beste menfezini rehûñ

Kal‘a erbâbı degül ol Rüstemâne hamleden

Oldı dehlîz ‘adem-i havfdan yeri Kavm-i Çeh’üñ

El-emân feryâdı çıqdı âsmâna kâfirüñ

Kal‘aya merdâne gördükde hücûmın sipehüñ

Kal‘ayı teslim idüp fi’l-hâl ‘adû-yı bed-nihâd

‘Afv olundı hûnları ol kavm-i bed-rû siyehüñ

¹⁴⁸ Murat Güler, a.g.t., s.49-50.

Bir ehad çıkdı Şu‘ûrî didi kim yaz târîhin:

‘Kamaniçe Kal‘ası’nı aldılar zecren Leh‘ün’

(T.4) Fî sene: 1083”¹⁴⁹

Şair şiire Sultan Mehmet’in övgüsüyle başlamaktadır. Daha sonra Mehmet Hân’ın Kamaniçe Kalesi’nin fethi için emir verdiğini ifade etmektedir. Yapılan hamle ile yok olma korkusu yaşayan Çeh Kavmi, kalenin kuytu yerlerine gizlenmiştir. Askerimizin hücumuyla kâfirin feryatları göğe yükselmiştir. Siyah yüzlü kavmin askerleri kaleyi teslim edince canları bağışlanmıştır.

Şu‘ûrî son beyitte düştüğü tarih ile Kamaniçe Kalesi’nin düşmandan zorla alındığını söylemektedir.

“Târîh- i diger: Berây-i Feth-i Kal‘a - i Kaminiçe

Hâzret-i Sultân Mehemmed Şehr-yâr-ı Şarķ u Ğarb

Nuşreti lîk rîkâb itmîş aña Rabb-i Mucîb

Kamaniçe Kal‘ası teşhîrine fermân idüp

Zâr u giryân oldu kâfir saķvetin görüp mehîb

Yeñi-çerîĝâziyânı kal‘a dört cânîbin

Câ-yı cenge ‘âdet üzre itdiler hafr-i ‘acîb

(...)

Şarf idüp feth-i hîşâra himmet-i merdânesin

Kal‘a-i a‘dânuñ itdi re‘y ü tedbîr-i muşîb

Kethudaâ-yı Ceyş-i İslâm oldu ser-ħayl-i ğuzât

Luţf-i Hakk itmîş vücûd-ı pâkini böyle necîb

¹⁴⁹ Murat Güler, a.g.t., s.50-51.

*Çün yazılmış her birinüñ kabza-i şemşîrine
Câhid ü 'Naşrun mine'llâh'âyet-i 'Fethun karîb'
(...)*

*El-emânı evc-gîr oldu içinde kâfirüñ
Secde-gâh oldu kapû-dânı başına her rekîb*

*Çünkü on gün oldu ârâma kâfirde mecâl
Çaldı nâkûs bâng-i 'aczi oldu işkeste Şalîb*

*Kal'ayı teslîmden özge bulmayup fikr-i halâş
Tutmada zeyl-i emânı oldu cümle nâ-şekîb*

*Kal'ayı teslîm ile sağ olanı buldı emân
Görmemişdi çeşm-i gerdûn böyle bir feth-i ğarîb*

Hamd idüp Haqq'a Şu'ûrî didi târîhin o dem:

Kamaniçe fethi oldu Ehl-i İslâm'a naşîb

(T.5) Fî sene 1083''¹⁵⁰

Doğunun ve Batı'nın hükümdarı Sultan Mehmet Hân, Kamaniçe Kalesi'nin alınması için ferman vermiştir.

Fermanı alan Yeniçeri askerleri savaş için harekete geçmişlerdir. Şair burada bize Yeniçerilerin savaş düzeni hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre kalenin etrafını kuşatan Yeniçeriler, buralara acayip çukurlar açmaktadır. Savaş öncesi yapılan bu hazırlığa şair bir anlam veremediğini ifade etmektedir. Bunun eskiden gelen bir adet üzerine yapılan davranış olduğunu söylemektedir.

¹⁵⁰ Murat Güler, a.g.t., s.51-53.

Savaş hazırlığı yapan ve girdiği gazada başarılı olan askerimiz övülmektedir. Askerimiz din yolunda savaşı kalbi temiz kimselerdir. Bu yüzden Cenab-ı Hâk askerimize yardım etmiştir. Bu asker o kadar iyi niyetlidir ki savaş sonunda teslim olan düşman askerine zarar vermemiştir.

Kamanîçe'nin İslam ehli tarafından fethedildiğini söyleyen şair, Allah (c.c.)'a şükretmektedir.

*“Târîh-i diger: Berây-i Feth-i Kal‘a-i Kaminîçe
Cenâb-ı Hâzret-i Sulţân Mehemmed Hân-ı Râbi‘ kim
Dil-i küffâr-ı Rûm’a murğ-ı kahrı velvele şaldı
Cihâda dâyimâtab‘-ı şerîfi mâyil olmakla
Macâr u Nemçe vü Efrenc’i feth itdi havle kaldı
Kamânîçe ki âb-ı rû-yı Mülk-i Leh idi hâlâ
Alup zör ile küffâra murâd üzre kılıç çaldı
‘Aceb midür Şu‘ûrî feth ola aña âsân
Ki her bir bendesi ceng içre gûyâ Rüstem-i Zâl’dı
Didi hâtif irince ‘avn-i Vehhâb oldı târîhi:
‘Kamançe Kal‘asın Sulţân Mehemmed zor ile aldı
(T.6) Fî sene 1083”¹⁵¹*

IV. Mehmet Hân, kahr kuşu ile Anadolu düşmanlarının gönlüne telaş salmıştır. Gücü ile yaptığı savaşlarda Avusturya, Macar ve Efrenc illerini fethetti. Kamanîçe Leh mülkünün yüzseyu idi ancak, burası zorla alınıp muratlarına kılıç çalınmıştır.

¹⁵¹ Murat Güler, a.g.t., s.53.

Yüce Allah, Vehhâb ismi ile Sultân Mehmet öncülüğünde Kamanîçe'yi Osmanlı Devleti'ne nasip etmiştir.

4.9.Sükkerî

“ Yine kâyim-makâm-ı âşaf-ı sulţân-ı deryâ-dil
Neheng-i Bahır-ı ‘Ummân-ı şecâ‘at Muştafâ Pâşâ

Sa‘âdetle olup ser-dâr-ı ekrem cünd-i İslâma
Kazak küffârınuñ dâr u diyârın itmege yağmâ

Muvâfık nûzgâr-ı himmet-i evtâr ile bir gün
Muht-ı gazveye keştî-i ‘azmîn şaldı bî-pervâ

Açıldı bâd-bân-ı şukka-i râyât-i firûzi
Şalındı Hızır u İlyâs-ı zaferle ol dil-i dâna

Taşup seyl-i bahâr-ı fetih u nuşret Hışn-ı ‘Ummâna
Bulandırdı anı tûfân-ı bâd-ı şarşar-ı heycâ

Aküp cûlar gibi eţrâfına ol kal‘a-i sahtuñ
Dil-âverler derûnın itdiler deryâyı hûn-âlâ

Girüp ortaya gavvâşân-ı bahır-ı ceng ü rezm âhır
Ne var ise çıkardılar kenâra gevher-i zîbâ

Pey-â-pey lahma-i şemşîrden hep cümle keş geçdi
O gird-âb-ı veğâdan taşra bir dil çıkmadı gûyâ

Kırıldı cümle küffâr akdı seyl-i mevc-i hûn-âlûd

Kızıl kana boyandı şâh-ı mercân oldu her hârâ

Degül şemşîr-i hûn-bâr-ı gûzât ol hûn-i düşmende

Yüzer mâhî-i merg-i bî-amân-i zümre-i a'dâ

(...)

Añılsun tâkıyâmet SÜKKERÎ dillerde târîhî

'Kılıçla aldı 'Ummânı kılıçla Muşafâ Pâşâ'

H. 1085 M. 1674 (T.1)''¹⁵²

İlk beyitte yer alan bahr, derya ve timsah gibi kelimelerden anlıyoruz ki Mustafa Paşa bir deniz seferine çıkmıştır. İkinci beyitte ise bu seferin yönü açıklanmıştır. Mustafa Paşa, İslam askerinin başında Leh etkisinde isyana kalkışan Kazaklar'ın üzerine gitmektedir. Hedef Umman Kalesi'dir. Hızır ve İlyas, askerimizin rehberi ve duacısıdır. Kalenin etrafına su gibi akan leventlerimiz, orayı kan gölüne çevirmişlerdir. Bir dalgıç ustalığında denize dalar gibi savaşa giren askerimiz, karaya inciler çıkararak başarılı olmuşlardır. Düşman kırılmış ve mekân kızıl kana boyanmıştır. Bu savaşta kılıcımızdan düşmanın kanı akarken, kâfirler çaresiz bir şekilde denizde balık gibi yüzmektedir. Donanmamız, onlara cehennemi yaşatmıştır.

Devletin bekâsı için dua eden şair, bu savaşın büyük bir gaza olduğunu ifade etmektedir. Hatta öyle ki gözler daha önce böyle bir savaş görmedi, demektedir. Şiirin sonunda Mustafa Paşa'nın Umman'ı aldığı tarih verilmektedir.

4.10.Behçetî Hüseyin Efendi

*“KASÎDE-İ DER VAŞF-I BİRÛN ÂMEDEN SULTAN-I DERYÂ DİL BE-
TESHÎR-İ KAL‘A-I KAMANİÇE*

Bi-ḥamdillâh yine ‘avm-i kemâl-i lutf-ı mevlâdan

Ġazâyâ niyyet-i pâk oldu şâdır şâh-ı vâlâdan

¹⁵² Eda Tuncer, a.g.t., s.113-114.

Çıkup kurdı sa‘âdetle otağın şahın-ı şahrâya

‘Azîmet kıldı istimdâd idüb bârî-ta‘âlâdan

Kuruldu haymeler naşb oldu tûğ-ı serv-i bâlâlar

Nişân virdi bu rengiyle zemîn firdevs-i a‘lâdan

Alâyiyle çıkup dünyâyı kıldı garğ-ı zîb ü fer

Göründi mehçe-i râyâtı berter necm-i şu‘râdan

Göründükçe miyân-i şakçalarda mehçe-i râyât

Kamerdür zâhir olmuş şandılar gûyâ süreyyâdan

(...)

Şehirden çıkdı bu hâletle ol mihr-i zemîn-peymâ

Çamençe üzre şaldı şa‘şa‘a tîğ-i şaf-ârâdan

İdüp tayy-ı merâhil vardı ol hışm-ı felek-sâya

‘Adûnuñ kesdi ‘ırkın tîğ-ı şîr-i hûn-pâlâdan

Dögüldi dūd-ı ateşbâr topı kal‘anuñzâhir

Hadeñg-i âh çıkmışdı sipihre hayl-i a‘dâdan

Kuşatdı kal‘anuñ eṭrâfın ol ceyş-i muṣafferle

Şadâ-yı tobdur tutdı cihânı zîr ü bâlâdan

Ne kal‘a çerha peyveste bürüc-ı hayret-efzâsı

Yeri vardur eger berter disem çerh-i mu‘allâdan

Ne kal‘a ol kadar muhkem-i metîn çerh-fersâ kim

Metânetde anuñ pervâsı yokdur şûr u gavgâdan

Ne kal‘a kûh-sâr-ı bî-sütûn-âsâ ki kesmişdür
Megâk-i hevl-nâkin dest-i kudret seňg-i hârâdan

Doğuz günde o hısnı darbla feth eyleyüp aldı
Çıkardı zulmet-i küfri o hısn-ı ferd ü yektâdan

Alup ol hısnı zamm-ı mülk-i islâm itdügi yitmez
Hücûm itdügi mülki hep ala haşm-ı tüvânâdan

Bunuñ gibi nice hısn-ı metîni feth idüp aldı
Şadâ-yı el-amân olunca şadır haşm-ı rüsvadan

Bu istîlâyı gördi mülke geldi vâfir elçiler
Kırâl-ı bed-fe‘âl-i tîre-baht-ı nâ-şekîbâdan

İdince şulha rağbet elçiler o da amân virdi
Ferâgat eyleyüp ol fırkanuñ mülkini yağmâdan

Zaferle eyledi dârü’l-karâr-ı devlete ‘avdet
Cihânı eyledi behcet-fezâ bu feth-i ‘uzmâdan

Bu gûne yazdılar evşâfını levh-ı dil ü câna
O şâh-ı ‘âlemüñâgâh olanlar nazm-ı inşâdan

Sipehsâlâr-ı nuşret Husrev-i sâhipkırân- şavlet
Çıkardı leşker-i bidâd ü zulmi mülk-i zîbâdan

Sikender baht ü dil fermân-revâ-yı maşrıķ u mağrib
Ki nevk-i tîğî aldı bûy-ı hûnı rûy-ı bî-câdan

Cihângîr-i muzaffer-şehriyâr sohbet-i yâver kim

Zamânında cihân âsûdedür ızhâr-ı şekvâdan

Şeh-i Cem-câh ü meşreb Husrev-i ferhunde-kevkeb kim

Revâdur dinse rûşen bahtı hurşîd-i mücellâdan

Ebü'l-feth-i mağâzî Hazret-i Sulţân Mehemmed kim

Cihâna gelmedi zâtı mülûk-i mülk-i pîrâdan

(...)

Sen ol İskender-i âyine-dilsin nevk-i şemşîrûñ

Güzel hall itdi aqd-i çerhi Eflâtûn-ı dânadân

Sen ol şâh-ı cihânsın bî-tereddüd feth idüb aldı

Çamenîçe gibi muhkem kal'ayı haşm-ı eşrârdan

Saňa bir emr-i müşkil kalmadı 'âlemde el-hâşıl

Cihânı eyledüñ ferhunde hükm-i 'adli icrâdan

(...)

Hüdâ tîgin kilîd-i kufl-i ebvâb-ı kıla' itsün

İdüp kendin muzaffer her ğazânı 'âlem-ârâdan

Füzûn idüp Hüdâ 'ömrin 'adû-yı âba kandırısun

Miyânında olan âb-ı dem-i tîğ-i mücellâdan (K:7/71)"¹⁵³

Hamd olsun ki Padişah temiz bir niyet ile gazaya karar vermiştir. Çadırını çöle kurarak Allah'tan yardım istemiştir. Kurulan çadırlar ve çekilen yüksek boylu

¹⁵³ Ahmet Ölmez, Behcetî Hüseyin Efendi- Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni- Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, s.282-287.

tuğların görüntüsü Firdevs bahçelerine benzemiştir. Dünya süse ve ısıltıya boğulmuştur. Yıldız kümesi gibi yükseklerde duran bayrak üstündeki hilâl görünmüştür. Bayrak üzerinde o hilâli gören, Süreyya yıldızından oluşan bir ay gördük, sanmışlardır. Birbirinin ardı sıra iki tarafa dizilmiş asker deniz dalgasına dönmüştür.

Bu itişam içerisinde şehirden çıkan Padişah, askerini Kamanice üzerine salmıştır. Kale ateş saçan topraklarla dövülmüş, ortalığı toprakların düştüğü yerden çıkan duman kaplamıştır. Birçok düşmanın âhı gökyüzüne çıkmıştır. Zafer kazanan asker kalenin etrafını kuşatmış, top sesleri dünyanın altını üstünü inletmiştir. Kamenice kalesi zorlu bir kaledir. Askerimiz dokuz gün içerisinde bu zorlu kaleyi almış ve küfrü buradan defetmiştir. Yalnız burasının İslam mülkü olması yetmez daha nice fetihler olmalıdır. Nitekim daha önce de bunun gibi çok zorlu kaleler alınmıştır.

Savaşta ağır yenilgiden sonra Kırıl elçilerini göndermiştir. Aman dileyen Kırıl, barış istemiştir. Osmanlı'nın üstünlüğünü kabul eden Kırıl ile barış yapılmıştır.

Kamenice'nin fethini öven şair, daha sonra Sultan Mehmet'in övgüsüne başlamıştır. "Fetihlerin babası" diye adlandırdığı Padişah'ın vasıfları yüceltilmiştir. Şaire göre Sultan Mehmet, adaletli, güçlü ve akıllı bir hükümdardır. İşte böylesi bir hükümdardan lütûf bekleyen şair, kendi vaziyetini padişaha bildirmiştir.

*“KAŞİDE DER-VAŞF-I MUZAFFER-GEŞTEN ŞÂH-I ÂFÂK Ü
MÜSTAĞAR-ŞÜDEN MÜLK-İ KAZAK*

Âferîn ey taht-ı Rûmuñ şâh-ı encüm leşkeri

Mihre ursun dest-i bahtuñ tekme-i zûr-âveri

Hağ muzaffer eyledi ihbâr-ı düşmen-gîriñi

Kande kim teşhîre ‘azm itdüñ ise bir kışveri

Eyledüñ rûşen çerağ-ı dîn-i pâk-i Ahmedi

Olduñ ol âyine-i mihr-enverüñ rûşen-gîri

*Ser-firâz oldu sûtûn-ı râyet-i naşr-âyetüñ
Mehçe-i a‘lâm-ı bahtuñ oldu çerhuñ zîveri*

*Şundı dest-i bahtuña tuğrâ-yı ikbâl-i felek
Dökdi hâk-i pâyiñe zıll-ı hü mâ bâl ü peri*

*Oldı rif‘at pâye-i ednâ-yı kaşr-ı himmetüñ
Buldı devlet istikâmetle derüñde câkeri*

*Tîğ-i hûn-âlûdla zehr-i âb içürdüñ düşmene
Sâkıyâ kahrüñ bu resme kıldı devr-i sâgarı*

*İktizâ itse dem-i cevlanda gâhî zîb için
Esbüñe pâ-pûş iderdı çerh-i tâc-ı Kayşeri*

*Yârî-i dîn eylemiş kayım o deñlü ‘âlemüñ
Bemdedür dergâhuña şâhân-ı zerrîn-efseri*

*‘Azm-i cezm itdükçe tedmîr-i ‘adûya her zamân
Bir hücûmuñ gösterür şad dest-bürd-i Hayderi*

*Kâse-i sitem semendüñle şirâr-i na‘lidür
Evc-i çerh-i nuşret ü fetüñ hilâl ü ahteri*

*Bâd-bân-ı keştî-i fetî ü zaferdür râyetüñ
Zer-rikâbuñdur o keştîñ meger kim lengeri*

Eyleseñ tahrîk baħrine felek pür-şûr olur

Gösterür hem şûriş-i deryâ-yı rûz-ı maḥşeri

Atılan her top-ı berḳ u ra‘d-i çerḫ-i cenkdür

Kim yaḳar her na‘rası bir âteş-i sûz-şekeri

Şadme-i top ü tûfengiñden döner tâ ḥaşre dek

Başı döndi çerḫuñ olursa ‘aceb mi serseri

Gökde mâh-ı nev degül gülzârda sûsen degül

Çekdi a‘dâña zafer arz u semâdan ḥanceri

Çerḫ idüp fânâsunı zerrîn ider meyl-i sefer

Tâ çerâgânuñda ızhâr eyleye zîb ü ferî

Hem vîre destine cevzânuñ o dem tîr ü kemân

Eyleye Behrâm ile taḥvîf ḥaşma rehberi

Çak olur sıyt-ı çekâçâkıñdan eṭbâḳ-ı felek

Çekdügince düşmen-i dîn üzre tîğ-i miğferi

Öyle virdüñ gûşmâl elḥamdülillâh ḥaşma kim

Bir yire gelmez daḥî eczâ-yi ‘aḳl-i leşkeri

(...)

Fitne bir yirde görünmez oldu devrinde meger

Kûşe-i ebrû-yı dilber gibi nihândur yeri

‘Adli bir gâyetde kim vaḥşet-serây-i çerḫda

Şayd-ı şâhbâz itmege şeh-per açar kebg-i deri

Tâcidârâ serverâ şâhen-şehâ dîn-perverâ

Ey sipihr-i haşmetüñ mihr-i ‘adâlet esferi

Gerçi yokdur ruḥşat-ı taşdi‘ ammâ neyleyin

Sünbül-i vaşfuñ komaz taḥrîk ider dânişveri

Peyrev-i Nef‘î olup tûl ihtiyâr itsem nola

Nazmuma beñzer anuñ da ekşerî nazm-ı teri

(...)

Tâki bir tîğ ile ḥurşîd-i felek nâ-bûd ide

Bir hücûm itmekle yüzbiñ necm-i çerḥ-i berteri

Her hücûmı tefriḳa-endâz-ı ḳalb-i ḥaşm olur

Eyledikçe eşheb-i iḳbâl ile cevân-geri

Şubḥ-ı rûşen gibi tîğın eyledikçe âşikâr

Mihr gibi ğarḳ-ı ḥûn olsun o dem ḥaşmuñ seri (K. 14)”¹⁵⁴

Behçeti Hüseyin Efendi, bu kasideye Kazak mülküne başarılı bir sefer yapan Osmanlı askerini överek başlamıştır. Allah’ın izniyle düşman yenilgiye uğratılmıştır. Hz.Muhammed (s.a.v.)’in temiz dininin mumu yakılmıştır. Felek geleceğin güzel olacağını müjdeleyen mührü eline sunmuş, ayağına hümâ kuşunun kanadının gölgesini düşürmüştür. Hüma kuşu Divan Edebiyatı için önemli bir sembol olmuştur. Devlet kuşu ve talih kuşu olarak bilinen bu kuşun Çin veya Okyanus adalarında yaşadığına inanılmıştır. Eski devirlerde meydana uçurulan hümâ kuşu kimin kafasına konarsa o kişi padişah olarak seçilmiştir. Bu yüzden diğer adı devlet kuşudur. Gölgesinin dahi birinin başına düşmesi o kişinin ileride padişah olacağına işarettir. Edebiyatımızda bir baht açıklığının sembolüdür.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.316-320.

¹⁵⁵ İskender Pala, a.g.e., s.216.

Sultan Mehmet'in kan bulaşmış kılıcı düşmana zehirli su olmuştur. Yaptığı hücum ile Haydar gibi savaşmıştır. Haydar kelimesinin manası arslandır. Bu kelime Hz.Ali (r.a) için kullanılır. Allah'ın arslanı Hz.Ali (r.a) düşman ile döne döne savaşmaktadır.¹⁵⁶

Savaş esnasında atılan top ve atış yapılan tüfek sesleri feleğin dahi başını döndürmüştür. Düşmana verilen ders onları yola getirmiştir.

Şair kasidenin devam eden bölümlerinde Sultan Mehmet'e övgülerini sunmuştur. O'nun kahramanlıklarını uzun uzun anlatmış, devrinde fitnenin kökünün kazındığını ifade etmiştir. Ayrıca hükümdarın ne kadar adaletli olduğundan dem vurmıştır.

Behçetî Hüseyin Efendi, sanatını da övmeyi ihmal etmemiştir. Nef'î'nin yolundan gittiğini ve şiirinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra tekrar savaşa dönen şair, düşmanın kellesi kana bulansın diyerek, şiirini sonlandırmıştır.

*“KASÎDE DER-VAŞF-I MUŞTAFÂ PÂŞÂ VÜ TESHÎR-KERDEN EV-
KAL ‘A-İ ‘UMMÂN BERÂ*

Hezârân âferîn ey şâh-ı dehrüñ şadr-ı zî-şânı

Mu‘iyn oldı Hüdânuñ himmeti feth itdüñ ‘Umman’ ı

Yerin od eyledüñ a‘dâ-yı dînüñ maḥẓ-ı ‘adl itdüñ

Bu tedmîri .üdâ ol fırkaya görmişdi erzânı

Daḥî bundan ziyâde himmet olsun mı cihân içre

‘Adû-yı bed-fe‘âlüñ olmadı yaraya derbânı

Hücum-ı seyf ile gâzîler aldı büre-i bârusın

Diküp râyât-ı dîn-i rûşen-i maḥbûb-ı sübhânî

¹⁵⁶ İskender Pala, a.g.e., s.199.

Seher kim olmuş idi Hüsrev-i hâver dahî ‘âzim
Çeküp fethine bu hışnuñ livâ-yi mihr-i rahşânı

Sipihr-i bürcüne encüm gibi ‘asker su‘ûd itdi
Unutdurdı temâşâ-yı nücûm-ı çerh-i gerdâni

Yüründi her taraftan eylediler ta‘ma-i şemşîr
Muğîk-ı tengnâ-yı kal‘ada erbâb-ı ‘ısyânı

Hezârân yirde oldı küştelerden peşşe pür-sadâ
Eger tahtîre cârî olsa seyr eylerdi ‘Ummân’ı

O deñlü ordılar seyf-i hücûm cevher-i îşârı
O güne çekdiler a‘dâ-yı dîne tîğ-ı berrânı

Olup mecrâ-yı seylâb-ı dem-i a‘dâyı bed-añker
Derûn-ı kal‘a ‘ummân gibi şaldı mevc-i tuğyânı

Otâğın seyr idüp ol dem kıyâs itdüm ki ejderdür
Fedâ itmîş ser-i a‘dâyı aña lutf-ı yezdânî

Ta‘âlallâh ğazâ ancak olur olursa ‘âlemde
Mübârek ola ey erkân-ı dînüñ sâhib-‘unvânı

Bir iş itdün ki Âşaf oldı hayrân kâr-ı tedbîrün
Anı hem itmemişdür zûr-kârün bir cihânbânı

Virildi şânına kal‘a-güşâ-yı nuşret-ârâyı
Şunuldu bahtına cenk-azmâ-yı şalah-ı peymânı

Muzafter eylesün her bir gazâ-yı ‘âlem-ârâda

Mu‘în olsun her işinde Hüdânuñ luṭf ü iḥsânı

Cemâl-i baḥtî pür-ḥande civân-ı ‘ömri nâzende

Nüvîdi müjde-i feth ü berîdi ‘avn-i rabbânî (K.24)’¹⁵⁷

Şiir Mustafa Paşa’yı kutlayarak başlamaktadır. Bu kutlamanın sebebi ise yine ilk beyitte açıklanmıştır. Buna göre Paşa Umman Kalesi’ni feth etmiştir. Şair, Mustafa Paşa’nın düşmanı bir ateşe attığını söylemektedir. Gaziler kılıçla düşmana saldırarak, Allah’ın sevgili dininin bayrağını aydınlık olarak dikmişlerdir. Askerimiz gökyüzüne yıldız gibi yükselerek, daha önceki yıldız seyrini unutturmuştur. Ordumuz kılıç hücumu ile din düşmanlarını hezimete uğratmıştır. Otağında duran Paşa, tıpkı bir ejder gibidir. Cenab-ı Hâk’ın lütfuyla düşmanın kafası kendisine feda olmuştur. Gazan mübarek olsun ey dini bütün kişi, yaptığın işi kimse başaramamıştır.

Şair daha sonra şiirin kalan uzunca bölümünde Mustafa Paşa’yı övmektedir. Gazaların devamını ve bu gazaların zaferle sonuçlanmasını istemektedir. Yeni fetih isteği ve yapılan dualarla şiir sonlandırılmıştır.

*“TÂRÎH-İ FETH Ü TESHÎR-İ KAL‘A-İ KAMANİÇE EZ-YED-İ
MÜEYYED-İ SULṬÂN-İ CÎHÂN-BÂN MEḤEMMED ḤÂN-İ ĞÂZÎ*

Cenâb-ı ḥazret-i sulṭân MeḤemmed ḥân-ı ğâzî kim

Münevverdür cebîn-i devleti nûr-ı Muḥammed’den

O şâḥib-seyf kim feth itdi mülk-i dehri himmetle

Meded gördi ne semte gitdi ise dîn-i Aḥmed’den

Hem itdi kişver-i ‘âlemde devletle cihângîri

¹⁵⁷ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.364-368.

Hem oldu behre-ver zât-ı şerîfî baht-ı sermedden

Şamançe kal'asın geldi kuşatdı ceyş-i nuşretle

‘Adû gördi hücum-ı kahrı tedbîr-i müeyyeden

Alındı tabyesi darb ile hayret başdı a‘dâyı

Görüp top ü tûfengüñ cünbüşin ceyş-i ser-âmedden

Hemân miftâhı teslim eylemekdür gördiler çâre

Ki lâ-büd kurtuluş yok bu serencâm-ı mü’ekkedden

Bürûc-ı kal‘aya kim çıkdı ol dem ‘asker-i İslâm

Ezanlar okudılar bañg-ı tekbîr-i muvaḥḥadden

Derûn-ı kal‘a taldı nûr ile hep çıkdılar küffâr

Şu‘â-‘ı dîn-i islâm-ı pür-envâr-ı müebbedden

Gelüp bir hâtif-i gaybî didi ey Behçeti târîḥ

Şamençe mü‘min-i nûr oldu emîn şeh Meḥammed’dan

1083-1672 (T.1)’’¹⁵⁸

Gazi Sultan Mehmet Hân zamanın mülkünü fethetmiştir. Nereye varsa Hz.Muhammed (s.a.v.)’in dininden yardım görmüştür. Allah’ın yardımıyla Kamançe kalesi kuşatılmıştır. Bunu gören düşman sağlam tedbirler almıştır. Yapılan hücum ile düşmanın tabyası dağıtılmıştır. Düşman top ve tûfengin sesinden hayret içerisinde kalmıştır. Kurtuluşun olmadığını gören düşman kalenin anahtarını teslim etmiştir. Kalenin burcuna çıkan İslam askeri ezanlar okumuştur. Diğer askerler tekbir getirmiştir. Kalenin içi Allah’ın nuruyla dolmuştur. Behçeti son beyitte Kamançe Kalesi’nin alındığı tarihi vermiştir.

¹⁵⁸ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.395.

“TÂRÎH-İ FETH Ü TESHÎR-İ KILÂ‘-I KAZÂK EZ-TE’YÎD-İ SULṬÂN-İ
ÂFÂK

Ḥazret-i ḥân Mehemmed ğâzî
İtdi yine sefere sa’y-i cezîl

Der-miyân eyledi tîĝ-i ‘azmî
O cihân-gir-i ḥudâvend-i cemîl

Vardı himmetle Kazaḳ milketine
Mihr-veş itdi bürûce taḥvîl

Şaldı bir şadr-ı zafer hem-rehini
Bir yana oldı nice fethâ delîl

Birini daḥî şalup bir semte
İtdi ol daḥî zaferle taḥsîl

Şaldı bir şadrını da ‘ummâna
Kâfirî itmek içün ḥâr ü zelîl

Oldı serdâr-ı ğazât-ı dîne
O zafer-küster-i bi-mişl ü ‘adîl

Bildirüp kâfire ḥaddin cümle
Oldı maḥhur ‘adû-yı ber-taḍlîl

Behceti didi o sâle târîḥ
Ḥamdü lillâh fütûḥât-ı celîl

Hazreti Mehmet Gazi Hân yeni bir sefer için çokça çalışmıştır. O güzel hükümdar kılıç azmini ortaya koymuştur. Kazak mülküne bir güneş gibi doğmuştur. Yoldaşlarını fetihler için etrafa salan hükümdarın bu hamlesi zaferlerle sonuçlanmıştır. Böylelikle yoldan çıkmış düşmana haddini bildirmiştir. Behçeti bu zaferin tarihini son beyitte vermiştir.

“TÂRÎH-İ FETH Ü TESHÎR-İ KAL‘A-İ ‘UMMÂN EZ-YED-İ MÜEYYED-İ
HAZRET-İ KÂYİMMAKÂM MUŞTAFÂ PÂŞÂ

(...)

Olup tedmîrine me’mur kıldı re’yile himmet

O hışnı târ u mâr itdi urup seyf-i cihân-ârâ

Dağı bundan ziyâde ihtimâm olmaz cihân içre

O hışnı aldı hem bir haftada hem eyledi yağmâ

Debîr-i çerh işitsün bu peyâm-ı behcet-efzâya

Bu gûne cylesün evşâfını eflâkde inşâ

Müşîr-i fitne-bend ü kal‘a-gîr ü sâhibü’t-tedbîr

Vezîr-i ma‘delet-perdâz ü şaf-ârây u Asaf-râ

Olunca zîver-i gûş-i cihân bu kal‘anuñ fethi

İdüp taḥsîn o şadruñ himmet-i vâlâsına maḥzâ

Urunca pençe-i şîrâna yazdum Behceti târîḥ

Niheng-i seyf ile ‘ummânı alduñ Muştafa Pâşâ

¹⁵⁹ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.397.

Behçetî Hüseyin Efendi'nin, Mustafa Paşa'nın Umman Kalesi'ni fethetmesi üzerine yazdığı bir başka şiirdir. Şair, ilk beyitlerde Paşa'yı övmüştür. Daha sonra şiirin başlığında da belirttiği gibi sözü Umman Kalesi'nin fethine getirmiştir. Umman Kalesi'nin çok zorlu bir kale olduğunu ifade etmiştir. Bu zorlu kaleyi, Mustafa Paşa yapmış olduğu hücumlarla tahribata uğratmıştır. Bir hafta içinde bu sağlam kaleyi ele geçirmiştir.

Behçetî, şiirin sonunda düştüğü tarihi, arslan pençesi gibi vurunca, diye tabir etmektedir. Mustafa Paşa'nın Umman'ı kılıç ile aldığını ifade etmektedir.

“TÂRÎH-İ DÎGER FETH-İ KAL‘A-İ ‘UMMAN ‘AN - YED-İ VEZÎR-İ ‘ÂLÎ
-ŞAN MUŞTAFÂ PÂŞÂ-YI VÂLÂ-MEKÂN

Hazret-i kâyim-makâm-ı Âşaf-ı şâh-ı cihân
Ya‘ni şâhib ma‘delet destûr u serdâr-ı güzîn

Kal‘a-i ‘ummânı me‘mur oldı talan itmege
Eyledi el-haķ ‘aceb tedbîr ü huş rây-ı zerîn
(...)

Virdiler hâr u has-ı küffâra dûzağda qarâr
Haķ ğazât-ı dîni itsün dahil-i huld-i berîn

Tâ‘ma-i şemşîr idüp küffârı yıkdı kal‘asın
Ol vezîr-i şâhibü’t-tedbîr ü şadr-ı kâm-bîn

Gûş-zed olunca çerha bu ğazâ-yı ekberi
‘Âlemi şâdân idince luṭf-ı rabbü’l-‘âlemîn

¹⁶⁰ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.398-399.

Behçetî'ye geldi ol dem hâtif-i ğaybî didi

İki mısra' dan işit târîhini ey çerh-i sîn

1085-1674 (T.7)''¹⁶¹

Mustafa Paşa, cihân padişahının sevgili veziridir. Bu vezir Umman Kalesi'ni fetih ile görevlendirilmiştir. Paşa, denizin ortasındaki derinlik gibi bela tufanı salmıştır. Kîninin kılıcı denizdeki balık kadar çok olmuştur. Bu hâl düşmana cehennemi yaşatma isteğidir. Allah, kâfir karşısında, din yolunda savaşanları üstün kılmıştır. O tedbir sahibi vezir böylelikle düşmanın kalesini yıkmıştır. Felek bu büyük gazayı duyunca âlemi bir neşe salmıştır. Behçetî Hüseyin Efendi, son beyitte fethin tarihini vermiştir.

4.11.Nâî

“TÂRÎH BERÂY-I FETH-İ KAMANİÇE

Bir seher feyz-i beşâretle sürüş-ı Raḥmân

Eyledi ‘âlemi ferḥunde vü şâd ḥandân

(...)

Ne beşâret haber-i feth ile zîbende zemîn

Ne beşâret eṣer-i naşr ile tâzende zamân

Şâhib-i tuğ zafer ḥusrev-i nuşret-efser

Seyf-i meslûl-i Hudâ Hân-ı Muhammed Ġâzî

(...)

Az müddetde fütûhât-ı keşîre mazhar

Oldılar ‘izz ü sa‘âdetle o şâh-ı devrân

Feth-i Uyvar (u) Varaṭ ḥışn-ı Girid ü Yanova

¹⁶¹ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.399-400.

İnhizâm-ı Macar u Nemçe vü Erdel Boğdan

*Yine bir feth-i cedîd ile müşerref olduñ
Görmedi böyle ğazâ çeşm-i selâtin-i cihân*

*Kâfire var mı maķar şimdi saķardan ğayrı
Birbirini başarak gitse revâ dûzahıyân*

*Düşmen-i dîne göz açdırmayup urdun kılıcı
Kimi küşte kimi bergeşte kimi nâle-künân*

*Düşmene ‘arşa-i pehnâ-yı zamân teng oldu
Kalmadı cây-ı maķar kâfire illâ nîrân*

*Ey şehenşâh-ı Sikender-der ü Rüstem-çâker
Mazhar-ı feyz-i Hudâ sâye-i nûr-ı Yezdân*

*Sen ğazâ itmede küffâra cihân âsûde
Cân u dilden nice olmaz saña ‘âlem kurbân*

*Geldi hengâm-ı du‘â Nâlî derûn-ı dilden
Kıl du‘â eyle recâ dergeh-i Haķdan her ân*

*Da ‘imâ dergeh-i vâlâ-yı hümâyûnında
Ola feth ü zafer ü nuşret ü devlet der-bân
(...)*

*Hâtif-i ğaybî beşâretle didi târîhin
Aldı Lehden Kamanıçeyi şehenşâh-ı cihân*

Hız.Cebrail bir başarı haberiyle tüm âlemi neşeye boğmuştur. Bu öyle bir başarıdır ki kötü olan zamanda yeryüzünü İrem bağı gibi cennet bahçesine çevirmiştir. İnsan ve melek Allah’ın feyzine mazhar olmuş, yeryüzü hayat bulmuştur. Bu başarı sesinin verdiği lezzeti, bir udun vermesi imkâsızdır.

Hazreti Sultan Mehmet Hân, Allah’ın kınından çekilmiş kılınca ve zafer tuğunun sahibidir. O, Sührâb, Giv ve Rüstemden üstündür. Sührâb:

“Zaloğlu Rüstem’in bir Türk kızından olan oğludur. Babasını tanımadan annesinin yanında büyümüştür. Babası ile bir savaşta karşılaşmışlar ve birbirlerini tanımadan dövüşmüşlerdir. Sührâb galip gelmek üzereyken Rüstem bir hile ile onu öldürmüştür. Ancak tam can vereceği sırada baba oğul oldukları anlaşılmıştır.”¹⁶³

Sultan Mehmet daha önce Uyvar, Girit ve Yanova Kalelerini almış, Avusturya, Macaristan, Erdel ve Boğdan askerlerini dağıtmıştır. Şimdi yeni bir fetih olmuştur. Dünya sultanlarının gözü böyle bir fetih görmemiştir. Kâfire şimdi cehennemden başka mekân yoktur, ona lâyıkta budur. Din düşmanına göz açtırmadan kılıç vurulmuş, kimisi ölmüş kimisi feryâd figân etmiştir.

Kazanılan zafer şairi ziyadesi ile mutlu etmiştir. Fethi öven şair, daha sonra devleti için dua etmiştir. Bunun yanında yeni fetihler istemiştir. Son beyitte ise Lehistan’dan alınan Kamanıçe Kalesi için tarih düşürmüştür.

“TÂRÎH-İ DÎGER BERÂY-I KAMANİÇE

Han-ı nevâl-i kerem eyledi âfâkı sır

Neyyir-i burc-i zafer kıldı cihânı münîr

¹⁶² Bahattin Kahraman, a.g.e., s.135-137.

¹⁶³ İskender Pala, a.g.e., s.411.

Husrev-i Rüstem-hücûm şâh-ı ‘adâlet-rüsûm

Hâzret-i Rûm Hân-ı Muḥammed çü şîr

Ol şeh-i ‘âlî-nijâd eyledi ‘azm-i cihâd

Lehden alup çok bilâd leşkerin itdi esîr

Dögdi Kamanıçeyi aldı tokuz günde kim

Görse metânetde deyr olmaz o hışna nazîr

Böyle gazâ görmedi çeşm-i hezâr-ı felek

İtmedi ılgâ dahî gûş-ı şağîr ü kebir

Hâzret-i şâhenşehüñ baht-ı hümâyûnıdur

Feyz-i Haḳ eyler müdâm aña ‘asîri yesîr

Ey şeh-i nuşret-ḳarîn husrev-i rûy-ı zemîn

Ġâzî-i sultân-ı dîn şâh-ı ‘adâlet-maşîr

Rüstem ü Sâm olsa ger eyler emânı siper

Tîġuña başın eger Güstehem ü Erdşîr

(...)

Oldı bu hışîn-ı ḥaşîn fethîne târîḥ-i tâm

Aldı Kamanıçeyi zûr ile şâh-ı dilîr 1083 (T.28)”¹⁶⁴

Nâlî, Kamanıçe Kalesi’nin alınması üzerine ikinci bir şiir kaleme almıştır. Şiirine, zafer burcunun yıldızı âlemi nurlandırdı, diyerek başlamıştır. Anadolu hükümdarı Mehmet Hân, bir arslandır. Yaptığı gaza ile Lehlerden birçok yerler almış ve

¹⁶⁴ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.137-139.

askerlerini esir etmiştir. Kale dövülerek dokuz günde alınmıştır. Feleğin bin tane gözü vardır, fakat daha önce böyle bir savaş görmemiştir.

Sultan Mehmet Hân'ın karşısında Rüstem ve Sâm dahi olsa, kılıcına boyun eğmek zorundadırlar. O, şehirlerin hükümdarıdır. Doğu ve Batı hükmü altındadır. İnşallah haşredek yücelttiği devlet yaşayacaktır.

Şair, hükümdar ve devlet için yaptığı duaların ardından, Kamanîçe Kalesi'nin fetih tarihini vermiştir.

4.12.Sâbir Mehmed

*“TÂRÎH-İ FETH-İ DİYÂR-I LEH ZÎ-SEYF SULTÂN MEHMMED HÂN
ĞÂZÎ RAHİMEHU'LLÂH*

*Hâzret-i Sultân Mehemmed hân-ı ğâzî kim odır
Pâdişâh-ı rub'-ı meskûn u Emîru'l-Mü'minîn*

*Habbezâ şâhib-kırân-ı millet-i islâm kim
Dâim eyler beyz-i şamşâm ile hıfz-ı beyz-i dîn*

*Eyledi bizzât ol sultân-ı Efrîdun-şâsem
'Avn-i Hakkla kâşr-ı tevsî'-i bilâdı müslimîn*

*Leh diyârın 'asker-i islam ile teşrif idüp
Çün Kamançe kal'asına vardı ol sultân-ı güzîn*

*Nice kal'a şanki kûh-ı Kâfdır her kulesine
Sedd-i İskenderden istihkâmda biñ kat raşîn*

*‘Kal’a ammâ görmemişdür ‘arsa-i ‘âlemde hiç
Çeşm-i seyyâhân-ı ‘âlem böyle bir şehir-i metîn*

*Şehri bir yek-pâre seng üstinde ‘âlî söyle kim
Yanına ırmez nigâh-ı dîde-hây-ı dûr-bîn*

*Pâd-şâhun yer götürmez ‘askerin çün gördiler
Kaldılar hayrân u ser-gerdân gürûh-ı müşrikin*

*Şâh-ı heft-i klîm el haqq himmetin der-kâr idüb
Ol felek-sâ kal’ayı bir heftede aldı hemîn*

*Satvet-i şâhib-kırânisinden oldu bi’l-fürûz
Leh kıralı sâlik-i râh-ı gürûh-ı şâgarîn
(...)*

*Rûşen eyile dîdeni bu mısra’-ı târîhile
Leh diyârın cebr idüb ‘adâdan aldı şâh-ı dîn*

*Şâd olup ben de didüm bu mısra’ı târîh için
Eyledi Sultân Mehemmed dâr-ı küfri derç-i dîn*

H.1083-M.1672 (T.3)”¹⁶⁵

Hazreti Sultan Mehmet Hân, müminlerin emiridir. Ne hoş ki İslâm dininin ve milletin koruyucusu olmuştur. İslam askerini Leh diyârına gönderip, Kamanîçe Kalesi’ne varmıştır. O kale ki her kulesi Kâf dağı gibidir ve İskender’in setinden sağlamdır. Böyle sağlam bir kale dünyada görülmemiştir. Ancak padişahın askerini gören müşrik topluluğu bu manzaya hayran kalmışlardır. Yedi iklimin Sultan’ı Mehmet Hân kaleyi bir haftada Leh kıralından almıştır.

¹⁶⁵ Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.33-34.

Düşülen tarih mısrası ile gözler aydınlanmıştır. Sultan, Leh diyarını zorla almıştır. Bu zafer karşısında mutlu olduğunu ifade eden şair, Sultan Mehmet'in din düşmanlarını yendiğini söylemektedir.

5.RUSYA İLE YAPILAN SAVAŞLAR

Osmanlı ile Ruslar arasında ciddi anlamda ilk mücadeleler bu yüzyılın ortalarına denk gelmektedir. Mehmet Paşa 1642 yılında, Don (Rus) Kazakları'nın eline geçen Azak Kalesi'ni tekrar almak için harekete geçmiştir. Don Kazakları'nın geri çekilmesi ile bu kale tekrar Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.¹⁶⁶

*"1678-1681 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1678'de Bahçesaray (Çehrin) Antlaşması imzalanmıştır. Bahçesaray Antlaşması Osmanlı ile Rusya arasında imzalanan ilk resmî antlaşmadır"*¹⁶⁷

Sırasıyla I.İbrahim ve IV. Mehmet dönemlerinde gerçekleşen ve 17.yy.'ın artık sonlarına denk gelen bu mücadeleler ilerleyen tarihlerde de devam etmiştir.

Şairler bu bölümde ağırlıklı Çehrin ve Azak gazalarını ele almıştır. Karadenizde yer alan ve Osmanlı Devleti için özel bir statüde olan Kırım Hanlığı, Rusya ile yapılan savaşlar esnasında Osmanlıya yardım etmiştir. Şairler bu yardımlardan dolayı Kırım Hanlarını övmüşlerdir. Rus halkı için ise şiirlerde genellikle "Moskov" kelimesi kullanılmıştır.

5.1.Sahhâf Rüşdî

"Târîh-i Feth-i Çehrin

Fethini gûş eyleyüb Rüşdî didi târihini

Mustafâ Pâşâ döküb seyfiyle aldı Çehrini

*(H.1089- M.1678) (T.67)"*¹⁶⁸

"Târîh-i Diger Berây-ı Feth-i Çehrin

Gûş idünce fethüni Rüşdî didi târihini

Cenk kahr ile bozıldı kâfirin Çehrini heb

*(H.1089- M.1678) (T.68)"*¹⁶⁹

¹⁶⁶ Bilgehan Pamuk, a.g.e., s.311.

¹⁶⁷ İsmail Adıgüzel, Tarihın Pusulası, Tasarı Akademi Yay., 6.Baskı, İstanbul 2015, s.118.

¹⁶⁸ Hatice Ekici, a.g.t., s.314.

Düşürülen birinci tarihte Çehrin'i Mustafa Paşa'nın kılıç zoruyla aldığını söyleyen şair; İkinci tarihte "Çehrin" kelimesi ile tevriye yaparak, düşmanın çehresinin bozulduğu ifade etmektedir.

5.2.Rehâyî

"Rehâyî hamd u şükr idüp didüm fethine tâñhi

K'alındı luğf-ı Hâk'dur döge döge kal'a-i Çehrin

1089/1678 (T.13)¹⁷⁰

Rehâyî, Dîvânında bir beyitlik tarihi ile Çehrin zaferini konu almaktadır. Şair bu zaferden dolayı Allaha şükretmektedir ve Çehrin kalesinin Allah'ın bir lütfu olarak döve döve alındığını söylemektedir.

5.3.Cem'î

"Zıll-ı Hudâ pâdişeh-i bañr über

Ma' delet-ârâ şeh-i Rüstem-sitîz

Feth-i Azak kaçdına 'asker şalup

Çopdı ser-i hasma yine rüstahîz

Satvet-i şemşîr-i şehenşâh ile

Zehresi a' dânuñ olup rîz rîz

Çal'ayı terk idüp o hayl-ı gürâz

Oldı gürîzinde başd-ı üft ü hîz

¹⁶⁹ Hatice Ekici, a.g.t., s.314.

¹⁷⁰ Fatih Yerdemir, Rehâyî Divanı İnceleme -Metin-Dizin, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.132.

Bu haber-i feth güşâd eyledi

Rûy-ı cihânı çü gül-i hânde-rîz

Yazmağa bu müjdeyi Cem‘î-i zâr

Deste alınca kalem-i müşk-bîz

Hâtif-i gaybî didi târîhini

İtdi ‘adû hışn-ı Azağ’dan girîz (T.20) 1052/1642’’¹⁷¹

Allah’ın gölgesi ile korunan padişah bu sayede denizlerin ve karaların hükümdarı olmuştur. O, Rüstem gibi adaletli bir yöneticidir.

Azak kalesinin fethi için bu bölgeye asker gönderen padişah, şairin benzetmesi ile burada kıyamet gibi şiddetli bir günün yaşanmasına sebep olmuştur. Bir anda hamle yapan ordumuzun ezici üstünlüğü ile düşman askeri bozguna uğramıştır. Düşmanın kaleyi kaçarak terk etmesi sonucu gelen bu zafer haberi ile dünyadanın yüzünde gül gibi gülücükler dökülmüştür. Bunun sebebi ise Cem’i’nin misk kokulu kalemi ile bu fetihi müjdelemesidir. Son beyitte ise fethin tarihi verilmektedir.

5.4.Dürrî

“Târîh-i Azağ

Açdı tab-‘ı pâdişâhı geldi miftâh-ı Azağ (1124)’’ Târîh-i Azağ¹⁷²

Dürrî tek mısralık bu tarihte, padişahın mührünün Azak kalesine anahtar olduğunu söylemektedir. Bu deyişle fethi müjdelemektedir.

5.5.Âşık Ömer

“Asker-i İslâma kuvvet enbiyâ sancağıdır

¹⁷¹ Birgül Koparan, a.g.t., s.207.

¹⁷² M.Ziya Bağrıaçık, Dürrî ve Dîvanındaki Târih Manzumeleri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1996, s.203.

Yazılı ‘innâ fetahnâ’ câna cân sancağıdır

Niçe takrir eyleyeyim âteş-i âhla onu

Kâğıdım yandı Resûl-i kibriyâ sancağıdır

Ey yezîdî destini çek dîni dîvâr etmişiz

Seyfimiz arşa asuban tâ ki izhâr etmişiz

Tâ elest kâlû belâdan dîni ikrâr etmişiz

Dinimiz dînin yolunda Kerbelâ sancağıdır

Serfürû kıldı senin gibi niçe serkeş kral

Bizdedir heybet şecâat bizdedir sırr-ı Celâl

Hazret-i nûr-ı Hudâ’nın ey adû-yı bed-fîâl

Evvela hırkası bizde sâniyâ sancağıdır

Der ki Ömer pâdişâhın ömrü olsun hem mezîd

Dinimiz hak kalbimiz pâk kesmeyiz Hak’tan ümîd

Çehrin’i feth eyledikte kaçtı tabur-ı pelîd

Mu’cizâtı ol Muhammed Mustafâ sancağıdır” (45.Şiir) ¹⁷³

Peygamberler sancağı İslâm askerine kuvvettir. Fetih sûresi, cana yazılmış olan can sancağıdır. Bu ifade göstermektedir ki, milletimizin asker ocağını “Peygamber Ocağı” olarak görmesi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Peygamber sevgisini dile hetiren şair, âh ateşi ile büyük Peygâmbere’i andıkça kâğıdım yanıyor, demektedir.

Düşmana “yezîdî” diye seslenen şair, elini dinimizin üzerinden çek yoksa kılıcımızla karşılık veririz diye meydan okumaktadır. İslam dini ta Kâlû Belâ’dan kabul edilmiştir. Bu yolda Kerbela sancağı ile yürünmektedir. Allah’ın Celâl sıfatının sırrı bizdedir. Bu sırrı bilemeyen nice başıbozuk kiral gaflete düşmüştür. Düşman askeri bozguna uğratılmıştır.

¹⁷³ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.358-359.

Âşık Ömer, padişahın ömrü uzun olsun, demektedir. Hâk dinine inanan bu temiz kalpli kişiler Allah'tan ümitlerini kesmemektedir. Bu güç ile Çehrin fethedilmiştir. Düşmanın rezil taburu dağıtılmıştır. Bu Muhammed Mustafa'nın mucize sancağıdır.

*“Pâdişâhâ hizmetinde gezdik anca kuru yaş
Dîn için yelmek bize Hak'tan verilmiştir maâş
Otuz altı gün olunca şöyle girdik düşmene
Görmemiştir kimseler hîç böyle bir ceng ü savaş*

*Çıktı küffâr cânibinden bunca bin çârh-ı felek
Çok velîler bu gazâda sundular tîğâ bilek
Çok şükür geçti duâmız müstecâb oldu dilek
Yaktılar âteşleri kalmadı bir taş üzre taş*

*Cân u dilden sığmıp Vehhâb'a serdengeçtiler
Sundular el tîğ-ı âteş-tâba serden geçtiler
Kavşurup tîğlarını hûnâbâ serden geçtiler
Kelle-i a'dâyı kıldılar buluttan ter-tırâş*

*Pâdişâhâ kıl donanma dostların şâdân ola
Kanda kim gitsen delilin âyet-i Kur'ân ola
Söylene dillerde adı bir zamân destân ola
Kal'a-i Çehrin gazâsı her gazâyâ oldu baş*

*Sene bin seksen dokuzda târihin yazdı Ömer
Kendi gördü hem dahı görenlerden haber
Bu size yetmez mi ibret ey adû-yı bed-güher
Gördünüz mü pâyidâr oldu mu ummân İzberaş” (622.Şiir)¹⁷⁴*

¹⁷⁴ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.461-462.

Aynı zamanda bir asker olan şair, padişahın hizmetince uzun süre bulunduğunu ifade etmektedir. Yıllarca aç tok demeden din yolunda yürümenin Allah'tan kendisine verilen bir ödül olduğunu söylemektedir. Çehrin gazasında otuz altı gün savaş olmuştur ve böylesi bir mücadele daha önce görülmemiştir. Feleğin çarhından binlerce düşman çıkmıştır. Bu savaşta çok velîler eline kılıç almıştır. Şükür ki dualar kabul olmuş ve düşman mülkünde taş üstünde taş kalmamıştır. Canı gönülden Allah'a sığınan gaziler bu yola başlarını koydular. Başlarından geçen bu insanlar nice düşman kellesi aldılar.

Savaşa bizzat katıldığını ve diğer katılanlardan da haberler aldığını söyleyen şair, tarih olarak bin seksen dokuzu vermektedir. Bu savaşın zorluğuna bir kez daha değinen şair, Çehrin gazasının destan gibi anlatıldığını ve her gazaya baş olduğunu anlatmıştır.

“Hîle bâbından kurup Moskov niçe yüz bin dolap

Ya’ni der kim bendedir tâc-ı ser-i Efrasiyâb

Azm-i gümrâh eyleyip çekti tabûrun bî-hesâb

Yaka yıka gitti mülkü ederek külden harâb

Çün beşâret erdi devri han-ı a’zam kâmyâb

Cem’-i asker kılmak için saldı her etrâfa tâb

Geldi günden güne yaklaştı adû-yı bed vakur

Kılmak için incikden çün karadan sedden ubûr

Kendi edip alayını çekti vü kıldı azm-i ur

Gırr u gâsı her kapıya saldı bir bölük tabûr

Gele onlar edeler dâr u diyârı sedd-i bâb

Onun-ıla ola İslâm askeridir inkılâb

Bir tabûru ibtidâ geldi ribâta rû-be-rû

Onu bir milce uzun yoldur iki etrâfi su

Bir taraftan asker-i İslâm dahı edip gulû

Bir iki üç hamleden yüz döndürüp kaçtı âdu

Başına kâfirlerin aksine döndü âsiyâb

Niçesi cenkte kırıldı niçesini gark etti âb

Bir cevâbım zâhir ü bâtın budur âkillere

Bu meseldir ser fedâ ilmi ile âmillere

Hak verir insâf-ı gayret ba'zı fâillere

Lütfu çok Bârî zebûn etmez dîni bâtıllara

Bizdedir Seb'al-mesânî bizdedir ümmü'l-kitâb

Mu'cizât-ı Ahmed-i mürsel duâlar müstecâb

Seyr edenler işitenler dediler her tâze pîr

Böyle bir cenk olmamıştırduralı heft serîr

Kana kana böyle kana girmemiştir tîğ u tîr

Sağ olanı gitti cânsız cânlısı oldu emîr

Hamdülillâh ey Ömer def oldu serden ıztırâb

Bî-hesâb öldü âdû cân bir cehennem ter-türâb” (84.Şiir)¹⁷⁵

Rus ırkının hilekâr ve sahtekâr halleri tasvir edilmiştir. Bunu bir deyimle ifade eden şair “yüz bin dolap çevirdi” demiştir. “Dolap çevirme” gizli kapaklı iş yapanlar için kullanılan bir deyimdir. Eski konaklarda mahremiyet esasına dayalı olarak tertib edilen dolapların işlevi; haremlik ve selâmlık arasında eve gelen misafirler için yapılacak hizmet esnasında devreye girmesi şeklindedir. Bu gibi yerlerde ev ahâlisi bu dolapları ilan-ı aşk için yani işlevinin dışında bir amaç içinde kullanmıştır. İşte “dolap çevirmek” deymi buradan gelmektedir.¹⁷⁶ Bu şekilde hileleri olan Moskov kırılı, Efransiyâb'ın başının tacı bende bulunuyor, demektedir. Gücün kendisinde olduğunu savunan Moskov kâfiri, hiçbir kânun tanımadan etrafı yakıp yıkmaktadır. Bu zulme son vermek isteyen İslâm askeri hazır olup kâfirin karşısına çıkmıştır.

¹⁷⁵ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.151.

¹⁷⁶ İskender Pala, İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı yay., 86-88. Basım, İstanbul 2014, s.71-72.

Yapılan hamlelere karşılık veremeyen düşman kaçmaya kalkmıştır. Gökyüzü başlarına ters dönmüş, kimisi savaşta ölmüş kimisi ise suda boğulmuştur.

Görenler ve duyanlar böyle bir savaşa şahit olmamıştır. Ok ve kılıç kana bulanmıştır. Şükür olsun ki baştan kaygı gitmiştir. Düşman askerinin canı artık cehennemdedir.

“Hamdüllilâh zâhir oldu mu ’ciz-i peygamberi

Gâziler dîn aşkına arslana döndü her biri

Şâd u mesrûr oldu cümle ehl-i İslâm askeri

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Lütf u ihsân eyleyüben ol ganî Perverdigâr

Eyledi Moskov çerisin her birini târumar

Gâziler seyfinden oldu cânları nâra süvâr

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Gözümüz yaşına bakıp ol yüce Sultân ’ımız

Feth-i nusretler müyesser eyledi Sübhân ’ımız

Hamdüllilâh gâzi oldu Sultân Ahmed Han ’ımız

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Yüzümüzün karasına bakmayıp Rabb-i Celîl

Ol Muhammed hürmetiyçün etmedi bizi rezil

Ayak altında koyup kâfirleri kıldı zelîl

Hak taâlâ Moskov’un fethin müyesser eyledi

Ger kanatlansa karınca erişir elbet zevâl

El-amân çağırdı cümle ol lâîn-i bed-fîâl

Ey Ömer lutf etti İslâm leşkerine Zü ’l-celâl

Hak taâlâ Moskov'un fethin müyesser eyledi" (1358.Şiir) ¹⁷⁷

Çok şükür ki Peygamber'in mucizesi gerçek olmuştur. Din aşkıyla savaşıyan gaziler arslana dönmüştür. Moskov'un fethini nasip eden Allah, İslam ehlini sevindirmiştir. Yapılan savaşta düşman mülkünün tarumar edildiğini söyleyen şair bu gazaya bizzat Sultan Ahmet'in de katıldığını ve "Gâzi" olduğunu da haber etmektedir.

Yüce Allah, kullarının yüzünün karasına bakmamış ve Hz.Muhammed (s.a.v.)'in hürmetine onları rezil etmemiştir.Kâfir askeri ayak altına alınmıştır. Sonuç olarak Allah'ın yardımıyla Moskov'un fethi nâsip olmuştur.

5.6. Bosnalı Alaeddin Sabit

"BERÂY-I SELÎM GİRÂY HAN-I KIRIM

Eya şehinşeh-i gazi ğaza mübarek-bad

Huceste feth ü mağâzî tebâreku 'llahe ecâd

‘Adûya ‘arza kılup dest-bürd-i Kerrârı

Añıldı Ğazve-i Hayber kadar bu feth ü güşâd

Çekince düşmen-i bî-dîne darb-ı Settârı

Şadâ-yı ra‘d degül çıkıdı göklere feryâd

Aşıldı küngüre-i âsümâna şemşîrûñ

Anuñ kılâğısıdur şanma berķ-i şâ‘iķa-zâd

Nişân-ı tabla-i mihri deler geçer tîrûñ

Kemân-hâne-i zer-dûzdan bulursa güşâd

‘Âdû-yı devlete bir güşmâl virdûñ kim

¹⁷⁷ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.877.

Degül hilâl kulağ çekdi çarh-ı bî-bünyâd

‘Urûk-ı düşmen-i bî-dîne şöyle girdüñ kim

Derûn-ı sîne-i a‘dâya hançer-i pûlâd

Fezâ-yı ma‘rekede itdigüñ muhâlâtı

Ne pûr-ı Zâl-ı Zer eyler ne zâde-i Güşvâd

O Rüstemâne celâdetleri o hâlâtı

Gören muhârebe-i Heft-hânı itmez yâd

‘Adu halâş idemez nağd-i cânı destüñden

Toğuz düğümde dügerse bu çarh-ı sifle-nihâd

Ne ihtimâl şavuşmak haden-i şeştünden

Pes-i felekde siperlense düşmen-i bî-dâd

(...)

Dilîr-i Sâm-nazar sâm-ı Erdeşir-güher

Selîm-han-ı Süleymân-zafer hidîv-cevâd

Hulâşa-ı neseb-i hânedân-ı Çingîzî

Sülâle-i şeref-endûz-ı dûdmân-ı Kubâd

O pâdişâh-ı gazâ menkabet ki tîğından

Dem-i muhârebe Rüstemler eyler istimdâd

(...)

Zihî hidîv-i ‘aliyyü’l-himem ki diğkat idüp

Üç ayda iki gazâ eyledi be-vefk-i murâd

Sipihr gibi kurup megr ü hîle dollâbın
Gelürken üstine çarh-ı felekle ehl-i fesâd

Sikenderâne metânetle sinesin gererek
‘Adûya sedd olur ol kûh-pâre-i pûlâd

Esince bâd-ı ‘inâyet mehebb-i nuşretten
Tozıtdı tâbûrını Moskovuñ mişâl-i remâd

Bucağ bucağ kaçurup ol la‘îni qahren leh
Yakup memâlikin itdi konağ konağ ber-bâd

‘Înân-ı ‘azmini ‘atf itdi soñra Üskübe
Elinde hançer-i nuşret belinde tîğ-i cihâd

Qıyâmeti koparup başına melâ‘înüñ
Cihâna gelmemişe döndi ehl-i bağy ü fesâd

Demed demed idüp a‘dâyı dâs-ı şemşîri
‘Aceb ki düşdi şitâ faşlına zamân-ı haşâd

Yed-i mü’eyyed-i himmetle ehl-i islâmuñ
Giden memâlik ü büldânın itdi istirdâd

Mişâl-i hançal-ı Bû-Cehl hâke urdı anı
Geline rezmine karpuz didikleri ırğâd

Bürîde kelleler oldı kabağ gibi gâlâtân
Bozulmuş ‘arşa-ı bûstâna döndi şahın-ı cihâd

Yedi kırâl idüp iltizâm-ı bâc ü harâc

Niyâz-ı şulh ile kapuñda eyleye feryâd

Recâ-yı ‘ahd ü emân ile yalvarup vireler

Nice huşûn ü memâlik nice kılâ‘ vü bilâd

Hezâr ‘izz ü şerefle taht-ı devletde

Cihânda han olasın ber-çarîk-i istibdâd (K. 7)”¹⁷⁸

Bosnalı Alaeddin Sabit, bu şiiri Kırım Hân’ı Selim Girây için yazmıştır. Yaptığı savaşı Hayber’in fethi ile ilişkilendirmiştir.

“İslam tarihinde Hayber. 7. yılda (628) Hz. Peygamber'in yönettiği savaştan dolayı meşhur olmuştur. Medine'den çıkarıldıktan sonra Hayber'e yerleşen BeniNadir yahudileri. Suriye ve Irak bölgelerinden gelen ticaret yolu Dûmetülcendel'den geçip Hayber yoluyla Medine'ye ulaştığından kervanlar için bir tehdit unsuru oluşturuyorlardı. Diğer taraftan Mekkeli müşriklerle birlikte müslümanlara karşı büyük bir saldırı hazırlığı içindeydiler. Bu arada Gatafanlılar'a da gitmişler ve onlara yapacakları yardım karşılığında kendilerine Hayber'in bir yıllık hurma mahsulünü vereceklerini söylemişler, ayrıca Fezareliler ve Beni Süleym ile civarda yaşayan diğer Arap kabilelerinin de tamamını aynı şekilde Medine'ye karşı bir cephede toplamışlardı. Hayberli yahudilerin Mekkeliler'le ve Medine'yi çevreleyen kabilelerle yaptıkları bu ittifakın hedefi, Hz. Peygamber'i Medine'den uzakta savaşa zorlayarak onu az sayıdaki sahabiden teşekkül eden ordusuyla birlikte ortadan kaldırmak ve başsız kalan şehir üzerine her yönden hücum ederek geri kalanları kılıçtan geçirip İslam gairesinden ebediyen kurtulmaktır. Onların bu faaliyetleri sonucunda Hendek Gazvesi vuku buldu (5/627). Böylece yeni kurulan İslam devleti için kalıcı bir tehdit haline gelmiş olan yahudilerle

¹⁷⁸ Turgut Karacan, a.g.e., s.180-184.

başa çıkabilmek amacıyla Resûiullah, Hudeybiye'de Kureyş'le onların istedikleri şartlar üzerine anlaşarak ileride çıkacak bir müslüman-yahudi savaşında tarafsız kalmalarını sağladıktan sonra Hayber'e sefer düzenleme hazırlıklarına başladı ve henüz bir ay dahi geçmeden 1500 kişilik bir kuvvetle Medine'den ayrıldı. Sahba'ya geldiğinde Hayberi i yahudilerin müttefikleri olan Gatafanlılar yolunu kesmek istedilerse de Resûiullah'ın onların bölgesine doğru yönelmesi üzerine mallarını ve mülklerini korumak için geri döndüler ve bir daha yerlerinden ayrılmaya cesaret edemediler. Müslümanlar ise üç gün Recl' de kaldıktan sonra Hayber'e ulaştılar. Hz. Peygamber'in gelişinden haberdar olan Hayberiler ona karşı koymaya hazır dılar. Çeşitli rivayetlere göre 20.000 veya en az 10.000 savaşçıları vardı; ayrıca müstahkem kalelerinde savunma avantajına sahiptiler ve silahları da boldu. Şemsüleimme es-Serahsi, Hayber'in her kalesinin üçer hisarla tahkim edilmiş olduğunu ve bunların karşısında her türlü askeri gücün çaresiz kaldığını yazar (Şerfhu's-Siyer'l-kebîr, 1. 72-73). Eski adlar şimdi unutulduğu için tarihçilere göre ilk önce zaptedilen Naim Kalesi'nin nerede olduğu bilinmemektedir. Daha sonra Hz. Ali'nin olağan üstü çabasıyla şehrin içindeki Kamûs Kalesi arsından da sırasıyla ve bazıları barış yoluyla Şık, Netah, Ketlbe, Vatlh ve Sülalim kaleleri alındı.”¹⁷⁹

Hayber'in fethi ve Hz.Alî (r.a.)'ın burada gösterdiği kahramanlıklar Divan Şiirinde sıkça işlenen bir konudur. Özellikle gaza, fetih ve kahramanlık konulu şiirlerin çoğunda muhakkak Hayber bahsi geçmektedir. Bu şiirde de şair, Selim Girây Hân'ın savaşçı vasfını ve yaptığı fetihleri överken Hayber'e telmihte bulunmuştur. Hân'ın üç ayda iki gaza yaptığını ve Moskov'un taburunu dağıttığını söylemektedir. Düşmanı bucak bucak kaçırıp, şehirlerini yakmıştır. Bu arada şair düşmanın zor durumunu anlatırken çeşitli benzetmeler kullanmıştır. Buna göre düşmanın bostanı bozulmuş, düşman askerinin kelleleri kabak gibi yuvarlamıştır. Moskov askeri bu yaşadığı kıyametle sanki hiç dünyaya gelmemiş gibi olmuştur. Şair bundan sonra da övgülerine devam etmiştir.

¹⁷⁹ Muhammed Hamîdullah, “Hayber” Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, s.21-22., (Erişim Tarihi: 01.04.2018), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c17/c170012.pdf>

Bu övgülerden sonra şair durumunu arzemiştir. Otuz aydır Edirne’de zor şartlar altında yaşadığını bildirmiş ve Hân’dan yardım istemiştir.

“KAŞÎDE BERÂY-I İBRÂHÎM PAŞA

(...)

Vezîr-i a‘zam İbrâhîm Paşa-yı mu‘azzam kim

Söyündürdi mezâlim âteşin zehr-âb-ı sâtûrî

O şadr-ı bende-perver kim bulurdi câh-ı Pervîzî

Eger kim bir gedâ-yı bî-ser ü pâ olsa manzûrî

Olurdi belki müstagnî-i iqbâl-i Süleymânî

Gireydi dest-i mûr-ı ‘âcize bir kıt‘a menşurî

Hemân kim şadra geçdi hüsn-i tedbîr ile def‘ itdi

Cihânuñ rû-nümûd olmışken âşâr-ı şer ü şûrî

Mebâdî-i zafer kim böyle eṭraf-ı memâlikden

Bi-ḥamdi ‘illâh dūrûda başladı peygâm-ı mesrûrî

Bu heb te ‘şîr-i yümn-i şadr-ı gâzîdür ki a‘dânuñ

Alındı büsbütün orduyile râ‘yât-ı meksûrî

Nühustîn âyet-i te ‘yîd-i kudsîdür ki qahr itdi

Di-yâr-ı Bosna serḥaddindeki küffâr-ı maḡrûrî

Ne himmetdür bu kim oturduğı yirden suhûletle

Bu deñlü iş görüp ref‘ eyledi bu emr-i maḥzûrî

*Kemâl-i ihtimâm eyler umur-ı dîn ü devletde
Ola tevfiķ-i Rabbânîye mazhar sa‘y-i meşkûr*

*Civârında olan serḥadd-i islâma ‘umûm üzre
Ağır ‘askerle gönderdi birer ser-dâr-ı manşûr*

*Ne ‘asker her biri Rüstem kadar meydân-ı heycâda
İder izhâr-ı tîğ ü nîze-bâzı vü şilahşörî*

*Ne ‘asker böyle bir cem‘iyyet-i kübrâya ‘alemde
Ne Zü’l-ḳarneyni dehrüñ ḳâdir olmışdur ne Tîmûr*

*Huṣûṣa hayret-efzâyende-i ‘aḳl-ı ḥod-ârâdur
Donanma-yı hümâyûn-ı cedîde şarf-ı maḳdûr*

*Bu eyyâma gelince çıkmamışdur mişlî deryâya
Firengistân degül serḥadd-i zulmât oldı maḥşûr*

*Hele bir ḥıḍmet itdi ḥânedân-ı Âl-i ‘Oṣmâna
Ki ḥoşnûd oldı ervâḥ-ı şehinşâhân-ı mağfûr*

*Ümîd oldur ki fâzıl-ı Hâḳḳ ile tîğ-ı cihân-gîrî
Kemîne-bende-i dergâh ide Çâsâr-ı memkûr*

*Dü-şâḥ-ı ribḳa-i teslîme vaz‘ı gerden itmezse
Getürsün kelle-i bî-devletin bir ‘abd-i me‘mûr*

(...)

Cihânı fetḥ idüp zamm eyleye taḥt-ı şehinşâha

Bosnalı Sabit yazmış olduğu bu kaside ile İbrahim Paşa'nın Ruslarla yaptığı savaşa değinmiştir. Paşa, Bosna yakınlarındaki düşmanın üzerine büyük bir kuvvetle yürümüş ve onları bozguna uğratmıştır.¹⁸¹

İbrahim¹⁸² Paşa'ya övgülerini sunan şair, O'nu birçok efsanevî kahramana benzetmiştir. Hatta bazen, yaptığı bu fetih ile o kahramanları geçtiğini söylemiştir. Bu büyük kahramanlardan birisi Zülkarneyn, yani İskender'dir. Zülkarneyn "iki karn sahibi" anlamına gelmektedir. Bu "karn" sözcüğü "boynuz, zaman, perçem, topluluk" gibi anlamlara gelmektedir. Savaşçılığı ve ordusunun çokluğu ile anılmaktadır. Rivayete göre ordusu ile ölümsüzlük suyunun aramaya gitmiş bu suyu veziri olan Hızır bulup içmiştir. Büyük bir kahraman olan İskender dünyanın birçok yerini fethetmiştir. Edebiyatımızda İskender'in kahramanlığından bahseden müstakil İskender-nâmeler vardır.

5.7. Birrî Mehmet Dede

"Sultan Ahmed'e Medhiyye

(...)

Hamduli'llâh himmet-i sulţân-ı 'adl âyîn ile

Leşker-i İslâmuñ oldı her biri şîr-i jiyân

Hamduli'llâh düşmen-i dînüñ yaķasın müslimîn

Pençe-i kahr ile tutdılar mişâl-i kahramân

Hamduli'llâh oldı bu demlerde a'dâ ğarķ-ı hûn

Şaçdı kânın düşmenüñ meydâna tîĝ-ı hûn-feşân

¹⁸⁰ Turgut Karacan, a.g.e., 231-234.

¹⁸¹ Turgut Karacan, a.g.e., s.79-80.

¹⁸² İskender Pala, a.g.e., s.236-237.

Devlet-i sultân-ı Aḥmet Hân-ı ġazîde bu dem
..... oldı vird-i her zebân

Ṭoldı yer gök şevk-ı fetḥıyle zihî nûr-ı server
Oldı bir gül-bâḡ ḥamdiyle zemîn u âsmân

Ṭîġ-ı ġamla hâme olmış idi
Feyz-ı şevk-ı fetḥ ile buldı yine tâze zebân

Dil baña dir bu ġazâ-yı ekberüñ şevkıyle gel
Eyle bir fetḥiyye olsun nâmı

Bu fütûḥâtı beyân it şöyle kim yâd eylesun
Rûh-ı sultânı eyle nefsüñ cidâlin şûfiyân
(...)

Himmet-i sultân-ı ‘âlîşân ile hâlâ añâ
Bir ġazâyı ekbere tevfiḡ virdi müste‘ân

İtdi bilmezlik ile Moskov kralı naḡz-ı ‘ahd
Kâfir-i bî-dîn fehm itmez nedür ‘ahd u amân

Geldi ḥaddin bilmeyip âheng-i ceng içün la‘în
İrdi serḥadde ṭuyuldu bu havâdiş nâ-gehân

Hükm-i sultân-ı cihânıyla o şadr-ı şaf-şiken
Çekdi leşker düşmen-i dîn üstüne oldı revân

Ḥamdulillâh ‘asker-i islâma yok ḥadd ü hısâb
Mümteni‘dür ‘addı ‘âcizdür beyânında zebân

Ṭûlî ‘arzı altı sâ‘at yer tuta bir leşkerüñ
Fıkr olunsun eylemek kâbil mi miqdârîn beyân

Ġarķ olup fikre dir ordû-yı humâyûnî gören
Mevc-i hîz olmuş yatur heybetle baķr-i bî-girân

Ḳıl taşavvur baķr-i ‘ummân aķsa ger bir cânibe
Sedd olur mıhiç añâ bir şey degül mi bu ‘ıyân

Nice tursun böyle sîlâbuñ öñüne hâr u ħas
Ĥâ’il olmaz cünd-i manşûre gürûh-ı düşmenân

Ġâziyâne pâdişâhuñ etmegi olsun ħalâl
Her biri cân oynadı ħaķķa gözetdi ħaķķ-ı hân

Ĥâzır olsaydı eger şâhibķırân-ı selef
Anlara ta‘lim iderdi rezmî bu ceng-âverân

Ḳavm-i küffâruñ âçıkdan vardılar tâburîna
Ḳılmadı kimse siper ardundan hiç kendîn nihân

Âyaĝî tozıyla ĝâziler idüp âheng-i ceng
Oldı ħaşm-ı ħâki-şâruñĥali ĝâyetde yamân

Birbiri şad hezârân sa‘d u naķs oldu ķarîn
Görmedi çeşm-i felek bu vaķte dek böyle ķırân

Olmamışdur böyle ħarb u zarb olmaz bir daķı
Ḳan götirdi gövdeyi mânende-i seyl-i revân

Bezm-i rezm içre eyler her bir ‘adûyî tîg iki
Her iki bir olmağa ikdâm-ı tâm eyler sinân

Küştelerden şahın-ı meydâna yığıldı püşteler
Rezm-gâh içre çukur yerler ser-â-ser taldı kan

Birbirine döktiler kıldılar üç tâburi yer
Ekşer-i küffâr öldi tu‘me-i seyf u sinân

İstimâlet virdigince şadr-ı a‘zam hâzreti
Rüstemâne ceng idüp sine gererdi gâziyân

Bir gazâyı ekber itdi luţf-ı haqqıyla o kim
Haşre var nice sezâ dillerde olsa dil-sitân

Ey ‘aceb gelmiş midür dünyâya böyle bir dağı
Şaf-şiken bir Âşaf-ı ceng-aver-i Rüstem-nişan

Câris itdi ‘âleme Moskov kıraluñ cengde
Zarb-ı tîg ile o mel‘un çağırttı el amân

Terk idüp cengi koyup top u tûfengi ‘âkıbet
Hâk-i pâyine ânuñ yüz sürmekîçün atdı cân

El amân başduñ ise boğazlama luţf it diyü
Geldi düşdi hâki yüz sürdi huzûruñda heman

Kal‘alar teslim idüp yüz biñ niyâz eyle o dem
Mâl u erzâkına var ise virüp kurtardı hân

Münhezim ‘asker ile geçdi kılıç altından ol
Böyledür xânun odur resm-i reh-i ceng-âverân

Çehre-i nâ-pâkine böyle topınca ordılar
Yüz tutup ‘azm itdi geldiği yola nevha-künân

Gûşmâl-i Âl-i ‘Osmânî ne imiş añladı
Kulağı çıñlar bu ceng añladığınca çok zamân

Çün suhan ehline söz düşdi bu fethi her biri
Dil-güşâ nazmıyla üstâdâne kıldılar beyân

Qasr-ı vâlâ merâma çıkmagıçün ânlara
Mıstar-ı evrâk-ı nazm-ı dil-keş oldı nerd-bân

Aldı şâdî şabrumı haddüm degülken ben dağı
Söz arasına girüp küstâhlık itdüm bu ân

Fârisân-ı ‘arşa-ı nazma kılup serrâçlık
Ol gürûh-ı pür şükûhuñ yânına düştüm yayân

Eyledüm gerçi bi kadriñtaka bir fethiyyecik
Lîk yok kudret ki ‘arz itmek içün olam revan

Âsitân-ı devlete lâ-büdd varırsın ey şabâ
Al getür bu şafha-i nazmî çü berg-i gül hemân
(...)

Hak bize bu fethi gösterdi aña târihdür

Vârîf virub didi çâsârâmân (K.4)''¹⁸³

Birrî Mehmet Dede bu şiiri Sultan Ahmet'i övmek için yazmıştır. O'nun padişah olması ile İslam dini canlanmış ve İslam askeri kendine gelmiştir. Kahramanlar din düşmanlarının yakasını kahr pençesi ile tutmuşlardır. Düşman kanında boğulmuş ve kılıcımızdan düşmanın kanı saçılmıştır. Bu fetih ile yer ve gök nurlanmıştır.

Moskov kiralı haddini bilmeden hareket etmiştir. Padişah bu densizliğe cevap vermek için emir vermiştir. Cihan hükümdarının hükmüyle düşman saflarını yaran yiğitler meydana inmiştir. Çok şükür ki İslam askerinin karşısında bir set duramamaktadır. Bu hâli anlatmada dil çaresiz kalmaktadır. Umman denizi her yöne aksa dahi bu sorun askerimizi yine de durduramayacaktır. Düşman topluluğunun böylesi bir gücün karşısında durması imkânsızdır. Öyle ki gâziler ayağının tozuyla savaşa girip düşman taburunu aldılar. Feleğin gözleri bu zamana kadar böyle bir savaş görmemiştir. Bundan sonrada böyle bir savaş olması zordur zirâ kan gövdeyi götürmüştür. Ölülerden tepeler oluşmuş, savaş meydanı içersinde oluşan çukurlar kan ile dolmuştur. Sadrazamın bir işareti ile meydanda büyük bir harp olmuş, Moskov kiralı bu cenkte aman dilemiştir. Savaşı terk edip, topunu tüfeğini bırakmıştır. Moskov kiralı, Sultan Ahmet'in huzuruna gelip canının bağışlanmasını dilemiştir. Kalesini teslim eden kiral, Osmanlı'nın ne olduğunu anlamıştır.

Şaiir, şiirin geri kalan bölümünde sanatı övmüştür. Bu gaza için küçükbir fethiyye yazdığını ifade etmiştir. Daha sonra durumunu anlatarak Padişah'tan kıymet beklemiştir. Son olarak devlet için dua etmiş ve fethin tarihini vermiştir.

5.8. Ahmet Nâmî

*“MERHÛM KEN‘ÂN PAŞA ÖZÜ FETHİNDEN GELDÜKDE VİRİLÜP Bİ-
NİHÂYE İN‘ÂMLARI GÖRİLMİŞDÜR*

¹⁸³ Rasih Erkul, Birrî Mehmet Dede (Magnisalı) Hayatı- Edebî Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1992, s.186-193.

*Hoşâ 'îd-i feraḥ-baḥş u sūrûr-ı luṭf-ı Yezdânî
Hoşâ hengâm-ı şâdî kim irüpdür 'îd-i kurbânî*

*Hoşâ rûz-ı ṭarab kim 'âbidân u 'âşiyânı hep
İdüpdür âşinâ-yı baḥr-ı raḥmet cûd-ı Rabbânî*

*Hoşâ 'îd-i şafâ eyyâm-ı ferḥunde dem-i 'işret
Hoşâ âyîn-i dîn ü ḡayret-i neng-i müselmânî
(...)*

*O memdûḥ-ı cihân-ârânûñ iḥsân-dîde-i keffî
Olup görmişdüm iḥsânını hem luṭf-ı firâvânı*

*O gevher- senc-i genç-i dâniş ü tedbîr-i kişver kim
Anuñ ḥaḳḳına dirler hep zamânûñ nükte-sencânı*

*Felek-rütbe der-i Ken 'ân Pâşâ-yı melek-ḥaşlet
Müsellemdür aña tedbîr ü âyîn-i cihân-bânî
(...)*

*Şafaḳ şanman görinen dökdüḡi dem düşmenüñ kanın
Düşüpdür çarḫ-ı mînâ üzre 'aks-i tîḡ-i bürrânı*

*Degüldür mâh-ı nev şemşîrini gördükde ḥavfindan
Bırakdı tırnaḡını gice çarḫuñ şîr-i ḡarrânı*

*Bir âşaf kim degül mendüḥ-ı ḥalk-ı 'âleme tenhâ
İderler vaşfin anuñ ḡudsiyân-ı 'arş-ı rûḥânî*

*Benüm zann itdügüm bu itmemişdür perveriş dahı
Aña hem-ser bir âşaf ḥânedân-ı âl-i 'Osmânî*

Ne tozlar  opara a  d -y1 d n   devlet üzre g r

Hele girsün eline mühr-i   lem-g r-i sult n 

Cih d-1 ekbere bil ba layup fet    zafer birle

 ek p   asker ne  r n   oya ne mülk-i T r n 

Hu   an bu yak nde p di  h-1 d n-i  sl ma

Ne hizmet eylemişdür bezl idüp m l-i fir v n 

 z  e r fin  a  d -y1 bed-kird r almışdı

M selm nlar arardı hep ser-i r h-1 per  n 

Sürüp rah  n o semte çekdi  em  r-i dil- v zin

Ser-i a  d y  meyd nında kıldı g y-1  evg n 

 az -y1 ekber idüp a d  zerr n    perin  ar a

Felekde seyr idenler şandılar  ur  d-i rah  n 

Y  p b ny d-1  ulm-i   kiy y  eyledi berb d

Bin -y1  st v r-1  adl ile oldı yine b n 

Niz m u intiz m-1 mülki ser hadde idüp icr 

Yapup bir  al  a  od  ğayr-   r-1 cih n-b n 

Nec t  yine t  inden  aleb   lsa n  ola a  d 

Bul nmaz c y-1 ma la  ge t iderse r h-1 imk n  (K.24)''¹⁸⁴

¹⁸⁴ Ahmet Yenikale, a.g.e., s.78-81.

Şiire Paşa'nın övgüsü ile başlayan şair, O'nun eşsiz kişiliğinden söz etmektedir. Askerlerinin kendisi hakkında iyi şeyler söylediğini belirtmektedir. Paşa adaletli ve zeki bir insnadır. Aynı zamanda da büyük bir cengâverdir. Paşa'nın düşmandan döktüğü kanı görenler onu şafak sanarlar. Kılıcını gören arslan korkudan kükremeyi bırakır.

Paşa din ve devlet düşmanlarına karşı çok savaş yapmıştır. Büyük cihâta bel bağlayıp askeri ile İran ve Turan ülkelerine saldırmıştır. İslam dinine çok hizmetler etmiştir. Özi Kalesi'ni alması bu hizmetlerden biridir. Çünkü buraya sahip olan din düşmanları halka zulüm etmişlerdir. Paşa bu zulme son verip eşkıyayı buradan sürmüştür. Sonunda bu bölgeye huzur ve güven gelmiştir.

5.9. Sâbir Mehmed

“TÂRÎH-İ FETH-İ ÇEHRÎN

Âsaf-ı ‘ahd Muştafa paşa

İtdi ma‘mur hâne-i dîni

Ya‘ni düstûr-ı a‘zam-ı devrân

Saff-ı rezmûn o kûh-ı temkini

Çünkü serdâr-ı kâm-kâr oldu

Aldı yanına ‘asker-i dîni

Eyledi Moskovî diyarına ‘azm

Ceyş-i İslâma virdi tezyîni

Pür idi çünkü şıdık-ı niyyetle

Kalb-i pâk-i şecâ‘at-i egîni

Ehl-i küfrün taburların aldı

Kırdı ol siyâh-ı pür-kîni

Bir ğazâ itdi kim unuttırdı

Ėosova vü Mohâc cengini

Bu ğazâ ile Seyyidü'l-beşerüñ

İtdi hoşnûd rûh-ı pâkini

Dîde-i ehl-i küfr görmedi hîc

Böyle bir dest-bürd-i rengini

Ėâsılı girdi bir 'aceb şekle

Moskovîñ ol kıral-ı ...bîni

(...)

Mümteni zan iderdi halk-ı cihân

Bir iki yılda feth-i çehrîni

Bir iki günde eyledün meftûh

Böyle bir hışn-ı kûh-ı pâyini

Çünkü sen-pençe-i veliyy-i ni'am

Gülşen-i fethüñ oldu gül-çîni

Ben dahî şâd olub didüm târîh

Âşaf-ı vâkt yıkdı Çehrîni

H.1089-M.1678 (T.4)''¹⁸⁵

¹⁸⁵ Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.35-36.

Vezir Mustafa Paşa din hanesini bayındır hale getirmiştir. Çünkü o ordunun başına serdar olup, İslam askeri ile Rus topraklarına gaza niyetiyle gitmiştir. Küfür ehlinin taburunu alarak büyük bir başarı sağlamıştır. Hatta öyle ki bu savaş Kosava ve Mohaç muharebelerini dahi unutturmuştur. Şair burada geçmişteki bu iki büyük zaferi hatırlatmış, Mustafa Paşa'nın başarısını yüceltmıştır. Nitekim kâfirin gözleri böyle bir gazayı görmemiştir. Moskov kiralı bu hezimet karşısında acayip bir şekile bürünmüştür.

Çehrin zorlu bir kaledir. Cihan halkı bu kalenin ancak bir iki yılda alınacağını zannederken, askerimiz büyük bir başarı göstererek kaleyi bir iki günde almıştır. Şair bundan sonra mutluluğunu dile getirmiş ve fethin tarihini yazmıştır.

6.AKDENİZDE MÜCADELE, VENEDİKLE YAPILAN SAVAŞLAR

Denizlerde yapılan uzun süreli mücadelelerin ilk ciddi safası Kandiye için olmuştur. Sadrazam'ın Kandiye'nin alındığı haberini sultan IV. Mehmet'e iletmesinin ardından, sultanın emriyle Osmanlı mülkünde üç gün üç gece şenlik yapılmıştır (3 Ekim 1669).¹⁸⁶

Kandiye'nin fethinden sonra sırasıyla Koyun adaları (Spalmadori) ve Sakız adası alınmıştır. Sakız'ın alınması için çok uğraşan II.Ahmet'in vefatı üzerine bu ideal II.Mustafa tarafından da devam ettirilmiştir. Adalar Denizi seferine çıkan II.Mustafa 1695 yılında önce Koyun adalarını sonra Sakız adasını fethetmiştir.¹⁸⁷

Venedik ile yapılan uzun savaş döneminin bir diğer safhası ise Ayamavra adasıdır. Fatih döneminde İstanbul'un fethini takiben alınan Ayamavra adası, çeşitli dönemlerde birçok kez el değiştirmiştir. Son olarak 1684 tarihinde Venedikliler şehri topa tutmuş ve burayı işgal etmiştir. 1699'da imzalanan Karlofça Antlaşması ile ada tamamen Venedik idaresine bırakılmıştır. Daha sonra 1715'te Osmanlı buraya tekrar hâkim olsa da şehir yeniden elden çıkacaktır.¹⁸⁸

Şairler bu yüzyıl içersinde Akdenizde verilen mücadeleye büyük önem vermişlerdir. Sadece başarılar değil başarısızlıklarda şiirlerde işlenmiştir. Özellikle Nazîf'in, Ayamavra'nın kaybedilmesi sonucu bir "âh" ile şiirine başlaması önemlidir. Öte yandan Akdeniz savaşlarının temelinde Girit vardır. Şairler Girit için birçok şiir yazmışlardır. Kandiye kalesi ve Sakız adası şairlerin şiirlerinde yer verdiği diğer yerlerdir.

6.1. Nazîf

Âh ki Ayine-i çarh-ı derun-ı tireden

Eyledi bu vech ile ru-yı meşekkat zuhur

¹⁸⁶ J.Von Hammer, a.g.e., s.372.

¹⁸⁷ J.Von Hammer, a.g.e., s.385-387.

¹⁸⁸ Machiel Kiel, "Ayamavra" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040147.pdf> (Erişim Tarihi:15.11.2016) s.195.

Gussa delil olduğı sal-i gam-engizde

Nakz-ı vifâk eyledi ceys-i Firenk-i kefur

Serhad-i Bahr-i Sefid hısn-ı Ayamavra kim

Bend-i kilid-i yem-i Rum idi bi-sek ü zur

Nahiye zımmileri tabi'-i Efrenc olub

Oldı fûruzân o dem nâyire-i ser ü sur

Ol sene şa'bânının hâmis ü 'ışrını kim

Yevm-i ehad idi ol yevm-i meşekkat 'ubur

Gâfil iken müslimin aldılar ol kal'ayı

İtdi gönülden bu gam gâret-i sabr u sürur

Didi Nazif ol gamın mısra'-ı târihini

Aldı Ayamavra'yı cünd-i Firenc-i 'akur (1095) "(T.5)"¹⁸⁹

Ayamavra' nın kaybedilmesi haberine bir "âh" ile başlayan Nazîf, duyduğu elemlere dile getirmektedir. Verdiği bilgilere göre Ayamavra fethedilince oradaki "gafil" halk Müslümanlıkla tanışmıştır. Şimdi ise alçak düşman Ayamavra'yı yeniden almıştır.

Ayamavra'nın Osmanlı için öneminden de bahseden şair, bu bölgeyi Akdenizin kilit yerlerinden birisi olarak nitelendirmektedir. Sonuç olarak Frenkler yani Avrupalılar buraya göz dikmiş ve ne yazık ki Ayamavra'yı Osmanlı'nın elinden almıştır. Nazif son beyitte ise bu gamla dolu günün tarihini vermektedir.

¹⁸⁹Murat Darıcık, Nazîf Dîvânı Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin İnceleme, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, s.349-350.

6.2. Nâci Ahmed Dede

"Târîh Berây-ı Kandiye

Nice şükrin idelüm 'âleme lütf etti Hudâ

Böyle feth ü zaferün şânına lâyük hakkâ

Düşdi bu hâturuma eyledim imlâ Nâci

Kandiye fethine târîh rızâ-ı Mevlâ (T.3)"¹⁹⁰

Kandiye kalesinin fethine tarih düşülen bu şiirde zaferden dolayı Allah'a şükredilmektedir. Nâci Ahmed Dede, Allah'ın izniyle fethin gerçekleştiğini ve kendisinin de tarih düştüğünü söylemektedir.

"Târîh Diger Berây-ı Feth-i Kandiye

Şâhid-i nazmı kabâ girmedin itdüm târîh

Ahmet Efendi'ye miftâh mübârek olsun(T.4)"¹⁹¹

Kandiye kalesinin fethini oldukça sade bir şekilde haber ettiğini ifade eden Nâci Ahmed Dede, zaferi "miftah" yani "anahtar" kelimesi ile müjdelemiştir. Şair'in, "Ahmet Efendi" diye bahsettiği kişi ise kuvvetle muhtemel, kuşatmanın başındaki isim olan Fazıl Ahmet Paşa'dır.

6.3. Şerif Nehcî

"23

Kim yürüyüp böyle gelen bî-gümân

Kûh-ı girân seng-i şalâbet-ķarîn

Kal'aların yıkup ider târmâr

¹⁹⁰ Yılmaz Kırıktas, Nâci Ahmed Dede Dîvânı, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, s.203.

¹⁹¹ Yılmaz Kırıktas, a.g.t., s.204.

Olsa da dîvârı eger âhenîn

‘Acz ile âhîr didiler el-emân

Kalmadı çün zerrece cây-ı kemîn

‘Avf-ı şehen-şâhî irüp oldılar

Bîm-i belâ-yı ser ü cândan emîn

Dâdger o âver-i din-i pervârâ

Ey olun islâma zâhîr ü mu‘în

Mu‘cîze-i Aḥmedi idüp zuhûr

Yârî kılup ‘avn-ı cihân âferîn

Ḳandiye kal‘asını fetḥ eyledüñ

Kandiye bir böyle ḥisâr-ı metîn

İtdüñ arıdup şanem ü şirkden

Deyrlerin ma‘bed-i ehl-i yakîn

(...)

‘Âlem-i envâra tutup itdi gûş

Bu zafer ü fetḥ-i ‘azîmüñ yakîn

Hâtif-i ğaybî didi târîḥini

Naşr-ı ‘azîzâne-i fetḥ-i mübîn (1080)”(T.23)¹⁹²

¹⁹² Neslihan İlknur Koç, 17.yy. Dîvân Şâiri Şerif Nehcî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2003, s.373-374.

Şiire Kandiye kalesinin zor bir kale olduğunu anlatarak başlayan şair, kalenin duvarlarının demirden bile olsa Osmanlı ordusunun bu kaleyi yıkıp, târumar edeceğini söylemektedir. Zira askerimiz saldırmış ve düşman askeri aman dilemiştir. Bu sayede fitne ateşi sönmüş ve İslam askeri başarıya ulaşmıştır. Yalnız şiirin devamında bu fethin kolay olmadığını, Kandiye kalesinin zorlu bir kale olduğunu yeniden hatırlatan şair, verilenbüyük mücadelenin ardından düşmanın bu kahırla ağladığını ifade etmektedir. Böylelikle bölge şirkten arındırılmıştır. Şair bu “Ahmet’in mucizesi” diyerek zaferi kutlamıştır. Daha sonra ordumuz ve askerimiz için dua eden şair, yeni fetihler ve zaferler beklemektedir.

6.4. Fevzi

"Kandiye Fethine Târihdür

(...)

Âsaf-ı saltanat-ı Gâzî Mehmed Hânı

Bâzu-yı devlet ü dîn Hazret-i Ahmed Paşa

(...)

Kandiye kal'asını aldı Frencden âhir

Sikkeyi mermere kazdurdı cihânda hakkâ

Ne 'asıl kal'a bu bir genc-i mutalsamdur kim

Oldı sevdâsı helâki nice İbn-i Sînâ

Ne beden bellü ne dîvâr cebel-vâr ancak

Her taş kulle vü her kullesi gerdün-âsâ

Gaym-ı yek-pâre idi dûd-ı kebûd-ı topı

Ra'd zann eyler idün atılacak subh u mesâ

Seng ü humbâraları 'ayn-ı kazâ-yı mübrem

Lagm-ı nâ-gâhı ise zelzele-i rûz-ı cezâ

*Mazgal topı cehennem deresi penceresi
Tâbyanun her biri bir kal'a-i Şeddâd-binâ*

*Hendekı hurfe-i nîrân u şarampû vü hatı
Ka'rını fırka-i küffâr idinmiş me'vâ*

*Hey'et-i vaz'-ı esâs göricek İklîdis
Eyledi şekl-i arûsîyi o sâ'at peydâ*

*Böyle bir hısn-ı metîn olmaya dünyâda dahı
Böyle bir feth-i mübîn itmeye bir kal'a-güşâ*

*Fethine bir nice sadr eyledi himmet ammâ
Nur-ı hurşîde ber-â-ber mi olur tâb-ı sühâ*

*Bârek-Allah zehî feth ü zehî fâtih kim
Şimdi teshîr-i memâlikde anılmaz Dârâ*

*Zây-ı sâ'ible idüp berr ile bahri teshîr
Nâm-ı şânına bekâ mansıbın eyledi ibkâ*

*Mâl ile cân ile sa'y eyledi dîn gayretine
İki 'âlemde ide sa'yını meşkûr Hudâ*

(...)

Kasd-ı târîhle hâtif didi Fevzî müjde

Eyledi kandiyei feth Ahmed Paşa (H.1080) (173.Şiir)¹⁹³

¹⁹³ Özer Şenödeyici, a.g.t., s.297-301.

Ahmet Paşa'nın başarılı bir savaş sonucu Kandiye kalesinin feth edildiğini anlayan bu şiir de Fevzî, kalenin çok önceden kuşatma altında olduğunu anlatıyor. Uzun süren uğraşlar sonucu kaleyi almayı başaran Ahmet Paşa övülüyor.

Şaire göre, Firenklerden alınan bu kale ahirete kadar Osmanlı mülkü olacaktır. Fetih sikkesi mermere kazınmıştır, doğru olanda budur. Kandiye'yi tılsımlanmış bir hazine olarak gören şair bu yolda nice İbn-i Sina gibi kişilerin helâk olduğunu söylemektedir. Bilindiği gibi döneminin en ünlü tıp bilimcisi ve hekimi olan İbn-i Sînâ'ya, devrin hükümdarları büyük bir izzet ve ikramda bulunmuşlardır. Yapılan her sefer esnasında İbn-i Sînâ'yı yanlarında bulundurmuşlardır. İbn-i Sînâ Hemedan'a yapılan böyle bir sefer sırasında, daha önce yakalanmış olduğu kulunç hastalığı yüzünden, vefat etmiştir.¹⁹⁴ Şair böylesi bir tarihi gerçekliğe telmih yoluyla atıf yaparken aslında Kandiye kalesinin uzun süren kuşatmasını ve bu yolda helak olan sayısız kişiyi bize anlatmak istemiştir. Kandiye o kadar zorlu bir kaledir ki duvarı ve bedeni belli değildir, yüksek bir dağ şeklindedir. Her taşı bir kule kadar büyüktür ve her kulesi dünya kadar büyüktür. Bu yüzden kale sabah akşam top ile dövülmekte, çıkan sesler ise gök gürültüsü hissi vermektedir. Lağamcıların yaptığı saldırılar ise zelzele etkisi vermektedir. Düşmanın sığındığı yerler ise bu saldırılara karşı koyacak sağlamlıktadır. Gözetleme kuleleri, tabyaları ve kazdığı hendekler onları korumaktadır. Ancak bu denli sağlam olan ve uzun zaman direnen kâfir askeri Osmanlı askerinin azmine dayanamamış ve yenilmiştir. Ahmet Paşa'nın sayesinde büyük bir zafer kazanılmıştır. İslam âlemi rahat bir nefes almıştır.

"Târîh-i Dîger Beray-ı Feth-i Kandiye

Kıldı sa'âdetle çün kandiye üzre sefer

Pey-rev-i Hak hazret-i sadr-ı semiy-i habîb

Bedraka-i fırka-i 'asker-i İslâm olup

Bahri bile geçdiler nasr ile 'feth-i karîb'

¹⁹⁴ Ömer Mahir Alper, "İbn Sînâ" Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.321., (Erişim Tarihi: 03.11.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c20/c200202.pdf>

Heş sad u sî rûz ceng olunup 'âkıbet

Düşmen emân didi vü minbere çıkdı katîb

Fevzi di târîh ü sad hamd ü senâ eyle kim

Kandiyenün fethini eyledi Mevlâ nasîb (174.Şiir)”¹⁹⁵

Allah'ın yardımıyla, Osmanlı yani İslam askerlerinin Kandiye' yi aldığı ifade ediliyor. Yapılan sefer sonucunda düşman askeri aman dileyerek yenilgiyi kabul etmiştir. Fevzi son beyitte fethin tarihini vermiştir.

6.5. Hikmetî

“Târih-i feth-i Girid Be-dest-i Sultân Mehemed Han Gâzi

(...)

Âl-i ‘Osmân’a dayanmaz dem-i harbinde şhâ

Qal’a-i düşmen eger kim ola fulâd u hadîd

Muttaşıl meyl-i gâzâ kılsa n’ola leşker-i dîn

Zindedür dîn-i mübînüñ düşen uğrında şhîd

Dağı küffâr ile olmamış idi böyle cedel

Çekdi otuz yıla bu maḥmaşa-i rezm-i şedîd

(...) (284.Şiir)”¹⁹⁶

Girit’in fethinin tamamlanması münasebetiyle yazılan bu şiirde, zaferi kazanan Sultan Mehmet Han’ övülmektedir. Gazi Sultan, kılıcını din yolunda kullanmıştır. Düşman çetin çıkmıştır ancak kaleleri demirden ve çelikten dahi olsa, Osmanlı askerinin karşısında bunun faydası olmayacaktır. Savaş çok uzun sürmüştür ancak düşen her şehit askerimizi diri tutmaktadır bu yüzden savaş aralıksız sürse dahi

¹⁹⁵ Özer Şenödeyici, a.g.t., s.301.

¹⁹⁶ Aysel Eğri, a.g.t., s.255.

yorgunluk belirtisi ortadan kalkmaktadır. Bu işin sırrını çözümeyen düşman şaşkına dönmüştür. Şairin anlattığına göre savaş otuz yıl sürmüş ve bu irade karşısında düşman pes etmiştir.

6.6. Nâci Ahmed Dede

Bu şiirde Nâci Ahmed Dede, Sultan II. Mustafa'nın Koyun Adaları için yapılan savaşa katılmamasına rağmen onu bu savaşta gaza yapıyormuş gibi tasvir eder.¹⁹⁷

"Der-Sitâyiş-i Şâh-ı Cihân Sultân Mustafâ Hân Ma'a-Târîh

(...)

Ol semîyy-i Fahr-i 'Âlem hâfız-ı dîn Mustafâ

Pâdîşâh-ı baḥr u ber şâhib-kırân-ı pür-seḥâ

Cedd-i emcâduña sebḳat eyledüñ bu ğazvede

Ḥaḳ Te'âla dest-gîr ü yâveruñ oldu şehâ

Tu'me-i şemşîr-i ser-tîzüñ olub â'dâ-yı dîn

Oldılar dûzaḥ-maḳar tâ cümleten bî-iştibâ

Ḥamle-i evvelde alduñ düşmenuñ ṭâbûrını

Dest-bürdüñ gördiler kâfîrler ey şîr-i vegâ

Bir ğazâ itdüñ ki memnûn eyledüñ Peyġamberi

Görmemişdür mişlini 'âlemde bir kimse meḥâ

Bu cihâd-ı ekberüñ dünyâda vü 'uḳbâda hem

Göstere ecr-i cezilin Ḥâlîḳ-ı şubḥ u mesâ

¹⁹⁷ Yılmaz Kırıktas, a.g.t., s.27-28.

Şarkdan tâ ğarba dek Hızr-ı zaferdür pey- revün

‘Azmüne düşmen tayanmaz ey şeh-i İskenderâ

(...)

Ėande bu Ėande cenâb-ı ‘izzetün medĖ eylemek

Ey kerem kânı kuşura Ėalmayub luğ eyle tâ

(...)

Nâciyâ ehl-i ma‘ârif didiler târîhini

‘Ėamdü-lillah kevnün oldu tâc-dârı Muştafa’(Sene H.1106)’”(K:3/18)¹⁹⁸

Şiir II. Mustafa için yapılan övgülerle başlamaktadır. Bu övgünün sebebi ise altıncı beyitte karşımıza çıkmaktadır. Burada padişahın bir gazaya katıldığı ve kazandığı başarıyla şanı büyük ecdadına layık bir padişah olduğu anlatılmaktadır. Din düşmanı kâfir askerlerine karşı büyük bir mücadele verilmiştir. Yapılan ilk ani saldırıda düşmanın taburu ele geçirilmiştir. Şair bu saldırıdan sonra padişaha seslenerek, yaptığı gaza ile Peygamber’i memnun ettiğini söylemektedir. Padişaha “İskender” diye seslenen şair, padişahın gösterdiği azim karşısında doğudan batıya hiçbir düşmanın dayanamayacağını ifade etmektedir. Din ve devlet onun zamanında yeniden şeref bulmuştur.

Şair bu noktadan sonra padişahı af dilemektedir. Çünkü ne kadar da kalemini oynatsa onu ve zaferini övmekte yetersiz kalacağını ifade etmektedir. “Ben nerde seni övmek nerde” diyerek bu acziyetini iletmektedir. Şiirin sonunda ise zaferden dolayı yazdığı bu kasidenin tarihini vermiştir.

6.7. Nazîf

Sakız'ın fethi.

(...)

Nokta-i dayire-i devlet-i İslâmiye

Oldı pergar-i nüh vüs‘at-dihi hükm devrân

¹⁹⁸Yılmaz Kırıktaş, a.g.t., s.132-133.

A'ni sehzâde-i Sultan Muhammed Sultân

Mustafâ Han civan baft-ı se'âdet 'ünvân

'Âleme subh-ı cülus olıcak kevkebe bahs

Kevkeb-i nafs-ı 'adüv oldı o dem mahv ü nihân

Çignemisdi Sakız'ı bir nice dem agzın açub

Bogaza karsu 'adüv far-dehen ü seg-dendân

Kırdılar burnunu agzından alub Sakız'ı hem

Yümn-i Sultân-ı muzafferle cüyus-ı imân

İşidüb didi Nazif ol zaferin târifin

Fem-i Efrenci'den aldı Sakız'ı sah-ı cihân (1106) "T.24)"¹⁹⁹

Nazif, Osmanlı'nın İslamiyet Devleti olarak bir dairenin noktası gibi merkezde olduğunu ifade etmektedir. Devletin etksi büyüktür zirâ dünyaya bir pergel gibi hüküm salmıştır.

Padişahın dirayeti karşısında düşman bozguna uğramıştır. Sakız adası düşmandan sökülüp alınmıştır. Sakız'ın adını tevriyeli olarak kullanan şair, adayı düşmanın ağzında çiğnediği bir sakız olarak tasvir etmiştir. Türk askeri düşmanın burnunun kırarak ağzından sakızı almış ve "Sakız"ın düşman tarafından çiğnenmesine son vermiştir.

Nazîf bu şiirinin dışında donanmanın Akdeniz seferini anlatan başka bir şiir daha yazmıştır:

Akdeniz seferi ve düşman donanmasının alınması.

Bi-hamdi'llâh ki ism-i Zâhirin te'sir-i vâlasını

¹⁹⁹ Murat Darıcık, a.g.t., s.371-372.

Seh-i İslâmı gâlib itdi maglub oldu a‘dâsı

*Açıldı ‘ukde-i gam oldu ism-i Mustafâ sâhir
Zamân-ı ihtilâlin feth olub müskil mu‘ammâsı*

*Nesim-i yümn-i sultân zafer-‘ünvân olub dergâr
Küşâde oldu bâh-ı dehrin ezhâr-ı temennâsı*

*Cihâda ‘âzim oldu emr-i sultân-ı muzafferle
Vezir-i merd Mısri-zâde İbrâhim Pâşâsı*

*Ne İbrâhim’dir kim yakdı nâra putların kırdı
Selâm ü berd olub Nemrudiyânın ana heycâsı*

*Zihi düstur-ı Rüstem zur-ı Manlur ü zafer makdur
Ki takdire muvâfık oldu re’y-i ‘âlem-ârâsı*

*Tonanma-yı hümayun ile yem-i si-muri zâr oldu
Açıldı per ü bâl-ı bâd-bân zir ü bâlâsı*

*Hep a‘yân tonanma ittifâkile idüb nühzât
Duçâr oldu Firengin kestiyan-ı kanberirâsı*

*Firenk-i bâz-gun-ı nirenge bir reng oldu kim şimdi
Siyeh-pus-ı nuhuset oldılar a‘lâsı ednâsı*

*Ne kara günlere kaldı Benü’l- Alfer temâsâ kıl
Tutusdı Akdenizde gök duhân içre tonanması*

Atıldı tob-ı bahr-âsublar çun iki cânibden
Kızılelma'ya dek atdı 'adunun âh u eyvâsı

Kürekler çırpınub sevjile kestiler hücum itdi
Bu akdâmı görünce düşmenin bulandı lafrâsı

Olub pervâne laf laf gülleler pervâz iderlerdi
Yanınca sem'-ves kestilerin her çub-ı bâlâsı

'Aduya gülleler külliyyet ile kelle-kub oldu
Sikest oldu seyâtinin ser-i memlu bu surâsı

Gazât-ı din kim kenâr seng-endâz olurlardı
Melâ'ik recm iderler idi güyâ cünd-i hannâsı

Tahammül itmeyüb ta'viz-i tiga 'âkıbet nâ-çâr
Bozuldı ehl-i küfrün tıslım-ı tedbir-ârâsı

Kimi gark u kimi hark oldu kimin itdiler tesfir
Hezimetle hasâretle firâr itdi bekâyâsı

Îlâhi cünd-i hakk-ı bahr ü berde gâlib it min-ba'd
Du-nım tig-ı nisyân ola ekdâr-ı mezâyâsı

Tecelli eyleyince ism-i Rahmân'ın bu eltâfi
Kulub-ı evliyânın münceli oldu merâyâsı

Nazifâ gark-ı bahr-i sükr olub didim o dem târif

Donanmanın Akdeniz' e yaptığı seferi anlatan bu şiirde şair, düşmanın perişan halini tasvir etmektedir. Düşmanın feryatları "Kızıl Elma" ya ulaşmıştır. Nazif, düşmanın bu halinden memnundur ve düşman donanmasının ele geçirilmesi haberini sevinçle karşılamaktadır.

Allah'a hamd ile başlayan şiirde zaferi kazandıran İbrahim Paşa övülmektedir. İbrahim Paşa'nın ismini kullanarak Hz.İbrahim (r.a.)'in putları kırmasına telmihte bulunan şair, paşanın o günlerde hüküm süren nemrutları yendiğini ifade etmektedir. Donanma ile birlikte Frenk illerine sefere çıkan paşa, düşmanı zelil etmiştir. Atılan toplarla birlikte her taraftan düşmanın feryatları işitilmiştir. Kürekleri çeken Osmanlı askeri taarruzuna devam etmiştir. Bu durumu gören düşman askeri şaşkınlık içerisinde düşmüştür. Aldıkları tedbirler işe yaramamıştır. Atılan toplar sonucu düşman askerinin kimisi suya düşerek boğulmuş, kimisi yanmış kimisi ise esir alınmıştır. Sonuç olarak Allah'ın yardımıyla düşman donanması alınmıştır. Osmanlı Devleti karada olduğu gibi denizde de hakimiyetkurmuştur. Son beyitte, kazanılan deniz zaferine tarih düşen şair zafer karşısında Allah'a şükürünü "şükür denizinde boğulmak" şeklinde ifade etmiştir.

6.8. Tâlib Ahmed Bosnavî

*"DER SÎTÂYİŞ-İ PÂDİŞÂH-I 'ÂLEM-PENÂHÂLLEDA'LLAHÜ
HİLÂFETEHÜVE EBKÂHÜ*

(...)

Âsumân-ı 'âzamet Hân Mehemmed Gâzî

Mâlik-i mülk-i cihândâver-i nuşret- encâm

O Nerîmân-ı zamândur ki kemânun çekemez

Bâzû-yı himmet ile gelse eger Rüstem ü Sâm

²⁰⁰ Murat Darıcık, a.g.t., s.372-374.

*Lerziş-i kadd-ı zemîn haşıl olur pâyından
Her kaçan rahş-ı sebük-pâyına itse ikdâm*

*Ejder-âsâ dem-i şemşîri kaçan dem çekse
Cân-ı 'udvâna ider duzaḥi ol demde makâm
(...)*

*Devr-i 'adlünde senüñ 'add-i fütûşât itsem
Şafḥa-yı kevn ü mekânı pür iderdî erḫâm*

*Cümleden Kandıyâyı kan ile yoğrulmuş iken
Top-ı ḳahruñla urup itdün anı süşt-i endâm*

*Kişver-i mışra vürûd itdüm o demde gördüm
Pür idi müjde-i fethüñle sebîl ül-'alâm*

*Nuşret ü fethüñe tâñh içün erbâb-ı düvel
Eyledi bu ḳuluna her birisi bir ibrâm*

*'Âḳıbet nâtıḳa-i nâdire perdâz-ı sühen
Başladı böyle ser-âğâz-ı sühende enẓâm*

*Eyledi mu'cize-gûṭûfî-i şekker-şikenüm
Ṭab'-ı mirâtüm ile nutḳa gelüb feth-i kelâm*

*Bâreka'llah zehîkevkebe-i 'Oşmânî
Ki divânḥâne-i nüh-tâk-ı felekdür aña bâm*

*Mihr ü mehdür 'alem-i leşker-i encâm sipehi
Bu sipehdâra nice kevn ü mekân olmaya râm*

Şöyle teshîr-i kıza vü kader itmiş el-hâk

Muntazır her birisi emre itâ'atde gulâm

Eyledi 'âkıbet 'Osmânî-i şeh kişver-i heft

Nesebinde sorılır mülket-alâ yevm-i kıyâm

Geldi bir Rüstem-i ejder-küş anuñ şadrına

Eyledi 'âlemi şimşîr-i cihângîr-i benâm

Ya'ni hem nâm şehenşâh risâlât-ı Hüdâ

Dâver-i Cem-ğaşem ü dâd-ger halk-ı enâm

İtdi Efrenge sefer sâ'at-i eyvende o şeh

Çal'a-yı Kandıyâ'yı virdi Hüdâvend-i kirâm

Hâtîf-i ğayb didi feth olıcak târihin

Hamdüllahi 'alî-naşr ceyş-i İslâm

Sergüzeşt-i ğam-ı eyyâmumı da 'arz ideyüm

Tâbuñı genc-i meşakkatde dil eyler o hümâm (K.1)²⁰¹

Tâlib Ahmed Bosnavî, elli bir beyitlik bu kasidesinde padişah IV. Mehmed'in Kandiye kalesi fethinden söz etmiştir. İlk on beyitlik bir girişin ardından sonraki on dört beyitte padişahın savaşçı vasıfları övülmüştür. Söz bundan sonra asıl anlatılmak istenilen Kandiye'nin fethine getirilmiş ve yirmi dört ile otuz yedinci beyitler arasında bu gaza ve fetih övülmüştür. Padişahı ve bu fethi öven şair daha sonra kendi övgüsüne geçmiştir. Son olarak devlet ve hükümdara yaptığı dua ile Kandiye'nin fethini anlatan kasidesini sonlandırmıştır.

²⁰¹ Sercay Sorgun, Tâlib Ahmed Bosnavî Dîvânı (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kocaeli 2009, s.1-5.

Sultan Mehmet Han, büyük bir kahramandır. O, kılıcını çekse yeryüzü düşmanlara cehennem olmaktadır. Padişahın kılıcı düşmanla çarpıştıkça daha keskin bir hâl almaktadır. Savaş esnasında attığı naralar gök gürlemesi gibidir, düşmanı sersem etmektedir. Şaire göre padişah, İkinci bir İskenderdir. Padişah o kadar azametlidir ki, onun çadırının üzerinde duran bayraklar birer ejderha gibidir. İşte bu hâl ile padişah Kandiye Kalesini vurmuştur. Padişahı, yine efsanevi bir kahraman olan Rüstem'e benzeten şair, onun öldürücü bir ejder gibi kılıcıyla her yeri fethettiğini söylemektedir. Son Peygamber olan ve âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed (s.a.v.)'in adaşı Sultan Mehmet, Cem gibi adaletli bir padişaktır. Çıktığı Avrupa seferinin ödülü olarak, yüce Allah ona Kandiye Kalesini vermiştir.

Şair, şiirin ortalarında devlet büyüklerinin kendisinden bu zafer için bir şiir yazmasını istediklerini söylemektedir. Böylelikle şiirin yazılış gayesini yine şiirinde bize vermektedir. Padişahı ve fethi öven şair, sözlerine kendini överek son vermiştir.

Kandiye'nin fethine tarih:

"Bâreka 'llâh zehî kevkebe-i 'Oşmânî

Ki dîvânḥâne-i nüh-ṭâḳ-ı felekdür aña bâm

(...)

Eyledi 'âkıbet 'Oşmânî şeh-i kişver-i heft

Nesebinde sorülür mülket eli yevm-i kıyâm

Geldi bir Rüstem-i ejder gûş anuñ şadrından

Eyledi 'âlemi şemşîr-i cihângîr yine râm

(...)

İtdi Efrenge sefer sâ'at-i eyvende o şeh

Ḳala-yı Ḳandiyâyı virdi ḥüdâvend-i kiram

Hâtif-i ğayb didi fetḥ olıcak târiḥin

Talib Ahmed Bosnavî’nin yazmış olduğu bu tarih, daha önce vermiş olduğumuz kasidesinin özeti niteliğindedir.

Şair, feleğin dokuz katı Osmanlı’ya çatı olmuştur demektedir. Alemin bir yıldız ordusu vardır ve bu ordunun askerleri ay ile güneştir. Bu ordu tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu şekilde Osmanlı ordusuna atıfta bulunan şair, yedi iklimin Osmanlı Devletine bağlandığını söylemektedir. Padişahı Rüstem ve Cem’ e benzeten şair, yüce Allah’ın Kandiye Kalesini, ona ödül olarak verdiğini söylemektedir. Şiirin sonunda ise İslam askeri olan Osmanlı ordusunun bu zaferinden dolayı Allah’a şükretmektedir.

6.9. Cem’î

“Azîz-i mîşr-ı cihân Kapudân Yûsuf Pâşâ

Ki itdi kendüye ihsân ile cihânı ‘abîd

Vezir-i şânî idüp anı nâmzed kıldı

Girîd cezâresini fethe pâdişâh-ı ferîd

Be-himmet-i şeh-i ‘âdil karîb ‘ahd içre

Ele getürdi anı görünürken emr-i ba‘îd

Şadâ-yı feth irişüp çarh-ı çâruma andan

Yayıldı şeş cihete hem-çü pertev-i hûrşîd

Cenâb-ı Hâzret-i şâhib-kırân-ı devrâna

Gelince müjde-resân feth-nâme ile berîd

²⁰² Sercay Sorgun, a.g.t., s.79-80.

Donandı gûşe-be-gûşe bilâd u heft iklîm
Bezendi sû-be-sû çârsû çü mücemmi‘-i ‘ıyd

‘Acûz-ı dehr yine eyledi Züleyhâ-veş
Bu devr-i Yûsuf-ı şânîde kesb-i hüsn-i cedîd

Girîd şarâbı ki memdûh idi unutturdu
Anuñsafâ-yı giriftin bu neşve-i câvîd

Yıkınca Hanya hişârını ol havâlî tamâm
Yed-i taşarrufa girdi be-‘avni rabb-i mecîd

Bu fetihî gûş idicek Cem‘î didi târîhin
Yıkıldı hışnı alındı biñ elli beşde Girid (T.24) 1055/1645²⁰³

Kaptan Yusuf Paşa’nın Girit fethini anlatan şiirde, şair paşaya “Dünya şehirlerinin azizi” diye seslenmektedir. Yusuf Paşa’nın isminden yola çıkan şair, “aziz” ve “mısr” kelimeleri arasındaki tenasüpten yola çıkarak, Hz.Yusuf’a telmihte bulunmuştur. Padişah onu fetih için ikinci vezir olarak yetkili kılmıştır. Yani anlıyoruz ki fetih için görevlendirilen ilk vezirden bu iş ona miras kalmıştır. Sonuçta fethi Yusuf Paşa gerçekleştirmiştir. Fetih müjdesi duyulunca altı yöne bir güneş ışığı gibi yayılmıştır. Böylelikle yedi iklim donanmış ve güzelliklerle bezenen yeryüzüne bayram gelmiştir. İşte bu şekilde tıpkı Züleyha gibi aciz olan dünya, ikinci Yusuf devrinde yine güzelliğine kavuşmuştur.

Hanya kalesi yıkılınca artık fetih tamam olmuştur. Şair şiirin sonunda Girit’in alınış tarihi olarak, bin elli beş tarihini vermiştir.

²⁰³ Birgül Koparan, a.g.t., s.211-212.

6.10. Kelim

“Târîh-i Girîd

Zihi Sikender-i kişver-küşa hıdv-i ferîd

Ki oldu yine zamânında böyle feth-i cedîd

Bu fethi görmedi gitdi ‘aceb mi kabrine

Şarâb-ı reşk ile ser-mest olursa ger Cemşîd

Țutar mişâl-i Süleyman o şeh cihânı ki var

Yanında böyle bir Âşaf-himen vezir-i reşîd

(...)

Bu sözle buldı o deñlü ferağ Kelîm-i hazîn

Ki rakşa geldi benânında hâme-i tesvîd

Bu gûne lafzan u ma‘nen düşürdi târîhin

Alındı ehl-i kıberden biñ elli beşde Girîd (T.1)²⁰⁴

Padişahı İskender’e, Osmanlı askerini de İskenderin ordusuna benzeten şair, yeni bir fetihten söz etmektedir. Bu yeni fethi acaba Cemşid görmüş müdür, diye soran şair onun kıskançlık şarabı ile şarhoş olacağını ifade etmektedir. Yine Padişahın Süleyman’a, vezirinin ise Asaf’a benzetildiği şiirde, bu iki kahramanın sayesinde dünya üzerinde hâkimiyet kurulacağı anlatılmaktadır. Bu fethi duyan Acem şahı ise artık memleketinden ne derece ümitlidir?

Fetih sözü ile ferahladığını bildiren Kelîm, kaleminin de coşarak raks ettiğini söylemektedir. Şiirin son beyitinde Girit’in kibir ehli kâfir düşmandan bin elli beşte alındığını düştüğü tarihle hatırlatmaktadır.

²⁰⁴ Ahmet Çelen, Kelîm Hayatı, Eserleri Ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, s.241.

6.11. Nehcî Mustafa Dede

“Âferin re’yine ey şadr-ı güzîn

Kim olur kârger in-şâ’llâh

Çekdüğüñgayret-i dîni kimse

Çekmedi ne çeker in-şâ’llâh

Bir iş itdüñ ki Hudâ yârũndür

Añılur bu hüner in-şâ’llâh

Himmeti cünd-i ricâlu’llâhuñ

Hep olur râh-ber in-şâ’llâh

Şaldıgun leşker-i din küffâra

Neler eyler neler in-şâ’llâh

İdeler dâr u diyâr-ı şûmın

Cümle zîr ü zeber in-şâ’llâh

Yıkalar komıyalar kal’aların

Hacer üzre hâcer in-şâ’llâh

Alınup cümle Girid yakında

Müjde-i fetḥ irer in-şâ’llâh

İrişüp peyk-i zafer gelmekde

Haber üzre ḥaber in-şâ’llâh

Düşmen-i dînüñ olur devründe

Güni günden beter in-şâ'llâh

Hirmen-i şirk ü 'inâdı yek ser

Nâr-ı kahrûñ yakar in-şâ'llâh

Tünd-bâd-ı ğazabuñ aşımdan

Küfr ü zulmi yıkar in-şâ'llâh

Havfdan cümle kıralân-ı Frenk

Yir yir idüp hâzer in-şâ'llâh

İlçiler göndereler dergâha

Ser-fürû ideler in-şâ'llâh

Baş koyup hâk-i niyâza dökeler

Yine tâc u kemer in-şâ'llâh

Vireler bâc u harâc İslâma

Ne diseñ ol kadar in-şâ'llâh

Mülhim-i ğaybî nidâ eylemede

Ki senüñdür zafer in-şâ'llâh

(...)” (T.1)²⁰⁵

²⁰⁵ Üzeyir Aslan, XVII.Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği-Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetü's-Sâlikin Ve Hediyeetü'l-Mütereşşidin, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, s.190-192.

Nehcî Mustafa Dede, “İnşallah” redifli bu şiirine padişaha seslenerek başlamıştır. Padişahın verdiği kararlarla çevresini etki altına aldığını söylemiştir. Onun, din yolunda çektiği cefayı kimse çekmemiştir. Zira padişah o günlerde Girit’in fethi için düşmanın üzerine İslam askerini salmıştır. Şair, Osmanlı askerine dua ederek, düşmanın ülkesinin işgalini ve yine düşmanın esir edilmesini istemektedir:

“Kaleleri yıkılsın, taş üstünde taş kalmasın inşaallah. Yakında Girit’in tamamının alındığı müjdesi gelir inşaallah. Din düşmanlarının günü gününden beter olur inşaallah. Din düşmanı kâfirler kahr ateşinde yanar, küfür ve zulümlerini gazap yelin yıkar inşaallah. Tüm Frenk kralları korkusundan sakınırlar inşaallah. Dergâhına elçi gönderip, İslama haraç vereler inşaallah.”

Şair daha sonra, Osmanlı Devletine dua ederek, denizlere ve karalara hâkim olunmasını istemektedir. Bu devir Hz.Ömer’in adalet devri gibidir. Osmanlı’nın gölgesinde gam ve keder gitmektedir. Son olarak dokuz felekten geçecek bir dua oku atan şair, yüce Allah’tan devletin ömrünün uzun olmasını istemektedir.

“Cezîre-i Giridde kal‘a-i Kandiye fethine olan târîhdür.

Zıll-ı Hudâ şâh-ı memâliksitan

Gâzi-i bu’l-feth-i ‘adâlet-güzin

Hân Mehemmed ki şehân-ı cihan

Dergehinüñ bendesidür kemterin

‘Ömri füzun dâ’im ola mülki tâ

Ṭura zemin devr ide çarḥ-ı berin

Kandiye fethine idüp ihtimâm

Şaldı vezîrin çü şâh-ı güzîn

Âşaf u Cem-ḳadr u Sikender-meniş

Şâhib-i ‘ilm ü hüner ü ‘aql ü din

(...)

Hayl-i hizebrân ile itdi hîşâr

Kal‘ayî der-ğâl o şîr-i ‘arin

Pür-dil olup ‘asker-i İslâmiyan

Toldı hirâs ile dil-i müşrikin

Zann-ı halâş ile bilüp kal‘ayî

Kendülere gerçi hîşâr-ı haşin

Lîk bu temkîn ü hücûmı görüp

Bilmedi ol kavm dâlâlet rehin

Kim yürüyüp böyle gelen bî-güman

Kûh-ı giran seng ü şalâbet qarın

Kal‘aların yıkup ider târmâr

Olsa da dîvârı eger âhenin

‘Acz ile âhır didiler el-aman

Kalmadı çün zerrece cây-ı mekin

‘Afv-ı şehen-şâhî irüp oldılar

Bîm-i belâ-yı ser ü candan emin

Dâdgerâ dâver-i din-perverâ

Ey olan İslâma zahîr ü mu‘în

Mu‘cize-i Aḥmedî idüp zuhûr

Yarı kılup ‘avn-i Cihân-âferin

Ḳandiye ḳal‘asını fetḥ eyledüñ

Ḳanda ya bir böyle ḥisâr-ı metin

İtdüñ arıdup şanem ü şirkden

Deyrlerin ma‘bed-i ehl-i yakîn

Ġayret-i din saña müselleḡ saña

Âferîn ey şadr-ı güzîn âferin

Ḳahruñ ile ağladı küffâr-ı şûm

Luṭfuñ ile güldi zamân u zemin

Ḥâşılı ey şadr-ı mükerrem budur

Saña ḥulûş ile du‘âmuz hemin

Dâim ola nuşret-i Ḥaḳ reh-berüñ

Fetḥ ü zafer yâr u felek zîr-i zin

(...)

Hâtif-i ġaybî didi târîḥini

Naşr-ı ‘azîz innehu fetḥ-i mübin [1080/1670]” (T.2)²⁰⁶

Allah’ın gölgesinde ülkeler şahı olan Sultan Mehmet Han, Kandiye’nin fethi için Asaf gibi bir veziri görevlendirmiştir. Bu vezir hünerli, akıllı, ilim sahibi ve dindar bir paşadır. Aslan kuvveti ile aniden yapmış olduğu saldırıyla o kaleyi almış ve aslan yuvası haline getirmiştir. İslam askerinin karşısında müşrik askerlerinin içi korku ile

²⁰⁶ Üzeyir Aslan, a.g.t., s.192-194.

ile dolmuştur. Gerçi onlar kalelerinin sağlamlığından oldukça emindir. Osmanlı askeri bu gerçeği bilerek hücum etmiştir ve sonunda kale düşmüştür. Zira, bu kalenin duvarı demirden dahi olsa askerimiz orayı yine de tarumar edecektir. Sonunda düşman askeri dağılmış ve aman dilemiştir. Böylelikle vezir Ahmet Paşa'nın mucizesi ortaya çıkmıştır. Şair böylesine zorlu bir kalenin olmadığından söz etmektedir. Paşa bu kaleyi almıştır ve orayı şirkten arındırmıştır. Şiirin sonunda Osmanlı Devleti için dua eden şair, son beyitte bu fethin tarihini vermiştir.

6.12. Siyahi Dede

“TÂRÎH-İ VÂLÎ-İ KIBRIS BÂBÂHASAN PAŞA

(...)

Bir mücâhiddür o kim devlet ü dîn uğrında

Harb u darb itmededür düşmen ile şubh u mesâ

Bindügi kalyon anuñ bir yedi başlu ejder

Balyimez toplarına karşı turmaz a'dâ

Ger neheng görse anuñkalyonuñı baħr üzre

Hareket itdi şanur kal'a-ı kâfi güya

Tağ ıılır ğayrı tonanması Frengüñ bî-reyb

Ki anuñ rehberi İlyâs u Hızırdur zîrâ

Venedik kâfirününhâli olur diger-gûn

İnşâ'Allâh-ı Te'âlâ be- 'inâyât-ı Hudâ

Bâreka'llâh o durur şimdi neheng-i deryâ

Hıfz ide zâtını emvâc-ı belâdan Mevlâ

Serverâ medhûn ile kilî-i hüner-i destümde

Rûz u şeb durmaz ider hayr-ı şenânı imla

Vaşfuñ itmekde senüñtab‘-ı hüner endîšem

Dem-be-dem cûş u hurûş itmededür çün derya

(...) 1097” (T.3)²⁰⁷

Denizlerde Venedik ile yapılan uzun soluklu mücadelelerin kesintisiz sıcak çatışma şeklinde olmadığını Siyahî Dede’nin bu şiiri bize göstermektedir. Bir savaşı değilde, Hasan Paşa’nın Kıbrıs’a vali olarak atanmasını konu alan bu şiirde söz Venedik ile yapılan mücadeleye gelmektedir. Hasan Paşa’nın, Kıbrıs’a vali olarak atanmasını son derece olumlu karşılayan şair, onun bilgi ve becerisi ile Kıbrıs’ı kalkındıracağını söylemektedir. Rüstem’e benzeyen bu ilim sahibi paşanın atanması, şairine gelecekte daha umutlu olmasına sebep olmuştur.

Hasan Paşa’nın savaşçı vasıflarını öven şair, onun gece gündüz din uğrunda düşmanla savaşan bir mücahit olduğunu söylemektedir. Bindiği kalton yedi başlı ejderdir, düşman bu kalyondan atılan balyemez toplarına karşı koyamamaktadır. Kalyonu o kadar büyüktür ki onu deniz üstünde timsah görse hareket eden kale sanmaktadır. Frenklerin donanmasını dağıtır, çünkü rehberi Hızır ile İlyastır. Artık Hasan Paşa’nın Kıbrıs’a vali olmasıyla Venedik kâfirinin hâli de perişan olacaktır.

6.13. Zâkirzâde Abdullah Bîcâre

"(...)

Bozcaâdâ cânibinden zâ’il oldı çün fesâd

Hamdû li’llâh kim du`âmız eyledi mevlâ kabûl

Eyleye Mevlâ hemîşe ehl-i İslâma nazar

Ehl-i şirkiñ dâ’imâ olsun sözi eyne’l –mefer

²⁰⁷Gülşah Cangöz, a.g.t., s.163-165.

*İnhizâmından `adûnuñ yine aldık bir haber
Hamdû li'llâh kim du `âmız eyledi mevlâ kabûl*

*Bozcaâdâya gelen kâfirler oldi münhezim
Oldılar ehl-i ğazâ doymalıgile muğnetim*

*İntikâmı aldı a `dâdan Hudâ-yı münteķim
Hamdû li'llâh kim du `âmız eyledi mevlâ kabûl*

*Et nazar Bîçâre haķķın lutfı bî-pâyânına
Baķmadı kullarınıñ cürmi ile noķşânına " (53.Şiir)²⁰⁸*

Ege denizinin Çanakkale Boğazı'na yakın bir tarafında bulunan Bozcaada uzun yıllar boyunca Osmanlı ile Venedik arasında bir mücadele sahası olmuştur. Özellikle bazı Hristiyan grupların bu bölge içerisinde yaşaması, o insanları Venedik'in zaman zaman Osmanlı'ya karşı kullanmasına sebep olmuştur.²⁰⁹

Zâkirzâde Abdullah Bîçâre'nin bu şiirinden anlıyoruz ki o dönemde Venedik, Bozcaada üzerindeki etkisini devam ettirmek istemiştir. Bunun için ise o tarafta bir karışıklığa sebebiyet vermiştir. Bozcaada tarafından atılan bu fesat tohumu Allah'ın yardımıyla büyümeden önlenmiştir.Bozcaada'ya gelen kâfir askeri yenilgiye uğratılmıştır. Bu ise kulllarının eksikliğine bakmayan Allah'ın yardımıyla olmuştur.

6.14. Âşık Ömer

*“(...)
Hatt-ı hümâyun-ile tedbîr tedârik baktılar
Bellerine gâziler gayret kılıcın taktılar*

²⁰⁸ Fatih Ayar, Zâkirzâde Abdullah (Bîçâre)'in Dîvânının Transkripsiyonu, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, s.54-55.

²⁰⁹ Cengiz Orhonlu, “Bozcaada” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.317-318., (Erişim Tarihi: 10.11.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c06/c060216.pdf>

*Kâfirin çekdirisin cebhânesini yaktilar
Şüphesiz erdi Hızır Hak'tan inayettir Sakız*

*Emr-ile tâsdik-i muhkem mü'mine kıldı dilek
Balmeyemez toplar sesinden inledi çarh-ı felek
Evliyâlar enbiyâlar erişip üns ü melek
Vakt-i asırda bize lutf (u) hidâyettir Sakız*

*Ey Ömer bu cengi işitenlere destân eder
Bin yüz altı senesinde târihin ayân eder
Hak taâlâ ümmet-i Muhammed'e âsân eder
İnşâallâh haşre dek bizde emânettir Sakız” (572/4)²¹⁰*

Sakız adası, feleğin çarhı üzerinde dönen, tabiri güzel olunmayacak güzellikte bir yerdir. Osmanlı ülkesi içinde bir cennet bağıdır. Ancak bu güzel yerde fitne baş göstermiştir. Bunun üzerine gâziler bellerine gayret kılıcını takıp, düşmanın cephanesini yaktilar. Feleğin çarhı balyemez toplarının sesinden inlemiştir. Evliyalar, enbiyalar ve melekler yardıma koşmuştur. Sakız muharebesi bir destan olmuştur.

Âşık Ömer, bu savaşın tarihini bin yüz altı olarak vermektedir. İnşallah kıyamete kadar Sakız, Müslümanlara emanettir.

6.15. Cevrî

*“DER-TEHNİYET-İ FETH U SÛR U SİTÂYİŞ-İ MERHÛM VE MAĞFÛR
SULTÂN İBRÂHİM HAN*

*Zihî baht-ı hümâyûn-ı şehinşâh-ı cihân-dâver
Ki itdi yümn-i te 'şiriyle dünyâyı hümâyûn-fer
Bu bahta olmadı mâlik Cem ü Keyhusrev ü Dârâ
Bu lutfâ düşmedi mazhar Ferîdûn ile İskender*

²¹⁰ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.429-430.

*Bu ikbâli cihân göstermemişdür bir cihân-gîre
Felekden toğmamışdur bir cihândâr üzre bu ahter
(...)
Zâman-ı devletinde bir gazâyâ eyledi himmet
Bu niyyet üzre kim hoşnûd ola Allâh u peygâm-ber
Firengistâna düşdi şu‘le-i şimşîr-i pür-tâbı
Yakup kahr ile küffâr-ı Girîdi itdi hâküster
İki hışn-ı haşîni feth olundı ‘avn ü nuşretle
Ki her biri metânetde ‘adîl-i kal‘a-i Hayber
Ne Hayber her biri bir kûh-ı âhen kim murâd itse
Anı seyf-i kerâmât ile ancağ feth ider Hayder
Bi-hamdî’llâh şehinşâhuñ dü’âsı müstecâb oldu
İrîşdi ‘avn-ı rabbânî fütûhât eyledi ‘asker
Bu nuşretten olup halk-ı cihânuñ hâtırı mesrûr
Bu fethüñ müjdesi virdi şafâ dünyâyâ ser-tâ-ser
Huşûsâ pâdişâh-ı ‘âlemüñ tab’-ı hümayûnı
Açıldı gül gibi oldu laţîf ü hurrem ü hoş-ter
İdüp bir sûr-ı ‘âlî yümn ü ikbâl ü sa’âdetle
Şafâsından kulûb-ı ‘âleme taldı meserretler
Çıkardı bir dîr-i pâki haremnden ferr-i devletle
Muşâhib bir vezîr-i kâm-kâra eyledi hem-ser
Anı bu devlete lâyıq görüp damad idindi hem
Bu tekrîm ile itdi ‘izz ü câh u kadrini ber-ter
Zihî damad-ı ‘âlî-şân-ı vâlâ-rütbe kim lâyıq
Ne ihsân eylese aña şehinşâh-ı kerem-küster
(...)” (K.XI)²¹¹*

²¹¹ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.79-81.

Cevrî bu kasidede Sultân İbrâhim Hân'ı övmüştür. O'nun Osmanlı tahtına oturmasını büyük bir devlet olarak görmektedir. Hatta öyle ki Cem, Keyhüsrev, Dârâ ve İskender dahi böyle bir baht açıklığına sahip değildir. Çünkü Osmanlı'nın tahtı her kişiye nasip olamayacak kadar değerli ve kıymetlidir. O tahta ancak hak edenler oturabilmektedir. İbrâhim Hân ise Osmanlı mülküne hükümdar olmaya sonuna kadar lâyıktır.

Sultan, devleti yönettiği zamanda gazâlar etmiştir. Bu uğraşı Allah'ın ve Peygamber'in hoşuna gitmiştir. Frengistan illerine ateş düşürmüş, kahır ateşi ile Girit kâfirini yakmıştır. Her biri Hayber kalesi gibi iki zorlu kale fethedilmiştir. Bu kaleler ki demir dağlar gibi kuvvetli kalelerdir. Kaleler ne kadar zorlu olursa olsun sonunda fethedilmiştir. Fetih haberi dünyaya yayılmış, halk mutlu olmuştur.

Şair bu noktadan sonra savaşı komuta eden vezir için övgüde bulunmuştur. Şairin dediğine göre bu Paşa keşfedilmiş bir inci tanesidir. Bu yüzden Osmanlı hanedanına damat bile olmuştur. O sadrazamlığı döneminde bu makama lâyük olmuştur. Fetihlerde bulunmuş nice kahramanlıklar etmiştir. Çok zeki bir kişiliğe sahiptir. Devrinde halkın herhangi bir şikâyeti olmamıştır.

Cevrî sözün sonuna gelirken, devletin bekâsı için dua etmektedir. Fetihbayrağı daha birçok kaleye dikilsin, demiştir. Devlet büyükleri içinde iyi temennilerde bulunan şair, ömürlerinin uzun olmasını istemiştir.

“MERHÛM-I MEZBÛRUN ŞEHÂDETİNE TÂRÎHDÛR

Şadr-ı dîn-dâr-ı velî-rütbe o hem-nâm-ı kelîm

Çün kapudanlık ile eyledi ‘azm-i deryâ

Niçe hizmetler idüp hışn-ı Girid üstüne

Hem gâzâ Hükmini her vech ile kıldı icrâ

Ceng-i deyâda şehîd oldu o gâzî âhır

Eyleye aña Hudâ cennet-i ‘Adni me ‘vâ

Qalem-i mebde-i küll fevtine yazdı târîh

‘Azm-i Firdevs-i ma‘âd eyledi Mûsâ Paşa” 1057 (T.XCVI)²¹²

Şair bu şiiri Mustafa Paşa’nın şehâdeti üzerine yazmıştır. O’nun kaptan-ı derya olduğunu ve denizlerde savaflara katıldığını belirtmiştir. Bu savaflardan biri de Girit üzerine yapılan seferde olmuştur. Paşa böyle bir seferde şehit olmuştur.

6.16. Bursalı Tâlib

“TÂRÎH FETH-İ SAĞIZ

Eşer feyz-i cûlûs-ı sa‘d-ı Sulţân Muştafâ’dandır

Ki devletle geçince tahta bir feth-i ğarîb oldu

Zemistânda donanmâ-yı hümâyûn çıkdı deryâya

Hudâ’nın hikmetin seyr eyle bir sır-ı ğarîb oldu

Şavurdu âsumâna küllerin keştîleriñ bir bir

Yanar âteş gibi küffâra ol dem kim ğarîb oldu

Kimi yandı kimisi kaynadı deryâya a‘dânın

Firâz oldu kimi geştinin kimi nişîb oldu

Muħannâ oldu hûn-ı sürh-i düşmenden kefi deryâ

Bu dem mü ‘minlere çün devlet-i keffî’l hâzîb oldu

(...)

Sağız bir duħter-i ra‘nâ idi meshûr olup geçti

Bir iki gün eşîr-i dâm-ı âġûş-ı raġîb oldu

Velî râm olmadı ceng-i cedelle oldu ġâzîler

²¹² Hüseyin Ayan, a.g.e., s.335.

‘Arûs-ı gayret-i islâma bu da başka zîb oldu

(...)

Alıp hâme benân-ı fikrime ben daği ey Tâlib

Hisâb ettikte târîhin bu beyt-i dil-firîb oldu

Bi-hamdillâh olup imdâd-ı bâd-ı ‘avn-ı Yezdân’ın

Yine Sakız dehân-ı pâk-ı islâma naşîb oldu (T.2)1106²¹³

Sultân Mustafa’nın kutlu cülûsunun feyzi esmektedir. Çünkü tahta geçtiğinde bir fetih nasip olmuştur. Bir kış mevsiminde donanma sefere çıkmıştır ve düşmanın leşlerinin küllerini gökyüzüne savurmuştur. Düşmanın kimisi yanarken kimiside denizde kaynamıştır. Deniz düşmanın kanıyla kınalanmıştır. Sakız, büyülenmiş güzel bir kızdır. O güzel kız düşmanın kucağında bir iki gün esir olmuştur. Bu duruma razı olmayan gâziler cenge heves etmişlerdir. Allah’ın yardımıyla savaştan galip çıkmıştır. Çok şükür ki Sakız, İslâm’ın temiz ağzına nasip olmuştur. Şair bu fethin tarihini vermiştir.

6.17. Mehmet Adlî

“Kaşîde der-vaşf-ı Hazreti Sultân Mustafa Hân behcet-i Tahlîş-i Sakız ez-dest-i taşarruf-ı Venedik

(...)

Şimdengirü seferden ‘acz üşikâyet olmaz

Baht u sitâremizle hem-râh-ı ittifaķız

Teşrif ide huşûşâİskender-i zamâne

Bî-şübhe oldur ümmîd biz mazhar-ı vifâķız

Nice Sikender ü Cem nice cenâb-ı Rüstem

Dirse maḥaldir ol şâh hâķân-ı ‘arş-ṭâķız

²¹³ Melike Erdem, a.g.t., s.144-145.

Ol şâh-ı haşmet-ârâ ol şeh-süvâr-ı yektâ

Şâyestedir dir ise Şâyân nüh-revâkız

Sultân Muştafâ Hân mümtâz-ı Âl-i ‘Osmân

Ümmîd-i luţfi ile hoş-lehce-i sebâkız

Şâhenşeh-i sa‘âdet dânen-de-i nezâket

Ol ekremiñ deminde şanmañ zebûn-ı fâkız

Ol kahramânıñ olmaz ‘ahdinde oldur ümmîd

Ehl-i dile dimeklik âşüfte-i şikâkız

Kimdir bu demde bilsem şâkî-i hîcr ü firkat

Kim dir dem-i feraşda dil-şaste-i nifâkız

(...)

Allâha şükr ü minnet kitâb içinde bî-bâk

Mânend-i levş-i ħurşîd el-ķışsa yüzi akız

Tab‘u dilim ħuşûşâ tûtî-i zâr-veş der

Medĥ u sitâyişinle Ĥâķânî-i vişâķız

Deşt-i belâġat içre kim sedd olursa olsun

Ĥâr u ĥas-ı zamâne biz seyl-i inĥilâķız

(...) (K.4)”²¹⁴

Mehmet Adlî, bu kasideyi Venedik tasarrufunda bulunan Sakız Adası’nın Sultan Mustafa Hân tarafından alınması üzerine yazmıştır. Şiirde savaşın içeriğinden ziyade bu fethin getirdiği sevinç işlenmiştir. Sadece şiirden dahi yola çıkacak olursak

²¹⁴ Seval Baltalı, a.g.t., s.41-43.

anlıyoruz ki on yedinci yüzyıl Osmanlı Devleti için bir hayli zor geçmektedir. Şair fetihlerin durgun olduğu bir vakitte gelen bu zafere ziyadesi ile mutlu olmuştur. Bundan dolayı savaş safhalarını anlatmak yerine bu sevinci kaleme almıştır. Bu savaşın kazanılması ile Osmanlı üzerindeki ölü toprağını atmıştır. Şair artık ileriye daha umutlu bakmaktadır.

6.18. Sükkerî

“Habbeẓâ feth-i beşâret-bağ-ı ıab‘-ı rûzgâr

Merhabâ baht-ı bülend-i pâdişâh-ı kâm-yâb

Gönderüp bir âşaf-ı kişver-güşâ-yı ‘âdili

Eyledi efrâste-i râyât-ı horşîd-intisâb

Şarf-ı makdûr eyleyüp küffâr-ı cengi ‘âkıbet

İtdiler deryûze-i âzâdide böyle hııâb

(...)

Feth olundı cümle-mülk-i pâk-i ser-hadd-i Girid

Eylesün hep halk-ı ‘âlem pister-i râhat da hâb

Hem- ‘inân olsun Muhammed Hân-ı Ğâzî‘azmine

Nuşret-i ‘innâ feteĥnâ’ hürmet-i “Ümmü’-l-kitâb

(...)

Müjde-i fethinde didi SÜKKERÎ târîhini

‘Oldı Hışn-ı Kandiye şulĥ ile ey dil feth-i bâb’

H. 1080 – M. 1669 (T.3)”²¹⁵

Ne hoş ki rûzgâr fetih haberini getirmiştir. Sultan, âdil bir veziri askerlerine baş olarak göndermiş ve savaş fermanı vermiştir. Düşman ile gazaya girilmiş ve bu savaş

²¹⁵ Eda Tuncer, s.114-115.

zaferle neticelenmiştir. Girit fetholunmuştur. Artık insanlar rahat bir uyku yüzü görmüştür. Sükkerî almış olduğu fetih müjdesi ile bir tarih düşürmüştür. Kandiye kalesi barış ile fethedilmiştir.

6.19. Ganî-zâde Nâdirî

“Zihî beşâret-i nuşret zihî nüvîd-i ğazâ
Ki mürdeyi dem-i ‘Îsâ gibi ider ihyâ

Nedür bu ğulġule-i kürre nây-ı şavlet kim
Felek de aña kulağ çekdi ġurra-i ġarrâ

Nedür bu tañtana-i kahr-ı pâdişâhî kim
Bırakdı cümle diyâr-ı Freng vâveylâ

Ṭonanmayı çıkarup cânın aldı küffârûñ
Ṭonanma olsa serâser memalik içre sezâ

Ḳâdırġalar resen-i lengerin çeküp şandum
Ki mâr-ı sihri be-kâm itdi ejder-i Mûsâ

İki cenâhı iki tahta lâl e-zâr oldu
Ṭonandı her biri bayraklar ile sertâpâ

Meger ki yelken ile Rûmilî dilâveridür
Açup filandirasın döşi üzre aldı cüdâ

‘Aceb degül ser-i küffâra saçsa âteşler
Seḫâb-ı sürh ‘azâb oldu anlara ġuyâ

Ḳızıl eliyle urur rûyına ṭabancaları
Ki aldı yelkeni altına bahrı bî-pervâ

Fılandıra dümidür oldu yelkeni sîmurğ
Ḳadırğa aña şarılmış mehîb ejderha
(...)

Eger ki sinede şaḳlarsa kînesini ‘adû
Nefîy helâkine olur anuñ bir ejderhâ

Bu kâr-ı müşkili bir bendesine emr itdi
Kemâl-i himmet ile itdi ol daḥî icrâ

Ḳadırğa aşḳar idi evc-i fezânuñ çeşmi
Süvâr olan ḳapudana dinilse Ḥamza revâ

Muḳaddem ehl-i ḍalâlünñtonanmasın işidüp
Varınca üstine anuññayanmadı aşlâ

O demde Maltayı taḥrîbe ‘azm-ı cezm itdi
İrişdi vaḳt-ı seḥer aña itdi istîlâ

Ṭuyınca dâver-i kâfir çıkup ḥişârından
Nefîr-i ‘âm ile şaḥrada itdi ‘azm-ı vegâ

Zemîne velvele şaldı şadâ-yı ṭop u tûfeng
Sipihri eyledi ser-geşte şiddet-i heycâ
Ḥarâretin göricek ceng içinde ṭop-endâz
Yidürdi düşmene ḳan ḳarpuzun idüp ihdâ

Meger ki gerden-i bedh'âha tavk-ı la'net idi

O halka halka tütünler ki top ider peydâ

‘Adû helâkine meşk itdi dahî kundağdan

‘Aceb mi cenge atılsa tüfeng-i cân-fersâ

Delindi fark-ı ‘adû şanki şîşe-i hammâm

Şehâb-ı dūd ile finduk yağup tegerk-âsâ

Hudâ ‘inâyet idüp ‘akibet guzât-i güzîn

Şıyup gürûh-ı melâ‘îni itdiler rüsvâ

Kırup hışâra varınca o kavm-i mahzûli

Kimini bende çeküp kimin itdiler ifnâ

Karasına tağılup ol cezîrenüñ‘ asker

Tutuldu merd ü zeni oldu memleket yağma

Yıkup keniseyi ot tıkdı çâñına muhkem

Atıldı vardı aña çünki top-ı kal‘a-küşâ

Şalîbi pârelenüp şanki çâr-mıh oldu

‘Aceb mi râhib-i deyre anuñla olsa cezâ

Şu deñlü yandı kurâ-yı cezîre kim didiler

Yanar âta bir iken oldu bir dahî peydâ

Şehen-şehâ kuluña eyle merhamet nazarın

İnanma haşma bi-haqqı Hudâ-yı bî-hem-tâ

Hıyânet eylemedüm hıdmetüñde zerre kadar

Cenâb-ı hâzret-i Hağ dur bu müdde‘âya guvâ

Semend-i şab‘uma çarh itdi fażlumı pâ-bend

‘Aceb degül beni geçdiyse bir har-ı ednâ (...) (K.14)’²¹⁶

Aferin ki gazâ başarılı olmuş ve fetih gerçekleşmiştir. Bu haber sevinç ile karşılanmıştır. Şair, o kadar hoşnut olmuştur ki Hz.İsa’nın mucizesi olan, Allah’ın izniyle ölüyü diriltmesi olayına telmihte bulunmuştur. Bu haber insanlara can vermiştir. Padişah büyük bir başarı elde etmiştir. Frenk illerine bir yaygara düşürmüştür.

Donanma düşman askerinin üzerine gitmiş ve kâfirin canı alınmıştır. Bu sırada donanmayı tarif eden şair; kadirga, resen ve lenger kelimeleri arasındaki tenasüp yardımıyla daonanmayı ejdere benzetmiştir. Ancak bu ejder normal bir ejder değil Hz.Musa’nın mucizevî ejderidir.

Donanmanın iki tarafı bayraklarla donatılınca burası bir lalezâra benzemiştir. Devasa donanmamızdan düşmana ateş saçılmıştır. Donanmanın duruşu ile ilgili bize şair tarafından bir resim daha çizilmiştir. Buna göre filandıra bayrakları simurg kuşu, kadirgalar ise ona sarılmış bir ejderha azametindedir.

Böylesi bir güce daha önce kimsenin erişemediğini söyleyen şair, Malta üzerine sefer yapıldığını belirtmektedir. Bunu duyan düşman askeri kalesinden çıkıp kaçmıştır. Top ve tüfenk seslerinden yer gök inlemiş ve askerimiz galip gelmiştir. O kıymetsiz kavmin kalesine varınca çoğu askeri esir edilmiştir. Düşmanın çanına ot tıkanmıştır.

²¹⁶ Numan Külekçi, a.g.t., s.142-144.

6.20. Sıdkî Paşa

“Şeh-i serîr-i sa’âdet şehen-şeh-i ‘âlem
Hıdîv-i Cem-‘azamet pâdişâh-ı heft-iqlîm
(...)
Hümâ-yı evc-i şeref pâdişâh-ı meh-tal’at
Sipihr-i mihr-i celâlet şehen-şeh İbrâhîm
(...)
İdince mülk-i Freng’e ğazâ içün âheng
O pâdişâh-ı fetih-mesned ü zafer-dîhîm

Ser-i ‘adûya kıyamet kopup meşakkat ile
Virüp hışârı çekildi sa‘îre ehl-i cahîm

Nüvid-i fetih gelince hışâr-ı Hanyâ’nıñ
Dinildi târihi Şıdkî ‘zihî cihâd-ı ‘azîm’ 1054 (T.3)”²¹⁷

Ulu hükümdar İbrahim Hân yedi iklimin padişahıdır. O saadette Osmanlı tahtına oturmuştur. Padişah olduktan sonra Frenk illerine sefer düzenlemiştir. Böylelikle düşmanın başında kıyametler kopmuş, kalelerini bırakıp kaçmışlardır. Bu kale Hanya Kalesi’dir. Sıdkî son beyitte Hanya Kalesi’nin fethine tarih düşürmüştür.

6.21. Nâlî

“TÂRÎH BERÂY-I FETH-İ KANDİYE
(...)
Müjde-i fetih ü ‘âleme virdi revnağ
Dilleri âb şıfat oldu kederden sâde

Fethini Kandiyenünkıldı müyesser Bârî

²¹⁷ Mehtap Erdoğan, a.g.e., s.266.

Dehri tezyîne revâ olsa cihân âmede

Bu kadar ‘îş u ıarab feyz-i kudûmindandur

Ėazret-i Ėâfız Mısr-ı keremüñ dünyâda

Şâhib-i seyf ü kalem mâlik-i zer tuğ u ‘alem

Şadme-i kahrı virür Rüstem ü Sâmi bâda

Yâver-i salıanat u dîn ‘Alî Paşa kim

Kimse ‘ahdinde Ėam u Ėuşsa getürmez yâda

Nilde feyz-i terakķî karada feth ü zafer

Seyr idüñ yümn-i kudûmın karada deryâda

(...)

Nâlî târîğ ola şâyed bu ki yaz Ėandiyenüñ

Müjde-i fethini eyyâm-ı ‘Alî Paşada 1080 (T.22)”²¹⁸

Allah’ın keremiyle yeni bir fetih müjdesi gelmiştir. Müjdesi gelen fetih Kandiye Kalesi içindir. Kandiye Kalesi’nin fethini gerçekleştiren kişi Ali Paşa’dır. Zaten kendisi karada ve denizde başarılar elde etmektedir.

Şair bundan sonra Ali Paşa’nın ömrünün uzun olması için dua etmektedir. Son beyitte fethin tarihini vermektedir.

6.22. Sâbir Mehmed

“TÂRİĞ-İ FETH-İ ĖANDİYE VEZİR-İ A‘ZAM AĞMED PAŞA

(...)

Jeng-i Ėamla pür iken rûy-ı merâyâ-yı Ėulûb

²¹⁸ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.131-132.

Ḳandiye fethi olup mişkale-i jeng-i zedâ

*‘Âlemüñ halkı şafâ-yı dil ile başladılar
Fâtih-i Ḳandiyeye eylemege hayr u du‘a*

*Ya’ni ol Âşaf-ı düşmen-şiken ü dost nüvâz
Seyf-i meslûl-ı Hudâ ḳulzüm-i zehhâr-ı ‘atâ*

*Ser-i erbâb-ı fazîlet her burc-ı devlet
Âb-ı rûy-ı vüzerâ Rüstem-i rûz-ı hecâ*

*Ḳal‘a-i Ḳandiyeyi devlet ile feṭh itmege
Büleğâ’ her biri târiḫ dimişler ammâ*

*Cem‘ olup bir yere hep meşveret erbâbı gibi
Kûşe girân-ı felek zâviye dârân-ı semâ*

*Didiler cümlesi ta‘zîm-künân târiḫin
Aldılar kandiye-yi zûr ile Aḫmed Paşâ*

*Lev-ḫaşe’llâh zihî himmet-i zor-bâzû
Bâreke’llâh zihî ḳuvvet-i dest-i beyza*

*Ki olup peyrev-i ‘ilm-i ezeli her dem ider
Şafḫa-i ‘âleme mebsûr-ı ḳazâ-yı imzâ*

*Evvelâ ḳal‘a-i Uyvârı alup düşmenden
Mürde-i küfr olan yerleri itdi iḫyâ*

Bildürür addini âsâr-ı sefeh-girdâra

Tîĝ-i ser-tîz ile ‘askerin itdi ifnâ

Ėandiye al‘asının fethi gibi emr-i ‘âsîr

Görmemişdür dahî hiç dîde-i çarh-ı bînâ

(...)

Bildiler kim aña pür-çâre bulunmaz nâ-âr

El-emân diyü hemân eylediler vâ-veylâ

(...) (T.6)”²¹⁹

Diĝer şiirlerde olduĝu gibi bu şiirde gelen fetih müjdesi ile başlamaktadır. Sadrazam Ahmet Paşa Kandiye kalesini fethetmiştir. Bir önceki şiirde bu fethi Ali Paşa gerçekleştirmiştir. Buradan da anlıyoruz ki on yedinci yüzyıl Osmanlı devleti için oldukça hareketli geçmiştir. Aynı yerler birkaç defa el deĝiştirmiştir.

Şair bu savaşı Ahmet Paşa’nın başarılı olduğunu ve Kandiye’nin alındığını haber etmektedir. Ahmet Paşa bir kahramandır, zirâ daha önce de Uyvar Kalesi’ni düşmanın elinden almıştır. Böylelikle o düşman elinde ölü hale gelen yerleri canlandırmıştır.

²¹⁹ Necip Fazıl Duru, a.g.t., s.38-40.

7. DİĞER UNSURLAR

7.1. İsyancılar

Bu yüzyılda devleti uğraştıran en büyük sorunlardan birisi de hiç şüphesiz iç karışıklıklardır. Dışarıda birçok düşmanla çarpışan Osmanlı Devleti içeride de başta Celâlî isyanları olmak üzere birçok âsilik hareketleriyle mücadele etmiştir.

“ ‘Celal’e mensup’ anlamına gelen Celali tabiri, XVI. yüzyıl başlarında isyan eden Bozoklu Şeyh Celal’le ilgilidir. Celâlî isyanları başlangıçta. Osmanlı idaresinden memnun olmayan zümrelerin ve Şii eğilimli Türkmen gruplarının Safevfler’in de tahrikiyle devlete baş kaldırmaları şeklinde ortaya çıkmış. XVI. yüzyılın sonlarından itibaren büyük bir mesele halini alarak değişik bir mahiyet kazanmıştır. Osmanlı devlet anlayışı, bu isyanları "hurûc ale's-sultan" olarak değerlendirmiş ve kaynaklarda bu ifade sık sık kullanılmıştır.”²²⁰

Bozulan ekonomi ve sosyal sorunlar neticesinde bu eşkıyalık hareketleri giderek artmıştır. Geçen zaman içerisinde medreselilerin ve devlet kademesinde görev yapmış olan asker kökenli bazı kişilerin de isyan hareketlerine girişmesi ile Anadolu’da “Büyük Kaçkunluk” denilen devir yaşanmıştır. Kuyucu Murat Paşa’nın bu isyanlar karşısında aldığı sert önlemler neticesinde Anadolu’da bir müddet sükûnet olmuştur. Ancak II. Osman’ ın katli sonucu Yeniçerilere düşmanlık besleyen Abaza Mehmet Paşa, Erzurum’da bir isyana kalkışmıştır. IV.Murat ve Köprülüler dönemlerinde âsilere karşı başarı sağlanmasına rağmen isyanlar ara ara devam etmiştir.²²¹

Şairler, “İsyancı” konulu şiirlerde daha samimi bir dil kullanmışlardır. İç huzurun kaybolduğunu anlatan şiirlerde dirayetli bir devlet adamı arayışı vardır. Çoğu şiirde Osmanlı mülkü bu devlet adamını bulmuştur ve ülkeye huzur gelmiştir. Şairlerin

²²⁰ Mücteba İlgürel, “Celâlî İsyancıları” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.252. (Erişim Tarihi: 07.10.2017, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c07/c070156.pdf>)

²²¹ Mücteba İlgürel, a.g.m., s.253-254.

şiiirlerinde en çok işlediği isyanlar; Celâlî, Canpolatoğlu, Man’oğlu ve aşiret isyanlarıdır.

7.1.1. Bahtî

“Diger

Dü ‘âlemde bizüm sensin Hudâmuz

N’ola ‘arz olsa tapuñâ ricâmuz

Du‘â kılduk ki a‘dâ ola maḡhûr

Îlâhi sen kabûl eyle du‘amuz

Bi-ḡaḡḡ-ı âyet-i ‘nasrûn minellâh’

Ser-efrâz eyle her yirde livâmuz

Celâlî kavmini sen Zülcelâlün

Ḳıra emrûñle tîḡ-ı pür cilâmuz

Daḡı sürḡ-serânı eyle pâmâl

Bi-ḡaḡḡ-ı çâr-yâr-ı bâ-şafâmuz

‘Adû-yi dîn olana ḡâlib olsun

Mu‘în ol Baḡtîye ey pâdişâmuz”²²²

Bahtî, şiirine Allah’a yakarak başlamıştır. İki dünyada da Rabbimiz sensin, dualarımızı kabul eyle Allahım, demektedir. Bahtî, daha önceki şiirlerde de karşımıza çıkan “nasrûn minellâh” ayeti ile yine daha önce açıkladığımız üzere Allah’ın yardımıyla bir zafer istemektedir. Bu zaferin kime karşı istendiği ise dördüncü beyitte açığa çıkmaktadır. Buna göre şair “Celâlî kavmi” diyerek

²²² İsa Kayaalp, a.g.e., s.211.

Anadolu’da Celâlî başkaldırmalarının yeniden hortladığını söylemektedir. Allah’tan yardım isteyen Bahtî, kılıcıyla isyancıları kırmak istemektedir. Yine bu isyancıların yanında “sürh-serân” diyerek Kızılbaşları da karşısına alan şair, onların Celâlîler gibi ayakaltına alınıp, ezilmesini ister. Her ne olursa olsun, İslam halifesine başkaldırdıkları için, şair onları din düşmanı olarak görmektedir ve onlara karşı galibiyet istemektedir.

“Tevârih

Nice yıldur serhade irsâl-i serdâr eyledüm

Gerçi gördüm her birinün hîdmeti a‘lâ dūrūr

Bir zamân âsûde oldum ‘askere ide nizâm

Kimseye qalmaz geçer çün bilürem dünyâ dūrūr

Mâyil oldum nice yıllar ire serhadde sükûn

Rezmi bezm itsünler anda nice bir gavgâ dūrūr

Ṭutdı râh-ı Kâ‘be’yi hâr-ı muğaylân-ı ‘adû

Anı ol yoldan gidermek devlet-i ‘uzmâ dūrūr

Hem Celâlî’den Karaman ü Sivas olsun halâş

Hâricî hazfî dahı lâzım çü bir ma‘nâ dūrūr

Rây-i şâib fikr-i şâkıbda vezîr-i bî-nazîr

Bulmadum aña bu kâr üzre ki müsteşnâ dūrūr

‘Âkıbet hâtif Murad Paşa içün idüp hîtâb

Didi gönder serhade ol ‘aql ü dâna dūrūr

Hîdmetünde hâşıl itmîşdür senün rîş-i sefid

Bu murâdûñ ol Murâd’a ger vara dünyâ dūrūr

Bu sūrūr üzre anı serḥadde irsâl eyledüm

Sa‘y idüpdür ḥidmetümde her ne kim evlâ dūrūr

Baḥtiyâ baş eḡdiren kaṭ‘-ı ḥarâca düşmeni

Oldı târîḥ ḥaliyâ cehd-i Murat Paşa dūrūr (1015)”²²³

Bahtî, bu şiirine gerçek kimliğiyle yani bir padişah olarak başlamıştır. Padişah, uzun yıllardır sınır boylarına vezirlerini gönderdiğini ve gönderilen vezirlerin yapmış olduğu hizmetlerden memnun olduğunu söylemektedir. Paşalar, sınır hattında verdikleri mücadeleler ile bölgenin sükûn içinde olmasına vesile olmuş, padişahta bu durumdan dolayı bir hayli rahatlamıştır.

Ancak tüm bunlara rağmen fitne ateşi kendini göstermektedir. Şiirden yola çıkarak anlıyoruz ki “devedikeni” olan düşman Kâ’be yolunu tutmuştur. Yine, Celâli isyanı kendini göstermiş, isyancılar Karaman ve Sivas’ı etki altına almışlardır. İşte bu sorunları giderecek ve isyanı bastırarak olan güç ise devlettir. Padişahın devlet adına bu yolda güvendiği isim ise Murat Paşa’dır. İsyancıların bastırılması için devlet akli, yetenekli Murat Paşa’yı bu işe memur kılar. Sonun da padişah, paşayı sınıra tayin ettiğini söylemektedir. Murat Paşa ise azmiyle burada başarılı olmuştur.

7.1.2. Vecihi

“Der Medḥ-i Vezîr-i ‘Azam Köprülü Meḥmed Paşa

Bi-ḥamdillilah olup dünyaya zâhir lütf-ı yezdânı

Meserretlerle doldırdı ḡulûb-ı ehl-i îmânı

Melekler bu peyâmı birbirlerine eyleyüp tebşîr

Felekler oldu bu tertîb ü nazmuñ deng ü ḥayrânı

²²³ İsa Kayaalp, a.g.e., s.224.

Nice mesrur u hândân olmasın dünya vü mâfihâ

Nice gül gibi ‘âlem itmesün ezhârı handânı

Harâb itmişdi seyl-âb-ı havâdiş bâğ-ı dünyâyı

İdüp bârân-ı âşûb ile cû-yı fitne-tuğyânı

Felekde ber-țaraf olmuşdı rû-yı dil görölmekten

Ser-â-ser kaplamıştı dûd-ı dil mir’ât-ı devrânı

Olup hâlî hazîne memleket fitneyle dolmuşdı

Halel bulmuşdı kânun-ı kadîm ü resmi-‘Osmâni

Olup cem‘iyyet eşhâsla şûr u fiten zâhîr

Muhaşşıl gelmiş idi bezm-i dünyâyı perîşânı

Nizâm-ı mülk içün her gûşede feyyâz-ı muțlaqdan

Recâ eyler idi bir müşîr-i âsaf -iz‘ânı

Meded-kârî-ı ervâh-ı ricâl ullahâ qudsiyle

Kabûl itdi Cenâb-ı Haqq dua‘-i mest-mendânı

Bulup bir böyle şâhib-i ‘aql ü idrâki vezir itdi

Olinca kalb-i şâh-ı â‘mî ilhâm-ı Rabbânî

Ne şeh şâhen-şeh-i‘âlem-i mülk haslet Mesîhâ-dem

Revâdur Güstehem Rüstem derinde olsa der-bânı

(...)

Süleymân’dur disem lâyıkdur ol şâh-ı cihân-dârâ

Yanında şadr‘azâm gibi var bir Âsaf-ı şânî

Ne Âsaf bezm-gâh-ı devletüñ Behrâm-ı Cem kadri

Ne Âsaf rezm-gâh-ı ‘arsa-ı fethüñ Nerîmânı

(...)

Şadâ-yı müjde-i feth ile tıldı ser-be-ser ‘âlem

Çekince fî-sebi-illâh ‘adûya tîğ-i berrânı

Göz açmaya mecâli kalmadı ‘adû-yı islâmuñ

Şaluñca şa‘şa‘a her cânibe şemşîr-i ‘uryânı

Ne himmetdür bu kim deryâ-yı bî-pâyân-ı ‘askerle

‘Adû-yı dîne izhâr eyledi âşâr-ı tûfânı

Ŧonanmasın ‘adunuñ bozmada görseydin tedbîrin

Pesend eyler idi ‘âlemüñ müşgül-pesendânı

Budur zannum ki böyle dest-bürde olmadı kâdir

Ne dehrüñ Kahramân ü Neyrem’i ne Sâm ü destânı

Olup tedbîrine taķdîr-i Hallâk-ı ezel evfaķ

Ne semte ‘azm iderse lutf-ı Haķķ’la aldı meydanı

Hıram itdükçe tûğı târına bend olmada diller

Şalundukça ‘adûya tîğ-ı tîzi almada canı

‘Arûs-ı fethe gül-gûni tutuķdur rezm-gâhında

Cünûd-zer maķv-ı âhu kîse-cünûn dökduğı kanı

N’ola tîr-i kaķa te’sîri peykân-ı dem-âlûden

‘Adû cânında şaķlarsa mişâl-i la‘l-i remânı

*Aña şemşîr-i kahrı giydürür bir sürh-gûn câme
Eger kim cism-i düşmenden nümâyân olsa üryânı*

*O deñlü mülki ma‘mur itmede böyle kalursa ger
Bulunmaz genç-pinhân itmege bir künc-i vîrânı*

*Kerâmet oldığında şübhe yok kim az zamân içre
Bu deñlü feth ü teshîr ile buldı şöhet ü şânı*

*Sürûr-ı şevk-ı hem-dest ü neşât-ı ‘ayş-ı pey-der-pey
Gören eyyâmını şimdi şanur nev-rûz-ı sulţanı*

*Felek her gün döşer pâyına bir dîbâ-yı zer-târı
Zemin üzre görenler pertev-i hûr zann ider aî
(...)*

*Celâlî ihtilâlin def‘ idüp ‘adâyı kahr itdün
Yirine şimdi geldi ehl-i islâm olanuñ cânı*

*Bugün sensin iden tîğ ü kalem aḥkamını icrâ
Be-tevfîk-i ḥudâ-vendî be-te’yidât-ı yezdânî*

*Ne kudretdür bu kim feth eyledün ‘Aden’i teveccühle
Kalemle ehl-i tuğyânı kılıçla kâfir-istânı*

*Şecâ‘at sende himmet sende lutf u merḥâmet sende
Seni bu denlü lutfâ mazhar itmîş feyz-i Rabbânî (...) (K.4)”²²⁴*

²²⁴Gazanfer Aslantaş, Vecîhî- Hayatı, Eserleri ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, s.50-55.

Başlıktan da anlaşılacağı gibi Vecihi, bu şiirini sadrazam Köprülü Mehmet Paşa için yazmıştır. Şiirin geneline baktığımızda bu övgünün daha çok Mehmet Paşa'nın içerde nizamı yeniden sağlamış olmasına binâen yapılmış olduğu görülmektedir.

Allah'ın lütfuyla iman ehli sevinçle dolmuştur. Çünkü daha sonra anlıyoruz ki Mehmet Paşa'a sadrazam olmuştur. Bu haber meleklerin katında dahi duyulmuştur. Bu tertib ve düzene melekler dahi hayran olmuştur. Öyle ki bu dönemde devletin otoritesi iyice kaybolmuştur. Kargaşa yağmurları ile fitne nehri azgın bir şekil almıştır. Fitnenin hâkim olduğu Osmanlı mülkünde devletin kanunları zarar görmüştür. İşte böylesi bir ortamda padişah çok isabetli bir karar ile Köprülü Mehmet Paşa'yı kendisine vezir etmiştir.

Şair, paşanın vezir olduğu haberini verdikten sonra uzun uzun padişahı ve paşayı övmüştür. Padişahı Süleyman'a, Köprülü'yü ise Süleyma'nın veziri ola Asaf'a benzetmektedir.

“Doğu edebiyatlarında vezirin eş anlamlısı olarak kullanılan bu unvan, Süleyman peygamberin meşhur veziri ve İsrailoğuları soyundan gelen Âsaf b.Berhiye'den kalmadır. Bu iki kişinin ilm-i simyâ ve bu tür garip ilimlere sahip olduğu söylenir. Yine bir rivayette İsm-i A'zam kuvvetiyle Belkıs'ı tahtıyla birlikte getirten bu vezirmiş. Şâirler vezirleri överlerken onların 'sâhib-i tedbir' ve 'sâhib-i re'y' olduklarını bildirmek için bu kelimedden yararlanırlar. Şair bir vezireden söz açmışsa ona mutlaka Âsaf'lık yakıştıracak ve bunun için hâkimane “idare-i devlet”ten ,hüsn-i tedbir”den söz edecektir. Şaire göre Âsaf bir fazilet, ileri görüşlülük, idare ve tedbir timsalidir. Hatta bu kelimenin edebiyattaki kullanışı o derece yaygınlaşmıştır ki artık vezirin adını anmaya bile gerek yoktur. Âsaf denilince hemen devrin veziri akla geliverir. Bu bakımdan son asırlarda Bâb-ı Âlî'ye Bâb-ı Âsafî denmiştir. Âsaf telmih ve tenâsüp dolayısıyla hemen daima Süleymân ve hatem ile birlikte anılır.”²²⁵

²²⁵ İskender Pala, “Âsaf” Maddesi, Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010, s.33.

Köprülü devrinde, âlem fetih müjdesi ile dolmuştur. İslam düşmanlarına göz açtırılmamış, keskin kılıçlar çekilmiştir. Baştan sona nizam ve tedbir abidesi olan vezir, düşmanın donanmasını da dağıtmıştır. O, gösterdiği bu azimle nice başarılar elde etmektedir, kılıcını salladıkça düşmanın canını almaktadır. Şaire göre bu iş içinde bir kerâmet vardır ki bu kadar kısa zaman içerisinde bunca fetih kolay bir iş değildir. Felek her gün onun ayağına sarı renkli kumaş döşemektedir, onu zemin üstünde gören güneş ışığı zannetmektedir.

Şair, vezir göreve geldikten sonra Celâli isyanlarının bastırıldığını söylemektedir. O, düşmanı kahretmiştir. Böylelikle İslam ehli olanın canı yerine gelmiştir. Şaire göre vezir kalem ve kılıç ustasıdır. Çünkü kendisi kalem marifetiyle, devlet içinde isyan çıkaranlara üstünlük kurduğu gibi kılıç marifetiyle Aden'i kâfirden almıştır. Bundan sonra şair, devletin varlığı için dua eder ve yeni fetihlerin olmasını ister.

7.1.3. Kadri

Kadri, bu şiirinde Hüsrev Paşa'nın Abaza isyanını bastırmasından bahsetmektedir.²²⁶

“Hamdüli’llâh yine külbe-i ahzânumuza

Müjde-i şâdı ile peyk-i şabâ geldi yine

Ol dil-i reşk-i tarab-ı hâne-i bezm-i nâhîd

Gitdi endûh-ı belâ zevk u şafâ geldi yine

Gül-şen-âbâd-ı cinân oldı kudûmiyle cihân

Nev-bahâr-ı çemen-ârâ-yı ‘ağa geldi yine

Şehr ü kû şiddet-i zulm ile harâb olmuş idi

Şimdi bir hâkim-i ferhunde-likâ geldi yine

²²⁶Mehmet Külahlıoğlu, a.g.t.,s.XXXIX.

*Ya‘ni paşa-yı kerem-kâr-ı ‘alî-sîret kim
Mazhar-ı luşf-ı Hüdâ kân-ı sehâ’ geldi yine*

*Biñ cihân şükr ü niyâz ile der-i devletüñe
Yüz sürüp Kıadrî-i pâkîze-edâ geldi yine*

*Didi bu târîhi ol bûlbûl-i gül-zâr-ı sühân
Bu ne dem kim gülistan şafâ geldi yine (H:1040-M:1630) (T.2)²²⁷*

Kadrî, söze hüzün kulübesinde sevince neden olan bir haberin geldiğini ifade ederek başlıyor. Bu viran olmuş hâne içerisine gelen müjde ile belâ endişesi gidip zevk ve sefâ gelmiştir. Cihan, bir cennet bahçesine dönüşmüştür. Çünkü şehir zulüm şiddetiyle harab olmuşken, dirayetli bir vezir göreve gelmiştir. O’nun devrinde bahar yeniden gelmiştir. Şair son beyitte, Hüsrev Paşa’nın bu gelişini tarih düşmüştür.

7.1.4. Şeyhi Mehmet

*“Hele bir fetğ-i mübîn oldu ki târiğ oldu
Arz-ı Rûm’dan abaza şıdğ-ıla çığdı gitdi. 1038” (T.1)²²⁸*

Şeyhi Mehmet bu tek beyitlik tarihinde Anadolu’da baş gösteren Abaza isyanının, bastırıldığını ifade etmektedir.

7.1.5. Nef‘î

*“DER MEDH-İ SULTÂN MURÂD HÂN ALEYHİRRAHMETÜ
VELGUFRAN
Merhabâ ey pâdişâh-ı âdil-i âlî-nijâd*

²²⁷ Mehmet Kûlahlıoğlu, a.g.t., s.229.

²²⁸ Betül Dönmez Parlak, Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendi’nin Divanı’nın İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s.255.

Oldu teşrîfinle şehr-i Edirne reşk-i bilâd

Devlet ü ikbâl ile dârü's-selâm olsun sana

Gerçi olmuş bir zaman ecdâdına dârü'l-cihâd

(...)

Düşdü fark-ı bahtıma zıll-ı Hü mâ-yı saltanat

Nâ-gehânî eyledim devletle kesb-i infirâd

Ölmeden görmek nasîb oldu yine dîdârını

Etmesem şimdengeri n'ola gam-ı hicrânı yâd

(...)

Cân verir gûş etse Hallâk-ı Ma'ânî şî'rîne

Reşk eder görse hat-ı ta'lîkını rûh-ı Îmâd

(...)

Bir gazâ etdin ki hiç etmiş değil bir pâdişâh

İşidip olsa n'ola Sultân Selîmin rûhu şâd

Bir gazâ etdin ki tahsîn eyledi âlem sana

Âferîn ey Husrev-i gâzî gazâ Ferhunde-bâd

Bir gazâ etdin ki memnûn eyledin peygâmberi

Belki Cibrîli dahi 'vallâhu a'lem bi'r-reşâd'

Katl edip ol fâsidi bozdun tılsım-ı fitneyi

Buldu bâzâr-ı fesâd icrâ-yı hükmünle kesâd

İki hâ'in idi bunlar kim isâbet oldu pek

İkisinin dahi katli bir sebîl-i ittîrâd

*Birisi bu iblîsi pür-telbîs-i fettân kim müdâm
Etmedeydi fitne vü âşûba tertîb-i mevâdd*

*Bir de ol ifrît-i küfr-endiş-i kâfir-kîş kim
Ana mensûb idi hep erbâb-ı bağy ü irtidâd*

*İkisi de tîg-ı kahrınla cezâsın buldular
Koluna kuvvet ola günden güne ömrün ziyâd*

*Fitne bir yerde dahî baş gösterir mi gör nice
Gamze-i dilber gibi pinhân olur ehl-i fesâd*

*Belki dilberler kalur cümle hat-âver olmadan
Ol kadar râh-ı zühûr-ı fitne bulur insidâd*

*Ne memâlikde olur hiç ihtimâl-i ihtilâl
Ne adû bâc u harâcı vermede eyler inâd*

*Arşa as şimdengeri şemşîr-i cevher-dârını
Anı ta'lik etmege lâyük değil seb'-i şidâd*

*Düşdü gerçi havf-ı tîgınla kulûba tefrikâ
Etdi ammâ dîn ü devlet birbiryle ittihâd*

*Sana şimdiden sonra yokdur hiç bir emr-i muhâl
Buldun i'lâ zabt u rabt-ı memlekette i'tiyâd*

*Devlete lâzım umûr oldu tamâm illâ hemân
Kaldı erbâb-ı tarik-ı ilmi etmek intikâd*

Ana da kâfidir ednâ iltifât-ı himmetin

Ne murâd eyler ki olmaz sendeki rüşd ü sedâd

Başla şimdensonra ey Nef'î du'âya sıdk ile

Tâ kabûl ede du'ânı Hazret-i Rabbü'l-ibâd (...) (K.26)''²²⁹

Nef'î bu kasideyi Sultan Murat'ın Edirne şehrine gelişi üzerine yazmıştır. Önce Edirne şehrine bu müjdeyi veren şair sonra kendi sevincini anlatmıştır. Saltanat kuşunun gölgesi başıma düştü diyen şair, Sultan Murat'ı bizzat gördüğünü ifade etmiştir. Sultan Murat'ın vasıflarını öven şair, kasidenin yirmi dördüncü beyitinde Hallâk-ı Ma'ânî ismine atıfta bulunur. Hallâk-ı Ma'ânî, İranlı şair Kemâleddîn-i İsfahânî'dir.

“Büyük Selçuklular ve Harizmşahlar'ın son dönem kaside şairleri arasında yer alan Kemaleddin babasıyla birlikte Irak üslubunun öncülerindendir. Şiirlerinde, ancak iki defa okunduğu takdirde anlaşılabilen ince manalara yer verdiği için kendisine "Hallakulmeanî" unvanı verilmiştir. Ancak kaside ve diğer şiirlerinde edebi sanatları gereğinden fazla kullanması sebebiyle Abdurrahman-ı Cami tarafından eleştirilm iştir. Şiirlerinde toplum hayatıyla ilgili bilgiler, dini çekişmeler, tasawufi ve hikmetli sözlerin yanında Moğol istilasının yarattığı huzursuzlukların da yansıtıldığı görülmektedir.”²³⁰

Bu isimden anlıyoruz ki şair kendi sanatını övmüştür. Sözü asıl yere getiren Nef'î, padişahın girdiği gazayı anlatmaya başlıyor. Sultan Murat, yaptığı gaza ile Peygamberi memnûn etmiştir. Bozguncuların fitne tilsimini bozup, fesat pazarını zarara uğratmıştır. Bu bozguncuların başı iki kişidir. Şairin haber verdiği bu iki kişi bulunup katledilmiştir. Böylelikle devlet, düzeni yeniden sağlamıştır. Sultan Murat'ın verdiği bu ceza, isyan niyetinde olan kişileri de sindirmiştir.

²²⁹ Metin Akkuş, a.g.e., s.126-129.

²³⁰ Adnan Karaismailoğlu, “Kemâleddîn-i İsfahânî” Maddesi, TDV İslâm Ansiklopedisi, s.233., (Erişim Tarihi: 03.04.2018), <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250161.pdf>

Bilindiği gibi Nef'î bir kaside şairidir. Yaşadığı dönemde padişahların yanında iltifatını gördüğü birçok devlet adamına kasideler sunmuştur. Bu kasidelerde memduhların vasıflarını yüceltmış ve hizmetlerini anlatmıştır. Vezirler içinyazdığı her kaside de genel olarak muhakkâk bir iki beyitte olsa onların savaşçı vasıflarına değinmiştir. Özellikle Kuyucu Murat Paşa'yı överken, Celâlî isyancıları ile yaptığı mücadeleyi anlatmıştır:

“(…)

Sikender def-i ye'cûc etmege sedd yaptı ammâ sen

Bozup bir nice seddi memleketden a'dâyı

Yapar bir lahzada adlin harâb olmuş nice mülkü

Bozar bir hamlede tîgın düzülmüş nice alayı

Senin düşmenle peykâr etdiğin sâ'at kıyâmetdir

Günü mâh-ı âlemdir kim pür etmiş nûru dünyâyı

Livânı şem'a teşbîh eyleyenler bezm-i rezm içre

Sanırlar şu'ledir farkında ol nârencî vâlâyı

Acep def' etdin el-hak âb-ı tîg-ı tâb-dârnla

Sevâd-ı düşmen etmişken dimâğ-ı mülkü sevdâyı

Kim oldu gûşe gûşe fitne devrinde meğr hûbân

Külâhı gûşesinden göstere zülf-i semen-sâyı

Çıkardın eşkiyâyı mülk-i rûma verdin âsâyış

*Düşürdün kişver-i Îrân-zemîne şûr u gavgâyı (...)*²³¹

²³¹ Metin Akkuş, a.g.e., s.135.

7.1.6. Râmî

“Der-sitâyîş-idevlet-i âl-i ‘Osmân şadr-ı ‘âzam Murâd Pâşâ

Ḥabbezâ serdâr-ı ekrem âşaf-ı şâhib-ķırân

Şadr-ı ‘âzam ķahraman- Rûm mehdî-i zaman

(...)

Berk-i şemşirinden eyler zerre-veş düşman fîrâr

Ṭâs-ı zerrin-miğferinden rezm olur âteş-feşân

Açdılar yir yir revâķ-ı âsumândan revzene

Düşmenile cengini seyr itmege ķuddûsiyân

Pâdişâhuñ aldı dâdın düşmen-i bedḥâhdan

İtdi mülk-i âl-i ‘Osmânı yine dârü ’l-emân

Rûḥ-baḥş oldu Mesîḥâ gibi rûkn-i devlete

Mürde bir merdüm-di gûyâ milket-i ‘Osmâniyân

Mülk-i Rûmı eyledi başdan başa feth-i cedid

Eyledi mülk-i ‘Arab semtine irḥâ-yı ‘inân

‘Azm idüp evvel Ḥaleb şehrini feth eyledi tamam

Cümle segbân eşķiyâsın ķırdı ol şâhib-ķırân

Âteş-i ķahrı eritdi Cânpulâdın cânını

İtdi bezm-i rezmine ķaddini şem‘-i bî-duḥân

Ķâmetin itdi ṭavilin şavlecân-ı ṭûp-ı ģam

Eyledi sermâye-i baḥt-ı sa‘id ol dem ziyân

Eylerdi rişin Kalendar oğlu havfindan tırâş
Han-kâh-ı ‘âlem içre oldu bî-nâm ü nişân

Cünd-i ervâh-ı ricâlullah ile ‘azm eyledi
Hızr-ı nuşret oldu ânuñla ‘inân-ender-‘inân

Eşkıyâyı sordı hep İrân zemine serteser
Toldı eşhâş-ı celâlile zemîn-i İşfahan

Oldı dünyâ şerr-i eşrâr-ı celâlîden emin
Himmet-i vâlâsı oldu ‘âleme rahat-resân

Qalmadı gülzâr-ı mülk-i âl-i ‘Osmân içre hâr
Oldı gülzâr-ı gül-i bî-hârı çün reşk-i cenân

Şöyle pâk oldu memalik eşkıyâdan câbecâ
Qalmadı âşâr-ı şûr-ı fitneden hergîz nişân

Himmetiyle feth olındı cümleten mülk-i ‘Irâk
Tâ‘ati tavqına girdi gerden-i gerden-keşân

Feth idüp tekrâr mülk-i âl-i ‘Osmânı tamam
Müjde-i fethine zeyn oldu zemin ü âsumân

Heybetinden birbirine girdi cünd-ı surh-ser
Başına teng şâhuñ saķf-ı kâh-ı künfekân

Qorķusundan virdi a‘yân-ı ‘Acem bir bir harâc
Şâh-ı Rûma oldılar hep bendedân-ı dermiyân

*Bâde-i fitneyle olmışdı cihân mest ü harâb
Herkes olmışdı humâr-ı câm-ı gamla sergirân*

*Çorğusından itdi tevbe sâkî-i câm-ı fesâd
Oldı ol hâli görüp ol dem sûrâhi hûn-feşân*

*Oldı ol dergâh-ı ‘âli gûyiyâ dârü ‘ş-şifâ
Oldı luğfi ehl-i derde bir tabîb-i mihribân
(...)*

*Haddini buldı kaside söz tamam oldı yeter
Gel kümeýt-i nazma Râmi itme irhâ-yı ‘inân*

*Cân u dilden şıdķıle eyle du‘â-yı devletin
Kim du‘â itmek olupdur ‘âdet-i nazm-âverân*

*Tâ ola serdâr-ı maşrık ‘asker-i eyyâmîyle
Fâtih-i iķkim-i Şâm u zâbiť-ı mülk-i cihân*

*Haşre dek zıll-i oťâķ-ı devleti memdûd ola
Sâye-i ‘adli ola a‘yân-ı Rûma sâyebân”²³²*

Murat Paşa’nın Sadrâzam olması ile Anadolu’ya düzen gelmiştir. Fitnenin baş gösterdiği bir devir sona ermiş, güvenlik sağlanmıştır. Paşa’nın kılıcının korkusunda fitne askerleri Anadolu’yu terk etmiştir. Osmanlı hasta bir adam gibi görülürken, Mesih gibi can üflenmiştir. Öncelikle Halep şehrindeki isyan bastırılmış, eşkıya kırılmış ve burası fethedilmiştir. Anlıyoruz ki Halepte ortaya çıkan isyanın sorumlusu Canpolat’tır. Şair, Canpolat’ın yenildiğini, kahır ateşinde canı eridi, diyerek haber vermektedir.

²³² Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 40-45.

Canpolat'tan sonra bir başka isyancı Kalenderoğlu'ndan söz edilir. Diğer eşkıya başı gibi ondan da âlem içinde bir iz kalmamıştır. Paşa, Kalenderoğlu ile giriştiği mücadeleden başarı ile çıkınca İran mülküne yönelmiş ve buradaki fitnenin de başını koparmıştır. Böylelikle dünya celâli şerrinden emîn olmuştur. Osmanlı mülkü içerisindeki dikenler temizlenmiş, gül bahçesi olmuştur. Şehirler eşkıyalardan temizlenmiştir. Normalde Osmanlı Devleti'ne ait olan bu bölgelerde çıkan isyanın bastırılmasını şair ikinci bir fetih olarak görmektedir. Devletin gücünü gören Acem âyanları, Osmanlı hükümdarına vergilerini vermeye başlamıştır.

Fitne badesi ile dünya sarhoş olmuş ve sarhoşluk baş ağrısı yapmıştır. Bu duruma Murat Paşa son vermiştir. Şair bundan sonra Murat Paşa'yı uzun uzun övmüştür. Daha sonra kendi meramını dile getirmiş, Paşa'dan yardım istemiştir. Kasidenenin sınıra ulaştığını ve bittiğini haber eden Râmî, memduha dua ederek sözü tamam etmiştir.

“Der-sitâyîş-i Hâfız Ahmed Pâşâ serdâr şad der-Şâm

Şeb-i ğam mahv olup şubh-ı meserret olıcak peydâ

Der-i kaşr-ı şafâyı açdı nâgeh bâd-ı rûh-efzâ

(...)

İdüp takrîr bir bir hâlini Ma'n oğlunuñ şâha

Vuku'ı üzre i'âm eyledi ahvâli sertâpâ

İrince sem'-i şâhâ nâgehân peygâm-ı işyânı

Ŧutışdı âteş-i hışmile ol dem nilgün-i deryâ

Sipehsâlar idüp mesned-fürûz-ı vâli-i Şâmı

Neheng-i intikâm itdi sevâhil mülkine hâlâ

(...)

Gelüp cünd-i zafer-güster diyâr-ı Rumdan yir yir

Pür oldı cûş-ı leşkerden fezâ-yı dâmen-i ğabrâ

Ne ‘asker bezm-i rezm-i rüzgâra mâye-i şevket

Ne ‘asker mevkib-i İskendere sermâye-i ifnâ

Hurûc itmezden evvel Şamdan sûr-ı sa‘âdetle

Çaçup Ma‘noğlı oldu zıll-ı zâ‘il gibi nâ-peydâ

Bırakdı mâl u mülkin bindi geştiye firâr itdi

Çarârı kalmadı bir yerde havfindan nesîm-âsâ

Vücûduñ baħr-i ‘ummân-ı ğama şaldı o nî-mezheb

Düriziken varup oldu Frenk iklimine tersâ

‘Asâkir cenge hâzır-bâşiken ceng olmadı hergiz

Suhûletle sevâhil mülkin aldı cümle bî-pervâ

Qıla‘ vü ‘askerin berbâd idüp serdâr-ı haydâr-dil

Yakup yıkdı dürûzı hânümânun cümle sertâpâ

Perişân oldu genc-i devleti dürzi-yi nâ-pâkin

Kemâlinde zevâlin buldı çün mihr-i felek-peyma

Çıķınca şarşar-ı ğayret mehibb-i kahramâniden

Nigünsâr oldu geşti-i vücûd-ı düşmen-i bed-râ

‘Aceb mi âşafa tigün olursa çeşme-i nuşret

Zülâl-i fethile taldı serâpâ şîşe-i ğabrâ

Güli gülzâr-ı şâmuñ güldi açıldı zamanuñda

Oķur ol şevķile bûlbûl anuñcün naķş-ı nev-peydâ

‘Adûyî bed-serencâmuñ firâr itdi biḥamdillâh
İdüp geşti-i cismiyle belâ deryâsını me’vâ

Ḳılâ‘ı seng iken ḥâkister itdi âteş-i ḳahruñ
Ḥadid-i ḳuvvet-i ḳalbin eritdi tâbı mum-âsâ

Ṭağıtdı ṭûp-ı hışmuñ burc u bârâsın ḳılâ‘ın hep
İdüp ḥâkile yeksân ḍarb-i âteşbâz-ı âteş-zâ

‘Înân-ı nuşret oldı zîr-i destüñ ‘aṭf idüp ânı
Şikest itdüñ ‘adûyî serteser bi-ceng ü bi-pervâ

Görindi pertev-i tiğüñ sevâd-ı fitne-i ref‘ oldı
Ṭulu‘ itdi meger kim Şâma ḥurşîd-i cihân-âra

Sürüp mağrib zemine memleketden ḳovduñ a‘dâyı
Frenk iklimine düşdi şerâr-ı âteş-i gavgâ

Ḳulâḳ çekdi felekde anı gördükde hilâl-i nev
Berât-ı fethüñe çekdi ‘Uṭârid zer-nişân-ı ṭuğrâ

Yetişdi müjde-i feth-i fütûḥuñ Ḥüsrev-i Rûma
İdince nuşret ü fırsat müyesser ḥazret-i Mevlâ

Ḥudâ oldı mu‘inüñ ḥamdülillâh kim sühûletle
‘Adûdan intikâm alduñ sevâhilde neheng-âsâ (...)²³³

²³³ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 45-48.

Hafız Ahmet Paşa, Şâm'a serdar olarak tayin edilmiştir. O vakite kadar Şâm'da gam gecesi hâkimken, Paşa'nın gelmesi ile sabahın aydınlığına kavuşulmuştur. Çünkü şehir bir eşkıyanın zulmü altındadır. Paşa bu hâli, padişaha bildirip, fitnenin ortadan kaldırılması için fermân almıştır. Şâm valisi olarak görevlendirilen Hafız Ahmet Paşa fitneyi bitirmek için harekete geçmiştir. Anadolu'dan gelen askerler ile fitnenin üzerine yürüyen vâli, başarılı olmuştur. Bu savaşta kahramanlık göstererek büyük başarı elde etmiştir. Şâm'da bir isyana girişen Ma'noğlu bu hâl üzerine kaçmıştır. Malını mülkünü dahi almayıp canının derdine düşmüştür. Korkusundan tıpkı bir rüzgâr gibi başboş dolanmıştır. Yaşadığı gam ve korku öyle büyük olmuştur ki, Frenk iline kaçıp Dürzi iken Hristiyân olmuştur. Ma'noğlu'nun evi barkı yıkılmıştır. Dürzî isyanını tertip edenler perişan olmuştur. Şair, tekrar Şâm'ın Ma'noğlu elinde nasıl bir eziyet gördüğünü anlatmıştır. Hafız Ahmet Paşa, aldığı yetki ile bu isyanı bastırmıştır. Askeri ile birlikte hayırlı bir iş yapmıştır. Hafız Ahmet Paşa karşısında başarılı olamayacağını anlayan Dürzioğlu ardına bile bakmadan kaçmış ve Avrupa devletlerine sığınmıştır. Şair devletin bekâsı ve Paşa'nın başarısı için dua etmiştir.

“Der şitâyiş-i pâşâ-yı selef

Nice şerh eylesin âdem kemâl-i luğf-ı Mevlâyı

Ki hâkim eyledi Şâm-ı şerife böyle pâşâyı

Ne pâşâ çarh-ı nuşret âfitâb-ı matla'ı furşat

Yağar harrağa gibi tâb-ı tîgi cism-i a'dâyı

Ne pâşâ şir-i dil şâhib-ı kırân serdâr-ı âlemgir

Halâs itdi 'adûdan tîg-i hunhârile dünyâyı

(...)

'Adûyı nâ-bekârı eyledi nâ-büd ü nâ-peydâ

Tagıtdı âteş-i tîgi düzilmiş nice âlâyı

Açıldı perde-i râz-ı ‘adû hengâm-ı heycâda
Hayâl-i zıll gibi maḥv eyledi pinhân ü peydâyı

Firâr itdi revâfızkalmadı nâmı dürüzinuñ
Bilâd-ı mülk-i sâhilde ḳomadı bir teberrâyı

Alınca tîğ-i hunbârın eline şavlecân-âsâ
Fenâ şahnında tûp itdi ‘adûyı bî-ser ü pâyı

Tüfengüñ dûdı âteşler şaçar ebr-i siyâh oldu
‘Adûya kûrre-i nâr itdi rezm-i çarḫ-ı minâyı

O serdâr-ı ‘adû-fersâ ḳaçan kim ‘azm-i ceng itdi
Nice bi-dîni ḳatl itdi çeküp tîğ-i mücellâyı

Sinân-ı cân-sitânın kim görürse cism-i a‘dâda
Şanur kim Kûhken-i tîşeyle deldi seng-i ḥârâyı

İdüp rencide evvel şâhı ‘isyân itdi Ma‘noḡlı
Veli ḥavfindan itdi şoñra mesken ḳa‘r-ı deryâyı

Yakup yıḳdı sarây-ı devletin âteş gibi ‘asker
Caḡım itdi aña deyr-i ḳamerde zîr ü bâlâyı

Biḡamdillah muḳaffer oldu a‘dâ-yı bed-endişe
Şafâ-yı fetḫ u nuşret itdi ḡandân pîr ü bernâyı

Şeb-i zulmet gibi ref‘ oldu mülk-i şâhdan düşmen
Felek ḡûyâ ki aşdı çarḡa bir mir’at-i zîbâyı

*Tabîb-i tîgî a‘dâya içürdi şerbet-i müshil
Dimâğın mâl-ıhulyâ-yı fesâd itmişdi sevdâyı*

*Şikeste-ıhâl iken hâlâ nesim-i şubh-ı şevkinden
Bu peygâm-ı şafâ-encâmile geşt itdi dünyâyı*

*‘Aceb mi hükmin icrâ eylese a‘dâ-yı bed-hâha
Raşad itdi hakim-i dehr aña tedvir-i tuğrâyı*

*Serâpâ şehir-i şâmuñ hep ‘adû almışdı etrâfin
‘Arab mîrânı virmişdi ‘inân-ı zulme irhâyı*

*‘Aceb erlikler itdi herkese bildürdi miqdârın
Kimesne itmez oldu bir dahı merdâne da‘vâyı*

*Zamânında penâhı kalmadı bir yirde n’ola ger
Ziyâde ister olsa eşkıyâ dünyadan ‘uqbâyı*

*Sevâd-ı fitne şâm-âsâ hücûm itmez dahı Şâma
Nigehbân itdi aña tiğ-i mihr-i ‘âlem-ârâyı (...)”²³⁴*

Allah’ın bu lütfunu insan nasıl şerh etsin ki Paşa Şâm’a vâli olmuştur. O öyle bir Paşa’dır ki kılıcı ile düşmanın cismini harraka gibi yakmıştır. Düşamının kanlı kılıcından dünyayı temizlemiştir. Zamanın gözleri böyle birini görmemiştir. Bundan sonra bin yıl dünyaya böyle birisinin gelmesi zordur. Düşmana aman vermeden dizilmiş nice alayı kılıcının ateşi ile dağıtmıştır.

Eline kılıcını alan Paşa’nın ilk işi Şâm’ı eşkiyadan temizlemek olmuştur. Bunun için dürzilerin üzerine yürümüştür. Dürzilerin başı Osmanlı’ya direnememiş ve kaçmıştır.

²³⁴Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 48-51.

Tüfenkten çıkan dumanlar siyah bulutlar saçarak, savaş meydanının düşman için bir ateş küresi hâline getirmiştir. Paşa savaşa azmederek, nice din düşmanını bu şekilde öldürmüştür.

Ma‘noğlı önce padişaha isyan etmiş sonra kaçarak denizi kendine mekân etmiştir. Çok şükür asker bu isyanı bastırmıştır. Düşman bu topraklardan karanlık gece gibi çekip gitmiştir. Sanki felek gökyüzüne parlak bir ayna asmış gibidir.

Kasidenin geri kalan bölümünde Paşa övülmüştür. Şair, Paşa’nın övgüsünden sonra durumunu anlatmıştır. Anlıyoruz ki Paşa, Râmî’nin hâmilîğini yapmaktadır. Bu durumun devam etmesi için Paşa’ya ricâda bulunmaktadır. Son olarak dua etmektedir.

“Lillahilhamd felek yine gelüp inşâfa

Eyldi cünbiş-i ikbâli sa‘âdet-efzâ

Devlet-i şâh-ı cihân oldı ‘adûya gâlib

Oldı manşûr u muzaffâr yine şadrü’l-vüzerâ

Cümle ‘âsilere ser-çeşme olan Ma‘noğlı

Kâr u kesb olmuş idi kendine ‘işyân u şekâ

Niçe yıllardı müsâ‘iddi âña çarh-ı le’îm

Her ne eylerse mu‘în idi kader-sâz-ı kazâ

Devlet el virmek ile düşdi dimâğına fesâd

Hükmine girdi kıyâs itdi tamamen dünyâ

Başladı itmege ânuñla hayâl-i bâtıl

Oldı zan eyledi kendini bir âdem gûyâ

Her taraf başladı tahsin-i kılâ' eylemege
Mülk için ceng ü cidâl eylemege bî-pervâ

Oldı ahvâli şehenşâh-ı felek dergâha
İtdügi vaz'-ı muhâlifle serâpâ ilkâ

Bilicek hâlini sultân-ı mu'azzü 'd-düvele
Kal'u kam'ını murâd eyledi beyne 'l-a' dâ

Zimmet-i himmet-i şâhâne budur lâyıķ kim
Böyle gerden-keş olan bulmaya hiç neşv ü nemâ

İtdi bir mu'temedü 'd-devle dilâver kılını
Aña ta'yin ki tâ eyleye hükmin icrâ

Niçe bunun gibi hizmetleri sebķat itmiş
Eylemiş niçe bunun gibileri bî-ser ü pâ

Kimdür ol âşaf-ı Cem-kevkebe Ahmed Pâşâ
Âsumân-pâye hü mâ-sâye vezir-i dâ nâ

Gelmedi silsile-i devlet-i 'Osmânide
Haķ budur böyle dilâver-i hüner-âmûz-ı veĝâ

İtdi hem 'asker-i İslâma anı ser-'asker
İtdi hem vâli-i iklim-i 'Arab ser-tâ-pâ

Geldi devlet yine şâha o vâli-i güzin
Dikdi hışn-ı felege kevkebi zerrîn-livâ

Ba‘dehu ‘asker-i nuşret eşer-i ‘Oşmânî
Her tarafından yürüyüp geldi mişâl-i deryâ

Mevkib-i sûr-ı sa‘âdetle çıkup ‘azm itdi
Kal‘ u kam‘ını o bî-dinüñ idüp istid‘â

Her taraf kûşe-nişinân-ı velâyet-perver
Nuşretin Hağdan anuñ eylediler cümle recâ
(...)

İtdi Ma‘noğlı ‘Ali anda ‘ale’l-ğafle zuhûr
İşledi sûr-ı sa‘âdet irişüp luţf-ı Hudâ

Geldi seg gibi o sekbânî ile âla şikâr
Bilmedi anı şikâr idecegin bâz-ı ğazâ

Yüridi üstine deryâ gibi ‘asker fî’l-hâl
Oldı âteşleri barût u tûfengin ıtfâ

Bağr-ı ‘ummâna dönüp lücce-i lem‘ân-ı süyûf
Ser-i sekbân kesilüp döndi habâba güyâ

Yakayı virdi ele kendisi Ma‘noğlı o dem
Kesdi şemşir-i Dimeşki ile cellâd-ı kazâ

Hâtif-i müjde-resân gördi kesildi başı
İtdi her cânibe âvâze-i tebşiri şadâ

Gör ne luţf eyledi elţâf-ı hudâvend-i ezel
Gör ne kâr eyledi üstâd-ı ‘aceb-bâz-ı kazâ

Mağşad-ı ednâsı iken oldı naşib a' lâsı
Hüsn-i niyyetle şadâkat olıcağ râh-nümâ

Lillâhi 'lhamd olup anuñile fetḥ ü fütûḥ
Girdi hep kabza-i zabta bu kadar şehir ü kura

Devleti nekbete tebdîl olıcağ fahrüddin
Virdi ahkâm-ı kazâ vü kadere hüsn-i rızâ

Gördi yok çâre buña haşm kavi baht-ı zebûn
Gerdiş-i çarḥ-ı muḥâlif reviş-i dehr-i cefâ

Terk idüp ehl ü 'ıyâlini firâr itdi hemân
Bulsa eylerdi o dem künc-i 'ademde me'vâ

Qaldı evlâdı felâket-zede zâr u nâlân
Kendi havfile kalup künc-i hafâda tenhâ

Göricek hâlini Ma' oğlunuñ a'yân-ı dürûz
Oldı Şüf tağları başlarına zindân-ı belâ

Cümle a'yânı gelüp itdi itâ'at nâçâr
Felege her biri baş egmez iken bî-pervâ

Ber-karâr olmak içün tâ'ati ehl-i Şûfuñ
İbn-i Ma'nuñ birini istedi rehin âşaf-râ

Cem olup bir yere şur eyledi 'uḳḳâl-i dürûz
Rehn virmek tarafın gördiler eşlah evlâ

Oğlunuñ biri o dem âşaf-ı devrâne gelüp

Şıgınuş sâye-i lutfına emân itdi recâ

Luğ idüp merhametinden o kerem deryâsı

Eyledi şefkat aña virdi emân itdi ‘atâ

Hağ budur lâyıq olan şân-ı ‘azimü ’ş-şâna

‘Avf ide gelse ayâğıyle bir ehl-i hağâ

Gel gel ey münşi-i dehr al elüñe hame-i zer

Ol nigârende-i evrâk-ı sipihr-i mînâ

Qışsasıñ nâ-halef evlâd ile İbn-i Ma‘nıñ

Eyle sernâme-i efsâne-i târih-i qazâ

Birinüñ başı gelüp birisi rehn oldığına

Kendi havfile kaçup oldığına nâ-peydâ

Eyle efkâr-ı dağıkile serâpâ tañrır

Ki ola qışşaları tuğfe-i bezm-i ‘uğalâ

Hamd ü şükr itdi görüp Râmi-i dâ‘i bu günü

Hağ budur müşkil idi olmasa ger lutf-ı Hudâ

İtdügin buldı Hudâ virdi belâsın âñir

Umaruz cânın ala virmeye mühlet ağılâ

(...)

İbn-i Ma‘nıñ birinüñbaşını kesdi câlâ

Aldı birisini de rehnine Ahmed Pâşâ

Pâdişâhuñ ola düşmenleri dâ'im meksûr

Ümerâ vü vüzerâsı ola manşûr-ı livâ

Hâzret-i âşaf-ı devrân umaruz devletle

Şadr-ı a' lâyı müşerref ide beyne 'l-vüzerâ"²³⁵

Çok şükür ki felek insâfa gelmiş ve devletimiz düşman karşısında başarılı olmuştur. Tüm âsilere çeşme başı olan Ma' noğlu kendine isyan yolunu seçmiştir. Geçen yıllar boyunca bu isyan için gerekli zaman oluşmuştur. Devleti ele geçirme fikri onu harekete geçirmiştir. Bu bâtil hayâli gören eşkıya kendini bir şey sanmıştır. Fitne tohumlarını saçmak ile işe başlayan Ma' noğlu, her tarafta kavgalara sebep olmuştur. Fitne ateşinin yandığını gören hükümdar, Ahmet Paşa gibi büyük bir devlet adamını görevlendirmiştir. Bu zor bir görevdir fakat Ahmet Paşa daha önce bunun gibi nice zor görevlerin üstesinden gelmiş, çok eşkıyayı başsız ve ayaksız bırakmıştır. Osmanlı Devleti'ne böyle bir hüner sahibi kişi daha önce gelmemiştir. O hem askerin başı hem de Arap diyarının vâlisi tayin edilmiştir. Paşa feleğin kalesine altın gibi parlayan bayrağı dikmiştir.

Ahmet Paşa'nın askerleri bir deniz gibi her taraftan düşmanı sarmıştır. Şair burada İbn-i Şehâb isimli birisinden bahsetmektedir. Anlıyoruz ki bu kişi Ma' noğlu Ali'ye isyan için destek veren kişilerdendir. Ancak bu kişi askerlerimiz tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Askerimiz amansız bir mücadeleye girmiştir. Düşmanın kesilen kafaları deniz üzerinde bir su kabarcığı gibi durmuştur. Yenilgiyi kabul eden Ma' noğlu ailesini dahi geride bırakıp kaçmıştır. Korkusundan çocuklarını terk etmiştir. Şüf Dağları, düşmanın başına belâ zindanı olmuştur. Babası gibi kaçmayan erlerden birisinin başı alınmıştır. İsyancılar teker teker teslim olma yolunu seçmiştir. Bu esnada Ma' noğlu'nun çocuklarından birisi gelip aman dilemiştir. Paşa, büyüklük göstererek onu affetmiştir. Şair bu kutlu günü gördüğü için şükretmektedir.

²³⁵Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 124-127.

“ *Halk-ı cihân zamânedede giryân-ı fitnedür*

Gûya bu ‘aşr mebde-i tûfân-ı fitnedür

İtdi zuhûr her yânedden fitne vü fesâd

Devr-i şalâh gitdi bu devrân-ı fitnedür

Cem ‘ oldı bir yire bir iki cilt-i fitne-cû

Oldı şalâ erâzile divân-ı fitnedür

Şâmı pür itdi âteş-i fitneyle rüzgâr

Âşub-ı dehr var ise mihmân-ı fitnedür

Ehl-i fesâd oldılar âzâde kayddan

Ehl-i şalâh bende-i fermân-ı fitnedür

Gül gül açıldı küştelerin za‘hm-ı sînesi

Güyâ bahâr-ı şa‘m-ı gülistân-ı fitnedür

Şanmañ şafa‘dur eyleyen âfâkı lâle-fâm

‘Taşt-ı sipihr-i hûn-ı şehidân-ı fitnedür (G.85)’”²³⁶

Râmî “fitnedür” redifli bu gazelinde yaşadığı devrin hâlini anlatmaktadır. Bir fitne tufanına tutulduklarını ifade etmektedir. Fitne ve fesat her taraftan baş göstermiştir. Dünyayı bir güvensizlik sarmıştır. Fitne salanlar toplanıp fitne divanları kurmuşlardır. Özellikle Şâm fitne ateşi ile dolmuştur. Bu gökyüzündeki şey şafak değil, fitne şehitlerinin kanıdır. Şair burada dökülen kana işaret etmektedir.

“İtdi istilâ‘adû Rûm içre bir er yok mıdur

Cünd-i ‘Osmânide bilmem bir dilâver yok mıdur

(...)

²³⁶ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 177.

‘Arşâ-i ‘âlemde cünd-i Rûma serdâr olmağa

Bir dilâver-âşaf-ı Cemşid-peyker yok mıdur

Şimdi a‘dâ her taraf leşker çeküp mülk almada

Şaf-şiken kişver-güşâ merdâne ‘asker yok mıdur

(...)

Çâr-yârûñ himmetiyle ‘azm-i Bağdâd eyleyüp

Surh-serden dâd alur bir dâd-güster yok mıdur

Zulmetile mülkini yıkmağdan ğarağ ne bilmezüz

Rûz-ı ‘uqbâda su ‘âl olmaz mı maşşer yok mıdur

Düşmene viren tama‘ bu vaz‘-ı nâ-şâyestedür

Hüsrev-i Cemşîd-râ şâh-ı muzaffêr yok mıdur

Çullarına iltifât itmez meger Râmi o şâh

İntikâm alur ‘adûdan yohsa bir er yok mıdur (G:87/9)”²³⁷

Râmî, Osmanlı toprakları içinde cereyan eden isyan hareketlerinden dolayı bıçağın kemiğe dayandığını ifade etmiştir. “Yokmıdur” redifi üzerine kurulmuş bu gazelde bir çaresizlik söz konusudur. Düşman Anadolu illerini işgal ederken, onlara dur diyecek bir yiğit asker aranmaktadır. Yine sağlam ve güçlü bir vezirin olması şarttır. Şair, Bağdat alındıysa isyanda bastırılabilir, demektedir. Hüsrev ve Cemşit gibi bir kahraman beklemektedir. Son söz yine bir sorudur: “Düşmandan İntikâm alacak bir er yok mudur? ”

7.1.7. Ganî-zâde Nâdirî

“KAŞÎDE BERÂÛY-I MEDH-İ MURÂD PAŞA

²³⁷ Fatma Zehra Kavukçu, a.g.t., s. (Metin Bölümü) 178-179.

Şu dem ki oldu küsiste zimâm-ı hüsn-i nizâm

Güm oldu ‘arşa-i ‘âlemde revnağ-ı islâm

Teğallüb eyledi bir kürd evvelâ Halebe

İrişdi tâ Haremeyne şirâr-ı şerr-i li’âm

Kalenderoğlu Anaṭolıyı tevâbi‘ine

‘Azîmet eyledi bahş-ı Kalenderiye temâm

Bu sâlik olmağla intisâb-ı Meymûne

Anuñhurûcî da ‘âlemde oldu fîtn-e-i ‘âm

Biri de kişver-i Bağdâdı eyleyüp teşhîr

Helâk-ı ḥalka Hülâgu-veş eyledi iḳdâm

Ḳıral-ı kâfir ise cengi eyleyüp ‘âdet

Hemîşe ‘asker-i İslâma virmedi ârâm

Ḳıyâm sâ‘atüñ oldu ‘alâyimi zâhir

Cihâna zelzele düşdi mükedder oldu enâm

Bu ḥâleti göricek çarḥa çıḳdı nâle-i ra‘d

‘Aceb mi seyl-i firâvân olursa eşk-i ğamân

İşitdi ğulğule-i âh-ı ḥalkı ğûş-ı hilâl

‘Aceb degül yaḳasın yırtup itse ḳaddini lâm

Hezâr şükr ki aḥır bu ḥâli def‘ itdi

Kemâl-i merḥamet-i zü’l-celâli ve’l-ikrâm

Meger ki vâkıf olup berâhîn-i devlet ü dîn
Cenâb-ı salţanata itdi serbeser i' lâm

Taharrük eyledi 'ırķ-ı ħamiyyet-i şâhî
Nizâm-ı 'asker-i islâma kıldı 'atf-ı zimân

Vezîr-i a'zam idüp qahramân-ı devrânı
O demde eyledi serdâr-ı 'asker-i islâm

Müşîr-i Cem- 'azamet Aşaf-ı Ferîdûn-fer
Felek muţî' vü kazâ yâver ü sitâre ğulâm

Emîn-i mülk ü milel server-i sûtûde 'amel
Yemîn-i dîn ü düvel dâver-i bülend-mağâm

Cihân-küşâ-yı 'adû-küş Murâd paşa kim
Toķınsa ħarbet kûpâli Sâm olur sersâm

O şadr-ı 'azam u şâhib-ķırân-ı 'âlem kim
Ziyâ-yı şu'le-i şemşîri itdi ref'-i zâlâm

İrimce debdebe-i kûs-ı 'azmi eflâke
Görüp mehâbetini gökde ditredi Behrâm

Açıldı şukķ-i sancaķ dögüldi tabl-ı rahîl
Pür oldı velveleden kâr-ħâne-i eyyâm

Cihâna lerze düşüp ğîrûdâr-ı 'askerden
Yıķıldı zelzeleden ħâke düşmen-i ħod-kâm

İrişdi çarğa şadâ-yı ‘aleyke ‘aynu’llâh
Şu dem ki düşmene çekdi hüsâm-ı hûn-âşâm

Mukademâ Halebe düşdi âteş-i gazabı
Yol üzre her has u hâşâkuñ oldu kârı tamâm

Varınca vâlî-i Kürd itdi ceng içün âheng
Velîkin eyledi âhır firâra ‘atf-ı licâm

Saçıldı düşmene funduk atıldı ham-ı kemend
‘Aceb mi murğ-ı revâna olursa dâne vü dâm

Kesildi bend-i siper hîzrânı toğrıldı
Meger ki eyledi bir mâr-ı hufta ‘azm-ı kıyâm

Pür oldı kelle-i düşmenle hâyme-gâh-ı sipâh
Mişâl-i mihre ru’ûs u nazîr-i haqqâ hıyâm

Ol ejdehâ-yı demân vardı kal‘a-i Halebe
Mişal-i genc anı zabt itdi eyledi ârâm

Kilid-i mülk-i ‘Arab oldı feth şehr-i Haleb
Anuñla cümlesünüñ kârı buldı hüsn-i nizâm

Şalınca milket-i Bağdâda tîği âvâze
Müşahhar itdi ‘Irâkı zihî ‘uluvv-i maqâm

Aña dañi nice kişver zamîme olmış idi
Serâser oldılar emr-i cihân-muţâ‘ına râm

Dönüp Anatoliya çünkü cezm-i ‘azm itdi
‘Adûya şâ‘îka-bâr oldu tîğ-ı âteş-fâm

Çalenderoğlunuñ oldu dilim dilim yüregi
İçinde baş ile tâc-ı Çalender oldu tamâm

Mukâbil olduğu dem bûy-ı merg-i cân-gâhı
Duḡân-ı lüle-i topından itdi istişmâm

Firâra yüz tutup aldırđı mâl u aḡmâlin
Çalenderâne soyındı o mülhid-i bed-nâm

Ru’us-ı düşmeni mânend-i sîb idindi meze
İçince tîğî ‘adû kanını mişâl-i müdâm

Ḥarâbe-i ten-i düşmende beyze-i dilden
Çıkardı tâ’ir-i rûḡın başınca murğ-ı siḡâm

Bir iki bâzını şaldı o bûm-ı meş’ûma
Dönüp şikârına Meymûn’uñ eyledi iḡdâm

Sipâhinüñ atı oğlanı anı oynatdı
Tutuldı topa aña kesdiler ‘aceb endâm

‘Adûnuñ âb ile tās oldu migfer ü ḡunî
N’ola soyınsa kılıc rezm-gâḡ olup hammâm

‘Aceb mi cümle Benî Âdem olsalar mesrûr
Bozıldı cünd-i behâim kırıldı ḡayl-i hevâm

Ġarâbet anda ki ‘asker yatışmamışdı henüz

Meger melâ’ike-i naşr u evliyâ-yı kirâm

Bu dest-i berdi görünce kıral-ı mülk-i dâlâl

Ricâ-yı şulh ile gönderdi dergehine peyâm

Cenâb-ı salţanata ol mühimmi ‘arza kılup

Esâs-ı şulha harâc üzre virdi istihkâm

Ġıraluñ ilçisi dergâh-ı şâha yüz sürdi

Harâcını getürüp itdi kullıgın i‘lâm

O mülki eyledi te‘şîr-i nâmesi teşhîr

Meger ki vefk-i murâd idî haşıl oldu merâm

Ġalemlle mağribi fetih itdi tîğ ile şarkı

Zihî vezîr-i cihângir vâcibü’l-kirâm (...) (K.24)’’²³⁸

İslam’ın nuru yeniden parlamış ve Osmanlı mülkünde düzen sağlanmıştır. Öncelikle Halep’te bir Kürt zorbalık etmiş, alçaklığı Mekke ve Medine’ye kadar uzanmıştır. Kalenderoğlu, Kalenderî düşüncesi ile Anadolu’yu etkisi altına almak istemiştir. Kalenderî tarikatının mensupları yalnızca farzları yerine getirmektedirler. Üyeleri sakal, bıyık ve kaşlarını keserek gezerler. Melâmetîlikten doğan Şîî-Bâtınî fikirlere sahiptirler. Bağdat, Suriye, Mısır, Anadolu ve Rumeli’de bu akım yayılmıştır.²³⁹

Bu fitnecilerin yanında bir tanesi de Bağdat askerini etkisi altına alıp halka eziyet etmiştir. Kâfir kıral yani Frenkler’de rahat durmayıp İslâm askeri ile savaşmıştır. İşte Osmanlı böyle bir hayli zor durumdadır. Bu yüzden şair âhlarının gökyüzüne ulaştığını ifade etmektedir. Şükür olsun ki yüce Allah bu feryatları duymuştur. Murat

²³⁸ Numan Külekçi, a.g.t., s.170-173.

²³⁹ İskender Pala, a.g.e., s.254-255.

Paşa, Allah'ın bir lütfu olarak sadrazam olmuştur. O'nu azim davulunun sesi gökyüzüne erişince Behrâm titremiştir. Cihanı bir titreme tutmuş, düşmanın toprağı zelzeleden yıkılmıştır.

Paşa'nın gazabının ateşi ilk olarak Halep'e düşmüştür. Kürt zorbasının elinden Halep alınmıştır. Halep, Arap mülkünün anahtarı olmuştur. Bağdat isyanını da bastıran Paşa, Aandolu'ya Kalenderoğlu'nun üzerine yürümüştür. Yenileceğini anlayan Kalenderoğlu, çareyi kaçmakta bulmuştur. Kalenderoğlu sorununu da çözen Murat Paşa, Meymûn isimli başka bir isyancıya karşı savaşmıştır. Bu isyanı bastırınca, Frenk kiralının gözü korkmuştur. Kiral hemen bir elçi ve haraç göndererek barış istemiştir. Paşa kalemiyle Batı'yı, kılıcı ile Doğu'yu fethetmiştir.

“*KAŞİDE-İ FETHİYYE BERÂY-I MURÂD PAŞA*

(...)

Kaçdı gülbank-ı nefirünle perîler Kâfdan

Şanki âvâz-ı tüfekte uçdı burcından hemân

(...)

Evvelâ ‘azm eyleyüp mülk-i ‘Arab teşhîrine

Âteş-i kahruñla Canpûlâdı mum itdün tamâm

Halka halka dūd ile funduğ saçınca ‘askerün

Murğ-ı cân-ı haşma gûyâ dâne dökdi kurdı dâm

Toldırırlarken tüfengi çöp ile şandı ‘adû

Ejder-i Mûsâdur itmiş mâr-ı sihri iltikâm

Yardı giçdi şanki girdâb-ı muhîti bir niheng

Düşmenünkalkanını çün kim dü-nîm itdi hüsâm

Bir keduvdur kim dizilmiş üstine vâfir hilâl

Farq-ı düşmende şu deñlü cây-gîr olmış sihâm

Çünkü yaprağ aşladı bayrağ nihâl-i nîze

Bitdi anda sîb-i hayvani degül farq-ı liyâm

Şerhalar açdı kalender-veş Kalenderoğlına

Bir mücerred haydarı şalduñ aña nâmı Hüsâm

Atılup vardı peleng-âsâ pelengi câmeler

Bayrağ-ı düşmen ‘ayân olduğda mânend-i gamân

Nây-ı nîze kâtib-i gerdûnuñ oldı hâmesi

Şafha-i meydânda itdi kâmet-i bedh’âhı lâm

Bildi şâh-ı düşmenüñ peymânesi pür oldıgın

Atdı bir sîb aña tâ kim çekmeye telhî-i kâm

Çâk çâk oldı ten-i düşmen mişâl-i bûriyâ

Ol haşır içre dil-i pür-hûni minâ-yı müdâm

İndirür her kaatre-i bârânı çün kim bir melek

Oldı peykân kaatre beñzer kim melâ’ikdür sihâm

Çünkü iğdâm eyledüñ meymûn-ı naḥsun şaydına

Düşdi kayda oldı ol demde aña şâdi haram

Kelle-i pür-hûşi gâziler dizüp fitrâkine

Her biri bir sübhâ-i mercâne virdi intizâm

Migfer-i şad-pâresi haşmuñşanevber bâridur

Oldı aña şâh-sâr-ı nîze anuñçün maķâm

Bir kütükdür ķalıb-ı düşmen ki hûn-âlûd olup

Aķker-i surķ itdi tâbindan anı nâr-ı hûsâm

Nîze şem‘-i bezm-i rezm oldı sinânı şu‘ ledür

Nitekim pervâne eķrâfında cev lâ n-ger sihâm

Ĥamdüli‘llâh kim celâli zulmetin def‘ eyledüñ

Ĥaķ bu kim nûr-ı cemâle mazhar olmışsın tamâm

(...)

Fetķ ü nuşretdür yemîn ü nâz u ni‘metdür yesâr

Ferr ü şevket lâ yezâl u baķt u devlet ber-devâm (K.25)”²⁴⁰

Ganî-zâde Nâdirî, Murat Paşa için yazmış olduğu bu kasidede de özellikle Canpolatoğlu ve Kalenderoğlu ile yapılan mücadelelere değinmiştir. İçeride huzur ortamını sağlayan Paşa, dışardaki düşmanlara da korku vermiştir.

Şair verilen mücadeleyi anlatırken, “gûlbank” ile düşmanın korkutulduğunu anlatmaktadır. Daha önce de birçok şiirde karşımıza çıkan gûlbank duası Osmanlı ordusu için önemli bir gelenektir. Gûlbank:

“Gûl ses, bûlbûl şakıması. Hep bir ağızdan yüksek sesle söylenen ilahi veya duâ. Yeniçeriler, Kalenderîler, Bektaşîler ve Mevlevîler arasında yaygındır. Yeniçerilerin ulûfe aldıkları gün ş u gûlbangı okudukları bilinmektedir: ‘Allah Allah illallah. Baş uryân, sine büryân, kılıç kalkan, bu meydanda nice başlar kesilir hiç olmaz soran. Eyvallâh eyvallâh. Kahrımız kılıcımız düşmana ziyân, kulluğumuz padişâ ayân. Üçler, yediler, kırklar, gûlbang-ı Muhammedî, nûr-ı Nebî, kerem-i Alî, pirimiz,

²⁴⁰ Numan Külekçi, a.g.t., s.173-176.

*sultanımız, hünkârımız Hacı Bektâş-ı Velî, demine, devrânına Hû
diyelim, Hû!..’*

*Gülbangların askeriyede davul çalınırken, tekkelerde de kudüm eşliğinde
söylenmesi âdettir. (...)”²⁴¹*

Murat Paşa ilk olarak Arap mülkünde Canpolatoğlu’nun üzerine yürümüştür. İsyancılar, Osmanlı askerinin tüfenklerini Hz.Musa’nın ejderine benzetmiştir. Bu ejder isyancıların kalkanını yarıp geçmiştir. Daha sonra Kalenderoğlu’nun üzerine yürüyen paşa yaptığı başarılı hamlelerle, düşmanın sinisini delik delik etmiştir. Böylelikle Celâli zulmüne son verilmiştir.

7.1.8. Ereğlili Tûrabi

*“Berây-ı Koca Cığâl-zâde
Kadem bağıdı vezîr-i şâh-ı devrân
Müşerref eyledi şehir-i Dımışkı*

*Ma‘ârif buldı devrinde revâcın
Ser-efrâz eyledi erbâb-ı ırk*

*Görüp elde sinân-ı hûn-feşânın
‘Adû-yı kâfirünkâf’ oldu ırk*

*Tûrâbî didi tîz tab‘ıyla târîh
‘Sinân Pâşâ alup çaldı Dımışkı’ sene 1006 (T.44)”²⁴²*

Sadrazam Cığal-zade’nin Şam dolaylarında çıkan isyanı bastırması münasebetiyle yazılmıştır. Sene Hicri bin altı yılında, Cığal-zade Sinan Paşa, Dımışk’ı düşmandan almıştır.

²⁴¹ İskender Pala, a.g.e., s.172.

²⁴² Cihan Okuyucu, a.g.e., s.135.

“*Berây-ı Ğâzî Aḥmed Beg*

İtdi Aḥmed Beg yine bir özge rây-ı cân-sitân

Eşkiyânunḡatline ḡaşd itdi dâmen der-miyân

Akrâya(?) ‘azm idüp vardıkda i(t)diler se rây

Üç taraḡdan üç bölük ‘asker hücûm itdi hemân

Eşkiyâ ḡaylin kırup cem‘in perîşân itdiler

Her birisi şaḡn-ı ceng içre geçerken kâm-rân

Eşkiyânunḡ dikdiler nevg-i sinâna kellesin

Zeyn olup şan sîb-i rengîn ile naḡl-ı gûlsitân

Eşkiyâ ḡaylin kırup çün eyledi zîr ü zeber

Gelmeye dünyaya bir anuḡ gibi şâḡib-ḡırân

Aña el virdi yine bir nev-civânunḡ vuşlatı

Mâlik-i genç oldu şan kim eşkiyâdan aldı cân

Ey Tûrâbî işidüp a‘dâyı pâ-mal itdüğün

Ḳıldılar her gûşede aña (du‘â) pîr ü cüvân

Eşkiyânunḡkanını dökdükde târîḡin didüm

‘Oldı Aḥmed Beg dem-â-dem şaḡn-ı rezme Ḳahramân’ sene1011(T.71)’”²⁴³

Ereğlilî Tûrabi Ahmet Bey adlı bir kişiden söz etmektedir. Akrâ adlı bir yerleşim yerinde çıkan isyanın ardından Ahmet Bey askerlerini üç koldan eşkiyanın üzerine salmıştır. Eşkiyanın çoğu öldürülmüş, mızraklara kelleleri dikilmiştir. Canı alınan

²⁴³ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.152-153.

eşkiya ırkı yerle bir olmuştur. Eşkiyanın ayaklar altına alındığını duyan Tûrabi, “Kahraman” Ahmet Bey için dua etmiştir.

“Berây-ı Gâzî Aḥmed Beg

Bir seḥer irişdi bir peyk-i beşâret nâ-gehân

Bir ḥaber virdi ki oldı ḥalk-ı ‘âlem şâdmân

Didi Aḥmed Beg idüpdür eşkiyâyı pâyimâl

Rezm içinde her biri gerçi geçerdı kâm-rân

Şahn-ı meydânũ bu şimdi Rüstem-i destânıdur

Bu cihâna gerçi geldi niçe yüz biñ pehlivân

Ḳulı ḳurbânı olırdı ol şecâ‘at kânınuñ

Rezmgâh içre eger cengin göreydi Ḳahramân

Eşkiyâ ḥaylin kırup cündin perîşân eyledi

Ḥamdulı’llâh şimdi oldur Rüstem-i şâhib-ḳırân

Ey Tûrâbî her kaçan meydâna sürse atını

Cengi(ni) gördükde dirlerdi ‘adûlar el-amân

‘Ömri çün ḳaddi ziyâd olsun dinildi târîḥi

‘Oldı Aḥmed Beg bu gün ceng içre hem-çün Ḳahramân’ sene 1011 (T.72)’”²⁴⁴

Tûrabi, bir sabah vakti gelen müjdeli haber ile âlemin mutlu olduğunu söylemektedir. Gelen habere göre Ahmet Bey girdiği savaşta düşmanı ayakaltına almıştır. Bu meydandan nice pehlivan geçmiştir ancak Ahmet Bey’in yaptığı Rüstem destanıdır. Kahraman, Ahmet Bey’i savaş meydanında görseydi kulu kurbanı olurdu.

²⁴⁴ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.153.

Hamdolsun eşkıya kırılmıştır. Düşman savaşı gördükçe aman dilemektedir. Son beyitte şair, Ahmet Bey için dua etmekte ve savaşın tarihini vermektedir.

“Diger

(...)

Gûy-ı bâzîçe idüpdür eşkiyânun kellesin

Aña virildi şehâ çevgân-ı kudret ile tîr

(...)

Her tarafda kışsa-i cengin anuñ işitdiler

Defterini dürdiler Hûşeng Şâh u Erdeşîr

Gûş idince eşkiyânun böyle yaman olduğın

Her vilâyetde du‘âlar itdiler bernâ vü pîr

Eşkiyâ haylin hemîşe eylesün ser-geşte-ğâl

Dâyimâ eyler du‘âyı bu Tûrâbî-i hağîr

Aldı meydânı dil-âverlûkle dindi târîhi

‘Eşkiyâ def’inde âyâ olup Aḥmed Beg dilîr’ sene 1011 (T.73)’²⁴⁵

Ereğlili Tûrabi’nin Ahmet Bey adına yazdığı bir başka şiiridir. Bu şiirde de bir sabah vakti aldığı fetih haberini işlemektedir. Savaş meydanını tasvir eden şair, düşmanın kellesi ile çevgan oynandı, demektedir. Ahmet Bey, Rüstem ve Kahraman gibi savaşıp, yenilmesi zor olan düşmanı yenmiştir. Düşmanın bu kadar çetin olduğunu duyan halk, bu zafere daha da mutlu olmuştur. Herkes Ahmet Bey için elini açıp dua etmiştir.

“Târîḥ Berây-ı Nûḥ Pâşâ

Nûḥ Pâşâ ‘izz ile ya (Ra)b irüp biñ yaşına

²⁴⁵ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.154.

 opara t f n  her demde Cel l  başına

C nib-i H kdan bel dur ki  alınd  n zesi

Bu cih nu  hem cel l sine hem evb  ına

Oldı serd r u vez ri p di   h-    lem  

Bild re h ddin bu devr    lim    all  ına

H k Te     devletiyle eylesün ömrin ziy d

E  kiy nu      idüp semm-i hel hil a ına

Didi t r  -i  ud m n bu T r b  bendesi

 N h t f n  bu dem  opar Cel l  ba ına  sene 1012 (T.160)  ²⁴⁶

Şair,N h Paşa adı gibi bin yaşasın ve her zaman Cel l  e  kayas n n başına tuf n  koparsın, demektedir. Burada N h Tufanı na telmih vardır. Cel l  e  kayas , Cenab-ı H k tan gelen bir bel d r. N h Paşa, Padişah tarafından serd r ve vezir tayin edilince bu bel ya haddini bildirmiştir. Şiirin sonunda isyanın bast r lı  tarihini veren  air, N h Pa a ya devletinle uzun ya a diye dua etmektedir.

  Ber y-  Yazıcı H san P   

H zret-i Sult n Me emmed p di   h-  ba r u ber

Eyledi bir r y-       ol   h-i    -n  ar

E  kiy  def ine serd r itdi bir arslan n 

N m na dirler H san P    dil r-i p r-hüner

   eme bir da   gelmez böyle serd r-  cih n

Ba lar n  aldı a  d nu  urup t     teber

²⁴⁶ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.208.

*Ol şecâ'at kânınuñ nâmı gibi hulkı hasen
Tig-i kahıryla 'adûnuñ dem-be-dem 'ırkın keser
(...)*

*Yazıcınuñ 'askerini tu' me-i şemşîr idüp
Rûy-ı 'âlemden anuñ nâmın götürdi ser-te-ser*

*Rezm-gâha cân atup irişdi Pâşâ-yı şerif
Buldı ol nâm-ı Mehemmed birle a' dâya zafer*

*Hzret-i Ahmed Pâşâ 'asker-i Vâniyıla tîz
Eyledi a' dâ-yı dînuñ yirlerin cây-ı sağar*

*'Asker-i İslâma çün virdi şeref mîrüm şeref
Her taraftan düşmen-i dîne olupdur kârger*

*Bir yañadan 'azm idüp Pâşâ-yı ibn-i Canbolat
Ol Hüseyinler irüp haylî Celâlî kırdılar*

*İbn-i Yûsufı varup mânend-i gürg-i hun-feşân
Hzret-i 'Osmân Pâşâ irdi hem-çü şîr-i ner*

*Mar'aşuñ mîr-i emîrânı Piyâle devr idüp
Ceng içinde oldı gûyâ ejdehâ-yı heft-ser*

*Rezmgâh içre Sefer Pâşâyı gördükde hemân
Eşkiyâ dâr-ı fenâdan itdiler 'azm-i sağar*

*Râyet-i Fahr-ı cihân ile irüp Şâm 'askeri
Cümle sekbân râyetini itdiler zîr ü zeber*

Her ʔarafdan bebr ü gürgâsâ irüp Kürd begleri

Eşkiyâyı ʔatlı idüp her biri ʔanın içdiler

(...)

Ey Tûrâbî terk idüp da‘vâtı târîhin didüm

‘Yazıcıyla eşkiyâ cümle ʔılıçdan geçdiler’ sene 1010 (T:210/21)’”²⁴⁷

Denizlerin ve karaların hükümdarı Mehmet Paşa, Hasan Paşa adlı bir arslanı, eşkiya isyanını bastırsın diye serdâr etmiştir. Âleme böyle bir yiğit daha gelmez ki kılıcı ile düşmanın başını almıştır. Kahır kılıcı ile düşmanın ırkını kesmiştir. Hasan Paşa’ya karşı koyamayan bin eşkiya kaçarak canlarını kurtarmışlardır. Savaş alanına gelen Paşa, Mehmet nâmına savaşı kazanmıştır. Şair burada Hüseyinler, Canpolatoğlu, Yusufoglu, Osman Paşa, Sefer Paşa, Piyâle Paşa ve bölgedeki Kürt Beyleri’nin Hasan Paşa’ya yardımcı olduğunu söylemektedir. Sultan Mehmet’in veziri Yazıcı Hasan Paşa Celâlî kavmini sene bin onda kılıçtan geçirmiştir.

“Berây-ı Mehemmed Pâşâ-zâde

Oldı serdârumuzuñ ad ile her kârı ʔasen

Şıdı a‘dâyı bu gün eyledi Tengârı ʔasen

Cünd-i İslâmuñ olup şimdi sipeh-sâlârı

‘Adl ile olsa nola cümle eṭvârı ʔasen

Ḥüsni-i tedbîr ile a‘dâyı idüpdür pâ-mâl

Ḳameti-naḥl-i keremdür ola her bârı ʔasen

Ad ile olsa nola pâdişehüñ serdârı

Ḥüsni ile ḥulḳı nâmı gibi yârı ʔasen

Eşkiyâ vü kefere ber-ʔaraf oldı bu gün

²⁴⁷ Cihan Okuyucu, a.g.e., 237-239.

Ṭarafeynüñ olalı ‘adl ile sâlârı ḥasen

(...) sene 1010 (T.211)”²⁴⁸

Ereğlilî Tûrabi “hasen” redifli bu şiirde bir güzelliğten bahsetmektedir. Nasıl ki daha önceki şiirlerde şairlerin yeni bir fetihe ya da isyanın bastırılmasına karşı duydukları sevinci hemen şiirin ilk beyitlerine yansıttıkları görüldüyse burada da şair eşkıyanın yenilmesine sevinmektedir.

Şiir, Mehmet Paşa adına yazılmıştır. Öncelikle zaten Mehmet Paşa’nın ismi güzeldir. Mehmet Paşa, askere serdar olmuştur ve bu da güzel bir haberdir. Sonra savaş ile eşkıya yenilmiş, topraklar düşmandan temizlenmiştir. Artık düşmanın olmadığı bu yerler çok daha güzeldir.

7.1.9. Nâî

“TÂRÎḤ BERÂY-I İNHİZÂM-I CELÂLÎ

(...)

Ki bir yılda iki feth-i mübîne

Sezâ-vâr itdi şâh-ı kâm-rânı

Bozuldı kâfirüñ tabur-ı fikri

Celâlinüñ yıkıldı ḥânumânı

Aşıldı ‘arşa şâhâ tîğ-ı ‘adlün

Ferah-nâk eyledün kerrûbiyânı

Şehenşâhâ ḥidîvâ kal‘a-gîrâ

Eyâ bahır u berünşâhib-kırânı

Saîna Ḥaḡ virdi iki dest-i kudret

²⁴⁸ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.239-240.

Alursın Hind ü Sind ü Işfahânı

Biri şâhâ vezîr-i a‘zamuñdur

Unutdurdı cihâna Kahramânı

Dem-i a‘dâ ile rûy-ı zemîni

Munakkaş itdi tîğ-ı hûn-feşânı

Başıldı fitne yümn-i maḳdeminden

Ser-i ğavġâ kesildi râygân

Birisi şeyḫ-i İslâmuñdur el-ḫaḳ

Odur devletle dînüñ‘izz ü şânı

Bulunmaz ‘ilm u taḳvâda nazîri

Ḥuşûşâ faẓl ile Nu‘mân-ı şânî

Ḥudâdandur egerçi feth ü nuşret

Velî bunlar sebeb def‘ it gümânı

Sözümde şâdıkum şâhâ bilürsin

Nice kez ḥod sen itdün imtiḫânı

Eger da‘vâma bürhân istenürse

Yeter bu feth-i ġarrânuñ nişânı

Bu fethâ cümle ‘âlem bî-tereddüd

Virürler pâdişâhum mâl ü cânı

(...)

Celâlinüñ kırılmasına hâtif

Didi târîh-i zîbâ feth-i şânî 1066 (T.1)”²⁴⁹

Âlemin yaratıcısı yüce Allah’ın lütfuyla cihân sultanı düşman karşısında galip gelmiştir. Padişah bir yılda iki fetih yapmıştır. Kâfirin fikir taburu bozulmuş, Celâlî’nin evi ocağı yıkılmıştır. Adalet kılıcı arşa asılmıştır. Ey padişah, sana Allah iki güç vermiştir, bu kudret ile Hint ve Isfahan gibi yerleride alman kolaydır.

Elindeki güçlerden birisi sadrazamındır. O cengâverliği ile Kahraman’ı unutturmuştur. Diğerisi ise Şeyh’ül-İslâmdır. İlim ve takvada benzeri yoktur. Allah’tan gelen fetihlerin sebebi bunlardır. Nâlî, devlet için dua ettikten sonra zaferin tarihini vererek şiirini bitirmiştir.

7.2. Fetih Tutkusu,Kızıl Elma Ülküsü

Kaynağı bilinmemekle birlikte Kızılelma bir sembol olarak “fethedilmesi amaçlanan yer, ulaşılmaya çalışılan ülkü” olarak kullanılmaktadır. Bu sembolün Batı dünyası da dâhil birçok medeniyet tarafından kullanılmış olduğu tespit edilmiş olsa da, bazı çağdaş araştırmacılar Kızılelma ülküsünün ilk defa Orta Asya’da yaşayan Türkler tarafından bir ideal olarak kullanıldığını söylemektedirler. Kızıl Elma; Ergenekon Destanında, esaretten kurtulup kaybedilen yerleri tekrar fethetme arzusudur; Orta Asya’da Oğuz Türkleri için, gidilen dört bir tarafta kazanılan toprakların adıdır.²⁵⁰

Osmanlı padişahları tarafından ise Kızılelma bir hükümdarlık alâmeti sayılmıştır. I.Mehmet’ten başlayarak III.Murat’a kadar gelen sekiz padişahın yedisinin elinde bir elma ile resmedildikleri, Yavuz Sultan Selim’in ise her iki elinde de birer elma ile resmedildiği bilinmektedir. Kızılelma ülküsü Müslüman-Türk’ün varılabilecek en uç noktaya ulaşma istediğidir. Öyle ki bir Kızılelma ideali olan İstanbul’un fethi dahi bu hayali sonlandırmamış aksine Roma’ya Viyana’ya ulaşmayı hedefleyen yeni Kızılelma ülküleri doğurmuştur. Bir muhayyel olan Kızılelma diyarı, Osmanlı

²⁴⁹ Bahattin Kahraman, a.g.e., s.110-111.

²⁵⁰ Orhan Şaik Gökyay, “Kızılelma” Maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi, s.559., (Erişim Tarihi: 08.10.2017), <http://www.islamansiklopedisi.info/pdf>

Devletin’de kendini mimari yapılarda dahi göstermiştir. Öyle ki Evliya Çelebi, Budin’de bulunan Kızılelma Sarayı ve Estergon’da bulunan Kızılelma Camii’nden söz etmektedir. Kızılelma ülküsü Osmanlı Devleti’de Padişah’tan vezirlere, yeniçerilerden şairlere kadar hep varoluştur. Öyle ki yeniçerilerin: “Bize hemen düşmanı gösterin, onları yenip Kızılelma’ya kadar gideriz.” mealindeki sözleri ve Nev’î’den Enderunlu Vâsıf’a kadar birçok şairin bu tabiri kullanması bunu göstermektedir.²⁵¹

Kızılelma ülküsünün getirdiği fetih tutsusu bize Osmanlı’nın bir anda nasıl büyüdüğünü de göstermektedir.

“Osmanlı Devleti Söğüt’te kurulduğu 1299 yıllarında 400 atlıya sahip bir uç beyliği iken, 1326’da Bursa’nın fethi sırasında Orhan Bey 38.000 süvariye kumanda ediyordu. Bu asker artışı, nereden geliyordu? Fethedilen topraklardan toplanamazdı. Zira bu yerin ahalisi Türk değildi. 400 çadırlık bir aşiret, 27 senede bu kadar çoğalamazdı. Selçuk Sultanlığı, asker yardımı yapacak halde değildi. O halde artış nereden geliyordu? Öyle anlaşıyor ki, Bizans ucundaki bu beylik bütün Türk âleminin ülküsünü temsil ediyor, Türklük âleminin, fetret devrinde bile asla vazgeçmediği, İstanbul fethinin ve dünya hâkimiyetinin mümessili sayılıyordu. Millî şuur ve ülkü Horasan’dan İzmir’e kadar her yerdeki Türk’ü, Ertuğrul sancağına çekiyor, şeyhler, müftüler, müderrisler eli kılıç kabzasına yakışan her yiğidi, gönlü fazilet aşkı ile dolu her mümini, kafası salim düşünceye açılmış her talebeyi Söğüt Beyliği’ne sevk ediyordu. Küçük beylik az zamanda Türk âlemimin otağı haline geldi.”²⁵²

Bu ülkü ve tutku, şairlerin ve onların şiirlerinden anladığımız kadarıyla, 17.yy.’da zor zamanlar geçiren Osmanlı Devleti’de hâlâ tazeliğini korumaktadır. Fetih tutkusu barındıran şiirlerde anlatım daha coşkuludur. Bazı şiirlerde ise “Kızıl Elma”

²⁵¹ Orhan Şaik Gökyay, a.g.m., s.560.

²⁵² Nevzat Kösoğlu, Dündar Taşer, “Biz Kimiz” yazısı, Ötüken Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2015., s.119.

sadece Osmanlı Devleti ve Türkler için değil savaşa girilecek karşı devletlerin şehirleri içinde kullanılmaktadır.

7.2.1. Hâfız Ahmed Paşa

*"Devlet-i şalṭanatuğda yine iy zıll-i Ğafūr
Cünd-i İslāma Hudā 'avn idüp itmış manşūr*

*Ḥayl-i demdür ki Budin ehli kaşāvetde idi
Peşte 'nüğ fetṇi ile oldılar āḥir mesrūr*

*Dest-i küfr ile o vīrān olan iller umaram
Ehl-i İslām eline girüp ola hep ma' mūr*

*Kızıl elmayı alup sīb-i zenaḥdānlarınuñ
Zeḳanın dişleyelüm kıllaruda vīr destūr*

*Cān u dil birle bu Hâfızḳuluñ ister ki şehā
Cümle a' dāñı ide dünyede ḳāhır maḳhūr (G.3)"²⁵³*

Hâfız Ahmed Paşa, bu şiiri Budin'de başgösteren fitnenin Peşte'nin fethiyle sonuçlanıp, sorunun giderilmesinden dolayı yazmıştır. Allah'ın gölgesinde İslam askeri muvaffak olmuştur. Nice zamandır bu bölge küfrün elinde viran olmuştur, inşallah İslam ehlinin elinde yeniden tamir olacaktır.

Dördüncü beyitte "Kızıl Elma" tabiri karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, Peşte düşmanın çenesinde bir elmadır. Ancak bizim için bir "Kızıl Elma"dır. Yani ulaşmamız gereken hedeftir. Bu yüzden düşmanın çenesinden alınıp, şairin deyiimi ile Allah'ın izni olursa dişlenmelidir. Düşmanın elinde sadece bir şehir olan Peşte,

²⁵³ Adem Uysal, a.g.t., s.124.

Osmanlı için varılması gereken bir idealdir. Son beyitte şair, canıyla ve diliyle cümle düşmanın kahrolmasını istemektedir.

"Askerüñden yine irişdi selāmet haberi

Müjde iy şāh-ı cihān geldi beşāret haberi

Kefere kal'alarını bırakup kaçmışlar

Varıcağ askerüñ anda 'azīmet haberi

İki sūruñ haberi fetḥi bize virdi sürūr

Demidür talsa cihāna bu meserret haberi

Şerbet-i nuşrete kanmış kamu imān ehli

Hağ budur virdi dimāğ-ı dile lezzet haberi

Berr u bahra giden askerüñ ola manşūr

Tapuña dā'im ire fırsat u nuşret haberi

Hazret-i Hağdan umar cānile Hāfız bendeñ

Kızıl elma alınup ire ġanīmet haberi (G.4)²⁵⁴

Osmanlı askerinin yeni bir başarı haberi cihan şahı olan padişaha gelmiştir. Askerimiz düşman üzerine yürüyünce, kefare kalelerini bırakıp kaçmıştır. Fethi gerçekleşen iki surun haberi dünyanın sevince boğulmasına sebep olmuştur.

Şairin deyimi ile tüm iman ehli zaferin şerbetine kanmışken, Hak Teâlâ, bu fetihle dillere bir lezzet sunmuştur. Kara ve denizlerde mücadele veren askerimiz için Allah'ın yardımını dileyen şair, daha nice başarı haberleri beklemektedir. Çünkü inanılan bir Kızıl Elma ülküsü vardır ve bu fetih tutkusu buradan gelmektedir.

²⁵⁴ Adem Uysal, a.g.t., s.125.

Nitekim Hâfız Ahmed Paşa, son beyitte bu tutkusunu dile getirmektedir. Gidilebilen en uç noktaya kadar gidilmeli ve ganimet haberleri gelmelidir.

7.2.2. Nuri İbrahim

"Bi-ḥamdullah yine zeyn oldu bu mülk-i Süleymânî

Vezâret şadrına itdi taş addur Âşaf- i şânî

(...)

Sirâyet-vâr durur ismüñ müsemmasî kabâyîlîdir

Muḥakkakdır Meḥemmede ki ol tevfiḳ-i Rabbânî

Kî zîrâ şanki Dâvûduñ elinde oldu âhen mûm

Żiyâ-baḥş oldu âfâka ser ümmet tîḡ-i bürrânî

Erir şâḡ ol a Rûyîn-ten şu gibi nâr-ı ḳahrından

Bilâ-şek şu 'le- i şimşîri nerm eyler Nerîmânî

İner tîḡ-i ḳazâ mânend-i ser a 'dâya şimşîri

Zemîni ḡarḳ-ı ḡûn eyler alur her demde biñ cânı

(...)

Ḥudâ fırşat virüp şâh-ı ḡamımdan ḡarbe vü ḳahren

Müyesser ola fetḫ itmek 'Irâḳ ile Şıfâhânî

Yeñî bir nâm idüp bâm-ı felekde çalına her dem

Maḳâm-ı fetḫ-i nuşret pür ide eṭrâf-ı Kâşânî

Temâmet mülk-i A 'câmı ümîdim bu ki zâm ide

Diyâr-ı Rûma revnaḳ bula taḡt u tâc u 'Osmânî

*Cenâb-ı hazretüñde çünkü bu haşlet mükemmeldir
Müselleh itmeden hâlî değılsin nice ‘üryâni*

*Anuñçün bende-i efkenden itdi câ-be-câ luṭ fuñ
Ser-i kûhânda eğer adı beriye içre ‘Arabâni*

*Revâ kııl añ mü aḥḥar zûr-ı bâzû-yı mürüvvetle
Mülûka nice vü Efreñç Nemse vü Tot u Boğdanı**

*Cebînüñ pîr-i Ken‘ân görse olurdu du ‘â-ḥânuñ
Ferâmuş eyleyüp lâ-şek ‘azîz-i Mısr-ı ḥâkânı*

*Rızâ tavkîn taḫar gerdânına teslîm olup âsaf
Şecâ‘atde dem urmaz ḥavf ider kayṭas-ı Yunânı*

*‘Adâlet şerbetin bir ḥasta-i zulm olsa nûşîni
Ferâmuş eyler ol sâ‘at devâ-yı derd-i Loḫmânı*

*Bu evzâ‘u bu etvâruñ temâşâ eylese Dârâ
Der-i ferḥundenüñ dâyim olurdu köhne derbânı*

*Elüñde şem‘a-i ‘adlün eğer Nûşirevân görse
Zalâm-ı zulm içinde gözler idi ol fûrûzânı*

(...) (K.5)²⁵⁵

Şair, kasideye şükür ile başlamaktadır. Çünkü Süleyman mülküne benzettiği Osmanlı’ya şiir boyunca ismini vermediği bir paşa vezir olmuştur. Bu vezire “İkinci

²⁵⁵ Esra Güngör, Nûrî İbrahim Dîvânı, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, s.70-74.

Âsaf” demiştir. Göreve gelen bu vezir, zülm gecesine bir ay gibi doğmuş ve doğu-batı her tarafı aydınlatmıştır. Bu şekilde neredeyse şiir boyunca övdüğü vezirin, şiirin başlığı olmadığı için, kim olduğu bilinmemektedir. Ancak dokuzuncu ve onuncu beyitlerde “Mehemmed” ismini zikrettiği görülmektedir.

On birinci beyitle beraber vezirin savaşçı özelliklerine vurgu yapılır. Buna göre vezir elinde demiri mum gibi yoğuran Hz.Dâvûd’a benzetilmiştir. Bilindiği gibi Hz.Dâvûd, demircilikle uğraşmış ve demir plakalardan eliyle zırhlar yapmıştır.²⁵⁶ Yine vezirin kahramanlığını överken Nerîmân anılır. Nerîmân

“ Rüstemin dedesi olan Sam’ın babasıdır. İran mitolojisinde adı oğlu Sam’ın yiğitliği ile anılır. Özellikle kasidelerde övülen kişi Nerîman’a benzetilir.”²⁵⁷

Bu şekilde tarihi ve mitolojik kahramanlarla birlikte anılan vezirin kılıcı o kadar kuvvetlidir ki her indiğinde bin can almaktadır ve zemini kana bulamaktadır.

Şair, kahramanlığını ve savaşçı özelliklerini övdüğü vezirden artık fetihler beklemektedir. Ondandır öncelikle Irak ve İsfah’ın fethini istemektedir. Daha sonra Kâşân ve etrafının fethedilme arzusunı dile getirmektedir. Gözünü Acem mülküne de diken şair, Frenk-Nemse, Tot ve Boğdan hükümdarlarının Osmanlı’ya itaat etmesini istemektedir. Yine şiirinde Mısır Hakan’ı diyerek Hz. Yusuf’a telmihte bulunan şair, Dârâ ve Nûşîrevân gibi efsanevî kahramanlarla vezir arasında bağlantı kurmuştur.

Şair, bundan sonra arda gelen beyitlerde veziri uzun uzun övmeye devam etmektedir. O’nu Osmanlı devleti’nin vekili diye adlandırmaktadır. Vezire uzun ve sıhhatli bir ömür dilemektedir.

²⁵⁶ İskender Pala, a.g.e., s.108.

²⁵⁷ İskender Pala, a.g.e., s.356-357.

7.2.3. Dânişî

“Tonatduk berk dürd-i sürha keştî-i şahbâyı
Hele şenlük şetâretle çıkarduk bir donanmâyı

Degül gökde şafağ yirde gül ü lâle virüp zînet
Donattı al bayraklarla gerdün zîr ü bâlâyı

Kızıl almaya varınca bizimdür kâfirün mülki
O zülf ü sîb-i ğabğabdur iden tahrîk ehibbâyı
(...)

Dikildi besmeyleyle şadrına râyât-ı peygamber
Donanmâda temâşa kıl kemâl-i şun‘ı Mevlâyı
(...)

Ne pâşâ câ-nişîn-i manşib-ı İskender ü Dârâ
Ne dârâ bir kılıçla gün gibi feth itdi dünyâyı
(...)

Bi-hamdi’l-lâh elinde rub‘ u meskûn-ile heft iqlîm
Eli altına aldı döge döge hışn-ı a‘dâyı

Ne mümkün tünd-i bâd-ı gülşene karşı koya hâşâk
Kaçar düşmen öñince sürse rahş-ı bâd-peymâyı
(...)

Gözi Tatar kızın kaşı kemân-ebrû şanemlerden
Huda emriyle pâşâ ‘askere emr itdi yağmayı

Hele miftâh-ı tîğ-ı nuşret-ile feth-yâb oldı
Bu müjdeyle haqîkat ehli buldılar tesellâyı

*Eli üstine el şemşîrine beñzer kılıç yokdur
Görüp kim gelmez îmana yed-i i'câz-ı Mûsâyı*

*‘Asâkir-perverâ nuşret-penâhâ âsmân-ğadrâ
Saña maşşûşdur e'l-hağ müşîr-i ‘alem-ârâyı*

*Senüñ bu lutf-ı tab‘uñ tîre hâkı seb-çerâğ eyler
Senüñ bu hüsn-i hulkuñ gökden indirür Mesîhâyı
(...)*

*‘Aliyyü’l- Murtażânuñ Zü’l-feğârı çıkdı meydâna
Cihandan ‘âkıbet hağğ idecekdür nâm-ı tersâyı*

*Egerçi seng-i hârâdur ‘adûnuñ kalbi ammâ kim
Dağî ser-tîz olur çalduğça tîguñ seng-i hârâyı*

*Varışda çâñına od tıkdı tûbuñ hep râkib-i deyrüñ
Muğammed ümmetine câmi‘ itdüñ çok kilîsâyı*

*Yine yirden yire çalduñ dil-i a‘dâ-yı bed-kîşî
Büti şındı ‘adûnuñ âteşe urdun çelîpâyı*

*Küned kavmi legedğüb-ı sitem-ken bu ne sırdır kim
Yine gönli murâdınca döküpdür herkes pâyı*

*Pesend itdi görünce cevher-i şemşirüñi Efreñç
Şalâbetle Frengistâna şalduñ şûr-ı gâvğâyı*

*‘Adû tağ olsa yokdur saña karşı turmağa cânı
Bir itdüñ gird-bâd-ı haşmetüñle kûh u şahrâyı*

Donanmâ-yı Hümâyûn zâtuñ-ıla buldı taķviyyet

Unutdurduñ ‘adûya şevket ü dârât-ı Dârâyı

Hele sihrini ibtâl eyledüñ ol ķavm-i mekkâruñ

Eñ ednâsı anuñ dirlerdi gökden indürür ayı

(...)

Donansun her sene râyât-ı İslâm-ile keştiler

Haţâdan şaķlasun Dâdâr baķr u berr-i donanmâyı

‘Alemdârı ola yaşda ķurıda Hızr-ile İlyâs

Bozup kâfir donanmâsın musahķhar ide Maltâyı (K.22)’²⁵⁸

Kadeh gemisi şarab ile donatılmış ve fetihler için bir donanma hazırlanmıştır. Gemiye çekilen al bayraklar gökyüzünü süslemiştir. Kızıl Elmaya vardıktan sonra kâfirin mülkü Osmanlı’nın olacaktır. Burada şair sevgili olarak fethedilecek toprakları karşısına almıştır ve sevgilinin çenesi elmaya benzediğinden bizi fetih için tahrik ediyor, demektedir. Yedinci beyitten anlıyoruz ki fetih için sefere çıkacak olan donanmanın önüne Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’in sancağı dikilmiştir. Daha sonra Hz.Hamza, İskender ve Dârâ’nın adını anan şair, paşanın bir güneş gibi kılıcı ile dünyayı fethettiğini söyler. Hz.Yusuf’un adaşı olan paşaya Allah büyük bir makam vermiştir. Allah’a şükreden şair, kuşatılan yerlerin Allah’ın yardımıyla fethedildiğini ve dünyanın yedi bölgesi ile dört tarafının hakimiyet altına alındığını ifade etmektedir. Her şeye rağmen düşmanın çetin olduğunu anlatan şair, kâfiri kalbi taşlaşmış kişiler olarak tasvir etmekte ama kılıcında sert taşla bilendiğinde daha keskin olduğunu söylemektedir.

Verilen mücadeleyi ve yapılan fetihleri uzunca anlatan şair, Hz.Muhammed (s.a.v.)’in ümmetinin bir çok kiliseyi cami yaptığını bize haber etmektedir. Düşmanın putunun kırıldığını ve haçının ateşe atıldığını söyleyen şair, manastırda rahibin

²⁵⁸Bülent Özer, Dânişî Dîvânı-İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, s.107-111.

çanına ot tıklandığını yani çan sesinin kesilip ezan sesinin galebe geldiğini söylemektedir. Frenk milleti paşanın kılıcı karşısında boyun eğmiştir. Paşa'nın sayesinde padişahın donanması kuvvetlenmiştir.

Gemilerin her sene İslam sancaklarıyla donanmasını isteyen şair, Osmanlı'ya dua emektedir. Allah'tan karada ve denizde askerimizin hatadan korunmasını istemektedir. Son beyitte hedefteki yeni Kızıl Elma'nın adı karşımıza çıkmaktadır. Burası Malta'dır: "Yusuf Paşa, Hızır ve İlyas Peygamberlerin karada ve denizde bayrağını dalgalandırsın. Kâfirin donanmasını dağıtıp Malta'yı ele geçirsin."

7.2.4. Hisâli

"Heves-i kâkûl ü zülfünle eser bâd-ı şabâ

Dil-i şeydâyı hevâyî ider âhir bu hevâ

Dil kesilmez müje vü gamze-i hûn-rîzûnden

Yüregüm yaraları bitmez oñulmaz kaç'â

Mesken isterseñ eger şâh-ı hayâl-i hüsne

Kaşr-ı çeşmüm gibi bir şırça sarây olmaz aña

Benüm ol baır-i me'ânî ki şehâ vaşfuñda

Suhanum gûşına mengûş ola dürr-i vâlâ

Ey Hişâlî umaruz luţf-ı Hudâdan ki bu yıl

Hân Murâduñ nazar-ı himmeti Bağdâda ola (G.3)²⁵⁹

Sabâ rüzgârı sevgilinin saçının ve kâkûlünün hevesi ile esmektedir. Bu hava gönül tutkununu isteğini bitirmektedir. Kan saçan gamze ve kirpiklerden gönül kendini geriye atmamaktadır ki şair bu yüzden gönlümün yaraları kapanmaz, demektedir.

²⁵⁹ Özlem Ercan, a.g.t., s.14-15.

Âşık, sevgilinin gözlerinde bir mekân istemektedir ki aslında burası ona bir saraydır. Dördüncü beyitte sanatını öven şair, sözlerim değerli bir inci gibidir, kulağınıza küpe olsun demektedir.

Görüldüğü gibi bu bu gazel âşıkane bir deyişle kaleme alınmıştır. Son beyit şiirden çıkarıldığı zaman herhangi bir savaş unsuruna ya da fetih arzusuna rastlanılmayacaktır. Ancak şair sözü son beyite bırakmıştır. Burada Sultan Murat'ın adını anarak Bağdat'ın fethini istemektedir. Anlıyoruz ki o yıl Sultan Murat, Bağdat'ın fethi için harekete geçmiştir. Hisâli, bu yıl Allah'ın lütfu olarak Bağdat'ın alınması için dua etmektedir.

7.2.5. Dürri

*“Sulţan Ahmed Hân Hazretleriniñ Müceddiden İnşâ Buyurdukları Baştardaya
Târihtir*

(...)

*Cümleden evvel donanma-yı hümayun silkine
Hayli revnaķ irdi ol sulţân-ı İskender-zafer*

*Vâkı‘â lâyıķdur itse her ne deñlü iltifât
Kankı devletde görilmüş böyle bir ‘âlî-eşer*

*Bir eserdür kim nazîrin görmemişdür rûzigâr
Âferîn bânisine ancaķ olur hâzâ hüner*

*Oldı her çekdürmesi bir ejder-i âteş-feşân
Daķı her kalyonı bir haşş-ı haşîn-i mu‘teber*

*Şimdi bir baştarda inşâd ittiler kim dem-be dem
Ejder-âsâ düşmene ağızından âteşler saçar*

Ḳal‘adur gûyâ mehibû’ş-şekl-i mütahkem-esâs
Kim derûna cünd ü cebhâneyle tölmiş ser-te-ser

Kûh-ı kâf-âsâ olur ki lenger-endâz-ı sükûn
Gâh olur sîmürg-veş bâl ü perin açar uçar

Hâşılı tekmiî olup ol zevraḳ-ı âteş-feşân
‘Âdet üzre bahre indirmeklige cem‘ oldılar

İbtidâ sulṭân-ı deryâ-dil o vâlâ menzili
İtdi mânend-i hü mâ zıll-ı hü mâ yûna maḳar

Soñra geldi şeyhü’l-İslam ile şadr-ı a‘zamı
Hem-nişîn oldu ma‘en mânend-i ferzend ü pîrâ

Ba‘dehu erkân-ı devlet cümleten tertîb ile
Ol temâşâgâha âdâb üzre bir bir geldiler

Çıkdılar seyre kayıklar la şıgâr ile kibâr
Baḫr ü ber oldu ḫalâyıḳdan ḫaşr ender ḫaşr

Toplar güm güm çalındı mehterhâneler
Ḥayli ḳurbânlar kesildi çok virildi sîm ü zer

Şol ḳadar ‘alem meserret buldı bu hengâmeden
Şehr-i İstanbulda oldu şandılar ‘iyd- diger

Eyledi fermân şehenşâh-ı ḳadr-i ḳudret hemân
Ol ‘azîmü’l-cismi bir îmâyıla indürdiler

*Girdi çün baħre o ŧekl ü heybet ü endâmla
Heybetinden mevc-i deryâ oldı hep zîr ü zeber*

*Sâde bir cevânla çün baħri itdi lerze-nâk
Düşmene olmaz mı her bir topı bir dâg-ı ciger*

*Pâdişâhım Hağ hağâlardan emîn itsün seni
Âb-veş tab^ç-ı laîfîñ görmeden aşlâ keder*

*Sensün ol sulţân-ı âli-şan ki mihr devletüñ
Rub^ç-ı meskûn ile heft iqlime şalmış nûr u fer*

*Hıdmet-i beyt-i mükerrem ravza-i pâk-i resul
Çün saña olmuş müyesser ey hıdivv-i müftehir*

*Hindle Özbek ü Acem cümle tufeyliñdür senün
Sen velî ni^ç metsün anlar ni^ç metiñden behre-ver*

*Salţanatda saña taqlîd idemez sâ'ir mülük
Mazhar-ı nûr-ı tecellîdür bu devlet ser-te-ser*

*Ŧut ki taqlîd eyledi eţvârına ħâkân-ı Çin
Yâ donanmâ-yı hümayûna nice taqlîd ider
(...)*

*Hağ donanmaña hümayûn eyleye baştardañı
Kanda varışa aña reh-ber ola feth ü zafer*

Dürrî me'mûren didi fî'l-fevr anuñ târiħini

Başlarda, Osmanlı donanması içinde kadirga cinsinden bir savaş gemisi türüdür.²⁶¹Devletin zor zamanlar geçirdiği ve artık 17.yy’dan yavaş yavaş 18.yy’a geçildiği bir döneme denk gelen bu baştardanın işaası şairde büyük bir heyecana sebebiyet vermiştir. Bu yüzden şiir, padişahın övgüsü ile başlamıştır. Padişah doğunun ve batının hükümdarıdır. Denizde ve karada verdiği hükümler saltanat burcunun güneşidir. O, Anadolu’nun padişahı, Acem mülkünün şahıdır.

Padişah göreve gelince ilk iş olarak donanmayı ayağa kaldırmak istemiştir. Şaire göre padişah her türlü övgüye layıktır, çünkü hiçbir devlette böyle büyük bir eser yoktur. Baştardanın kurucusuna aferin olsun ki bu eserin içi rüzgâr dahi görmemiştir. Baştardanın her kalyonu sağlam ve değerlidir. Kalyonlar her çekildiğinde ejder gibi ateş saçmaktadır. Yani inşa edilen bu baştarya düşmana ağzından ejderha gibi ateş saçmaktadır. Bu devasa eserin şeklini anlatan beyitlerde karşımıza Kaf Dağı’nın şekli çıkmaktadır. Dağa sonra adet üzerine, yapımı tamamlanan savaş gemisinin, suya indiriliş töreni anlatılmaktadır. Buna göre padişah, sadrazam, şeyhülislam ve diğer devlat erkânı tören için buraya gelmişlerdir. Toplar güm diye atılmış, mehterânlar çalmıştır. Kesilen kurbanların yanında altın ve gümüşte dağıtılmıştır. Sevinç öylesine büyüktür ki baştardanın suya kavuşması İstanbul’da bir bayram gibi kutlanmıştır. Sonunda padişah emri savaş gemisinin suya indirilmesi için emir vermiştir. O endamı ile suya kavuşan savaş gemisinin heybetinden deniz suyu alt üst olmuştur. Sadece suya inmekle denizde bu etkiyi gösteren savaş gemisi hiç şüphe yoktu ki attığı toparla düşmanın ciğerini dağılayacaktır.

Sonra gelen beyitlerde padişahı öven şair, Hint, Özbek ve Acem illerinin padişahın nimetlerinden nasiplendiğini anlatmaktadır. Çin hâkânı için ise şöyle ilginç bir ifade kullanmaktadır: “Diyelim ki Çin hâkânı senin tavırlarını taklit etti, peki bu donanmayı taklit etmesi mümkün müdür?”Dürrî, bundan sonra devlet için dua etmektedir. Bu baştardayla yeni fetihler ve zaferler beklemektedir.

²⁶⁰ M.Ziya Bağrıaçık, a.g.t., s.86-90.

²⁶¹(Erişim Tarihi: 13.11.2017). , <http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com>

7.2.6. Medhî

“LV

(...)

Biri atın biri rıķâbın tutar

ķullarıdur Rüstem ü Efrâsiyâb

Aça kılıķ ile Firenk illerin

Ola Ĥüdâdan dilerin fetĥ-i bâb

Medĥî du‘a eyleyelüm Ĥân Murâd

Taĥt-ı ‘adâletde ola kâm-yâb” (G.LV)²⁶²

Medhî, bu şiiri Sultan Murat’ı övmek için yazmıştır. Bu kısa gazelde padişahı övmenin yanında savaş alanında başarılı olmasını istemektedir. Kılıcı ile Frenk illerini alması ve yeni fetihler kazanması için dua etmektedir. Çünkü Sultan Murat Han, büyük bir kahramandır. Öyle ki Rüstem ve Efrâsiyâb, padişahın köleleridir. Onlardan birisi padişahın atını diğeri ise üzengisini tutmaktadır. Böylesi büyük bir kahraman, ruhunun ayından örtüyü kaldırıncaya, talihimiz gün gibi açılacaktır.

“DX

Bozdı çün ‘ahd-i ķadîmini o şâh-ı güm-râh

Boza mülkini ala taĥtını tiz günde İlâh

Baĥr ü berrde añılan merd Sinân Paşa’nuñ

ķılıcı keskin ola surĥ-seri kıla tebâh

Her ĥarafdan sünûler erba‘atın miĥnet-ile

²⁶² Nezihe Seyhan, Medhî Dîvânı-İnceleme, Transkripsiyonlu Metin, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s.351.

Çâr-yâr ‘aşkına şemşîr uralar aña sipâh

Devr-i Âdem’den eyâ şâh-ı cihân bu deme dek

Şeh ki bî-mezheb ola bâki degüldür aña câh

Her şu nâdan ki işüñ soñuñı fikr eylemeye

Başına çûb-ı cefâ tokunıcağ eyleye âh

İşi şol demde ire başa Kızılbaşuñ kim

Pây-ı hünkâra gele himmet-ile efser-i şâh

Medhiyâ el götürüp biz de du‘â eyleyelüm

Pîş-i hünkâra ire şâh-ı ‘Acem rûy-ı siyâh” (G.DX)²⁶³

İlk beyitten anlaşılacağı üzere, yolunu şaşırmış olan İran şahı, Osmanlıyla yapılan barış anlaşmasını bozmuştur. Şair İran şahına bedduada bulunarak, Allah mülkünü bozsun ve tez zamanda tahtını elinden alsın demektedir. İkinci beyitte anlıyoruz ki padişah bu anlaşmayı bozan şahın üzerine Sinan Paşa’yı göndermektedir. Şair bir kahraman olarak nitelendirdiği Sinan Paşa’dan çok ümitlidir. O’nun komutasındaki askerlerin dört halife aşkına düşmana kılıç vurmasını istemektedir. Hz.Âdem devrinden bu zamana kadar kimseye makam bâki kalmamıştır. İran şahı bunu düşünmediği için başına cefa tokmağı degecektir. Bu bakımdan Sinan Paşa’nın bu göreve getirilmesi önemlidir.

Medhî şiirinin sonlarında bir temennide bulunmaktadır. Kızılbaş şahının, Osmanlı padişahının ayağına affedilenmeğe gelmesini istemektedir. Şair bunun için dua etmektedir.

²⁶³Nezihe Seyhan, a.g.t.,s583-584.

“Hamdûli’lîlâh ki şehâ geldi bu nuşret haberi

İoldı hep dâr u diyâr içre meserret haberi

(...)

Umaraz Peşte gibi Pîç’i dağı ala sipâh

Gûş-ı hünkâra ire mâl-ı ganîmet haberi

Dîn-i İslâm’a şeref virdüñ eyâ şâh-ı cihân

İutdı dünyâ yüzini dîn ü diyânet haberi

Münhezim ola hele cümleden evvel küffâr

Râfizîler şehine ire hezimet haberi

İağğ vire şâh-ı Kızılbaş muşîbetle belâ

İara Efrenc içine soñr[a] muşîbet haberi

Dilerüz gâlib ola haşmina sulţân-ı güzîn

İki cânibden ire kuvvet ü kudret haberi

İedhiyâ gör ne dimiş şâh-ı Ferîdûn-fermân

İinnet Allah’a ki irişdi beşâret haberi

İa İlahî bu şehe baht u sa‘âdet ola yâr

İidi iklimi yite baht u sa‘âdet haberi” (G.DLXXII)²⁶⁴

İlk beyitte görüldüğü gibi şiir Allah’a hamd ile başlamaktadır. Çünkü bir zafer haberi gelmiştir ve dünya sevinçle dolmuştur. İskender hükmünde olan padişahın düşmanı yendiği haberi gelmiştir.

²⁶⁴ Nezihe Seyhan, a.g.t., s.615-616.

Üçüncü beyitte Osmanlı askerinin Peşte'yi aldığı haberi verilmektedir. Şair Peşte gibi Piç'in de fethini istemektedir. Böylelikle padişaha yeni bir ganimet haberini daha gelmiş olacaktır. Yapılan fetihlerle padişah İslam dinine büyük bir hizmet vermiştir. Artık gözünü Peşte'den Acem mülküne çeviren şair, bozguna uğrayan kâfir askerinin hezimet haberi Râfızî şeyhine ulaşsın, demektedir. Medhî, yeni fetihler istemektedir. Kızılbaş vurdukça sesi Avrupa'dan duyulsun, Frenklere vurdukça da sesi İran'dan duyulsun istemektedir. Şair, padişahın hasımlarına karşı zafer kazanması ve iki tarafta başarılı olmasını istemektedir.

7.2.7. Şeyhülislam Yahya

“Vücûdudur sa’âdet evcinin hursîd-i rahşânı

Yüzündendir cihâna feyz-i nûr-lutf-ı Yezdânî

(...)

Budur söz kim zafer Sultan Murâd-ı dîpenâhındır

Hudâdan her ne isterse Hudâ âsân eder anı

(...)

Şehâ Bağdâdı al ecdadının ervâhını şâd et

Husûsen rûh-ı pâk-i Hazret-i Sultân Süleymanı

Varıp ser-hadd-i İslâma ‘adûnun haddini bildir

Budur resm-i kadîm-i hânedân-ı Âl-i Osmânî

Delîlin Hızr olup cünd-i melâik sağ u solunda

Kafâdarın ola her kande isen Hıfz-i Rabbânî

Mukayyedmiş meğer bir sâ’at-ı sa’d-ı mabârekle

Sefer vaktini ta’yîn eyledi nevrüz-i sultânî

Görüp eşcârı sâhrada kurulmuş haymeler sandım

Güzel mevsimde nasp oldu otâg u tûg-ı Hâkânî

Görenler râyet-i mansûrunu hurşîde peyveste

Sanırlar ser-‘alem ol râyete mihr-i dırâhşânı

Açıp râyât-ı fethi rezm-gâhı lâle-zâr eyle

Yine ihyâ vü âbâd et makâm-ı pâk-ı Nu’mânı

Güşâde goncayı fethe mübârek fâl eddetmiş

Varanlar gülşene mesrûr görmüş verd-i handânı

Nesîm’i nev-bahar öykündü hulk-ı şâh-ı devrâne

Güşâd olsa ‘aceb mi goncalardan çîn-i pîşânı

Bahâr eyyamıdır şimdi safâ sahrâ vü deştindir

Yeter çektik derûn-ı hânede cevri-i zemistânı

Varıp Bağdâd fethin görelim şimdi bifadlillah

Sitanbûlun bizimdir yine gülzâr u gülistânı

Gazâlar eyleyip sultân-ı gâzî memleket alsın

Zahîr olup ana tevîk-i Hak te’yîd-i subhânı (...) (K.6)”²⁶⁵

Sultan Murat Han’ın Bağdat fethinden önce yazılmış olan bu şiire şair, padişahı överek başlamıştır. “Vücûdun parlayan güneşin saadet zirvesidir. Dünyada, Allah’ın lütfunun nurunun keremi senin yüzündedir.” Sultan Murat, Allah’tan her ne isterse Allah o işi kolaylaştırmaktadır.

²⁶⁵ Rekin Ertem, a.g.e., s.11-12.

Bundan sonra padişahın Bağdat'ın fethi istenmektedir. Padişaha, Bağdat'ı al ecdadının ruhunu şâd et, demektir. Şair bu noktada bilhassa Hz.Süleyman'ın adını zikretmektedir. Yüksek soylu Osmanlı'nın görevi din düşmanlarıyla mücadeledir. O yüzden padişahın gidip din düşmanlarına haddini bildirmesi gerekmektedir.

Şairin padişaha bu sesleniş karşılık bulmuştur ve padişah fetih için sefer vaktini tayin etmiştir. Ve yine şairin dediğine göre güzel bir mevsimde sefere çıkılmış, sahrada padişahın otağı kurulmuştur. Bu çadır üzerinde yardım bayrağını görenler onu parlayan güneşin gerdanlığı sanmaktadır. Şair yapılacak olan savaştan kesinlikle zafer ve fetih beklemektedir. Şairin gülşene varanlar gülün mutlu olduğunu görmüştür, sebebi ise açan goncanın fetih için uğur getirecek olmasındandır. Bilindiği gibi gonca ağzı açılmamış gül tomurcuğudur, içinde sırlar barındırmaktadır. Ağzını açtığında bu sırlar açığa çıkmaktadır.²⁶⁶ Şair burada belli ki goncanın fetih sırrını açık ettiğini haber etmektedir ki gülşende bulunan güller bu haberdan dolayı sevinçlidir. Artık Bağdât'a gidip bu fethi görme zamanıdır. Fetihin verdiği coşkuyla kutlamalar İstanbul'da yapılacaktır. Son olarak şair devleti için dua etmiştir. Sultan Murat'ın gazalar edip, memleketler almasını istemiştir.

7.2.8. Bahtî

“Diger

Yâ İlâhî cümle îmân ehlini mesrûr kı1

Şark u Ğarbı dâr-ı İslam eyleyüp ma‘mûr kı1

Râfîzîler katline ‘azm itdi ceyş-i müslimîn

Çâr-yârûn hürmeti-y-çün anları manşûr kı1

Atlı vü yayaya luţfuñ muttaşıl idüp müdâm

Cümlesini miñnet ü derd ü belâdan dûr kı1

Sinân'ı bâd-ı nuşretle idüp âsûde-hâl

²⁶⁶ İskender Pala, a.g.e., s.168.

Mülhidini âteş-i kahruñ ile makhûr kıl

‘Askerin Bahtî kuluñ saña sipâriş eyleye

Her kazâdan anlara mahfûz idüp mesrûr kıl ”²⁶⁷

Râfizîler, İslam askeri olan Osmanlı Devleti askerlerinin canına kıymak istemişlerdir. Bahtî bu sebepten dolayı Allah’tan askerleri için yardım istemektedir. Şair padişah, Allah’a “askerlerimi sana ısmarladım, onları her türlü kaza ve belâdan koru” diye dua etmektedir. Çünkü Osmanlı askeri, din için uğraş veren İslam ehli kişilerdir. Doğuda ve batıda İslam mülkünün emin olması gerekmektedir. Şair, çâr-yâr hürmetine askerinin zafer ile dönmesi için dua etmektedir. Bilindiği gibi “çâr-yâr” dört büyük halife olan; Hz.Ebubekir, Hz.Ömer, Hz.Osman ve Hz.Ali’ye verilen isimdir.²⁶⁸

Padişahın, düşman üzerine gönderilen askerlerin başında ise Sinan Paşa’yı görevlendirdiğini öğrenmekteyiz. Sinan Paşa ve askerleri için dua eden şair; yaya veya atlı hiçbir askere zarar gelmesin, demektedir.

“Diger

Ey uranlar kılıcı heybet ile küffara

Cân ü dilden sizi ısmarlamışım Settâr’a

Eyledüm size du‘â ile selâmum irsâl

Siz selâmetde oluñ düşmen ola bî-çâre

Cengde nâm-ı Hudâ’yı komañuz hiç elden

‘Avn-i Hak’ı dileyüp yalvaruñuz Ğaffâr’a

Hazret-i Hak’dan umaram kim kral-ı bed-hâl

²⁶⁷ İsa Kayaalp, a.g.e., s.211-212.

²⁶⁸ İskender Pala, a.g.e., s.99.

Vire hep şehir ü hisârını gelüp yalvara

Ahmedâ hayr du‘â ile güzâta her dem

Diler iseñ ki mu‘în ola Hudâ anlara”²⁶⁹

Şiirin başında askerine “Ey düşmana kılıcını heybet ile vuranlar” diye seslenen padişah, askerini Allah’a emanet ettiğini söylemektedir. Askerinin selâmette olmasını, düşmanın ise çaresiz kalmasını istemektedir. Başkomutanları olarak, ordusunun yanında olduğunu bildiren padişah, askerine duâ ile selam göndermektedir. Onlara aynı zamanda kibirlenmeyi yasak eden padişah, savaşta Allah’ın adını dilinizden düşürmeyin, demektedir.

Ordusuna ve askerine büyük güven duyan padişah, din için savaşan bu gazilere çok duâlar ettiğini söylemektedir. Yapmış olduğu bir başka dua da ise kötü huylu Frenk kralının şehrini ve kalesini teslim edip, gelip kendisine yalvarmasını istemektedir.

“Bâlâdaki Gazelde Bulunan Bir Mışra’ı Belîgun Tercî’i Bendi

İki cânib iki serdârı ‘âlî-şâna nuşret vir

Ğulağuz olmak içün anlara cünd-i hidâyet vir

Ğazâya ‘azm iden ğazîlere her yerde fırsat vir

Îlâhî müjde-i feth u zaferle ħalbe râhat vir

Ĥabîbüñ ĥürmetine leşker-i İslam’a nuşret vir

Ezelden ĥadden efzûn luţfuñı yâ Rab göre geldüm

‘Adûnuñ pençesin bâzû-yi ğayret-le bura geldüm

Ĥuzûr-ı ĥâzrete dest-i niyâz üzre tura geldüm

Tevekkül eyleyüp dergâhuña çok yüz süre geldüm

Ĥabîbüñ ĥürmetine leşker-i İslam’a nuşret vir

²⁶⁹ İsa Kayaalp, a.g.e., s.212-213.

Beni serverlere serdâr-ı âlî-şân iden sensin
Bu ednâ bendeñi ser-defteri-i merdân iden sensin
Du‘â-yı hayrını maqbûl idüp ihsân iden sensin
Yog-iken var iden bu Ahmed’i sultân iden sensin
Habîbûñ hürmetine leşker-i İslam’a nuşret vir”²⁷⁰

Baştan sona kadar Allah’a bir yakarış halinin olduğu şiirde, şair şunları söylemektedir:

“Allah’ım sen iki yanda bulunan iki paşamıza yardım et, kılavuzları doğruluk askerleri olsun. Gazaya niyetlenen gazilere imkân ver. Allah’ım fetih müjdesi ve zafer haberleriyle kalbimize rahat ver. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver. Ya Râb, ezelden buraya lütfunu fazlası ile gördüm. Düşmanın pençesinden gayret göstererek buraya geldim. Huzuruna duâ ederek geldim. Tevekkül edip dergâhına yüz sürerek geldim. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver. Beni askerlere şanı büyük komutan eden sensin. Bu aşağı kişiyi mertlik defterine baş eden sensin. Duâları kabul edip lütuf veren sensin. Bu Ahmet’i yok iken Sultan yapıp, var eden sensin. Habibin Hz.Muhammed (s.a.v.) hürmetine İslam askerine zafer ver.”

Görülmektedir ki padişah zafer ve fetihler istemektedir. İki yana göndermiş olduğu komutan ve askerlerin başarılı olması için Allah’a yalvarmaktadır. Padişah, aciz bir kul olduğunun farkındadır. Ancak, Allah çok büyüktür. Allah’ın yanında her şey mümkündür. Padişah bunun farkındadır çünkü daha önce normal bir insanken Allah onu Osmanlı Devleti’nin başına getirmiştir. Bu noktada duânın gücüne de inanan padişah; Allah’a, ben istedim sen lütfedip verdin, demektedir. Ve şimdi yine Allah’a, İslam askerinin zaferi için duâ etmektedir.

7.2.9. Gevherî

“Hak nasib ederse Nemçe üstüne

²⁷⁰ İsa Kayaalp, a.g.e., s.214.

Kalkup sefer idüp göçmek isteriz

Tigler açup adûların kasdına

Ömür harmanların biçmek isteriz

Uryan olup nîze vü şimşir ü teber

Ser bürehne süvar bir elde şeşber

Gülbang-ı Mehemmed çekilüp yer yer

Din uğruna serden geçmek isteriz

Hân Mehemmedir İskender misâli

Seyfi Zülfikar'dır Haydar misâli

Gaziler her biri ejder misâli

Küffâre ateşler açmak isteriz

Gaziler serveri binüp düldüle

Evliyâvü enbiyâ ve melekler ile

Mu'cizât-ı Nebî ve lûtf-ı Hakk' ile

Kızılalmaya'da dek açmak isteriz

İnşâllah saf cengine kalursak

Ne gam bize şikârimiz olursak

Öldürürsek gazi eğer ölürsek

Şehâdet kevserin içmek isteriz

Gevheri der atıldıkça gülleler

Per açup şehitler gibi hulleler

Bî-ender bî-harâb ola kulleler

Sâk-ı arşa doğru uçmak isteriz” (640.Şiir)²⁷¹

Şair, Allah nasip ederse Avusturya üzerine sefere çıkmak ve düşmanın ömür harmanını kılıcımızla biçmek isteriz, demektedir. Askerlerin okuyacağı gülbank duaları ile düşmana saldıracaklarını bildirmektedir. Bu yola girenler başlarından geçmişlerdir.

Mehmet Hân, İskender gibi bir kahramandır. Hz.Ali gibi kılıcı Zülfikârdır. Gazilerin her biri ejder gibi düşmana ateş saçmaktadır. Şair sözün bu kısmında Kızılelma ülküsünde bahsetmektedir. Evliya ve meleklerin yardımıyla Düldül sırtında yola çıkıp, Peygamber’in mucizesi ve Allah’ın lütfuyla Kızılelma hedefine varma isteğini dile getirmiştir.

Yazılan her dörtlükte gaza isteyini coşkulu bir şekilde dile getiren şair, kalırsak gazi oluruz, ölürsek şehit demiştir. Şehitliği isteyerek kevser suyundan içmek arzusunu dile getirmiştir.

7.2.10. Âşık Ömer

Ehl-i dînin cây-ı istimdâdı sensin yâ mucîb

Üstümüze sâye-i lutf-ı kerimin kıl rakîb

Mü’mine sedd-i adûnun eyle fethin an-karîb

Asker-i İslâma yâ Rab şâdılıklar kıl nasîb

(...)

Her kaçan düşmân ile âşûbda gavgâlar kopar

Hem kıyâmetten nişân özge temâşâlar kopar

Top-ı kudret atılır bir bir tarakkâlar kopar

Çekilir düşmân-ı dîn üstüne gülbang-ı mehîb

Varoşun Estergon’un odlara yaktın bî-kusûr

²⁷¹ Şükrü Elçin, a.g.e., s.458-459.

*Bağdâd'ın handakına bir yerin lağm-ı kubûr
İşitildi kim yakın geldi Kumârân'dan tabur
Seyl gibi meçten yanaktan çağladı akıp akıp*

*Sıdk ile Mevlâ deriz her işte inşâmız budur
Dîne da'vet eyleriz küffârı da'vamız budur
Rûz u şeb Âşık Ömer Hak'tan temennâmız budur
Eyleye nusret müyesser erişe feth-i kârîb" (68.Şiir)²⁷²*

Âşık Ömer şiire Allah'ın yardımını dileyerek başlamıştır. Bu yardım düşmana karşı üstün olmak için istenmiştir. İslâm askerinin yeni fetihlerle mutlu olması temenni edilmiştir. Şair, gece gündüz İslâm için çalıştıklarını ve Allah'tan dualarının kabul olmasını istemektedir.

Kaçan her düşmanla kavgalar edilmiştir. Bu kavgayı görenler kıyametten bir sanhe izlemiştir. Atılan kudret topları ile gümbürtüler kopmuştur. Arslanlar,din düşmanlarının üzerine gülbanlarla saldırmışlardır. Dördüncü kıt'ada geçmiş fetihlere değinilmiştir. Bu fetihler Estergon ve Bağdat fetihleridir. Âşık Ömer bir askerdir. Sabah akşam savaştığını belirtmektedir. Onların işi kâfiri dine davet etmektir. Şair asker yeni fetihler istemektedir.

*"Nev-bahâr eyyâmı erdi her taraf buldu revâç
Asker-i İslâmın azmi sahn-ı sahrâ-yı Mohaç
Hâzır ol vaktına ey Nemçe kralı gözün aç
Yanına kalır mı gör bu inhizâm u indirâç
Başına târ-ı melâmet ola bir gün taht u tâç*

*Niyyeti azm-i gazâdır bunca bin er üstüne
Yalmanır bî-hadd ü pââyân tîg u cevher üstüne*

²⁷²Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.142.

*Tuğlar kaldırdı ser zerrîn alemler üstüne
Akın etti pâdişâh-ı heft-kışver üstüne
Sen gerek Malta'ya düş ister Kızıl Alma'ya kaç*

*Söyledip gûş eyledin mi Ak Deniz cengâverin
Depreyen bir dânesini seng-i top-ı ejederin
Sernigûn etti niçe bayrağı ile gönderin
Gark u hark etti donanmasın çevirtti askerin
Venedik kan ağlayıp kaldı arada lâ-ilâç*

*Askerin çokluğuna garrâlanırsın ey lâîn
Dağıtır tohmunu re'y-i fâsidin tedbir-i dîn
Gelmez isen sıdk-ile î mânâ olmazsın emîn
Bed fiâlin gâyeteye ermiş zevâlindir yakın
Gayrı var Lut u Menât'ın götürüp otlara saç*

*Ey Ömer bilsen bu yollarda neler gitti neler
İşbu da'vâ-yı mübîne merd olan merdler yeler
Zahmının kanın siler durmaz gazâ tîgîn biler
Bunca şahbâzlar şehîd-i Kerbelâ kanın diler
Devlet-i İslâm değil bâc u harâca ihtiyaç” (124.Şiir)²⁷³*

Gelen gün baharı getirmiştir. Her tarafta bir neşe vardır. Bu neşenin sebebini anlıyoruz ki Avusturya üzerine bir sefer vardır. Şair burada Nemçe Kırallı'na gözdağı vererek Mohaç savaşını hatırlatmaktadır. Gaza niyeti ile bunca er kılıcını çekip, tuğları kaldırarak sefere çıkmıştır. Padişah askeri ile düşmana akın etmiştir. Artık Nemçe Kırallı'nın işi çok zordur. Kırallı Malta'ya değil Kızılelma'ya dahi kaçsa sonunda bulunacaktır.

²⁷³ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.179-180.

Üçüncü kıt’ada Venedik ile yapılan gazaya temas edilmiştir. Akdenizde büyük kahramanlıklar gösteren donanmamız, düşman donanmasını yenmiştir. Venedik yarasına ilaç bulamamıştır. Düşman askerinin çokluğuna güvenerek bir gaflet ile Osmanlı’ya saldırmıştır. Ancak Osmanlı askeri imân ile savaşmaktadır. Bu yüzden kâfir karşısında yenilmeleri mümkün değildir. Kim ki gafkete düşerse sonu Lût kavmi gibi olacaktır. Şair gaza yolunda çok cengâverin şehit olduğunu bildirmektedir. Ancak her şeye rağmen gaziler savaş kılıçlarını bilemektedir. İslam Devleti’ne para pul gerekmez, din yolunda yeni fetihler gerekmektedir.

Bir râh-ı mübîne azm ederiz biz

Asker-i İslâm’ın dîn gazâsıdır

Çatında düşmana rezm ederiz biz

Bu emre rızamız Hak rızâsıdır

(...)

Ölene gelmiştir dîn için nizâ

Merde düğün bayram lekeye cezâ

Asker-i İslâmâ dîn için gazâ

Hâbil ü Kâbil’in mâcerâsıdır

Bu Ömer Hayr-ile yâd eder onu

Haşre dek şâd ola rûh-ı revânı

Düşmâna andırır Mehemmed Hân’ı

Sultân Mustafâ’nın nev gazâsıdır” (246.Şiir)²⁷⁴

İslâm askeri hak yolunda din için gazâ etmektedir. Düşman ile savaş için verilen emir, Allah’ın rızasını kazanmak için kanul edilir. Savaş meydanı zorlu bir alandır. Burada ancak Kerbela erenleri savaşılabılır. Korkak kişiler bu alana girmekten dahi ürker. Şehitlerimiz yüce makamlara erişmiştir. Onlar din için nice zahmetler çekmişlerdir. Şimdi sabah akşam onların yası çekilmektedir.

²⁷⁴ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.254.

Din için savaşmak mert kişi için düğün yapmak gibidir. İslâm askerinin bu yolda verdiği mücadele Hâbil ile Kâbil'in macerası gibidir. Son dörtlükte şair Sultan Mustafa'nın yeni gazasını övmektedir. Mustafa Hân'a dua ederek, O'nun savaş meydanında düşmana Mehmet Hân'ı hatırlattığını ifade etmektedir.

*“Pâdişâh-ı heft-kişver hattına tuğrâ çeker
Tabl-ı kûs u tîğ u sancak âlem-ârâ çeker
Her kaçan azm-i sefer etse gazâ-yı ekbere
Kırk sekiz hâfız önünde feth okur esmâ çeker*

*Asker-i deryâ gibi ufukta merdâne gezin
Gâzi ser-asgerleri hep kâm-yâb (u) kâm-bîn
Nusret-i fırsat verir İslâma Rabbü'l-âlemîn
Bârgâh-ı pâdişâhî devlet-i uzmâ çeker*

*Bağlanıp gayret kuşağın sadr-ı a'zam her sefer
Bunca serdengeçtiler kanlar saçıp başlar keser
Tîğların üryân eder Bektâşiler şâm (u) seher
Sıdk-ıla gülbangi kırk bin esrük efderrâ çeker*

*Cübbeci topçu çeker âlât-ı harbi ihtimâm
Hem sipâhî ser bölük etmektedir ikdâm-ı tâm
Baltacı iç halkı kurmuştur nizâm-ı iltizâm
Ceng için kat kat ilâcî husrevî dârâ çeker*

*Ey Ömer âşık ger olmak diler isen yüzün ak
Dîn için azm et gazâyâ baş açık yalın ayak
Hak için kurbân ola kevser içer yevmü't-talâk*

Şehitler sancağın (hem) Hamza gibi Ankâ çeker” (480.Şiir)²⁷⁵

Asker yedi iklim padişahının adına tuğra çekerek; davul, sancak ve kılıçlarla dünyayı süslerler. Onlar büyük gaza için sefere azmederken, kırk sekiz hâfız önlerinde “Fetih” sûresi okumaktadır. Askerimiz derya askeri gibi kahramanca gezinirler. Allahîn yardımıyla Padişah’a yeni fetihler kazandırmak isterler.

Sadrazam her seferde gayret kuşağını beline bağlamıştır. Bu yolda canını ortaya koyarak başından vazgeçmiştir. Sabah akşam kılıçlarını kınından çekmiş halde hazır tutan Bektaşiler, kırk bin kişi ile ejderha gini gülbank okumaktadır. Cübbeci topçuları hazır hale getirmiş ve sipâhiler yerlerini almıştır. Baltacı iç düzeni sağlamış ve cenk için hazırlık tamamlanmıştır. Yüzü ak olmak isteyen gazaya baş açık, yalın ayak koşmalıdır.

7.2.11. Cevrî

*“MERHÛM CENNET-MEKÂN SULṬÂN MURÂD ḤAN-I ĞAZÎ EDİRNE
SEFERİNE GİTDÜKDE DİNİLÜP VİRİLMÜŞDÜR*

Ḥak mu‘in ola şehinşâh-ı Sikender zafere

Ki ğazâ niyyetinde şıdķ ile çıķdı sefere

Ḥaymesin ķurmağā fermân idecek ta‘zîmen

Döşedi dest-i ķazâ atlas-ı gerdûnı yere

Perçem-i tuğ-ı ser-efrâzı şalındı feleke

Kevkeb-i baht-ı ‘adû düşşe n’ola ‘uķdelere

Çekdi gerd-i haşemi mâh-ı şeb-ârâya niķâb

Oldı mâh-ı ‘alemi âyîne mihr-i sehere

Buldı ordu-yı hümâyûnı kemâl-i revnâķ

Şığmadı ‘askerinüñḥaymeleri deşt ü dere

Çıķdı bir leşker ile taşraya tahtından kim

Virdi alayı mürettibleri ḥayret beşere

²⁷⁵ Yakup Karasoy vd., a.g.e., s.374.

Nice leşker ki düşer lerze dil-i Behrâma
Elini şunduğı dem her biri tîğ u tebere
Nice leşker ki ider rûy-ı zemîni mağşer
Her biri esb ile meydânda koparsa haşere
Bu ne kudred bu ne kuvvet bu ne himmetdür kim
Hak naşîp eylemiş ol pâdişeh-i dâd-gere
Üz mu‘azzam sefere himmet ide bir senede
Göndere ‘askerini memleket-i baħr u bere
Evvelâ cânib-i şarka çıkarup ser-dârın
Göstere şevket ile kudretini surh-sere
Şâniyâ ide kapudanını bahra irsâl
Düşüre debdebesi düşmeni havf u hazere
Şimdi ħod kendü sa‘âdetle çeküp tuğ u â‘lem
Eyleye kasd-ı ħaza kâfir-i pür-şûr u şere
Bâreke ‘İllâh zihî kasd u zinî niyyet-i pâk
Âferin ol şeh-i gayret-keş-i Rüstem-eşere
O güzîde ħalef-i dûde-i ‘Osmânî kim
Gâlib oldu bu tedârûkle niyâ vü pedere
O şehinşâh-ı kavî-tâli‘ u sa‘d-aħter kim
Virdi hem-vâre şeref kevkebi devr-i kamere
O şehinşâh-ı felek-mesned ü mihr-efser kim
Taħt-câh oldu deri niçe şeh-i tâc-vere
O şehinşâh-ı cihân-gîr-i Sikender-fer kim
Emri ħükm eyledi dünyâda olan şânlara
Ĥusrev-i mülk-i cihân Ĥazret-i Sultân Murâd
Ki dili âyînedür sırr-ı ħazâ vü ħadere
(...)
Bitürüp maşlahatın kâfirüñ andan soñra
Râfizî ħaşdına şun destüñi seyf-i ‘Ömere

*Gerd-i ‘askerle göz açturma pey-â-pey haşma
Tâ gelüp sürmeyecek çehresini hâk-i dere
Vaşfuñı her ne kadar itse mufaşşal CEVRÎ
Nice mümkün ki anı derç ide bu muhtaşara
Şarkdan garba sefer itmek içün tâ ki kazâ
Vire bir tîğ-ı mücellâ kef-i mihr-i şehere
Milk-i dünyâyı Sikender gibi fetğ eylemegi
Hağ müyesser ide sen Husrev-i ferhunde-fere
Düşmenün dâym olup dâde-i bahtı nâyim
Uğrasun havfûn ile kendüsi renc-i şehere” (K. V)²⁷⁶*

Cevrî, “Edirne seferi” diye adlandırdığı bu şiirinde aslında Sultan IV. Murat’ın Lehistan üzerine yapacağı seferi anlatmaktadır.²⁷⁷

İskender gibi büyük bir hükümdar olan Padişahımız, gazâ niyeti ile sefere çıkmıştır. Kazâ eliyle feleğin atlasına çadırlar kurdurmuştur. Yüksek başlı tuğunun perçemini feleğe salarak, düşmana bir korku vermiştir. Ordu sefer için hazırlık yaparken kurulan çadırlar mekâna sığmamıştır. Padişah bir asker ile birlikte taşraya çıkmış verdiği düzen ile insanı hayrete düşürmüştür. Padişahı yanında gören askerin morali yükselmiştir. O kuvvetli ve kudretli bir hükümdardır.

Şair, IV. Murat’ın seferler yapmasını istemektedir. Askerini denize ve karaya göndersin, demektedir. Şaire göre gidilmesi gereken yerlerin başında Doğu tarafı gelmektedir. Buraya bi serdâr tayin edilmelidir. Sonra görevlendirilecek bir kaptan ile denizlere sefer yapılmalıdır. Düşman korku içinde birkılmalıdır.

Padişah’ın güçlü, adaletli ve çok akıllı olduğunu ifade eden şair, bu tür vasıflarını övmüştür. O ‘nu efsanevî kahramanlardan daha üstün görmüştür. Din düşmanlarının üzerine askerini göndermesini, kendisinin de Haydar-ı Kerrâr gibi düşman karşısında

²⁷⁶ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.68-70.

²⁷⁷ Haluk Aydın, Cevrî Divanı’nın Tahlili, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir 2010, s.139.

mızrak ve kılıçla savaşmasını istemektedir. Kastedilen düşmanlardan olan Râfîzîlerin, Hz.Ömer'in kılıcı ile bitirilmesini istemektedir. Daha sonra yeni fetihler için dua edilmektedir.

“KİT‘A DER-TA‘RİF-İ KEMER BÂ-FERMÂN

Ḥazret-i Sultân Ġâzî dâyimâ

Ḳaşd-ı a‘dâya kuşandukça kemer

Pîş-i iqbâlinde olsun der-mîyan

Gevher-i gencîne-i fetḥ u zafer” (k.LVIII) ²⁷⁸

Şiir padişahın kemer kuşanmasını anlatmaktadır. Bu kemer düşman ile mücadelede bir semboldür. İnşallah yeni fetihlerin ve zaferlerin habercisidir.

7.2.12. Nef‘î

“DER VASF-I SULTÂN MURÂD HÂN ALEYHİRRAHME

Muzaffer ola serdârın eyâ Şâhenşeh-i Ġâzî

Ne Tebrîzi koya şâh-ı kızılbaş ne Şîrâzı

Sa’âdetle otağın kurmadan serhadd-i Îrâna

Düşe Tûrân zemîne sâye-i tûğ-ı ser-efrâzı

Ede munzam yine evvelki gibi kişver-i Rûma

Çekip sağa sola şemşîr-i bürrân-ı ser-endâzı

Şimâlen Nahcivân u Gence vü Tiflîs ü Şîrvânı

Cenûben Şehrîzor u Basra vü Bağdâd u Ahvâzı

²⁷⁸ Hüseyin Ayan, a.g.e., s.149.

Bula bir mertebe nusret sipeh-sâlâr-ı mansûrun

Edince arsa-i heycâda gâzîler tek ü tâzı

Boza bir hamlede hem katl ede yüz bin kızılbaş

Guzâtın her yegâne merd-i çâpük-dest-i ser-bâzı

Erişe müjde-i feth ü zafer etrâf u eknâfa

Tuta dünyâyı hep gülbank-ı kûs-ı nusret-âvâzı

Bu şevk ile yine germ ola Vassâf-ı sihir-sâzım

Ede bir tehniyet-nâmeyle böyle medhe âgâzı

Te'âlallâh zihî kişver-güşâ-yı maşrık u mağrib

Ki yok devletle İskender gibi âlemde enbâzı

Te'âlallâh zihî şâhenşeh-i dîn-perver-i âdil

Ki olmuş ana rûzî devlet-i dâreynin ihrâzı

Kerem-güster Hudâvend-i hüner-ver dâver-i kâmil

Zafer-yâver şehenşâh-ı dilâver Husrev-i gâzî

Sipihr-i rif'atin tâbende-mâh-ı âlem-efrûzu

Riyâz-ı devletin zîbende-serv-i kâmet-efrâzı

Şeh-i âlî-neseb Sultân Murâd-ı Kahramân-kevkeb

Ki lutf u kahrıdır hep devlet ü dînin mühim-sâzı

O sultân-ı azîmü'l-kadr ü hâkân-ı bülend-efser

Ki lâyıkdır ne denlü rûzgâr eylerse i'zâzı

*O çâpük-sehsüvâr-ı arsa-i devrân ki râm eyler
Ne denlü tünd olursa tevsen-i çarh-ı sebük-tâzı*

*Yegâne pâdişâh-ı müsta'id kim ana yeksândır
Mezâyâ-yı zebân-ı Fârisî vü Türkî vü Tâzî*

*Zamîri mû-şikâf-ı hikmetü'l-işrâk-ı vicdânî
Velî hem pîşe-i allâme-i Şîrâzî vü Râzî*

*Revândır ol kadar fermânı kim fevrî olur hâzır
Murâd etse geceyle seyre hurşîd-i fişek-bâzı*

*Ger olsa feyz-i hükm-i adl ü dâdı âleme şâmil
Ederdi beççe-i kebk-i derî şehbâz ile bâzı*

*Ger olsa himmet-i âciz-nüvâz u takvîyet-güster
Kebûter cürre-şâhîn gibi sayd eylerdi şahbâzı*

*Zamânında anılmaz oldu nâmı düzd ü ayyârın
Meger yâd ede âşık gamze-i gammâz u tannâzı*

*Cihân-pîrâ şehenşâhâ Hıdîvâ Husrevâ şâhâ
Eyâ şâhân-ı dehrin şevket ü şân ile mümtâzı (...) (K.23)''²⁷⁹*

Nef'î bu kasideyi, Husrev Paşa'nın Miladi 1631 yılında Bağdat üzerine yürüyüşü sebebiyle IV. Murat'a hitaben yazmıştır.²⁸⁰

²⁷⁹ Metin Akkuş, a.g.e., s.117-119.

²⁸⁰ Tulga Ocak, a.g.m., s.4.

Padişahîn Bağdat’a gönderdiği serdara seslenen şair, kızılbaşın elinden Tebriz ve Şiraz’ı alarak zaferle dönmesini istemektedir. İran sınırına çadırlar kurulmalı, yüksek tuğun gölgesi Tûran mülküne düşmelidir. Anadolu askeri kılıcını çekerek Kuzeyde; Nahçıvan, Gence, Tiflis ve Şirvan’ı almalıdır. Güneyde ise; Şehrizar, Basra, Bağdat ve Ahvaz’ı almalıdır. Bir hamlede yüz bin kızılbaş bozulmalı, zafere ulaşılmalıdır. Gelecek fetih haberi ile dünyayı gülbank duaları inletmelidir.

Yeni fetihler bekleyen bu yöndeki arzusunu belirten şair, Hüsrev Paşa’ya güvenmektedir. O’nun bu fetihler için atanmış doğru kişi olduğundan bahsetmektedir. Nef’î kasidenin bir bölümünde bize ilginç bir bilgi vermektedir. Anlaşılan o ki şair sivri dilinin farkındadır:

*“Bugünden ahdim olsun kimseyi hicv etmeyen illâ
Vereydin ger icâzet hicv ederdim baht-ı nâ-sâzı*

*Beni dâr etdi zîrâ dergeh-i devlet-penâhından
Nice hicv etmeyim bir öyle gaddâr u çep-endâzı”*

Hüsrev Paşa’ya, bundan sonra kimseyi hicvetmeyeceğim fakat izin verseydin bahtsızlığımı hicvederdim, demektedir. Söze bu şekilde giren şair, felekten şikâyet etmekte ve Paşa’dan iltifat beklemektedir. Son olarak Paşa’ya ömrün uzun olsun diyerek dua etmektedir.

“DER MEDH-İ VEZÎR-İ A’ZAM HALÎL PAŞA

*Sefer mübârek ola Vezîr-i Ferrûh-dem
Seninledir bile gam çekme evliyâ-yı ümem*

*Sunuldu bahtına dest-i inâyet Hakdan
Berât-ı mansıb-ı sâhib-kırânî-i âlem*

*Çekildi nâmına dîvân-ı arş-ı a’lâda
Bilâ- mücâdele tuğrâ-yı feth-i mülk-i Acem*

*Acem değil Arab u Hindü Çin ü Bulgârı
Sana müsahhar eder hep elindeki hâtem*

*Tamâm-ı kişver-i Îrânı belki Tûrânı
Elindedir ger edersen memâlike munzam*

*Sana bu kuvvet-i baht ile kimse hasm olamaz
Olursa askerinin her birisi bir Rüstem*

*Bu feth ü nusret için müjdeler sana benden
Bu oldu tab'ıma zîrâ vücûh ile mülhem*

*Ki sen muzaffer olursan ne hâl ise basa gör
Rikâb-ı himmete pâ-yı tevekkülü muhkem*

*Görünce zât-ı şerifin bu devlete mazhar
Edâ-yı midhatin oldu dile bir emr-i ehem*

*Bu gûne senâ safhasına elkâbın
Alınca destine hâme debîr-i endişem*

*Tehemten-i vüzerâ Kahramân-ı Cem-kevkeb
Şükûh-ı tâb-ı şikenc-i külâh-ı Behmen ü Cem*

*Penâh-ı ehl-i hüner dâver-i huçeste-nihâd
Mürebî-i fuzalâ Âsaf-ı sûtûde-şiyem*

*Cihân-ı adl ü kerem âsmân-ı şevket ü şân
Mihîr-i âlem-i cûd âftâb-ı evc-i himem*

Serîr-i câha cihân-dâver-i felek-dergâh
Cihân-ı haşmete şâhenşeh-i sitâre-haşem

Sipeh-şikâf-ı yegâne Halîl Paşa kim
Cihâne âteş urur berk-ı tîgı çekdiği dem

Yegâne şâhsüvâr-ı dilir ü çâpük kim
Olur şikârı adû basmadan rikâba kadem
(...) (K.37)”²⁸¹

Seferin mübarek olsun kutlu vezir, üzölme evliyalardan seninledir. Allah’ın izniyle, devlet seni Acem mülkünün fethi için görevlendirmiştir. Yalnız Acem değil, elindeki mührün gücü Arap, Hint, Çin ve Bulgar illerini almaya yetecektir. Hiç şüphe yok ki senin elindeki gücün sebebi her biri birer Rüstem olan askerindir. Bundan dolayı şair, fethi şimdiden müjdelemektedir.

Halil Paşa, kudretli bir devlet adamıdır. Büyük bir savaşçıdır. Kılıcını çektiği an dünyaya ateş vurmaktadır. Gücü karşısında düşmanın kalbine korku salınmıştır. Bu şekilde yeni fetihler isteyen şair, memduhun vasıflarını överek O’na bir nebze olsun moral vermek istemiştir. Şair, kılıç tutacak olan Paşa’ya kalemi ile destek vermiştir.

7.2.13. Nev’î-zâde Atâyî

“Berây-ı Hazret-i Sultân Murâd Hân
(...) Şehen-şâhâ şu nusretler ki buldı hasma ecdâduñ
Ne Sâsânîlerüñ girdi eline ne keyân buldı

Kimi taht-ı kadîme tâbi‘ itdi mülk-i Yûnânı
Kimi Rûm illerin açdı nice genc-i nihân buldı

²⁸¹ Metin Akkuş, a.g.e., s.168-171.

Uyurdu baht-ı hâb-âlûd düşmen gaflet almışdı

Ser-â-ser çâr-sûy-ı mülketi bî-pâsbân buldı

Ölup miftah-ı kişver tîg-i pûlâdı ebü'l-feht'üñ

Be-rây-ı nusreti yolında dâmen der-meyân buldı

Selîm-i kâhir itdi çünki Mısr-ı Kâhire 'azmın

Fütûhı hem-rikâb u 'izz ü bahtı hem-'inân buldı

Şu'â'-ı berk-i tîgi gözlerin korkutdı A'câmuñ

'Arab gül-bang-ı topından kıyâmetden nişân buldı

Süleymân Hân-ı Gâzî bahr u berri eyledi teshîr

Metâ'-ı magrib ü maşrik harâc-ı bahr ü kân buldı

Şeh-i İrân-zemîn hâk-i dirîne ser-fürû itdi

Ayagı toprakında feyz-i kuhl-ı Isfahân buldı

Dimâg-âsûde kıldı cevher-i tîgi 'adem mülkin

Yemen ser-keşlerin kûpâl-i kahri pek yaman buldı

Kimi saldı vezîr-i şîr-gîri deşt-i Şîrvâne

Varup sayd-ı pelengân itdi niñ bebr-i jiyân buldı

Ser-â-ser mülk-i mevrûsı gibi zabt itdi âfâkı

Kılâ'-ı mülk-i Azerbaycân buldı Revân buldı

MuhammedHân-ı Sâlis Egri gibi bir kal'ayı aldı

Bozup tabur-ı hasmı mülk ü malı râygân buldı

Atañ geldi Celâlî fitnesin def' itdi 'âlemden

Memâlik gülşeni dest-i erâzilden emân buldı

Bi-hamdillâh bu gün şâd eyledüñ ecdâduñ ervâhın

Kadîmî intizâmın devlet-i 'Osmâniyân buldı (...) (K.20)''²⁸²

Atâyî bu şiiri Sultan Murat devrini övmek için yazmıştır. Tamamı doksan yedi beyittir. Şiirin başında “buldu” redifi ile birlikte Osmanlı halkının ne kadar şanslı olduğunu anlatmaktadır. Çünkü uzun zamandır var olan huzursuzluğa son verecek olan padişah gelmiştir. Sultan Murat eline aldığı kılıç ile doğuda ve batıda savaşmıştır. Ecdadının hasmı olan Sasanilere savaş açmış, Acem ve Arap mülklerini tesir altında bırakmıştır. Yunan’a karşı mücadele etmiştir.

Sultan Murat, Azerbaycan mülkü olan Revan kalesini almıştır. Atası III.Mehmet gibi Eğri gibi bir kale almıştır. Bunun yanında Celâlî isyanlarını bastırıp, Anadoluya baharı getirmiştir. Murat Hân’ın devrini öven şair, bu başarıların devam etmesini istemektedir.

7.2.14. Hâşimî

*“MUHAMMED PÂŞÂ HAZRETLERİNÜÑ SERDÂR-I ‘ACEM
OLDUĞLARINA VAQT OLMUŞDUR*

Şadr-ı a‘zam olıcağ mülke Muhammed Pâşâ

İstikâmetle şafâ buldı mizâc-ı dünyâ

Cünd-i İslâm’a kılup ‘avn-ı İlâhî serdâr

Umaruz her işin âsân ide elîfât-ı Hudâ

Sâlik-i râh-ı gâzâ oldu bugün ‘izzetle

²⁸² Saadet Karaköse, a.g.e., s.88-95.

Reh-nümâ Hızır Nebî olsa mu'îni Mevlâ

Ḳademin dîn-i Muḥammed'e idüp Ḥaḳ ṣâbit

Pâye-i baḥtî ola devlet ile pâ-ber-câ

Çâr yârıyla idüp himmet İmâm-ı A'zâm

Âayret-i dîn ile yek-dil ola pîr u bernâ

Düşmen-i dîne urup ğayret ile şemşîri

Ol 'adâlet kılıcı dehri tuta ser-tâ-pâ

İstiḳametle irüp menziline tîr gibi

Sîne-i düşmen-i bed-kîşi hedef kılsa sezâ

İrişşe maşrık-ı iḳbâle görüp şubḥ-ı zafer

Ray-ı rûşenle şala mihr gibi dehre ziyâ

Sûr-ı Feth okuyup Ḥaḳḳ'a niyâz eyleyelüm

Düşmen-i dîne ğazâ ideme farz oldu du'â

Çün Resûl'ün'âlemi sâye şalar 'askerine

Ḥaḳḳatında yücedür zıll-ı hümâdan o livâ

Feth u nuşretle olup zıllı hemîşe memdûd

Hoş geçe sâye-i luḫfında anuñ bây u gedâ (1033/1623) (k.8)''²⁸³

Hamdolsun devlet yeniden şan ve şeref bulmuştur. Dünya cennet bahçeleri ile süslenmiştir. Adalet güneşinin ışıkları gökyüzünü sarmıştır. Cevher saçan denizde

²⁸³ Ayşe Bulan, a.g.t., s.102.

mânâ incisi bulunmuştur. Hz. Yusuf zamanında Züleyha'nın gençleşmesi gibi dünya hayat bulmuştur. Hz. Yusuf olayına telmih yapılarak, dünyanın yeniden taze ve güzel olduğu ifade edilmiştir. Padişah tahta oturunca devlet yeniden can bulmuştur. Kılıcını zülfikâr gibi doğuya ve batıya sallayan padişah, kâfir düşmanın dilinden anlayan bir tercüman bulmuştur. Bu tercüman Padişah'ın kılıcıdır. Düşman zordan anlamaktadır. Ayrıca şair burada “zülfikâr” kelimesini rastgele kullanmamıştır. Bilindiği gibi zülfikâr, Hz. Ali'nin çiftbaşı kılıcının adıdır. Şair bu kılıcın adını kullanarak Doğu ve Bat'yı fetih yönü olarak göstermiştir. Şair daha sonra Murat Hân'ın zalimlere karşı verdiği mücadeleyi anlatmak için Dahhâk, ismine atıfta bulunmuştur. Dahhâk:

“İran'ın Pişdâdiyan sülâlesi hükümdarlarından biridir. İki omuzu üstünde kendisine acı veren iki yılan oturmuş. Bu yılanlara her gün iki çocuk beyni getirilerek yedirilirmiş. Sıra demirci Gave'nin on sekizinci çocuğuna gelince, demirci deri önlüğünü bayrak gibi kullanarak arkasına topladığı insanlarla ayaklanıp Dahhâk'ı tahttan indirmiş ve yerine Feriddun'u geçirmiştir. Dahhâk-i Mârî (Yılanlı Dahhâk) denilen bu kişi zulmiyle meşhurdur. Rivayete göre, Dahhâk, Mirsâd adlı bir Arap beyinin oğludur. Bir gün şeytan iyi bir insan kılığına girerek ona telkinde bulunmuş ve babasını öldürtmüştür. Sonuçta şeytan Padişah olan Dahhâk'a bir aşçı olmuş ve bir yolunu bulup iki omzundan öpmüş. Sonra omuzlarından yılanlar çıkmış ve bu yılanları ne kadar kestilerse yerinden daima yenisi çıkmış. Şeytan bu sefer de doktor kılığına girerek bu yılanların başlarını kesmek yerine onlara insan beyni yedirmeyi tavsiye etmiş. Böylece zâlim bir hükümdar olan Dahhâk, halktan insnaların beyinlerini yemeğe başlamış. (...)”²⁸⁴

Savaş için gaziler siperlerden çıkmıştır. Bu sayede hasta gönüller ruhuna can bulmuştur. Artık asker fetih rüzgârı ile bayrak açıp yürüyebilir. Sultan Murat'ın tahta geçmesi ile dünya rahata kavuşmuştur. Dünyada hiçbir devlet böyle bir hâkân, hiçbir hâkân da böyle bir devlet bulamamıştır.

²⁸⁴ İskender Pala, a.g.e., s.104.

Düşman kahr kılıcını kalbinde görünce yakasında yılan var sanmıtır. Padişah böylelikle Sâsânî mülküne tesir etmiştir. Daha önce de ecdadı Yunan mülküne saldırmış, Anadolu'nun kapılarını açmıştır. Sultan Selim Mısır çöllerini aşmıştır. Acem milletin korkudan gözleri açılmış, Arap mülkü kıyameti yaşamıştır. İran Şah'ı ayakları tozlu bir şekilde Isfahan dağlarına kaçmıştır. Azerbaycan topraklarında Revân alınmıştır. III. Mehmet düşmanın taburunu bozup Eğri gibi bir kaleyi almıştır. Anadolu'da baş gösteren Celâli fitnesinin başı ezilmiştir.

Bu şekilde geçmişi başarılarla dolu olan bir millet, şimdi ve gelecekte de zaferlere imza atacak kudrete sahiptir. Şair bundan sonra sanatını övmüş ve devletin devamı için dua etmiştir.

7.2.15. Bosnalı Alaeddin Sabit

“BERÂ-YI MUŞTAFÂ PAŞA

Yine murg-ı terennüm-sâz-ı kıudsî nağme-pîrâdur

Me 'âl-i güft ü gûy-ı lehcesi innâ fetahînadur

(...)

Çıkar şemşîri görsün mu' cizâtı Nemçe Çâsârı

Yed-i beyzâ-yı tîğ' arz idecek Fir'avn-i 'uzmâdur

Şalâ kııl seby ü târâca kırıntı isteyen girsün

O dârü 'l-mülk-i tuğyân hayliden muhtâc-ı yağmâdur

Beçi pââmâl idüp Romiyetü 'l-kübrâsını fetî it

Kızıl Elmâsın al kim emr-i elzem anı almadur

Verâ-yı Kâfa gitse Türk ü tâzîden kesel gelmez

Bi-ğamd 'llâh sipâh-ı nuşret-âşâruñ tûvânâdur

Cihânı büsbütün fetî eyle kimse karşıña tûrmaz

Gerek hayl-i kızıl-bâş ü gerek kısm-ı naşârâdur

Şu ikbâl-i cihân-gîrî ki vardur sende sulţânım

Ne hâhişle olur ne kesb ile elţâf-ı Mevlâdur

Bu dîn ü devlete bir mertebe hıdmetler itdüñ kim

Birûn-ı hıyâta-i kilk menâkıb-senc-i inhâdur

Huşûşâ vak‘a-i Çehrinde izhâr itdügüñ merdi

Cihân turdukça zîb-i levha-ı nüh-tâk-ı hağrâdur

Egerçi şadme-i tîguñ görüp şulh itdiler ammâ

Dağı Mosko diyârı lerze-nâk-ı şûr u ğavġâdur

Kühen-takvîme döndi Kışsa-i Şeh-nâme devründe

Senüñ âyât-ı fetihüñ nâsih-i destân-ı Dârâdur

(...) (K.23) ”²⁸⁵

Şairin kulağına hoş nağmeler gelmektedir. Şair daha önce âşinası olduğu güzel sesler duymaktadır. Kuşlar bu nağmeleri fısıldamaktadır. Sözü edilen güfte “İnna fetahnâ”dır. Yani dillerde yeni bir fetih şarkısı dolaşmaktadır. Bu sevinç bu neşe âleme yayılmıştır. Utarit bu cümbüşe eşlik etmelidir. Bu fetih hareketi için ise çok yetenekli bir vezir görevlendirilmiştir. Bu kişi Mustafa Paşa’dır. Paşa bu alanda daha önce kendini kanıtlamış bir Kahraman’dır. Devrinde fitnenin başı kesilmiştir. Halkın gözündeki yaş silinmiştir. Yönetimi hep adalet üzerine olmuştur.

Bosnalı Alaeddin Sabit, fetih yönü olarak Avusturya’yı göstermektedir. Paşa’nın kılıcını Nemçe kiralına göstermesini istemektedir. Bu kılıç Hz.Musa’nın Firavun’a gösterdiği beyaz el gibidir. Şimdi vakit sefer vaktidir ve düşmanın Kızılmasını

²⁸⁵ Turgut Karacan, a.g.e., s.237-240.

alma vaktidir. Şair daha sonra hedef olarak İran'ı göstermektedir. Paşa'nın karşısında dünya duramayacaktır. Çünkü daha önce Çehrin gazasında Ruslar'ı yenmiştir. O, Şehnamedeki Dârâ gibidir.

Bu bilgilerden ve Paşa'nın övgüsünden sonra şiirde başka bir safhaya geçilmiştir. Yeni bölüm şairin halini arzetmesidir. Şair Mustafa Paşa'dan yardım istemektedir.

7.2.16. Kafzâde Fâ'izî

*“DER SÎTÂYÎŞ-İ SULṬÂN-I FELEK-ÂŞÎYÂN SULṬÂN AḤMED ḤAN
‘ALEYHÎ’R-RAḤME*

(...)

*İdince Ḥayder-âsâ zü’l-fikâr-ı himmetin derkâr
Necef gibi kurıtdı lücce-i bî-ḥadd ü pâyanı*

*Gehi eşkile pür-âlûde geh ḥâk-i mezelletde
Fezâ-yı sîne-i ‘uşşâka beñzetdüm o meydânı*

*İşitdün âb şalmış bir diyâr üstine İskender
Ne kuvvetdür bu kıldı bahri bir İskender-i şânî*

*Hele deryâdan aldı kişver-i Kaydâfenün kînin
Şehen-şâh-ı cihânun himmet-i tevfiḳ ü ünvânı*

*Tecâvüz eylemek isterdi ḥaddinden meger deryâ
Aña miḳdârını bildürdi zâhir oldı noḳşanı*

*Bu ḥâlî seyr idenler ḥâlet-i cezr añladı ammâ
‘Aceb cezr oldı kim medd olmağa ḳalmadı imkânı*

*Dönüp mâ'î münakkaş destmâle mevc ile deryâ
Kenârın taldırurlar gûyiyâ tenzih için anı*

*Sehî kad bir nigârı atdılar gûyâ ki deryâya
Şu dem kim bahre pür-tâb itdiler serv-i hürâmânı*

*O meydânı tölarken hâkile seyr eylesen ey dil
Zemînün aşlı âb üzredüğün eylerdün iz'ânı*

*Zemân-ı bü'l'aceb tufân-ı Nûh'ı eyledi ber-'aks
Gidüp âbuñ vücûdî 'unşur-ı hâk itdi tuğyânı*

*Gelüp bir yire 'âlem kûh u deşt ü baħr huşk oldu
Kıyâmet 'arşasın seyr itmeyen görsin bu meydânı*

*Zihî kuvvet ki hâmûn itdiler bir demde deryâyı
Hoşâ kuvvet ki şahrâ kıldılar deryâyı 'ummânı*

*Bu hâli görmedi hâkkâ şehinşâhân-ı pîşîne
Bu kârı itmedi illâ ki yümn-i 'azm-i sulţânî
(...)*

*Kaçan kim rây şemşir intikâma eyleye der-kâr
Olurkâyim-maķam-ı hançeri bir tîr-i Kirmânî*

*'Adû-yı kâfire kûh-ı tekebbür ni'colur seyr it
Tenâr-ı kahrı der-kâr eyleye şol dem ki tûfânı*

*Muħîti taldurup hâmûn iderdi bir işâretle
Tonanma-yı hümâyûnunuñ olmasaydı lîmânı*

Sipâh-ı bî-şümârından meger gerd-âşîkar olmuş

Bi hâr-engîz olur zann itdiler baħr-ı firâvânı

Şanurlar küşte oldu bir dem içre âteş-i pür-tâb

Nihân itse ğubâr-ı ‘askeri ħurşîd-i raĥşânı

Gören âb almaĝa deryâyâ inmiş ebr zann eyler

Duĥân-ı topı leşker-i ĝâhını itseydi zulmânî

Şanurlar ħulzüm-i zaĥhardur cûşan ider şarşar

Sipâhî bâd-pâlarla ne dem gösterse cevlnı

Te‘âlallah zihî ceyš-i mużaffer kim dem-i nehzat

Ĝubârı uğrasa şaĥrâ ider deryâ-yı ‘ummânı

Sikender-meşrebâ hârâb-kerderâ kerem-dârâ

Eyâ dîhîm-ĝâh-ı ‘âlemün sulţân-ı Cem-şânı

Sen ol Keyĥusrev-i te ‘bîdsin kim saña kâr itmez

Hezâr Afrâsiyâb-ı hîle-sâzuñ mekr ü destânı

Sen ol şehsin ki‘âlem yek ħalem-rev oldu ahdüñde

Biri birine ħatdı saţvetüñ İran u Tûrânı

(...)

Yıĥup mülk-i firengüñşad-hezârân kal‘asın baĥre

Başît-ı ĥâke zamm it anda da deryâyı ‘ummânı

Sa‘âdet yâr u devlet sâz-kâr u baĥt hem meşreb

Ahmet Hân, Cem ve İskender lâıyğında bir hükümdardır. Şair, padişahın verdiği mücadeleyi Hz.Musa'nın Firavun'a karşı verdiği mücadeleye benzetmektedir. Kızıldeniz'in yarılma hadisesine telmihte bulunarak Allah'ın izniyle hâkkın bâtıla gâlip geldiğini söylemiştir. Bunun yanında padişah elinde zülfikâr ile savaşan Haydar gibidir. Şair düşman ile yapılan savaşı soyutlaştırarak anlatmıştır. Padişah'ı ikinci bir İskender olarak nitelendiren şair, denizin ona baş kaldırdığını söylemiştir. Haddini aşan deniz isyan etmiştir. Deniz geriye çekilip hamle için öne atılacakken buna fırsatı kalmamıştır. Yani med-cezir olayına fırsat verilmemiştir. Bu arada Nûh tufanına da atıfta bulunan şair, denizin azametinden bahsetmiştir. Yani düşman çetindir. Ancak bu azgın düşman dize getirilmiş, deryanın üzerinde karanın gücü hâkim kılınmıştır. Görünen o ki şair bize denizlerde verilen bir mücadeleyi anlatmaktadır. Ancak bunu somut bir düşman yerine bizzat denizin kendisi ile savaş şeklinde tasvir etmektedir. Nasıl ki Hz.Musa ordusu ile Kızıldeniz ve düşman arasında sıkıştığında Allah'ın yardımı ile Kızıldeniz ikiye yarıldıysa, Ahmet Hân'ın askerleri de Allah'ın yardımıyla azgın düşmandan kurtulmuştur. O yardım öyle büyük bir yardımdır ki Ahmet Hân'ın donanmasına bir liman bulunmazsa, deniz Allah'ın hikmeti ile dolup liman olacaktır. Nitekim Frenk illerinde yıkılan binlerce kale denize dökülüp toprak parçası olmuştur. Allah'ın izniyle yapılacak çok fetih vardır. Kafzâde Fâ'izî, Divânında yer alan sekizinci tarih kıtasında adını vermediği bir savaşın başarıyla tamamlandığından söz etmektedir:

“Geldi devletle Hazret-i Pâşâ

Eyleyüp hîdmet-i gâzâyı tamâm

Hâtif-i gayb didi târihin

Geldi serdâr-ı asker-i İslâm -1011-’’²⁸⁷

²⁸⁶ Halil İbrahim Okatan, Kafzâde Fâ'izî (Basılmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, İzmir 1995, s.118-123.

²⁸⁷ Halil İbrahim Okatan, a.g.t., s.258.

7.2.17. Behçeti Hüseyin Efendi

“ KASÎDE DER-VAŞF-I NİYYET KERDEN-İ ŞÂH-I SÎTÂRE-SÎPÂH BE-
İNTİZÂM-I KÜFFÂR-I PÜR-TEBÂH

Yine devr eylesün gerdûn-ı gerdân feth-i bâb üzre

Dil-i aḥbâba olsun re’y-i cevrenden ḥicâb üzre

Yine olsun zemîn ü âsümân âsâyış-i dilde

Olup çeşm-i ahâli vü dil-i seyyâre ḥâb üzre

Felek tedvîrin itsün şâh-ı devrânun murâdınca

Ola tab‘-ı şerîfî gerdişinden âb ü tâb üzre

Ki ol şâh-ı cihân efrâz idüp râyât-ı İslâmı

Ġazâya niyyet itdi kâfir-i küfr-irtikâb üzre

Görindi cevher-i şemşîr-i ‘azm-i şâh-ı deryâ-dil

Nesîm-i şubḥdan mevc-i müselsel gibi âb üzre

Nola ‘âlem teşekkür itseler bu devr-i firûza

Bu devrün şükri lâzım oldu ḥaḳḳâ şeyḥ ü şâb üzre

Zamânıdur külâhın eyleyüp Mirrîḥ gerdûn kec

Dil-i a‘dâ-yı dîn ü devlete olsun ‘itâb üzre

Zamânıdur giyüp tâc-ı zerîn mihr-i cihân-ârâ

Tefâḥür eylesün bu taḥt-gâhına kıbâb üzre

*Zamânıdır felekden recm için ceyş-i mola'îne
Düşe seng-i nemâmet der-‘aķab tîb-i şihâb üzre*

*Bi-ḥamdillâh cihân emniyyet üzre reşk-i cennetdür
‘Adûnuñ olsa mülk-i müsta‘ârı nola tâb üzre*

*Ṭulût‘-ı necm-i şâhî ğâlib oldu ceyş-i ‘adâya
Mişâl-i vüs‘at-i ḥurşîd bir ḳabza türâb üzre*

*Ṭutundu mülk-i a‘dâ dest-bürd-i kahr-i şâhîden
Nola mülki gibi anlar da olsa ittiḥâb üzre*

*Ġazâya hamle-i şâhbâzdur her rûz-ı nuşretde
Hücum-ı ḳahr-i şâhî kâfir-i bîm-iktisâb üzre*

*Beşâretler zemîne müjdeler sükkân-i eflâke
Ki oldu müctehid ol rây-i bâ-şavâb üzre*

*Livâ-yi dîn-i İslâmı ser-efrâz eyledi ḥaḳḳâ
İdüp mülkin ‘adûnuñ nâr-ı ḳahr-ı şu‘le-tâb üzre*

*Bu kevne yazsun evsâfin o şâhuñ münşi-i gerdûn
Mesâ vü şubḥ levḥ-i âfitâb ü mâh-tâb üzre*

*Bülend-aḥter ḥudâvend-i cihân-ârâ ki olmuşdur
Ṭulût‘-ı mihri ğâlib düşmen-i pür-inḳılâb üzre*

*Şeh-i vâlâ-mekân ‘arş-pâye-i şâh-ı Cem-mesned
Olur fermânı cârî nice şâh-ı kâm-yâb üzre*

Şehen-şâh kadr-i kevkeb-i medâr-ı kuvvet-i İslâm

Ki olmuş zâtı gâlib Hüsrev ü Afrâsiyâb üzre

Tehemten kadr ü Efridün- ‘alem kim mülk-i ‘âlemde

Olur fermân-revâ kahır nice mâlik-riķâb üzre

O sulţân-ı cihân-ârâ ki olmuş hâk-i dergâhı

Serîr-i kaşr-ı devlet nice şâh-ı Cem-cenâb üzre

O Dârâ-yı Sikender-ihtişâm-ı devr-i ‘âlem kim

‘Adûnuñ olmada devrinde emlâki ‘iķâb üzre

(...)

Zamânında çıkarmaz fitne başın perdeden aşlâ

Meger kim haţt-ı dilber zâhîr ola ki niķâb üzre

Tutardı fitne-i âhîr-zamân dâmân-ı dünyâyı

Eger olmasa tîğ-i himmetinden ictinâb üzre (...) (K.9)”²⁸⁸

Behçeti Hüseyin Efendi, yeni bir fetihten söz etmektedir. “Yine” sözcüğü daha önce gerçekleşmiş bir fetihten sonra gelecek olan bu seferinde başarıya ulaşması isteğinin bir yansımasıdır. İkinci beyitte de tekrarladığı “yine” sözcüğü zor günler geçiren Osmanlı tebâsının asayiş ve güvene olan ihtiyacını göstermektedir. Öte yandan bir cihât arzusu karşımıza çıkmaktadır. Hedef gazâ niyetiyle kâfirin küfrünü bitirmektir. Bu istek devletin yöneticilerinde de görülmüştür. Dünyanın güven içinde olması yeterli değildir, aynı zamanda kâfir mülkünde ilhâk edilmesi lazımdır. İslam’ın yıldızı buralarda da parlamalıdır. Devrin padişahını öven şair onu Hüsrev, Efrâsiyâb, İskender ve Cem gibi efsanevî kahramanlarla karşılaştırmıştır. Padişah’ın zamanında fitne başını perdeden dışarıya çıkaramamıştır. Eğer hükümdar acizlik gösterip gaflete düşse fitne tüm dünyanın eteğini tutacaktır.

²⁸⁸ Ahmet Ölmez, a.g.t., s.292-297.

Bu noktadan sonra şair Padişah hakkında övgülerde bulunmuştur. Daha sonra kendi sanatını övmüştür. Son olarak tekrar fetih konusuna dönmüştür. Yeni fetih arzusunda olduğunu bildirmiştir. Kâfir mülkünün cehennem azabıyla yanmasını istemiştir.

7.2.18. Ereğlili Tûrabi

“(Halil Paşaya)

Pendi bu oldı Halil Pâşâyâ Şultân Aḥmedüñ

Âşaf u serdârum olduñ var yûri dâd eylegil

Ḍarb u ḥarbuñdan ‘Acem şâhı kaçarsa ğam degül

Himmet-i merdân ile tahtını berbâd eylegil

Düşmen-i dînüñ varup eyle diyârını ḥarâb

Râfîzînüñ mülkini al bir iyü ad eylegil

Arқа vir dâyim ricâlullâha eyle i‘timâd

Her umûruñda Ḥudâyı şıdķ ile yâd eylegil

Ol Resûl-i kâ’inâta kıl hemîşe istinâd

Tûşe-i tevḥîd ü iḥlâşı hemân zâd eylegil

Tîğ ile erbâb-ı rafzuñ ‘ırķını kaṭ‘ eyleyüp

Çâr-yâr-ı bâ-şafânuñ rûḥını şâd eylegil

Rüzgâruñ ihtiyâridur olup pâ-mâl(...)

Bu Tûrâbînüñ dil-i vîrânın âbâd eylegil

Pend idüp Sultân Aḥmed izzet ü ikrâm ile

*‘Didi târîhi Halîlüm âşafum dâd eylegil’ sene 1026 (T.83)’*²⁸⁹

Halil Paşa’yı kendisine vezir yapan Sultan Ahmet, yeni vezire adaletli ol diye nasihatte bulunmuştur. Acem Şahı’nın tahtı berbat edilmeldir, ancak savaş sırasında kaçarsa üzülmeye gerek yoktur. Din düşmanlarının mülkü yerle bir edilmelidir, o bölgeler Râfîzîler’in elinden alınmalıdır. Paşa, ancak bu şekilde geride iyi bir isim bırakabilir. Tüm bu mücadeleyi yaparken Allah’ı her zaman anmalıdır. Peygâber’i kendine rehber etmelidir. Kılıç ile Râfîzîler kırılıp, dört halifenin ruhu şâd edilmelidir.

Şair, Halil Paşa’ya tüm bunları Sultan Ahmet’in dilinden söylemektedir. Anlıyoruz ki Halil Paşa, İran üzerine yapılacak bir sefer için görevlendirilmiştir.

²⁸⁹ Cihan Okuyucu, a.g.e., s.160-161.

8.SONUÇ

Bu çalışmamızda 17.yy. da yaşamış şairlerin divanları incelenmiştir. Divanların incelenme amacı söz konusu tarihte meydana gelen savaşların divanlara yansıyor yansımadığını öğrenmektedir. Bu kapsamda 17.yy. da yazılmış yüz yirmi civarında divan incelenmiştir. İncelenen yüz yirmi divan içerisinde altmış iki divanda savaş unsuruna rastlanılmıştır. Divanlarında savaş unsuruna yer veren bu şairler şunlardır:

Nef'î, Şeyhülislam Bahâyî, İsmetî, Fenâyî, Fehîm-i Kâdîm, Hisâlî, Hafız Ahmed Paşa, Bahtî, Siyahî Dede, İzzetî, Üsküdarlı Sırrî, Şeyh Mehmet Nazmî, Gevherî, Âşık Ömer, Na'îlî Kâdîm, Bosnalı Alaaddin Sâbit, Şehrî, Seyyid Nâkibzade Ni'emetî, Hikmetî, Cem'î, Şeyhülislam Yahya, Diyarbakırlı Mâlî, Cevrî, Nevizâde Atâyî, Fevzî, Sahhaf Rüşdî, Kadrî, Hâşimî, Rehâyî, Dürrî, Nazîf, Nâci Ahmed Dede, Şerif Nehcî, Tâlib Ahmed Bosnavî, Kelîm, Nehci Mustafa Dede, Zâkirzâde Abdullah Biçâre, Vecîhî, Şeyhî Mehmet, Nurî İbrahim, Dânişî, Medhî, Kafzâde Fâizî, Abdulbâki Arif, Birrî, Bursalı Tâlib, Kâşif, Mehmet Adlî, Şu'urî, Vecdî, Râmî Çelebi, Sıtkî Paşa, Sükkerî, Behçetî, Ganizâde Nâdirî, Nâlî, Neşâtî, Ahmet Nâmî, Sabir Mehmed, Feridûn, Sabri Mehmet Şerif ve Ereğlîlî Tûrabi.

Sayı olarak elli iki şiirle en fazla İran ile yapılan savaşlara yer verilmiştir. Daha sonra otuz iki şiirle Avusturya-Macaristan ile yapılan mücadeleler gelmektedir. Kızıl Elma Ülküsü ve Lehistan ile yapılan savaşlara yirmi sekizer tane şiir yazılmıştır. Akdenizde verilen mücadele için yirmi yedi şiir yazılırken, "İsyanlar" başlığı altında yirmi üç şiire rastlanılmıştır. Rusya ile yapılan savaşlar ise on dört şiire konu olmuştur. Böylelikle toplamda elli iki şiir tespit edilmiştir.

Söz konusu şiirler genellikle kaside ve tarih düşürme şeklinde kaleme alınmıştır. Bunların dışında sırasıyla kıt'a, gazel ve musammatlara da yer verilmiştir. Hacim olarak tek beyitli şiirlerden yüz beyitli şiirlere kadar çeşitli büyüklükte şiirlere rastlanılmıştır.

Çalışmamızda dikkat çeken bir diğer unsur şairler arasındaki üslûp farkıdır. Bazı şairler savaşları edebî bir dille, benzetmeler yaparak anlatırken bazı şairler ise savaş

olduğu gibi anlatmıştır. Yine kimisi kasidelerle sözü uzatmış kimisi ise kısa tarih beyitleri ile o günü ölümsüzleştirmek istemiştir. Ancak tüm şairler genel olarak kazanılan zafer ile yetinmemiş ve yeni zaferler arzusunda olduklarını dile getirmişlerdir.

Avusturya-Macaristan, Lehistan, Venedik ve Rusya ile yapılan savaşlarda daha çok düşman askeri için “kâfir” ifadesi kullanılmıştır. İran ile yapılan savaşları anlatan şiirlerde “rafîzî” olgusu ön plâna çıkmaktadır. Şairlere göre İrân halkı Müslüman olmasına rağmen dînimize büyük zarar vermektedir. Bu yüzden onlarla yapılan mücadele şairler tarafından desteklenmiştir.

Devletler ile yapılan savaşların dışında içerdeki İsyanlar ve Kızıl Elma hedefi de şairlerin işlediği önemli konulardandır. Özellikle isyanların bastırılmasından duyulan sevinç bazen diğer devletlere karşı kazanılan savaşlardan duyulan sevinci aşmıştır. Çünkü görüyoruz ki ateş Osmanlı tebâsının evine kadar ulaşmıştır. İsyanlar sonucu halkta huzur kalmamıştır. Bu yüzden isyanları bastıran devlet adamlarına karşı büyük bir sevgi başlamıştır. Zaten hacim olarak “İsyanlar” başlığı altında uzun şiirler gözümüze çarpmaktadır. Bu şiirlerin büyük kısmında, isyanı bastıran padişah ve görevlendirdiği paşa uzun uzun övülmektedir.

Kızıl Elma Ülküsü ve buna bağlı olarak gelişen fetih tutkusu da çalışmamızda önemli bir nokta olmuştur. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Osmanlı’nın o ihtişamlı devri artık bir durgunluk safhasına geçmiştir. Ancak tarihi büyük başarılarla dolu olan Türk Milleti şairlerin aracılığı her şeye rağmen yeni zaferler kazanmak istediğini dile getirmiştir.

Şiirlerin tamamına baktığımız zaman şairlerimiz yapılan savaşları bir “cihat” olarak görmektedir. Türk askerini “İslâm askeri” olarak nitelendiren şairler, din yolunda gazâ olgusuna yer vermişlerdir. Bu noktada “barış için savaş” fikri ortaya çıkmaktadır. Bu fikri özellikle bastırılan isyanlar için yazılan şiirlerde görmekteyiz. Şairlere göre; Hâk, fitne ve fesatı bozguna uğratmış ve düzen sağlanmıştır.

Sonuç olarak bu çalışma ile Divan Edebiyatı'nın halktan kopuk, sosyal konulardan uzak şiirler yazdığı tezinin gerçeği yansıtmadığı görülmüştür. Şairler milleti derinden etkileyen savaş konusuna kayıtsız kalmamışlardır. Özellikle Nef'î, Şeyhülislam Yahya, Şeyhülislam Bahâyî, İsmetî, Fehîm-i Kâdîm, Ganizâde Nâdirî, Nâlî, Neşâtî, Gevherî, Âşık Ömer, Na'îlî Kadîm, Cevrî, Nevizâde Atâyî gibi hem devrinin hem de tüm Türk Edebiyatı'nın önde gelen büyük şairlerinin bu konuda kalem oynatmaları önem arz etmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu önemli şairlerle birlikte altmış iki şair, savaş konulu iki yüz iki şiir yazmışlardır. Ana başlıklardan yola çıkarak inceleyecek olursak, adı geçen şairler ve şiirlerine konu olarak seçtikleri savaşlar şunlardır:

1)Avusturya-Macaristan

Bu başlık altında otuz iki şiir tespit edilmiştir.

Uyvar Kalesi'nin fethi: Nâ'ilî-i Kadîm, Şeyh Mehmet Nazmî (İki adet şiir yazmıştır), Abdülbâki Arif, Sabir Mehmet.

Eğri Kalesi'nin fethi: Fenâyî, Hisâlî, Ereğlîlî Tûrabî (Üç adet şiir yazmıştır).

Estergon Kalesi'nin fethi: Bahtî (Üç adet şiir yazmıştır), Hâfız Ahmed Paşa.

Yanova Kalesi'nin fethi: Neşâtî, Nâlî, Vecdî.

Varat Kalesi'nin fethi: Nâlî (İki adet şiir yazmıştır).

Yeni Kale'nin fethi: Neşâtî.

Vişegrad Kalesi'nin fethi: Hâfız Ahmed Paşa.

Belgrad Seferi: Bursalî Tâlib

Budin Seferi: Ferîdûn

Bunların dışında Siyahi Dede, İzzetî, Üsküdarlı Sırrî, Gevherî, Âşık Ömer, Bosnalî Alaeddin Sabit, Kâşîf, Mehmet Adlî ve Sükkerî gibi şairler genel olarak yapılan Avusturya-Macaristan seferleri ile ilgili şiirler yazmışlardır.

2)İran

Bu başlık altında elli iki şiir tespit edilmiştir.

Bağdat'ın fethi: Ahmed Nâmî, Sâbrî Mehmed Şerîf, Şehrî, Şeyhülislam Bahâyî, Seyyid Nakıb-zâde Ni'metî, Hikmetî, Cem'î (Üç adet şiir yazmıştır), Şeyhülislam

Yahya (Altı adet şiir yazmıştır), Diyarbakırlı Mâlî, Cevrî (Üç adet şiir yazmıştır), Nâ'îlî Kadîm, Nevî-zâde Atâyî, Râmî (Dört adet şiir yazmıştır), Gani-zâde Nâdirî, İsmetî (İki adet şiir yazmıştır), Fehim-i Kadîm (İki adet şiir yazmıştır), Ereğlîlî Tûrabi, Neşâtî.

Revan Kalesi'nin fethi: Seyyid Nakıb-zâde Ni'metî, Şeygülişlam Yahya, Nev'i-zâde Atâyî (Dört adet şiir yazmıştır), Sıdkî Paşa, Sabri Mehmet Şerif.

Basra ve Kurna seferleri: Diyarbakırlı Mâlî, Hikmetî (Üç adet şiir yazmıştır).

Bunların dışında Nef'î, Gani-zâde Nâdirî (İki adet şiir yazmıştır) ve Ereğlîlî Tûrabi (Üç adet şiir yazmıştır) genel olarak İran ile yapılan savaşları anlatan şiirler yazmışlardır.

3)Lehistan

Bu başlık altında yirmi sekiz şiir tespit edilmiştir.

Şeyhülislam Yahya, Nef'î, Nevî-zâde Atâyî, Hâşimî, Sükkerî, Behçeti Hüseyin Efendi gibi şairler genel olarak Lehistan üzerine yapılan seferleri ve Kazak mülküne yapılan seferleri konu alan şiirler yazmışlardır. Kadrî, Hotin seferini anlatan bir şiir kaleme almıştır. Bazı şairler ise Kamaniçe Kalesi'nin fethine dair şiirler yazmışlardır.

Kamaniçe Kalesi'nin fethi: Fevzi, Sabir Mehmet, Rüşdî (İki adet şiir yazmıştır), Şu'ûrî (Beş adet şiir yazmıştır), Behçeti Hüseyin Efendi (İki adet şiir yazmıştır), Nâlî (İki adet şiir yazmıştır).

4)Rusya

Bu başlık altında on dört şiir tespit edilmiştir.

Çehrin gazası: Sahhâf Rüşdî (İki adet şiir yazmıştır), Âşık Ömer (İki adet şiir yazmıştır), Sâbir Mehmet, Rehâyî.

Azak Kalesi'nin fethi: Cem'î, Dürrî.

Özi Kalesi'nin fethi: Ahmet Nâmî

Bunların dışında Âşık Ömer, Bosnalı Alaeddin Sâbit ve Birrî Mehmet Dede gibi şairler Rusya ile yapılan mücadeleleri anlatan şiirler yazmışlardır.

5)Akdeniz Savaşları

Bu başlık altında yirmi yedi şiir tespit edilmiştir.

Girit Adası'nın tamamı için yapılan savaşları anlatan şairler şunlardır: Hikmetî, Cem'î, Kelîm, Nehci Mustafa Dede, Cevrî (İki adet şiir yazmıştır), Sükkerî.

Kandiye Kalesi'nin fethi: Nâci Ahmed Dede (İki adet şiir yazmıştır), Şerif Nehcî, Fevzi (İki adet şiir yazmıştır), Tâlib Ahmed Bosnavî, Nehcî Mustafa Dede, Nâlî, Sabir Mehmet.

Sakız Adası'nın fethi: Nazîf, Âşık Ömer, Bursalı Tâlib, Mehmet Adlî.

Hanya Kalesi'nin fethi: Sıdkî Paşa

Koyun Adaları'nın fethi: Nâci Ahmed Dede

Ayamavra'nın kaybedilmesi: Nazîf

İsmi verilen bu yerlerin dışında bazı şairler Akdeniz'de hâkimiyeti sağlamak için yapılan seferleri anlatan şiirler yazmışlardır. Bu şairler şunlardır: Nazîf, Siyâhî Dede, Zâkirzâde Abdullah Biçâre, Gani-zâde Nâdirî.

6)İsyanlar

Bu başlık altında yirmi üç şiir tespit edilmiştir.

Celâli İsyanları: Bahtî (İki şiir yazmıştır), Vecihi, Nef'î, Ereğlîli Tûrabi, Nâlî.

Canpolat ve Kalenderoğlu İsyanları: Râmî, Gani-zâde Nâdirî.

Abaza İsyanı: Kadrî, Şeyhi Mehmet

Ma'noğlu İsyanı: Râmî (Üç adet şiir yazmıştır).

Ayrıca bu isyanların tamamının anlatıldığı şiirler kaleme alınmıştır. Bu tarz şiirler yazan şairler şunlardır: Râmî, Gani-zâde Nâdirî, Ereğlîli Tûrabi.

7)Kızıl Elma Ülküsü

Bu başlık altında yirmi sekiz şiir tespit edilmiştir. İçinde fetih tutkusunu barındıran Kızıl Elma temalı şiirleri yazan şairler şunlardır: Kafzâde Fâizî, Behçeti Hüseyin

Efendi, Ereğlîlî Tûrabi, Hâfız Ahmed Paşa (İki adet şiir yazmıştır), Nuri İbrahim, Dânişî, Hisâli, Dürrî, Medhî (Üç adet şiir yazmıştır), Bahtî (Üç adet şiir yazmıştır), Şeyhülislam Yahya, Gevherî, Âşık Ömer (Dört adet şiir yazmıştır), Cevrî (İki adet şiir yazmıştır), Nefî (İki adet şiir yazmıştır), Nevî-zâde Atâyî, Hâşimî, Bosnalî Alaeddin Sâbit.

KAYNAKÇA

ABDURRAHMAN Varis, “Tarihteki Efsanevi Turan Padişahı Alp Er Tunga Hakkında”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/32/230.pdf>, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt:22, Sayı 35, Ankara 2004.

ADIGÜZEL İsmail, *Tarihin Pusulası*, Tasarı Akademi Yay., 6.Baskı, İstanbul 2015.

AGOSTON Gabor, “Top” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 41, 2012.

AKÜN Ömer Faruk , “Divan Edebiyatı” ,<http://www.islamansiklopedisi.info/dia.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:9, 1994.

ALPER Ömer Mahir, “İbn Sînâ” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/d.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:20, 1999.

AKGÜL Hasan, *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı-İnceleme Metin*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2013, 436 s.

AKKUŞ Metin, *Nef’î Dîvânı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

ARSLAN, Üzeyir, *XVII. Yüzyıl Türk Klâsik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği-Tenkitli Metinler: Divan, Tuhfetü’s-Sâlikin Ve Hediyeetü’l-Mütereşşidin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, 548 s.

ASLANTAŞ Gazanfer, *Vecîhî- Hayatı, Eserleri ve Dîvânı’nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, 288 s.

AYAN Hüseyin, *Cevrî /Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni/*, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1981.

AYAR Fatih, *Zâkirzâde Abdullah (Bîçâre)'ın Dîvânının Transkripsiyonu*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008, 169 s.

BAĞRIAÇIK M.Ziya, *Dürrî ve Dîvanındaki Târih Manzumeleri*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van 1996, 288 s.

BALTALI Seval, *Mehmed Adlî Divanı*, Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2016. 177 s.

BEKTAŞ Halime, *Şeyh Mehmed Nazmî Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2005, 916 s.

BİLGE Mustafa L., “Şattûlarap” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/d.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 38, 2010.

BULAN Ayşe, *Hâşimî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1993, 272 s.

BÜYÜKYILDIRIM Ayşe, *Kâşif Divanı'nın Tenkitli Metni Ve Tahlili*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1998. 311 s.

CANGÖZ Gülşah, *Siyâhî Dede Dîvânı- İnceleme, Transkripsiyonlu Metin*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2010, 471 s.

ÇAĞLI Adnan, *Vişne-zâde İzzetî*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 199(?), 153 s.

ÇELEN Ahmet, *Kelîm Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni* Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1994, 248 s.

DARICIK Murat, *Nazîf Dîvânı Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin İnceleme*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, 400 s.

DEMİREL Şener, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, 691 s.

DEVELİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Yayına hazırlayan: Aydın Sami Güneyçal, “Râfıza ve Râfızî maddeleri, Aydın Kitabevi Yayınları, 25.Baskı, Ankara 2008.

DURU Necip Fazıl, *Sâbir Mehmed Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği Ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1994, 271 s.

EĞRİ Aysel, *17.yy. Şairlerinden Hikmetî ve Divanı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, 399 s.

EKER Sami, “Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar Ve Suriye Örneği”, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/159014>, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 2015.

EKİCİ Hatice, *Sahhâf Rüşdî ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir 2006, 424 s.

ELÇİN Şükrü, *Gevherî Divânı- İnceleme, Metin, Dizin, Bibliyografya-*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, II. Baskı, Ankara 1998.

ERCAN Özlem, *Peşteli Hisâlî Dîvânı /İnceleme-Metin/2.Cilt*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2003, 894 s.

ERDEM Melike, *Bursalı Tâlib Ve Divanı- Tenkidli Metin Ve İnceleme*, Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, 382 s.

ERDOĞAN Mehtap, *Sıtkî Paşa Dîvân ve Berf ü Bahâr*, Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2011.

ERKUL Rasih, *Birri Mehmet Dede (Magnisalı) Hayatı- Edebî Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1992, 415 s.

ERTEM Rekin, *Yahyâ Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1995.

GEZA David, "Eğri" Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:10, 1994.

GÖKYAY Orhan Şaik, “Kızılelma” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 25, 2002

GÜLEN Ahmet, *Seyyid Nakib-zâde Ni'metî Hayatı Edebi Şahsiyeti Eserleri ve Divânı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007, 325 s.

GÜLER Murat, *Şu'ûrî Hasan Efendi Divanı Metin-İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017, 177 s.

GÜN Mesut, *Bâkî Ve Nef'î Divanlarında Övgü*, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Adana 2002, 223 s.

GÜNGÖR Esra, *Nûrî İbrahim Dîvânı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2013, 182 s.

HALLAÇOĞLU Yusuf, “Bağdat” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/pdf>, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt:4, 1991.

HAMÎDULLAH Muhammed , “Hayber” Maddesi, <http://www.islamansiklopedi.pdf>, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 17, 1998.

HAMMER Von, *Osmanlı Tarihi*, (Haz. Hüseyin Tekinoğlu), Kamer Yayınları, İstanbul 2013.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BA%C5%9ETARDA , (Erişim Tarihi: 13.11.2017).

İLGÜREL Mücteba, “Celâlî İsyanları” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:7, 1993.

İNALCIK Halil, *Devlet-i 'Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I*, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 53.Baskı, İstanbul 2014.

İPEKTEN Halûk, *Nâ'îlî-i Kadîm Divânı -Edisyon Kritik-*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

İPEKTEN Halûk, *İsmeti Dîvânı -Ediston Kritik-*, Baylan Matbaası, Ankara 1974.

İPEKTEN Halûk, Mustafa İsen, *Basılı Divanlar Katoloğu*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

KAPLAN Mahmut, *Neşâtî Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 1996.

KARACAN Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sabit-Divan-*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1997.

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan, “Kemâleddîn-i İsfahânî” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c25/c250161.pdf>, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:25, 2002.

KARAMAN Bahattin, *Nâlî Dîvânı*, <http://web.b.ebscohost.com/ehost/ebook>, Tablet Kitabevi Yayınları, Konya 2005.

KARAMAN, Hayrettin, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut, *Kur'an-ı Kerîm Açıklamalı Meâli*, “Meryem Sûresi”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2015.

KARAKÖSE, Saadet, *Nev'î-zâde Atâyî Dîvânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/>, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

KARASOY Yakup ve YAVUZ, Orhan, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2015.

KASIR Hasan, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı- İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, 336 s.

KAVUKÇU Fatma Zehra, *Râmî Dîvânı*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa 2000, 427 s.

KAYA Bayram Ali, "Yahyâ Efendi" Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.pdf> TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 43, 2013.

KAYAALP İsa, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999.

KAZAN Şevkiye, *Üsküdarlı Sırrî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği, Divan'ı-Tenkitli Metin, İnceleme ve Şerhu Medhi'n-Nebî*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2003, 486 s.

KILIÇ Remzi, "Osmanlılar ve Safavîler arasında Nasuh Paşa (1612) ve Serav Antlaşması (1618), <http://remzikilic.com/osmanlilar-ile-safeviler-arasinda-nasuh-pasa1612-ve-serav1618-antlasmalari.html>, *Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Ve Bilim Dergisi*, Sayı:2, 2011.

KIRIRKTAŞ Yılmaz, *Nâcî Ahmed Dede Dîvânı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, 211 s.

KİEL Machiel, "Ayamavra" Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia.pdf> TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:4, 1991.

KOÇ Neslihan İlknur, *17.yy. Dîvân Şâiri Şerif Nehcî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,

Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Ankara 2003, 607 s.

KÖSOĞLU Nevzat, *Dündar Taşer*, “Biz Kimiz” yazısı, Ötüken Yayınları, 3.Basım, İstanbul 2015.

KOPARAN Birgül, *Cem’î Hayatı, Edebî Şahsiyeti Ve Dîvânı’nın Tenkîdli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyat Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1995, 402 s.

KÜLEKÇİ Numan, *Gani-zâde Nâdirî- Hayatı, Edeebî Kişiliği, Dîvânı ve Şeh-nâmesi’nin Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1985, 466 s.

KÜLAHLIOĞLU Mehmet, *Kadrî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı’nın Transkripsiyonlu Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1997, 328 s.

LEVEND Agâh Sırrı, *Gazavât-nâmeler Ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2.Baskı, Ankara 2000.

MENGİ Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, 18.Baskı, Ankara 2012.

OCAK Tulga, “Ölümünün 350.yılında Nef’î”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:3, Sayı:2, Ankara 1985.

OKATAN Halil İbrahim, *Kafzâde Fâ’izî*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 1995, 303 s.

OKUYUCU Cihan, *Ereğlîlî Tûrabi Divanı*, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

ORHONLU Cengiz, “Bozcaada” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info.pdf>, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt:6, 1992.

ÖLMEZ Ahmet, *Behcetî Hüseyin Efendi- Hayatı, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni-*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1995, 677 s.

ÖZER Bülent, *Dânişî Dîvânı-İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2004, 486 s.

PALA İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 19.Basım, İstanbul 2010.

PALA, İskender, *İki Dirhem Bir Çekirdek*, Kapı Yayınları, 86-88. Basım, İstanbul 2014.

PAMUK Bilgehan, Mehmet İnbaşı, Ersin Gülsoy, İbrahim Yılmazçelik, Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, Zübeyde Güneş Yağcı, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

PARLAK Betül Dönmez, *Eğirdirli Şeyhi Mehmed Efendi'nin Divanı'nın İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2006, 273 s.

SEYHAN Nezihe, *Medhî Dîvânı-İnceleme, Transkripsiyonlu Metin*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili

ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, 1070 s.

SONA Fatih, *18. Yüzyıl Divanlarında Fetihler Zaferler*, Soncağ Yayınları, Ankara 2018.

SORGUN Sercay, *Tâlib Ahmed Bosnavî Divânı*, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli 2009, 262 s.

ŞAHİN Ali, *Abdûlbâki Ârif Efendi-Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği Ve Divanının Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2002, 182 s.

ŞENÖDEYİCİ Özer, *Fevzi Divanı İnceleme Metin-İndeks*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, 356 s.

ŞİMŞEK Kadriye, *Ferîdûn Divânı-Transkripsiyonlu Metin*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002, 268 s.

TUĞLUK İbrahim Halil, “Divan Şiiri’nde Manzum Tebrik-nâmeler”, http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1876073597_İbrahim%20Halil%20TUĞLUK.pdf , *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:42, 2010.

TUNCER Eda, *Sükkerrî Divânı’nı Sözlüğü- Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük-* , Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2016, s.114.

TOPRAK Muhbet, *Şeyhülislam Bahayî Divanı Şerhi*, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Denizli 2006, 339 s.

ULUÇAM Abdüsselâm, “Âzamiye Külliyesi” Maddesi, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c04/c040256.pdf>, TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt:4, 1991.

UYŞAL Adem, *Hâfız Ahmed Paşa Divanı /Metin- İnceleme*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, 259 s.

ÜZGÖR Tahir, *Fehîm-i Kadîm -Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi-* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

YANMAZ Eşref, *Vecdî- Hayatı, Edebî Kişiliği Ve Divânı'nın Karşılaştırmalı Metni*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Erzurum 1995, 187 s.

YENİKALE Ahmet, *Ahmet Nâmî Dîvânı*, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/.pdf?0> , T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2017.

YENİTERZİ Emine, “Klasik Türk Şiirinde Ülke Ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri”, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi15pdf/yeniterzi_emine.pdf ,12.12.2017), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:3, Sayı:15, 2010.

YILDIZÂlim, *Fenâyî Dîvânı*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2002, 529 s.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Mehmet ÖZER
Doğum Yeri	Gaziantep
Doğum Tarihi	20.07.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

İLETİŞİM

Adres	Seyrantepe Mah. 65003 nulu Cad. Sefa apt. Nu:13 Şehitkâmil/Gaziantep
Mail	Ozer8839@gmail.com